

**НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА
МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДНІПРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ВОЛКОВА ЮЛІЯ МИХАЙЛІВНА

УДК 343.985.7: 343.982

ДИСЕРТАЦІЯ

**ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКСЕОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЗАСТОСУВАННЯ
ПОЛІГРАФА ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ
ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ОСОБИ,
СТАТЕВОЇ СВОБОДИ ТА СТАТЕВОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ**

12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза;
оперативно-розшукова діяльність

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

Ю.М. Волкова

Науковий керівник:
доктор юридичних наук, професор
Чаплинський К. О.

Київ-2026

АНОТАЦІЯ

Волкова Ю. М. Теоретичні та праксеологічні засади застосування поліграфа під час розслідування кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи, статевої свободи та статевої недоторканості. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. – Науково-дослідний інститут публічного права, м. Київ, Дніпровський державний університет внутрішніх справ, м. Дніпро, 2026.

Дисертацію присвячено комплексному дослідженню теоретико-прикладних засад застосування поліграфа під час розслідування кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи, статевої свободи та статевої недоторканості. У науковій розробці на монографічному рівні запропоновано методику виявлення прихованої інформації з метою виявлення і розслідування кримінальних правопорушень. Комплексно досліджено теоретико-прикладні засади застосування поліграфа у кримінальному провадженні.

Розкрито генезу проведення психофізіологічних досліджень із застосуванням поліграфа в діяльності органів і підрозділів Національної поліції України, на підставі чого сформовано авторське бачення сучасних напрямів використання отриманих результатів у кримінальній процесуальній діяльності. Досліджено поняття й сутність методу психофізіологічної діагностики поліграфом, схарактеризовано теоретичні концепції, що пояснюють закономірності перебігу фізіологічних процесів особи під час поліграфологічного тестування. Доведено, що поліграф є сучасним досягненням світового науково-технічного прогресу та являє собою комплексну багатоканальну апаратну методику реєстрації змін психофізіологічних реакцій людини у відповідь на пред'явлення

спеціалістом-поліграфологом за спеціальною схемою певних психологічних стимулів.

З'ясовано, що поняття поліграфа міститься як у підзаконних відомчих нормативно-правових актах, так і наукових джерелах. Вивчення низки визначень поліграфа у науковій літературі засвідчило, що окремі вчені сприймають його як медичний прилад, тоді як інші – як психофізіологічний. Розглянуто класифікацію сучасних поліграфів за різними підставами (елементною базою, способом фіксації даних, характером вирішуваних завдань, складністю комплектації, способами автоматизації та збору й передачі інформації від опитуваного). Надано загальну характеристику поліграфа та окремим його елементам. Схарактеризовано види і ознаки давачів для реєстрації фізіологічних реакцій організму людини під час проведення тестування на поліграфі, які є невід'ємною частиною комплексу і відповідають міжнародним стандартам.

Доведено, що поліграф не є універсальним засобом встановлення істини, але може слугувати ключовим допоміжним інструментом у складних кримінальних провадженнях. Схарактеризовано сучасні напрями практичного застосування поліграфа у кримінальному провадженні в умовах правового режиму воєнного стану.

Проаналізовано міжнародний досвід застосування поліграфа в діяльності правоохоронних органів, насамперед під час виявлення, документування та розслідування кримінальних правопорушень. Доведено, що досвід США та країн ЄС має важливе значення у запровадженні поліграфологічних технологій в Україні. Запропоновано класифікацію країн світу за рівнем нормативно-правового регулювання застосування поліграфа з урахуванням специфіки його використання, ступеня розвитку правової системи держави, культурних норм і наукових досліджень результативності правозастосовної практики. Визначено вплив низки чинників на процес імплементації в законодавство України ефективних міжнародних практик щодо застосування поліграфологічних технологій.

Здійснено порівняльний аналіз практики використання поліграфа в інших країнах, яка відображає різноманітність правових систем і підходів. Проаналізовано та висвітлено ключові аспекти законодавчої діяльності та розроблених загальнодержавних стандартів застосування поліграфа. Вказано на відсутність єдиного підходу щодо процедури використання поліграфологічних технологій. З'ясовано, що в країнах ЄС існують різні підходи стосовно нормативно-правового регулювання застосування поліграфа – від обмеженого використання психофізіологічних досліджень в окремих сферах до повної їх заборони.

Доведено, що в умовах правового режиму воєнного стану пріоритетним завданням є узагальнення міжнародного досвіду застосування поліграфа, здійснення системного аналізу чинних нормативно-правових документів, які формують засади достовірності та легітимності цієї специфічної процедури, що дозволить удосконалити національне законодавство та підвищити ефективність виявлення й розслідування кримінальних правопорушень.

Здійснено системний аналіз чинних нормативно-правових актів, що регламентують використання поліграфологічних технологій. З'ясовано, що така діяльність регулюється окремими підзаконними актами, наказами і відомчими інструкціями. Доведено, що правове регулювання застосування поліграфа залишається відомчим.

Виокремлено проблеми правового й організаційного характеру, які потребують вирішення на державному рівні. Зосереджено увагу на тих, які гальмують процес легалізації психофізіологічних досліджень на рівні кримінального процесуального законодавства України, а отже, й впровадження у правозастосовну практику. Схарактеризовано процесуальні та непроцесуальні форми застосування поліграфа під час розслідування кримінальних правопорушень, які реалізуються в межах оперативно-розшукової діяльності, проведення окремих слідчих (розшукових) дій та судових експертиз.

Зважено на достовірність результатів психофізіологічних досліджень та

їхнє місце в системі доказів. З'ясовано, що результати тестування не можуть бути єдиним доказом у кримінальному провадженні, але мають важливе допоміжне значення для ухвалення певних рішень. Інформація, отримана під час поліграфологічного тестування, повинна відповідати основним важливим властивостям доказів – допустимості, належності, достовірності та достатності. Наголошено на відсутності єдиного закону, який би комплексно визначав процедурні аспекти та стандарти проведення психофізіологічних досліджень із використанням поліграфа.

Запропоновано низку змін до Інструкції про порядок використання поліграфів у Національній поліції України, затвердженої наказом МВС України від 13.11.2017 № 920, зокрема зміни до п. 6 Розділу IV «Загальні умови проведення опитування», п. 2 Розділу V «Оформлення, зберігання та використання матеріалів опитування», п. 5 Розділу II «Основні принципи використання поліграфа», а також доповнення останнього п. 7 і 8.

З'ясовано, що психофізіологічні дослідження є складною і багатоаспектною процедурою, що поєднує низку організаційних, технічних і тактичних заходів. Схарактеризовано загальні умови та принципи застосування поліграфа під час досудового розслідування.

Привернуто увагу до етапів психофізіологічної діагностики, що здійснюється спеціалістом-поліграфом, та надано їм характеристику. Наведено оптимальні умови проведення тестування із застосуванням поліграфа.

Визначено особливості проведення спеціальних бесід, передбачених методикою виявлення прихованої інформації. Процедура поліграфологічної перевірки за методикою виявлення прихованої інформації передбачає обов'язковість здійснення передтестової, посередтестової та післятестової бесід із учасниками кримінального процесу – підозрюваним (ст. 42 КПК України), потерпілим (ст. 55 КПК України), свідком (ст. 65 КПК України).

Значну увагу приділено тактиці проведення передтестової бесіди з підозрюваним, визначено її мету та основні завдання. Наведено обставини,

що їх необхідно з'ясувати під час розслідування умисних вбивств, заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, побоїв і мордувань, домашнього насильства, катувань, зґвалтувань, сексуального насильства, розбещення неповнолітніх тощо. Висвітлено методи й прийоми встановлення психологічного контакту з підозрюваним та отримання правдивої інформації. Встановлення психологічного контакту здійснюється спеціалістом-поліграфологом незалежно від процесуального статусу опитуваного та ситуації, в якій проходить поліграфологічне тестування.

Виокремлено тактичні помилки й прорахунки, яких припускаються спеціалісти-поліграфологи під час проведення передтестових бесід (поверхнєве й формальне проведення бесіди, неувважність до емоційного стану опитуваного, порушення порядку запитань, складність конструкції запитань, ігнорування невербальних сигналів опитуваного). Визначено особливості проведення посередтестової та післятестової бесід.

З'ясовано, що основним завданням посередтестової бесіди є активізація пам'яті опитуваного на фоні підвищення його мотивації у приховуванні інформації внаслідок реагування на «значущі» запитання тесту в причетних до злочинної діяльності. Акцентовано увагу на важливості високого рівня фахової кваліфікації спеціаліста-поліграфолога (теоретична підготовка та практичний досвід поліграфування). Поверхнєве та некомпетентне проведення спеціальних бесід може призвести до зниження валідності отриманих результатів під час тестування.

Схарактеризовано тактичні особливості застосування поліграфа під час виявлення ознак кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи, статевої свободи та статевої недоторканості.

Розроблено методику виявлення прихованої інформації (далі – МВПІ) під час розслідування умисних убивств (ст. 115 КК України), побоїв і мордування (ст. 126 КК України), катування (ст. 127 КК України), заподіяння тілесних ушкоджень (ст. ст. 121–124 КК України), домашнього насильства (ст. 126-1 КК України), зґвалтування (ст. 152 КК України), сексуального

насильства (ст. 153 КК України), розбещення неповнолітніх (ст. 156 КК України) та ін. Окреслено основні алгоритми використання поліграфа як одного із засобів подолання протидії процесу досудового розслідування та документування злочинної діяльності.

Під час виявлення ознак вказаних кримінальних правопорушень за МВПІ використовуються два основні підходи: класичне або бліцопитування. Надано рекомендації щодо покрокових алгоритмів складання якісних опитувальників, які повинні враховувати усі обставини кримінального провадження. Під час підготовки опитувальника за МВПІ передбачено моделювання всього перебігу злочинної діяльності.

Зазначено, що алгоритм класичного опитувальника за МВПІ повинен складатися з п'яти основних блоків: 1) стимульного; 2) діагностичного; 3) основного; 4) блоку тестів – для з'ясування того, коли і від кого опитуваний отримав інформацію про злочинну подію; 5) блоку тестів – пред'являється лише тим опитуваним, які відповідно до результатів психофізіологічних досліджень із високим ступенем імовірності володіють інформацією причетної до злочинної події особи. Розроблено правила побудови батареї тестів для проведення психофізіологічних досліджень та наведено перелік типових запитань, зважаючи на склад кримінального правопорушення та особу правопорушника. Зосереджено увагу на релевантних, контрольних та нейтральних запитаннях спеціаліста-поліграфолога.

Використання психофізіологічних досліджень дозволяє відсіювати осіб, які правдиво повідомляють обставини, не пов'язані зі злочинною подією, та зосередити ресурси слідства на тих, хто приховує інформацію.

Розроблено тести на встановлення невідомого рішення, які застосовуються у випадках, коли відсутня достовірна інформація про конкретну ознаку події або обставини, однак передбачається, що така інформація зберігається у пам'яті обстежуваного.

Сформовано тести на знання невідомого рішення, які застосовуються

не для підтвердження вже відомих обставин, а для виявлення прихованої інформації, яка на момент проведення опитування невідома поліграфологу або органам досудового розслідування. Це пошукові тести, оскільки головною метою є визначення з-поміж декількох можливих варіантів того стимулу, який має найбільшу значущість для обстежуваної особи. Наголошено, що як стимули можна застосовувати прізвища, фотографії, назви населених пунктів чи інші об'єкти, які можуть бути відомі лише причетній особі.

Запропоновано тести на знання відомого рішення, які використовуються для виявлення факту обізнаності особи щодо деталей злочинної події, котрі можуть бути відомі лише безпосередньо причетній до неї особі або тим, хто отримав таку інформацію з достовірних джерел. Під час тестування спеціаліст формує «батареї» запитань або стимулів, із-поміж яких лише один містить достовірну часткову ознаку події. Інші варіанти виступають як нейтральні.

На основі критичного аналізу наукових розробок учених з'ясовано, що під час тестування на поліграфі для ефективної перевірки осіб, підозрюваних у вчиненні умисних убивств, заподіянні тяжких тілесних ушкоджень, катування, мордування, використовуються дві основні методики: 1) методика запитань порівняння (Control Question Technique, CQT), яка базується на порівнянні реакцій на релевантні запитання (пов'язані з кримінальним правопорушенням) та контрольні запитання (непрямо пов'язані з кримінальним правопорушенням, але викликають емоційний дискомфорт у всіх, навіть невинних); 2) методика виявлення прихованої інформації, що спрямована на виявлення прихованих знань про злочинну діяльність, якими може володіти лише винна особа.

Значну увагу приділено особливостям застосування поліграфа під час розслідування умисних убивств та катування. Схарактеризовано способи катування (фізичні, психофізіологічні, термічні, електричні, звуко-світлові та магнітно-резонансні, шляхом удушення, шляхом сексуального насильства,

введення в організм людини речовин та ін'єкцій). Наголошено на необхідності врахування наявності у особи ПТСР, що являє собою порушення психіки, яке виникає після пережитої травматичної події (війна, насильство).

Схарактеризовано особливості проведення поліграфологічних тестувань під час розслідування зґвалтувань, сексуального насильства, розбещення неповнолітніх та інших дій сексуального характеру, які належать до категорії латентних і найбільш складних категорій як у процесуальному, так і психологічному аспектах. Такі дії супроводжуються складною психологічною ситуацією, конфліктністю й суперечливістю показань сторін, відсутністю свідків, а доказова база має «обмежений» характер і значною мірою ґрунтується на показаннях потерпілих, підозрюваних та непрямих доказах.

Визначено умови застосування поліграфа під час розслідування зґвалтувань (сексуального насильства) і запропоновано алгоритм дій проведення психофізіологічних досліджень. Наголошено, що перевірку на поліграфі обов'язково потрібно запропонувати як підозрюваній, так і потерпілій особі.

Доведено, що побудова якісних тестів потребує всебічного вивчення матеріалів кримінального провадження, аналізу деталей події, логіки дій причетної особи, а також ретельного підбору необхідних стимулів.

Зосереджено увагу на рівні точності та надійності результатів обстежень на поліграфі. Результати тестування не мають статусу доказів, проте є ефективним інструментом для побудови версій, перевірки достовірності показань та ініціювання подальших слідчих (розшукових) дій та НСРД.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що викладені й аргументовані в дисертації теоретичні положення, висновки та практичні рекомендації впроваджено та використовуються у:

- *нормативно-правовій сфері* – для покращення нормативно-

правового регулювання застосування поліграфа у досудовому розслідуванні запропоновано низку пропозицій стосовно внесення змін і доповнень до Інструкції про порядок використання поліграфів у Національній поліції України;

- *науковій діяльності* – шляхом вдосконалення методики виявлення прихованої інформації із застосуванням поліграфа під час розслідування окремих видів кримінальних правопорушень; а також при підготовці монографій (акти впровадження Дніпровського державного університету внутрішніх справ від 04 серпня 2025 р., Національної академії внутрішніх справ від 15 серпня 2025 р.);

- *освітньому процесі* – при викладанні навчальних дисциплін «Організація розслідування кримінальних правопорушень», «Докази і доказування», «Сучасні доктрини судової експертології», «Криміналістика», «Кримінальний процес», а також при підготовці підручників і навчальних посібників (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 15 серпня 2025 р.);

- *правозастосовній діяльності* – для вдосконалення діяльності органів досудового розслідування та експертних підрозділів МВС України, а також головних центрів поліграфологічних досліджень Національної поліції України, Державної прикордонної служби України, Національної гвардії України та інших центральних органів виконавчої влади (акти впровадження Бюро економічної безпеки України від 11 червня 2025 р., Департаменту карного розшуку Національної поліції України від 25 травня 2026 р.).

Ключові слова: поліграф, психофізіологічні дослідження, кримінальне провадження, досудове розслідування, доказування, докази, кримінальне правопорушення, життя і здоров'я особи, свобода і статева недоторканість, поліграфолог, спеціаліст, експерт, тестування, тести, опитувальник, психологічна експертиза, фізіологічні реакції, поліграфологічні технології.

SUMMARY

Volkova Yu. M. Theoretical and praxeological principles of using the polygraph during the investigation of criminal offenses against the life and health of a person, sexual freedom and sexual integrity. – *Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.*

Dissertation for the candidate degree of legal sciences in speciality 12.00.09 – criminal procedure and forensic sciences; judicial examination; operational-search activity. – Research Institute of Public Law, Kyiv, Dnipro State University of Internal Affairs, Dnipro, 2026.

The dissertation is devoted to a comprehensive study of the theoretical and applied principles of the use of the polygraph during the investigation of criminal offenses against the life and health of a person, sexual freedom and sexual integrity. In the scientific development at the monographic level, a methodology for detecting hidden information is proposed for the purpose of detecting and investigating criminal offenses. The theoretical and applied principles of the use of the polygraph in criminal proceedings are comprehensively studied. The genesis of the application of psychophysiological studies using the polygraph in the activities of bodies and units of the National Police of Ukraine is revealed, on the basis of which the author's vision of modern directions of using the obtained results in criminal procedural activities is formed.

The concept and essence of the method of psychophysiological diagnostics by polygraph are investigated, theoretical concepts that explain the regularities of the course of physiological processes of a person during polygraph testing are characterized. It is proved that the polygraph is a modern achievement of world scientific and technological progress and is a complex multi-channel hardware method of registering changes in a person's psychophysiological reactions in response to the presentation by a polygraph specialist according to a special scheme of certain psychological stimuli.

It was found that the concept of a polygraph is contained both in subordinate departmental regulatory legal acts and in scientific sources. Among the definitions

of a polygraph in the scientific literature, a number of scientists perceive it as a medical device, others as a psychophysiological one. The classification of modern polygraphs on various grounds (element base, method of data recording, nature of the tasks to be solved, complexity of the equipment, methods of automation and collection and transmission of information from the interviewee) is considered.

A general description of the polygraph and its individual elements is given. The types and features of sensors for registering physiological reactions of the human body during polygraph testing are characterized, which are an integral part of the complex that meets international standards.

It is proved that the polygraph is not a universal means of establishing the truth, but can serve as a key auxiliary tool in complex criminal proceedings. Modern directions of practical application of the polygraph in criminal proceedings under the legal regime of martial law are characterized.

The international experience of using polygraph in law enforcement activities, primarily in the detection, documentation, and investigation of criminal offenses, is analyzed. It is proven that the experience of the USA and EU countries is of great importance in the introduction of polygraph technologies in Ukraine. A classification of countries in the world by the level of regulatory and legal regulation of the use of polygraph is proposed, taking into account the specifics of its use, the degree of development of the state's legal system, cultural norms and scientific research on the effectiveness of law enforcement practice. The influence of a number of factors on the process of implementing effective international practices in the use of polygraph technologies into Ukrainian legislation is determined.

A comparative analysis of the practice of using polygraph in other countries was carried out, which reflects the diversity of legal systems and approaches. The key aspects of legislative activity and the developed national standards for the use of polygraph were analyzed and highlighted. The lack of a unified approach to the procedure for using polygraph technologies was indicated. It was found that in EU countries there are different approaches to the regulatory and legal regulation of

the use of polygraph – from limited use of psychophysiological studies in certain areas to their complete ban.

It has been proven that under the legal regime of martial law, the priority task is to generalize international experience in the use of the polygraph, to conduct a systematic analysis of current regulatory and legal documents that form the foundations of the reliability and legitimacy of this specific procedure, which will allow improving national legislation and increasing the efficiency of detecting and investigating criminal offenses.

A systematic analysis of the current regulatory legal acts regulating the use of polygraph technologies has been carried out. It has been found that such activities are regulated by separate by-laws, orders and departmental instructions. It has been proven that the legal regulation of the use of polygraph remains departmental.

The problems of a legal and organizational nature that require resolution at the state level are identified. Attention is focused on those that hinder the process of legalization of psychophysiological research at the level of criminal procedural legislation of Ukraine, and therefore its implementation in law enforcement practice. The procedural and non-procedural forms of polygraph application during the investigation of criminal offenses, which are implemented within the framework of operational-search activities, conducting individual investigative (search) actions and forensic examinations, are characterized.

Attention is drawn to the reliability of the results of psychophysiological studies and their place in the system of evidence. It is found that the results of testing cannot be the only evidence in criminal proceedings, but have an important auxiliary value for making certain decisions. The information obtained during polygraph testing must meet the main important properties of evidence – admissibility, relevance, reliability and sufficiency. It is emphasized that there is no single law that would comprehensively determine the procedural aspects and standards for conducting psychophysiological studies using a polygraph.

A number of amendments have been proposed to the Instructions on the

Procedure for Using Polygraphs in the National Police of Ukraine, approved by Order of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine dated November 13, 2017 № 920 (as amended by Order of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine dated September 26, 2024 № 651), in particular, amendments to Clause 6 of Section IV «General Conditions for Conducting an Interview», Clause 2 of Section V «Design, Storage and Use of Interview Materials», Clause 5 of Section II «Basic Principles of Using a Polygraph», as well as additions to its Clauses 7 and 8.

It is found that psychophysiological research is a complex and multifaceted procedure that combines a number of organizational, technical and tactical measures. The general conditions and principles of using a polygraph during a pre-trial investigation are described. Attention is drawn to the stages of psychophysiological diagnostics by a polygraph specialist and their characteristics are given. The optimal conditions for conducting testing using a polygraph are given.

The peculiarities of conducting special interviews provided for by the method of detecting hidden information have been determined. The procedure for polygraph examination using the method of detecting hidden information requires the mandatory conduct of pre-test, mid-test and post-test interviews with participants in the criminal process – the suspect (Article 42 of the Criminal Procedure Code of Ukraine), the victim (Article 55 of the Criminal Procedure Code of Ukraine), the witness (Article 65 of the Criminal Procedure Code of Ukraine).

Considerable attention is paid to the tactics of conducting a pre-test interview with a suspect, its purpose and main tasks are determined. The circumstances that need to be clarified during the investigation of intentional murders, infliction of serious bodily harm, beatings and torture, domestic violence, torture, rape, sexual violence, corruption of minors, etc. are presented. The methods and techniques for establishing psychological contact with a suspect and obtaining truthful information are highlighted. The establishment of psychological contact is carried out by a polygraph examiner, regardless of the procedural status

of the interviewee and the situation in which the polygraph test is carried out.

Tactical errors and miscalculations made by polygraph examiners during pre-test interviews are identified (superficial and formal conduct of the interview, inattention to the emotional state of the interviewee, violation of the order of questions, complexity of question construction, ignoring the interviewee's non-verbal signals). Peculiarities of conducting mid-test and post-test interviews are identified. It was found that the main task of the mid-test interview is to activate the interviewee's memory against the background of increasing his motivation to conceal information, as a result of responding to «significant» test questions in those involved in criminal activity. Attention is focused on the importance of a high level of professional qualification of a polygraph examiner (theoretical training and practical experience in polygraph examination). Superficial and incompetent conduct of special interviews can lead to a decrease in the validity of the results obtained during testing.

The tactical features of the use of the polygraph when identifying signs of criminal offenses against the life and health of a person, sexual freedom and sexual integrity are characterized. A methodology for detecting hidden information (hereinafter – MDHI) has been developed during the investigation of intentional murders (Article 115 of the Criminal Code of Ukraine), beatings and mutilations (Article 126 of the Criminal Code of Ukraine), torture (Article 127 of the Criminal Code of Ukraine), causing bodily harm (Articles 121–124 of the Criminal Code of Ukraine), domestic violence (Article 126-1 of the Criminal Code of Ukraine), rape (Article 152 of the Criminal Code of Ukraine), sexual violence (Article 153 of the Criminal Code of Ukraine), corruption of minors (Article 156 of the Criminal Code of Ukraine), etc. The main algorithms for using the polygraph as one of the means of overcoming resistance to the pre-trial investigation process and documenting criminal activity have been outlined.

When identifying signs of the specified criminal offenses, the MDHI uses two main approaches: classic or blitz survey. Recommendations are provided on step-by-step algorithms for compiling high-quality questionnaires, which should

take into account all the circumstances of the criminal proceedings. When preparing the questionnaire, the MDHI provides for modeling the entire course of criminal activity.

It is noted that the algorithm of the classical questionnaire for the MDHI should consist of five main blocks: 1) stimulus; 2) diagnostic; 3) main; 4) a block of tests to find out when and from whom the respondent received information about the criminal event; 5) a block of tests that is presented only to those respondents who, according to the results of psychophysiological studies, have information about the person involved in the criminal event with a high degree of probability. Rules for constructing a battery of tests for conducting psychophysiological studies have been developed and a list of typical questions has been provided, based on the composition of the criminal offense and the identity of the offender. Attention is focused on relevant, control, and neutral questions of a polygraph examiner.

The use of psychophysiological studies allows us to screen out individuals who truthfully report circumstances unrelated to the criminal event and to focus investigative resources on those who conceal information.

Tests have been developed to establish an unknown solution, which are used in cases where there is no reliable information about a specific feature of the event or circumstance, but it is assumed that such information is stored in the memory of the subject.

Tests for knowledge of an unknown decision have been developed, which are not used to confirm already known circumstances, but are aimed at revealing hidden information that is unknown to the polygraph examiner or pre-trial investigation bodies at the time of the interview. These are search tests, since the main goal is to determine, among several possible options, the stimulus that has the greatest significance for the person being examined. It is emphasized that surnames, photographs, names of settlements or other objects that may be known only to the person involved can be used as stimuli.

Tests for knowledge of a known solution have been proposed, which are

used to detect the fact of a person's awareness of the details of a criminal event, which can be known only to the person directly involved in it or to those who received such information from reliable sources. During testing, the specialist forms a «battery» of questions or stimuli, among which only one contains a reliable partial sign of the event. The other options appear as neutral.

Based on a critical analysis of scientific developments by scientists, it was found that during polygraph testing, two main methods are used to effectively verify persons suspected of committing intentional murder, causing serious bodily harm, torture, and mortification: 1) the Control Question Technique (CQT), which is based on comparing responses to relevant questions (related to the criminal offense) and control questions (indirectly related to the criminal offense, but causing emotional discomfort in everyone, even the innocent); 2) the technique of revealing hidden information, which is aimed at revealing hidden knowledge about criminal activity that only the guilty person can possess.

Some issues regarding the possibility of using polygraph technologies at the stage of pre-trial investigation are considered, in this regard it is noted that the results of using a polygraph can be admissible evidence of an indicative nature, provided that it meets the requirements of legality, ethics and safety. It is proven that the polygraph is an effective tool that significantly strengthens the evidentiary base in criminal proceedings, especially at the stage of collecting operational information.

Considerable attention is paid to the specifics of the use of the polygraph during the investigation of intentional murders and torture. The methods of torture are characterized (physical, psychophysiological, thermal, electrical, sound-light and magnetic resonance, by strangulation, by sexual violence, by the introduction of substances and injections into the human body). The need to take into account the presence of a person with PTSD, which is a mental disorder that occurs after a traumatic event (war, violence), is emphasized.

The article describes the features of polygraph testing during the investigation of rape, sexual assault, molestation of minors and other acts of a

sexual nature, which belong to the category of latent and the most complex categories in both procedural and psychological aspects. Such acts are accompanied by a complex psychological situation, conflict and contradiction of the testimonies of the parties, the absence of witnesses, and the evidentiary base is «limited» and is largely based on the testimonies of victims, suspects and indirect evidence.

The conditions for using a polygraph during the investigation of rapes (sexual violence) are determined and an algorithm of actions for conducting psychophysiological studies is proposed. It is emphasized that a polygraph test must be offered to both the suspect and the victim.

It is proven that the construction of high-quality tests requires a comprehensive study of the materials of the criminal proceedings, analysis of the details of the event, the logic of the actions of the person involved, as well as a careful selection of the necessary stimuli.

The focus is on the level of accuracy and reliability of polygraph examination results. The test results do not have the status of evidence, but are an effective tool for building versions, checking the reliability of testimony and initiating further investigative (detective) actions and covert investigative (search) actions.

The practical significance of the results obtained lies in the fact that the theoretical provisions, conclusions and practical recommendations presented and argued in the dissertation have been implemented and used in:

- *regulatory and legal sphere* – to improve the regulatory and legal regulation of the use of polygraphs in pre-trial investigation, a number of proposals have been proposed regarding amendments and additions to the Instructions on the procedure for using polygraphs in the National Police of Ukraine;

- *scientific activity* – to improve the methodology for detecting hidden information using a polygraph during the investigation of certain types of criminal offenses; as well as when preparing of monographs (implementation acts of the Dnipro State University of Internal Affairs dated August 4, 2025, the National

Academy of Internal Affairs dated August 15, 2025);

– *the educational process* – when teaching the academic disciplines «Organization of the Investigation of Criminal Offenses», «Evidence and Proving», «Modern Doctrines of Forensic Expertise», «Forensic Science», «Criminal Process», as well as preparing of textbooks and teaching aids (act of implementation of the National Academy of Internal Affairs dated August 15, 2025);

– *law enforcement activities* – to improve the activities of pre-trial investigation bodies and expert units of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, as well as the Main Centers for Polygraph Research of the National Police, the State Border Service and the National Guard of Ukraine and other central government agencies (implementation acts of the Bureau of Economic Security of Ukraine dated June 11, 2025, of the Criminal Investigation Department of the National Police of Ukraine dated May 25, 2026).

Keywords: polygraph, psychophysiological studies, criminal proceedings, pre-trial investigation, proving, evidence, criminal offense, life and health of a person, freedom and sexual integrity, polygraph examiner, specialist, expert, testing, tests, questionnaire, psychological examination, physiological reactions, polygraph technologies.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

1. Волкова Ю. М. Проблемні питання застосування поліграфа під час розслідування кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи (на прикладі ст. 127 КК України). *Актуальні питання у сучасній науці (Серія «Педагогіка», Серія «Право», Серія Економіка», Серія «Державне управління», Серія «Техніка», Серія «Історія та археологія»)*. 2025. № 7 (37). С. 409–417.

2. Волкова Ю. М. Фундаментальні засади та імперативи використання поліграфних досліджень у розслідуванні кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи, статевої свободи та статевої недоторканості. *Національні інтереси України*. 2026. № 1 (18). С. 548–557.

3. Волкова Ю. М. Алгоритмізація опитувальників за методикою виявлення прихованої інформації, що призначені для розкриття та розслідування кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи, статевої свободи та статевої недоторканості. *Успіхи і досягнення у науці (Серія «Право», Серія «Освіта», Серія «Управління та адміністрування», Серія «Соціальні та поведінкові науки»)*. 2026. № 1 (23). С. 86–96.

4. Волкова Ю. М. Тактика проведення спеціальних бесід, передбачених методикою виявлення прихованої інформації, під час розслідування кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи, статевої свободи та статевої недоторканості. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2026. № 2. С. 287–291. URL : https://lsej.org.ua/2_2026/66.pdf.

5. Волкова Ю. М. Актуальні питання імплементації в Україні міжнародного досвіду щодо нормативно-правового регулювання застосування поліграфа під час розслідування кримінальних правопорушень.

KELM (Knowledge, Education, Law, Management). 2026. № 1 (77). С. 159–166.

Наукові праці, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Волкова Ю. М. Стан наукових досліджень щодо застосування поліграфа у кримінальному провадженні. *Наука, освіта та технології: світові тенденції та регіональний аспект : зб. тез доп. Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Рівне, 17 трав. 2025 р.). Рівне : ЦФЕНД, 2025. С. 86–88.

7. Волкова Ю. М. Використання поліграфа під час розслідування кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи, статевої свободи та статевої недоторканості: проблеми та перспективи. *Чорноморські наукові студії : XI Всеукр. мультидисциплінарна конф. з міжнар. участю* (м. Одеса, 23 трав. 2025 р.). Одеса ; Львів ; Торунь : Liha-Pres, 2025. С. 24–27.

8. Волкова Ю. М. Особливості застосування поліграфа під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із розбещенням неповнолітніх. *Modern science and innovation: trends, challenges, and breakthroughs : collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the I International Scientific and Theoretical Conference* (New York, USA, May 23, 2025). New York : International Center of Scientific Research, 2025. С. 121–123.

9. Волкова Ю. М. Сучасні напрями застосування поліграфа під час розслідування умисних убивств. *Ways of Science Development in Modern Crisis Conditions : Proceedings of the 6th International Scientific and Practical Internet Conference* (Dnipro, Ukraine, June 4-5, 2025). Dnipro : FOP Marenichenko V. V., 2025. С. 74–76.

10. Волкова Ю. М. Напрями криміналістичної профілактики кримінальних правопорушень, пов'язаних із розбещенням неповнолітніх, за допомогою використання поліграфа. *Synergy of Knowledge: Innovations at the Intersection of Disciplines : Proceedings of the 1st International Scientific and Practical Internet Conference* (Dnipro, Ukraine June 11-12, 2025). Dnipro : FOP Marenichenko V. V., 2025. С. 61–62.

11. Волкова Ю. М. Використання поліграфа: європейський досвід

та шляхи вдосконалення. *Забезпечення основоположних прав і свобод людини, дотримання стану дисципліни та законності в діяльності поліції в умовах воєнного стану* : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Кропивницький, 12 черв. 2025 р.). Кропивницький : ДонДУВС, 2025. С. 63–65.

12. Волкова Ю. М. Застосування поліграфа при розслідуванні кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи, статевої свободи і статевої недоторканості: проблеми тактики та правового регулювання. *Integration of Education, Science and Business in Modern Environment: Summer Debates : Proceedings of the 7th International Scientific and Practical Internet Conference* (Dnipro, Ukraine, August 7-8, 2025). Dnipro : FOP Marenichenko V. V., 2025. С. 89–91.

13. Волкова Ю. М. Застосування поліграфа під час розслідування кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи (на прикладі статті 127 КК України). *Актуальні питання використання поліграфа в діяльності органів сектору безпеки і оборони України в умовах правового режиму воєнного стану та повоєнної відбудови країни* : матеріали Міжнар. наук.-практ. форуму (м. Дніпро, 24-25 вер. 2025 р.). Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2025. С. 14–21.

14. Волкова Ю. М. Особливості використання поліграфа під час розслідування катувань. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи в умовах воєнного стану* : матеріали XIV Міжвід. наук.-практ. конф. (м. Київ, 28 лист. 2025 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2025. С. 38–43.

15. Волкова Ю. М. Нормативно-правове регулювання використання поліграфа у кримінальному судочинстві: міжнародний досвід. *Тенденції, новації та перспективи юридичної науки України в умовах воєнного стану. Юридична наука: проблеми та шляхи вирішення* : зб. матеріалів II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 5 бер. 2026 р.). Київ : Приватний вищий навчальний заклад «Європейський університет», 2026. С. 44–47.

16. Волкова Ю. М. Імплементация зарубіжного досвіду застосування поліграфологічних технологій у кримінальному судочинстві. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти : матеріали X Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Дніпро, 16 бер. 2026 р.) : у 2-х ч. Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2026. Ч. I. С. 785–786.

17. Волкова Ю. М. Правове регулювання застосування поліграфа: міжнародний досвід. *Український правовий вимір: пошук відповідей на глобальні міжнародні виклики : матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Дніпро, 22 трав. 2026 р.). Дніпро : Університет митної справи та фінансів, 2026. С. 211–214.

18. Волкова Ю. М. Використання поліграфа під час виявлення та розслідування кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості особи в діяльності Національної поліції України. *Криміналістика та судова експертиза: сучасний стан і перспективи розвитку : матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф.* (м. Київ, 22 трав. 2026 р.). Київ : ДНДЕКЦ МВС України, 2026. С. 144–148.

***Інші публікації, ої додатково відображають
наукові результати дисертації:***

19. Морозова Т. Р. , Волкова Ю. М. , Коба В. Б., Чаплинський К. О. Використання методики виявлення прихованої інформації під час опитувань з використанням поліграфа в діяльності органів і підрозділів Національної поліції України : навч. посіб. / Департамент забезпечення діяльності Голови Національної поліції України ; Дніпров. держ. ун-т внутр. справ. Одеса : Юридика, 2024. 266 с.

ЗМІСТ

Перелік умовних скорочень.....	26
ВСТУП.....	29
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛІГРАФА ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ОСОБИ, СТАТЕВОЇ СВОБОДИ ТА СТАТЕВОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ.....	
1.1. Стан наукових уявлень про можливості проведення психофізіологічних досліджень із застосуванням поліграфа під час розслідування кримінальних правопорушень.....	40
1.2. Загальна характеристика поліграфа та напрями його практичного застосування.....	55
1.3. Міжнародний досвід проведення психофізіологічних досліджень із застосуванням поліграфа під час розслідування кримінальних правопорушень.....	84
1.4. Нормативно-правове регулювання проведення опитувань із використанням поліграфа у кримінальному провадженні.....	106
Висновки до розділу 1.....	145
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛІГРАФА ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ОСОБИ, СТАТЕВОЇ СВОБОДИ ТА СТАТЕВОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ.....	
2.1. Загальні умови та етапи проведення психофізіологічних опитувань із застосуванням поліграфа.....	148
2.2. Особливості проведення спеціальних бесід, передбачених методикою виявлення прихованої інформації.....	160

Висновки до розділу 2.....	187
----------------------------	-----

РОЗДІЛ 3. ТАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛІГРАФА ПІД ЧАС ВИЯВЛЕННЯ ОЗНАК КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ОСОБИ, СТАТЕВОЇ СВОБОДИ ТА СТАТЕВОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ.....	189
---	-----

3.1. Методика виявлення прихованої інформації під час розслідування кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи.....	189
--	-----

3.2. Методика виявлення прихованої інформації під час розслідування кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості особи.....	226
---	-----

Висновки до розділу 3.....	241
----------------------------	-----

ВИСНОВКИ.....	244
---------------	-----

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	253
---------------------------------	-----

ДОДАТКИ.....	323
--------------	-----

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

АПА – Американська поліграфологічна асоціація

АТ – артеріальний тиск

БЕБ – Бюро економічної безпеки України

ВАП – громадська організація «Всеукраїнська асоціація поліграфологів»

ВПО – внутрішньо переміщена особа

год. – години

ГСУ – Головне слідче управління

ГУНП – Головне управління Національної поліції

ДБР – Державне бюро розслідувань

ДКВС України – Державна кримінально-виконавча служба України

ДКП – Департамент кіберполіції

ДКР – Департамент карного розшуку

ДМС України – Державна міграційна служба України

ДПСУ – Державна прикордонна служба України

ДСР – Департамент стратегічних розслідувань

ДСТУ – Державний стандарт України

ЕДА – електродермальна активність

ЕКПЛ – Європейська конвенція з прав людини

ЄРДР – Єдиний реєстр досудових розслідувань

ЄС – Європейський Союз

ЄСПЛ – Європейський суд з прав людини

ЗМІ – засоби масової інформації

ЗО – злочинна організація

ЗСУ – Збройні Сили України

КК України – Кримінальний кодекс України

КПК України – Кримінальний процесуальний кодекс України

КУпАП – Кодекс України про адміністративні правопорушення

МВПІ – методика виявлення прихованої інформації

МВС України – Міністерство внутрішніх справ України

МЗП – методика запитань порівняння

НАБУ – Національне антикорупційне бюро України

НГУ – Національна гвардія України

НДЕКЦ – Науково-дослідний експертно-криміналістичний центр

НДІСЕ – Науково-дослідний інститут судових експертиз

НПУ – Національна поліція України

НСРД – негласна слідча (розшукова) дія

НТЗ – науково-технічні засоби

ОГ – організована група

ОЗП – опитування із застосуванням поліграфа

ОЗУ – організоване злочинне угруповання

ОРД – оперативно-розшукова діяльність

ОРЗ – оперативно-розшукові заходи

ОРІ – оперативно-розшукова інформація

п. – пункт

ПК – персональний комп'ютер

ПТСР – посттравматичний стресовий розлад

ПФД – психофізіологічне дослідження

ПФДЗП – психофізіологічне дослідження із застосуванням поліграфа

р. – рік

рф – російська федерація

с. – сторінка (сторінки)

СБУ – Служба безпеки України

СРД – слідча (розшукова) дія

ст. – стаття

ст. ст. – статті

ТОТ – тимчасово окупована територія

ТРМ – тремор

ТТУ – тяжкі тілесні ушкодження

УДО України – Управління державної охорони України

ФПГ – фотоплетизмограф, фотоплетизмограма

хв. – хвилини

ЦОВВ – центральний орган виконавчої влади

ЦПК – Цивільний процесуальний кодекс України

ч. – частина

ШГР – шкірно-гальванічна реакція

ШІ – штучний інтелект

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. В умовах правового режиму воєнного стану спостерігається трансформація злочинної діяльності, яка дедалі набуває нових форм і методів. Унаслідок повномасштабного вторгнення збройних сил РФ на територію України перед органами сектору безпеки і оборони держави постали нові завдання, передусім перед правоохоронними органами, основними завданнями яких є протидія злочинній діяльності, виявлення колаборантів і зрадників, своєчасне розкриття і розслідування кримінальних правопорушень. Під час війни органи і підрозділи Національної поліції України працюють у безпрецедентних умовах, де класичні методи розслідування поєднуються з необхідністю фіксації воєнних злочинів, насамперед проти життя та здоров'я особи, статевої свободи та статевої недоторканості. Аналіз показників злочинності за період 2024–2025 рр. засвідчує тенденцію зниження кількості вчинених окремих видів кримінальних правопорушень, зокрема: умисних убивств – на 32 % (з 16 164 до 11 037), у тому числі не пов'язаних із військовою агресією – на 10 % (з 1053 до 949); тяжких тілесних ушкоджень – на 8 % (з 1414 до 1296), у тому числі тяжких тілесних ушкоджень зі смертельними наслідками – на 5 % (з 353 до 337). Проте подальша збройна агресія призводить до масового вчинення військовослужбовцями збройних сил РФ воєнних злочинів, збільшення кількості людей, зниклих безвісти, загиблих військовослужбовців ЗСУ та цивільних осіб. Це значною мірою впливає на динаміку окремих видів злочинів, у тому числі особливо тяжких, кількість яких зросла на 12 % (з 60 975 до 68 048), зокрема за рахунок збільшення в 1,3 раза облікованих фактів безвісного зникнення осіб – з 35 295 у 2024 р. до 45 501 у 2025 р.

Ефективна протидія злочинній діяльності неможлива без використання інноваційних підходів і сучасних технологій, однією з яких є психофізіологічні дослідження із застосуванням поліграфа. Під час

розслідування кримінальних правопорушень застосування поліграфа розглядається як допоміжний психофізіологічний інструмент. Особливі поліграфологічні технології застосовуються під час доведення фактів катування військовополонених і жорстоких проявів цих насильницьких дій щодо українських військових, а також розслідування резонансних кримінальних правопорушень. У цьому контексті виникає необхідність розробки й удосконалення методики виявлення прихованої інформації.

Методологічною основою дослідження слугували фундаментальні наукові праці провідних учених у галузі використання поліграфологічних технологій. Вагомий внесок у розроблення теоретико-прикладних засад застосування поліграфа у кримінальному судочинстві зробили такі вчені й практики, як: О. Алексєєв, Д. Алексєєва-Процюк, В. Барко, К. Бекстер, О. Ващук, А. Волобуєв, С. Делікатний, Л. Казміренко, І. Клименко, В. Коба, О. Линник, В. Малюга, Д. Мовчан, О. Морозов, О. Мотлях, О. Назаров, Д. Раскін, Дж. Рейд, О. Тарасенко, М. Цуцкірідзе, К. Чаплинський, В. Шаповалов, В. Шевчук, М. Щербаковський, В. Юсупов та ін.

Різні аспекти використання психофізіологічних досліджень свого часу знайшли своє відображення у дисертаційних і монографічних дослідженнях таких учених, як О. Вагіна, С. Градун, С. Делікатний, Ю. Дмитренко, О. Косьянова, Т. Лешкович, О. Линник, Т. Морозова, О. Повстанний, Ж. Половнікова, С. Шевченко, Р. Яремчук та ін.

Із-поміж спеціалізованих наукових розробок, які стали підґрунтям для формування концепційно-сутнісної моделі запровадження поліграфологічних технологій у кримінальному судочинстві, слід зазначити роботи на монографічному рівні. Так, Т. Лешкович у дисертації «Використання поліграфа в розслідуванні злочинів: сучасний стан та перспективи» (м. Львів, 2014 р.) проаналізував сучасні методики тестування на поліграфі, види запитань у тестах, особливості їх формулювання та можливості визнання результатів обстежень доказом у кримінальному провадженні. О. Линник у дисертації «Використання поліграфа при розслідуванні злочинів у

кримінальному судочинстві України» (м. Ірпінь, 2013 р.) розглядає проблеми правового регулювання використання поліграфа під час розслідування злочинів, умови проведення тестування, пропонує методику піку напруги або ж релевантні, нейтральні та провокуючі запитання. С. Градун у дисертації «Правові і наукові основи використання поліграфа в кримінальному провадженні» (м. Кропивницький, 2025 р.) визначила наукові засади використання поліграфа у кримінальному провадженні, з'ясувала фактори, що впливають на прийняття рішення щодо обґрунтованості проведення психологічної експертизи із застосуванням поліграфа. О. Повстяний у дисертації «Застосування поліграфа під час виявлення та розслідування кримінальних правопорушень» (м. Ірпінь, 2025 р.) визначив генезу застосування поліграфа в правоохоронній діяльності та напрями використання отриманих результатів у кримінальній процесуальній діяльності. Т. Морозова у монографії «Методика виявлення прихованої інформації у поліграфологічних дослідженнях» (м. Київ, 2023 р.) здійснила системний аналіз методики, розкрила її сутність, історичну генезу та сучасний стан; обґрунтувала наукові засади запровадження МВПІ; сформулювала чіткі вимоги до структури запитань. Низка робіт О. Мотляха присвячена пріоритетним напрямам розвитку поліграфологічної діяльності в Україні та правовим основам застосування поліграфа (м. Київ, 2018–2026 рр.).

Водночас реалії сьогодення вносять зміни у проведення ПФДЗП. Виникає необхідність унормування поліграфологічної діяльності в Україні на законодавчому рівні, створення єдиної концепції, сформованої шляхом узагальнення зарубіжного досвіду та прийняття закону для вирішення теоретико-прикладних проблем у сфері застосування поліграфологічних технологій. Наведені чинники у своїй сукупності визначили актуальність окресленої проблематики, підкреслили її теоретико-прикладне значення та зумовили структуру і зміст дисертаційної роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами,

грантами. Дисертацію виконано відповідно до положень Стратегії національної безпеки України (Указ Президента України від 14.09.2020 № 392/2020), Стратегії боротьби з організованою злочинністю (розпорядження Кабінету Міністрів України від 16.09.2020 № 1126-р), Національної стратегії у сфері прав людини (Указ Президента України від 24.03.2021 № 119/2021), Національної економічної стратегії на період до 2030 року (постанова Кабінету Міністрів України від 03.03.2021 № 179), Стратегії розвитку Національної поліції України на 2026–2030 роки (наказ МВС України від 21.10.2025 № 733), Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки (Указ Президента України від 11.05.2023 № 273/2023), тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2025–2029 рр. (наказ МВС України від 21.05.2024 № 326), Інструкції про порядок використання поліграфів у Національній поліції України (наказ МВС України від 26.09.2024 № 651).

Мета та завдання дослідження. Мета дисертаційного дослідження полягає у вирішенні конкретного наукового завдання з розробки теоретико-прикладних засад застосування поліграфа під час розслідування кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи, статевої свободи та статевої недоторканості. Комплексність мети та її багатоплановість зумовили необхідність вирішення таких завдань:

- розкрити генезу розвитку наукових уявлень про можливості проведення психофізіологічних досліджень із застосуванням поліграфа під час розслідування кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи, статевої свободи та статевої недоторканості;
- схарактеризувати технічні й функціональні складові поліграфа та сучасні напрями його практичного застосування;
- узагальнити міжнародний досвід застосування поліграфа під час розслідування кримінальних правопорушень;
- проаналізувати стан нормативно-правового регулювання

застосування поліграфа під час виявлення ознак кримінальних правопорушень та сформулювати пропозиції щодо його удосконалення;

- визначити загальні умови та етапи проведення психофізіологічних опитувань із застосуванням поліграфа;
- з'ясувати види та специфіку проведення спеціальних бесід, передбачених методикою виявлення прихованої інформації;
- розробити алгоритми побудови поліграфологічних тестів та схарактеризувати правила їх застосування;
- розкрити сутність та зміст методики виявлення прихованої інформації під час розслідування кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи, статевої свободи та статевої недоторканості.

Об'єктом дослідження є кримінальні процесуальні відносини, що виникають у діяльності правоохоронних органів при застосуванні поліграфа під час розслідування кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи, статевої свободи та статевої недоторканості.

Предмет дослідження – теоретичні та праксеологічні засади застосування поліграфа під час розслідування кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи, статевої свободи та статевої недоторканості.

Методи дослідження. У дисертації використано комплекс спеціальних та загальнонаукових методів, вибраних із урахуванням особливостей об'єкта і предмета дослідження, зокрема: *порівняльно-правовий* – для дослідження нормативно-правового врегулювання застосування поліграфа та статусу отриманих під час тестування результатів (підрозділи 1.3, 1.4); *формально-логічний* – для аналізу поліграм, матеріалів ПФДЗП і кримінальних проваджень, відповідних нормативно-правових актів (підрозділи 2.1, 3.1, 3.2); *системно-структурний* – для формування МВПІ як певної системи взаємопов'язаних операцій, визначення етапів обстеження на поліграфі та структури проведення спеціальних бесід (розділ 2); *формально-юридичний* – для аналізу чинного кримінального процесуального законодавства України та наукових розробок із метою обґрунтування висновків і пропозицій

(підрозділи 1.1, 1.4); *історико-правовий* – при дослідженні генезису становлення сфери поліграфологічної діяльності в Україні, розвитку напрямів виявлення прихованої інформації у кримінальному провадженні (підрозділи 1.1, 1.4); *функціональний* – при визначенні ефективності проведення ПФДЗП та напрямів удосконалення поліграфологічних технологій (розділи 1–3); *соціологічний* – під час опитування працівників органів досудового розслідування і експертних підрозділів МВС України, а також головних центрів поліграфологічних досліджень НПУ, Державної прикордонної служби України та інших ЦОВВ (підрозділи 1.2, 1.4, 2.1, 2.2, 3.1, 3.2); *статистичний* – при здійсненні кількісного аналізу даних, що стосуються проведення ПФДЗП (розділ 3). На основі *синтезу* сформульовано загальні висновки за темою дослідження (розділи 1–3).

Емпіричну базу дослідження становлять результати узагальнення матеріалів оперативної, слідчої та експертної практики протягом 2015–2026 рр. Розглянуто матеріали 315 кримінальних проваджень із проблематики дослідження (Вінницька, Дніпропетровська, Донецька, Житомирська, Закарпатська, Запорізька, Івано-Франківська, Київська, Львівська, Миколаївська, Одеська, Полтавська, Сумська, Харківська, Херсонська, Хмельницька, Чернівецька та Чернігівська області, м. Київ); дані офіційної статистичної звітності Офісу Генерального прокурора та МВС України за 2014–2026 рр.; зведені результати інтерв'ювання 183 спеціалістів-поліграфологів, 195 працівників оперативних підрозділів і 174 слідчих Національної поліції України, 82 працівників органів прокуратури та 63 працівників експертних установ МВС України. При підготовці дисертації використано власний досвід роботи у сфері використання поліграфологічних технологій.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що дисертаційна робота є першим у вітчизняній науці комплексним монографічним дослідженням теоретико-прикладних засад застосування поліграфа під час розслідування кримінальних правопорушень проти життя

та здоров'я особи, статевої свободи та статевої недоторканості, в якому сформульовано і обґрунтовано низку наукових положень, висновків та практичних рекомендацій, спрямованих на підвищення ефективності діяльності органів досудового розслідування, що вирізняються науковою новизною та мають важливе теоретичне і практичне значення, зокрема:

у перше:

- сформовано нову концепційно-сутнісну модель методики виявлення прихованої інформації з метою виявлення та розслідування кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи, статевої свободи та статевої недоторканості (умисних убивств, заповдіання тілесних ушкоджень, катувань, побоїв і мордувань, домашнього насильства, зґвалтувань, сексуального насильства, розбещення неповнолітніх);

- аргументовано наукові положення і практичні рекомендації щодо імплементації в законодавство України сучасних методів виявлення прихованої інформації з використанням поліграфа в діяльності органів сектору безпеки і оборони України в умовах правового режиму воєнного стану;

- запропоновано внести зміни до Інструкції про порядок використання поліграфів у Національній поліції України, затвердженої наказом МВС України від 13.11.2017 № 920, зокрема доповнити розділ II «Основні принципи використання поліграфа» пунктами 7 і 8, котрі викласти у такій редакції:

«7. Принцип забезпечення прав і свобод людини є основним і передбачає невтручання у приватне і сімейне життя, відсутність посягань на свободу думки, совісті та релігії, вираження поглядів, гарантованих статтями 8–10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Особа повинна знати, з якої причини щодо неї проводиться опитування, а також має право відмовитися від опитування на будь-якому етапі його проведення.

8. Згідно з принципом професійної незалежності проведення опитування з використанням поліграфа спеціаліст є незалежним від будь-

якого впливу, тиску чи втручання у його професійну діяльність. Спеціаліст самостійно готує перелік запитань для проведення опитування з використанням поліграфа на основі завдання, яке надійшло від ініціатора, та обирає методику, за якою буде проведено опитування»;

– розроблено поліграфологічні опитувальники за МВПП, що призначені для виявлення ознак кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи, статевої свободи та статевої недоторканості (умисних убивств, заподіяння тілесних ушкоджень, катувань, сексуального насильства), а також для діагностики схильності до обману. Схарактеризовано правила їх застосування;

удосконалено:

– положення щодо типових технічних та функціональних складових сучасного поліграфа, який виступає реєстратором змін психофізіологічних реакцій тестованої особи у відповідь на пред'явлення спеціалістом-поліграфологом за спеціальною схемою певних психологічних стимулів;

– організаційно-тактичне забезпечення проведення спеціальних бесід, передбачених методикою виявлення прихованої інформації;

– тести, що призначені для встановлення невідомого рішення, тести для підтвердження відомого рішення, а також тести для перевірки слідчих версій;

– положення щодо процесуальних та непроцесуальних форм застосування поліграфа під час розслідування кримінальних правопорушень, які реалізуються в межах оперативно-розшукової діяльності, проведення окремих слідчих (розшукових) дій та судових експертиз;

– наукові положення щодо обґрунтування допустимості застосування ПФДЗП під час розслідування кримінальних правопорушень як науково-технічного засобу та способу допустимого психологічного впливу на учасника кримінального процесу (підозрюваного, потерпілого, свідка);

дістало подальшого розвитку:

– уявлення про генезу становлення сфери використання

поліграфологічних технологій, на підставі чого визначено вплив низки чинників на процес імплементації в законодавство України ефективних міжнародних практик;

- положення щодо класифікації поліграфа за різними підставами (елементною базою, способом фіксації даних, характером виконуваних завдань, складністю комплектації, способами автоматизації, збору та передачі інформації від опитуваного);

- етапи процедури опитування осіб із використанням поліграфа, їхні завдання та особливості роботи спеціаліста-поліграфолога на кожному з них;

- доктринальне бачення переліку типових завдань, для виконання яких необхідне застосування поліграфа у кримінальному провадженні;

- сучасні напрями практичного застосування ПФДЗП під час виявлення, документування та розслідування кримінальних правопорушень в умовах правового режиму воєнного стану та повоєнної відбудови країни.

Особистий внесок здобувача. Дисертацію підготовлено здобувачем самостійно. Положення й висновки, що викладені в дисертації та складають її наукову новизну, розроблені авторкою особисто. У співавторстві з В. Б. Кобою, Т. Р. Морозовою і К. О. Чаплинським опубліковано навчальний посібник «Використання методики виявлення прихованої інформації під час опитувань з використанням поліграфа в діяльності органів і підрозділів Національної поліції України» (авторська частка – 65 %), де авторкою схарактеризовано види спеціальних бесід та розроблено алгоритми опитувальників за МВПП, що призначені для розслідування злочинів, тоді як співавтори окреслили природу походження фізіологічної реакції та основи аналізу поліграм.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що викладені й аргументовані в дисертації теоретичні положення, висновки та практичні рекомендації впроваджено та використовуються у:

- *нормативно-правовій сфері* – для покращення нормативно-правового регулювання застосування поліграфа у досудовому розслідуванні

запропоновано низку пропозицій стосовно внесення змін і доповнень до Інструкції про порядок використання поліграфів у Національній поліції України;

– *науковій діяльності* – шляхом удосконалення методики виявлення прихованої інформації із застосуванням поліграфа під час розслідування окремих видів кримінальних правопорушень; а також при підготовці монографій (акти впровадження Дніпровського державного університету внутрішніх справ від 04 серпня 2025 р., Національної академії внутрішніх справ від 15 серпня 2025 р.);

– *освітньому процесі* – при викладанні навчальних дисциплін «Організація розслідування кримінальних правопорушень», «Докази і доказування», «Криміналістика», «Кримінальний процес», а також при підготовці підручників і навчальних посібників (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 15 серпня 2025 р.);

– *правозастосовній діяльності* – для вдосконалення діяльності органів досудового розслідування та експертних підрозділів МВС України, а також головних центрів поліграфологічних досліджень Національної поліції України, Державної прикордонної служби України та інших ЦОВВ (акти впровадження Бюро економічної безпеки України від 11 червня 2025 р., Департаменту карного розшуку Національної поліції України від 25 травня 2026 р.).

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні положення й висновки дисертації оприлюднено на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних заходах: «Наука, освіта та технології: світові тенденції та регіональний аспект» (м. Рівне, 2025 р.), «Чорноморські наукові студії» (м. Одеса, 2025 р.), «Modern science and innovation: trends, challenges, and breakthroughs: collection of scientific papers «SCIENTIA» (New York, 2025), «Ways of Science Development in Modern Crisis Conditions» (Dnipro, 2025), «Synergy of Knowledge: Innovations at the Intersection of Disciplines» (Dnipro, 2025), «Забезпечення основоположних прав і свобод людини, дотримання стану

дисципліни та законності в діяльності поліції в умовах воєнного стану» (м. Кропивницький, 2025 р.), «Integration of Education, Science and Business in Modern Environment: Summer Debates» (Dnipro, 2025), «Актуальні питання використання поліграфа в діяльності органів сектору безпеки і оборони України в умовах правового режиму воєнного стану та повоєнної відбудови країни» (м. Дніпро, 2025 р.), «Актуальні питання криміналістики та судової експертизи в умовах воєнного стану» (м. Київ, 2025 р.), «Тенденції, новації та перспективи юридичної науки України в умовах воєнного стану» (м. Київ, 2026 р.), «Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти» (м. Дніпро, 2026 р.), «Український правовий вимір: пошук відповідей на глобальні міжнародні виклики» (м. Дніпро, 2026 р.), «Криміналістика та судова експертиза: сучасний стан і перспективи розвитку» (м. Київ, 2026 р.).

Публікації. Основні положення та результати дисертації відображено у 19 наукових публікаціях, з яких 4 – статті у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, 1 – стаття у зарубіжному юридичному виданні (Республіка Польща), 13 – тези наукових доповідей, оприлюднених на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях та форумі, 1 – навчальний посібник.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з основної частини (вступу, трьох розділів, що містять вісім підрозділів, висновків), списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 417 сторінок, із яких основного тексту – 224 сторінки. Список використаних джерел налічує 596 найменувань і займає 70 сторінок; 11 додатків викладено на 95-х сторінках.

Розділ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛІГРАФА ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ОСОБИ, СТАТЕВОЇ СВОБОДИ ТА СТАТЕВОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ

1.1. Стан наукових уявлень про можливості проведення психофізіологічних досліджень із застосуванням поліграфа під час розслідування кримінальних правопорушень

Протидія злочинності є важливим напрямом діяльності держави. В умовах зростання злочинності, підвищення рівня її організованості та агресивності, активізації протидії досудовому розслідуванню виникає необхідність негайної розробки і впровадження найновітніших та апробованих наукових методів у правоохоронну діяльність для її подолання, насамперед у діяльність органів і підрозділів НПУ. Звідси важливого значення набуває наукове забезпечення протидії злочинності, зокрема розробка програм реалізації наукових досягнень, розширення можливостей їх використання у розкритті й розслідуванні кримінальних правопорушень [512, с. 8]. Це, на думку Н. Карпова і С. Євдокіменко, пов'язане з тим, що динамічні зміни у характері злочинності й умовах боротьби з нею наочно демонструють недостатність старих засобів і методів правової, організаційної, технічної і тактичної протидії злочинності та необхідність їх істотного оновлення, вдосконалення та розвитку [189, с. 30].

О. Тарасенко вказує, що наразі Україна постала перед викликами, яких ще не було в її новітній історії, – збройною агресією, яка вплинула на всі аспекти суспільного життя, зокрема і на діяльність правоохоронних органів із протидії злочинності. Важливим аспектом такої протидії залишається досудове розслідування кримінальних правопорушень із метою реалізації

завдань кримінального судочинства [486, с. 216].

З огляду на такі тенденції схвалено Стратегію розвитку Національної поліції України на 2026–2030 роки, де було виокремлено такі стратегічні цілі: ефективне запобігання і протидія злочинності, забезпечення невідворотності відповідальності, захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, а також охорона прав потерпілих; покращення оперативності й якості кримінального провадження з дотриманням міжнародних стандартів і принципу верховенства права; підвищення ефективності забезпечення публічної безпеки; посилення гарантій дотримання прав і свобод людини в діяльності НПУ; цифрова трансформація з одночасним підвищенням ефективності, доступності та швидкості надання поліцейських послуг; забезпечення відкритості, прозорості, підзвітності та доброчесності в діяльності поліції; модернізація кадрової політики, що включає добір, професійне навчання, мотивацію та соціальний захист поліцейських; розширення міжнародного партнерства та гармонізація з європейськими стандартами; забезпечення ефективності реалізації завдань та функцій НПУ в умовах правового режиму воєнного стану; стабілізація безпекової ситуації та відновлення діяльності НПУ на деокупованих територіях в умовах повоєнної відбудови держави [475]. Під час дії правового режиму воєнного стану суттєвого змінюються форми і методи злочинної діяльності, що потребує суттєвого коригування алгоритмів дій із протидії злочинним проявам.

На думку О. Тарасенка, органам досудового розслідування доводиться приймати рішення стосовно можливості зібрати докази шляхом проведення гласних СРД або необхідності проведення НСРД, аналізуючи при цьому матеріали кримінальних проваджень (які можуть підтверджувати необхідність проведення НСРД, але не дають уявлення про наявність інформаційної можливості для їх проведення) [488, с. 21].

Під час війни боротьба зі злочинністю для органів і підрозділів НПУ – не менш важливий фронт, ніж військовий. Адже йдеться про безпеку

держави, її економіку та обороноздатність. Так, у 2025 р. НПУ викрила 406 ОГ і ЗО – удвічі більше, ніж у 2024 р. З-поміж них на 10 % більше ОЗУ з міжнародними зв'язками та на третину – створених на етнічній основі. Викрито більше учасників ОЗУ – понад 1850. Це не лише «рядові» виконавці, але й посадовці, кримінальні авторитети і навіть «злодії у законі» [166, с. 9].

На сьогодні спостерігається тенденція зниження кількості вчинених окремих видів кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я людей та інших, зокрема: *умисних убивств* – на 32 % (з 16 164 до 11 037), у тому числі не пов'язаних із військовою агресією – на 10 % (з 1053 до 949); *тяжких тілесних ушкоджень* – на 8 % (з 1414 до 1296), у тому числі *ТТУ зі смертельними наслідками* – на 5 % (з 353 до 337). Проте повномасштабне вторгнення рф на територію України призводить до масового вчинення військовослужбовцями збройних сил країни-агресора воєнних злочинів, збільшення кількості людей, зниклих безвісти, загиблих військовослужбовців ЗСУ та цивільних осіб тощо. Це продовжує впливати на динаміку окремих видів злочинів, у тому числі особливо тяжких, кількість яких зросла на 12 % (з 60 975 до 68 048), зокрема за рахунок збільшення в 1,3 раза облікованих фактів безвісного зникнення осіб – з 35 295 у 2024 р. до 45 501 у 2025 р. [166, с. 58]. Водночас, на думку І. Вигівського і В. Дрозд, попри загальні зміни криміногенної обстановки та певне зниження рівня кримінально-протиправної діяльності в період воєнного стану в Україні, кількість кримінальних правопорушень (особливо вчинених ОГ та ЗО), залишається стабільно високою [59, с. 5].

На жаль, тривають процеси концентрації населення у великих містах, насамперед віддалених від зон ведення бойових дій, знищеної інфраструктури, що не може не впливати на динаміку злочинної діяльності.

Оптимізація організаційних процесів щодо розслідування кримінальних правопорушень спрямована на комплексне поліпшення не лише якісних, але й кількісних показників у цій сфері. Відповідно до принципів, зазначених в Інструкції з організації діяльності слідчих

підрозділів Національної поліції України, стратегічні напрями оптимізації охоплюють не лише технічні аспекти, а й покращення організаційної роботи, впровадження передового досвіду, високого рівня процесуального контролю, розроблення та вдосконалення тактики і методики досудового розслідування [235, с. 187–188; 415].

І. Вигівський, В. Дрозд та інші вчені вказують, що використання слідчими під час розслідування кримінальних правопорушень спеціальних знань залишається таким, що потребує покращення та удосконалення [59, с. 6].

На думку інших науковців (як-от В. Бахін, П. Біленчук, Є. Лук'янчиков), важливе місце у протидії злочинності належить досудовому провадженню, яке характеризується безпосередніми завданнями, що впливають із загальних завдань кримінального судочинства, суб'єктами кримінально-процесуальної діяльності, предметом і засобами пізнання події, приводами й підставами для початку провадження та підсумковими рішеннями [22, с. 4; 27, с. 19; 254, с. 16; 252, с. 50]. Проблемам виявлення й розслідування кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи, статевої свободи та статевої недоторканості присвячено низку наукових розробок учених-криміналістів, процесуалістів та кримінологів, зокрема:

– особливостям методики виявлення, розслідування та запобігання *умисним убивствам* присвячені роботи таких учених, як: І. Борисенко [31], М. Валуйська [46], В. Василичук, А. Волобуєв [438], А. Вуйма [89], І. Загородній [155], М. Костенко [219], О. Любчинський [256], І. Макогін [258], А. Нестеренко [327], О. Одерій [335], О. Павлюк [348], О. Саїнчин [453],

О. Синєокий [466], А. Хірсін [505];

– особливостям методики розслідування *заподіяння тілесних ушкоджень* – роботи таких учених, як: О. Авраменко [1], О. Бондаренко, Н. Гольдберг [30], В. Горбачевський [101], В. Гузей [114], В. Дрозд [142], В. Пясковський [430; 431], С. Сафронов [456; 457];

– особливостям документування та методики розслідування *побоїв* та

мордувань – роботи таких учених, як: В. Весельський [56], А. Гаркуша [95], Л. Кривда [223], В. Лень [96], Л. Скрекля [468], В. Тіщенко [493; 494], К. Чаплинський [511; 509; 510];

– особливостям методики виявлення, розслідування та запобігання *домашньому насильству* – роботи таких учених, як: К. Бугайчук, В. Гальцова [94], І. Гловюк [192], Я. Горбунова [102], В. Коба [160], Т. Матюшкова [264], Ю. Слухаєнко [470], А. Шугало [549];

– особливостям документування та методики розслідування *катувань* – роботи таких учених, як: Н. Ахтирська [9], О. Гумін [233], К. Катеринчук [190; 191], М. Коваль [197; 198; 199], В. Озар [336; 337; 338], М. Хавронюк [159];

– особливостям методики розслідування *згвалтувань* – роботи таких учених, як: О. Губанова [111], Л. Дмитрієва [136], А. Лісова [250; 251], А. Лукаш [253], Д. Москаль [288], В. Нуджейдат [333], В. Пясковський, Ю. Чорноус [432];

– особливостям документування та методики розслідування *сексуального насильства* – роботи таких учених, як: А. Джужа [123], О. Джужа [122], Ю. Комісарчук, О. Наумкін [326], А. Небитов [328; 329; 330], Н. Небитова, О. Рябчук [443], О. Тарасенко [483; 484; 485; 487], М. Цуцкірідзе [441], О. Шигонін [547];

– особливостям методики виявлення, розслідування та запобігання *розбещенню неповнолітніх* – роботи таких учених, як: І. Бандурка [13], Ю. Воронова [87], Л. Козлюк [211], С. Косенко [218], К. Кулик [236], О. Письменська [351], В. Покайчук, В. Фурса [503].

У своїх наукових працях згадані учені розглянули фундаментальні засади методики розслідування кримінальних правопорушень та напрями протидії злочинній діяльності.

Проте в умовах запровадженого правового режиму воєнного стану злочинна діяльність дедалі набуває новітніх форм та методів. Повномасштабне вторгнення збройних сил рф на територію України спричиняє нові виклики, що постають перед органами сектору безпеки і

оборони держави, насамперед правоохоронними органами, діяльність яких, відповідно до ст. 2 КПК України, спрямована на забезпечення захисту осіб, суспільства та держави від протиправних посягань, охорону прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення повного, швидкого та неупередженого досудового розслідування кримінальних правопорушень та судового розгляду. На сьогодні відбуваються значні зміни в кримінальному, кримінальному процесуальному законодавстві України, розвивається криміналістична тактика та методика розслідування кримінальних правопорушень, з'являються новітні технічні засоби та технології, які стають у нагоді під час проведення СРД і НСРД. Однією з таких технологій є психофізіологічні дослідження за допомогою спеціального приладу – поліграфа, призначеного для одночасної реєстрації подиху, кров'яного тиску, біострумів мозку, серця, м'язів та інших фізіологічних процесів, що, в свою чергу, дозволяє визначити достовірність показань особи [237, с. 686].

Розслідування кримінальних правопорушень являє собою складну пізнавально-посвідчувальну діяльність, що забезпечується своєчасним і повним відшукуванням, декодуванням, аналізом та використанням інформації, яка стосується кримінально-релевантної події та причетних до неї осіб. Джерелами такої інформації є люди й наслідки їхніх дій, предмети, документи, сліди, явища. Особливого значення у кримінальному провадженні набуває сприйняття, дослідження та використання суб'єктивної інформації, що може бути виражена у вербальній і невербальній формах [49, с. 1; 52].

На думку Д. Редьки, за цієї ситуації правоохоронні органи активно впроваджують у слідчу та оперативно-розшукову діяльність нетрадиційні криміналістичні засоби, які можна було б використовувати для ефективного виявлення, фіксації, вилучення, дослідження та використання доказів у досудовому розслідуванні. Саме розроблення таких засобів до вирішення завдань кримінального судочинства, а також рекомендацій щодо їх

використання є одним із завдань науки криміналістики [433, с. 393].

У правозастосовній практиці проведення психофізіологічних опитувань є найбільш затребуваними у ситуаціях дефіциту інформації, необхідної для визначення оптимальних напрямів роботи, зокрема висунення криміналістичних та слідчих версій під час розслідування кримінальних правопорушень у разі отримання орієнтувальної інформації, повідомлення учасниками процесу несумісних даних, наявності непереборних суперечностей між показаннями учасників кримінального процесу та іншими доказами у відкритому кримінальному провадженні [342, с. 13].

Зважаючи на це, в державі відбувається оптимізація діяльності органів і підрозділів НПУ, удосконалення організації розслідування в цілому та покращення організаційно-тактичного забезпечення провадження СРД, НСРД та процесуальних заходів зокрема. У цій діяльності вагомого значення набуває використання методів ПФДЗП. Застосування поліграфа у кримінальному провадженні є одним із нетрадиційних засобів збирання доказової інформації щодо злочинної діяльності конкретних осіб [67, с. 86–88].

Як зазначає О. Повстяний, сприйняття рекомендацій щодо використання поліграфа як інструменту виявлення правдивості показань відбулося не в один момент, а видозмінювалося залежно від впливу історичних подій, суспільних умов і науково-технічних відкриттів. Водночас застосування поліграфа в правоохоронній діяльності та важливість його використання для забезпечення справедливого й ефективного досягнення завдань кримінального провадження дедалі частіше набуває нового значення та контексту зі зміною соціально-економічних умов [354, с. 13].

На думку С. Градун, однією з актуальних проблем, що активно обговорюється науковою спільнотою, є проблема використання поліграфа в кримінальному провадженні для встановлення правдивості чи неправдивості показань його учасників. Цей процес відбувається вже багато років, але єдиного підходу до практичного використання цього технічного пристрою

так і не було вироблено ні в теорії, ні в практиці правоохоронних органів і судів [103, с. 29]. Л. Удалова, проаналізувавши використання поліграфа у практиці правоохоронних органів, засвідчила, що результати, отримані під час ПФДЗП, ґрунтуються на винятково наукових та науково-технічних засобах отримання даних [498, с. 185].

В Україні перша хвиля популярності проведення ПФДЗП, як зазначає Ю. Дмитренко, була викликана нагальною потребою правоохоронних органів у впровадженні новітніх технологій у практику виявлення і розслідування злочинів. Саме очевидні успіхи вітчизняних поліграфологів на ниві розкриття злочинів стали юридичним фактом практичної доцільності впровадження поліграфа в безпекових структурах держави та сприяли популяризації використання поліграфа серед працівників оперативних підрозділів. На жаль, закріплення застосування поліграфологічних технологій на законодавчому рівні під час розслідування злочинів не відбулося [127, с. 8–9]. На сьогодні застосування поліграфа у кримінальному провадженні має цілу низку дискусійних питань, що насамперед пов'язані з недостатньою урегульованістю на рівні кримінального процесуального законодавства. Проте вченими з різних галузей знань проводяться численні дослідження з наведеної проблематики на рівні дисертаційних досліджень та монографічних праць.

У дисертаційних дослідженнях у *галузі юридичної психології* проблеми застосування поліграфа висвітлювала низка вчених (В. Барко, В. Баркоп, О. Вагіна, І. Клименко, О. Кудерміна та ін.).

Так, В. Барко у дисертації «Теоретико-психологічні засади управління персоналом органів внутрішніх справ» (м. Київ, 2004 р.), сфокусував увагу на методах професійного відбору в силових структурах, психології управління та кризовій психології, а також на дослідженні поведінки та діяльності в стресових умовах [16]. І. Клименко у дисертації «Теорія і практика психологічного забезпечення професійної підготовки поліцейських» (м. Харків, 2019 р.) розробив теоретичну модель психологічного

забезпечення професійної підготовки поліцейських, що містить його основні компоненти (цілі, функції, завдання; суб'єкти, аспекти, етапи; алгоритм, технології, засоби реалізації; умови та чинники, що впливають на ефективність функціонування); визначив критерії оцінки ефективності й засади оптимізації системи психологічного забезпечення професійної підготовки поліцейських; здійснив системний аналіз психологічних складових різних рівнів поліцейської освіти [193].

В. Баркоп значну увагу приділив психологічному аспекту професійного відбору кадрів до правоохоронних органів [20].

О. Вагіна у дисертації «Психологічні чинники використання поліграфних опитувань осіб правоохоронними органами України» (м. Харків, 2018 р.) здійснила теоретичний аналіз психологічних і правових засад використання поліграфних опитувань правоохоронними органами, на основі чого встановила існуючі проблеми і недоліки, розробила методологію і програму дослідження; виділила психологічні завдання й умови ефективного проведення різних етапів опитування; визначила психологічні функції й особливості формулювання питань при проведенні ПФД і психологічні умови ефективного використання основних типів поліграфних опитувальників, з'ясувала показники їхньої валідності й надійності; запропонувала теоретичні підходи до психологічного відбору поліграфологів; розробила типові тести для проведення ПФДЗП, окреслила напрями вдосконалення поліграфних опитувань у правоохоронних органах [38; 42].

Р. Яремчук у дисертації «Психолого-правові засади використання поліграфа в кадровому забезпеченні підрозділів МВС України» (м. Київ, 2022 р.) проаналізувала зарубіжний і вітчизняний досвід нормативно-правових та психологічних засад кадрового забезпечення підрозділів МВС України; окреслила психолого-організаційні основи застосування поліграфа в роботі з персоналом; дослідила психологічні особливості правоохоронця як чинник здійснення ПФД; виокремила гендерні відмінності як психологічний

чинник здійснення ПФДЗП; сформулювала рекомендації щодо удосконалення нормативно-правових аспектів застосування поліграфа; визначила шляхи й напрями удосконалення психологічних аспектів застосування поліграфа [560].

О. Косьянова у дисертації «Поліграфне дослідження схильності до обману осіб з різними типами емоційної зрілості» (м. Одеса, 2016 р.) схарактеризувала теоретико-методологічні основи дослідження обману поліграфним методом, визначила особливості побудови поліграфного опитувальника та стадії проведення дослідження з його використанням [221].

Певну увагу вчені (К. Ісмаїлов, Т. Мінка, А. Подоляка, С. Шевченко) приділяли і *адміністративно-правовому забезпеченню використання поліграфа в Україні*. Так, С. Шевченко в дисертації «Адміністративно-правові засади використання поліграфа в Україні» (м. Київ, 2024 р.) розкрив можливості застосування поліграфних перевірок у практиці функціонування органів публічної адміністрації; схарактеризував систему адміністративно-правового регулювання застосування поліграфа правоохоронними органами в Україні; сформував систему принципів застосування перевірок на поліграфі в адміністративно-правовій сфері; розглянув концепцію об'єкта і суб'єктів адміністративно-правових відносин психофізіологічних опитувань із використанням поліграфа; проаналізував матеріальні й процесуальні аспекти реалізації результатів поліграфних перевірок; визначив шляхи подальшого удосконалення інституційних та організаційних засад процедур перевірок на поліграфі [535; 536; 537; 538].

Т. Мінка і А. Подоляка вивчили європейський досвід використання поліграфа та запропонувала шляхи удосконалення адміністративно-правового регулювання для України; з'ясували, що країни ЄС мають розвинене законодавство щодо використання поліграфологічних тестів, яке базується на міжнародних стандартах прав людини та принципах дотримання приватності; наголосили на покращенні професійних стандартів і підвищенні довіри до результатів тестувань [272; 364].

К. Ісмайлов у наукових розробках висвітлював проблемні питання імплементації поліграфологічних досліджень у правову систему України (насамперед, у сферу державного управління), узагальнив міжнародний досвід адміністративно-правового впровадження поліграфа в діяльність публічної служби та приватного сектору [167].

Також слід згадати і наукові розробки у галузі державного управління у *сфері державної безпеки та охорони громадського порядку*. Так, проблемні питання застосування поліграфа порушував і Ю. Дмитренко у дисертації «Державне регулювання використання поліграфічних технологій в секторі безпеки і оборони України» (м. Хмельницький, 2017 р.), де вчений дослідив правові основи державного регулювання використання поліграфічних технологій в Україні; визначив механізми і проблемні питання державного регулювання використання поліграфа в секторі безпеки і оборони України; проаналізував зарубіжний досвід і запропонував пріоритетні напрями вдосконалення державного регулювання використання поліграфічних технологій; удосконалив методичний інструментарій проведення ПФДЗП [128; 67, с. 86–88].

Актуальні питання проведення психофізіологічних досліджень із використанням поліграфа у *галузі теорії кримінального процесу та криміналістики* на рівні дисертаційних досліджень і монографічних праць досліджували А. Волобуєв, С. Градун, Т. Лешкович, О. Линник, Т. Морозова, О. Мотлях, О. Повстаний, С. Чернявський тощо.

Так, О. Линник у дисертації «Використання поліграфа при розслідуванні злочинів у кримінальному судочинстві України» (м. Ірпінь, 2013 р.) досліджує теоретико-праксеологічні засади застосування «детектора брехні». Вчена окреслила проблеми, пов'язані з використанням поліграфа під час розслідування та розкриття злочинів; визначила умови й вимоги проведення ПФДЗП та шляхи виявлення неправдивої інформації та викриття брехні; розглянула методику піку напруги або ж релевантні, нейтральні та провокуючі питання; окреслила основні шляхи удосконалення законодавства

щодо питань використання поліграфа та результатів дослідження доказів під час розслідування і судового розгляду кримінальних проваджень [244; 245].

Т. Лешкович у дисертації «Використання поліграфа в розслідуванні злочинів: сучасний стан та перспективи» (м. Львів, 2014 р.) дослідив виникнення, розвиток і рівень застосування у судочинній практиці психофізіологічної діагностики поліграфом; проаналізував поняття й сутність методу психофізіологічної діагностики поліграфом, виділив його допустимість та місце в системі методів криміналістики; визначив психологічні основи, на яких ґрунтується функціонування поліграфа, з'ясував рівень точності й надійності результатів обстежень на поліграфі; проаналізував сучасні методики тестування на поліграфі, види запитань у поліграфологічних тестах та особливості їх формулювання; схарактеризував етапи обстеження на поліграфі, проаналізував їхні завдання та особливості; дослідив нормативно-правове регулювання обстежень на поліграфі, окреслив можливі та придатні форми використання поліграфа у розслідуванні злочинів; з'ясував сучасний стан і перспективи використання поліграфа в судових експертизах; проаналізував можливість визнання результатів обстежень на поліграфі доказом у кримінальному провадженні [241, с. 3; 242].

О. Повстяний у дисертації «Застосування поліграфа під час виявлення та розслідування кримінальних правопорушень» (м. Ірпінь, 2025 р.) розкрив генезу застосування поліграфа в діяльності правоохоронних органів; визначив сутність поліграфа як системи апаратних і програмних засобів для опрацювання фізіологічних даних опитуваної особи; схарактеризував зарубіжний досвід застосування поліграфа в правозастосовній практиці; окреслив стан нормативно-правового регулювання застосування поліграфа; висвітлив організаційні основи застосування поліграфа під час виявлення ознак кримінальних правопорушень; схарактеризував принципи застосування поліграфа; виокремив можливості використання поліграфа під час проведення СРД; висвітлив судову практику використання результатів

ПФДЗП у доказуванні [353, с. 2; 354]. Також слід виділити і дисертацію С. Градун «Правові і наукові основи використання поліграфа в кримінальному провадженні», де вчена на основі аналізу історії розвитку ідеї виявлення приховуваних обставин у кримінальному провадженні визначила проблемні питання використання поліграфа; схарактеризувала типовий устрій і принципи дії сучасного поліграфа; проаналізувала міжнародний досвід і чинні нормативно-правові акти стосовно використання поліграфа; запропонувала рекомендації щодо використання в доказуванні висновку психологічної експертизи із застосуванням поліграфа та обґрунтованості її проведення [103; 104; 105; 106].

На окрему увагу заслуговує дослідження Т. Морозової «Методика виявлення прихованої інформації у поліграфічних дослідженнях» (м. Київ, 2023 р.), де вчена здійснила аналіз сучасного стану української поліграфології й визначила основні досягнення та існуючі тенденції розвитку; наголосила на валідності методик, які використовуються при поліграфічних дослідженнях; схарактеризувала соціокультурний та історичний екскурс щодо МВПІ та природу виникнення фізіологічної реакції у відповідь на стимули тестів; розробила алгоритми опитувальників для проведення бліцтестування та алгоритми класичного опитувальника для розкриття і розслідування злочинів; розкрила особливості тестування під час розслідування крадіжок, шахрайств, вогнепальних поранень, а також перевірки правдивості свідчень заявника, проведення службових розслідувань [276]. У цілому практика використання методики виявлення прихованої інформації з метою розкриття та розслідування кримінальних правопорушень в Україні налічує понад 26 років. На думку вчених (Т. Морозової, С. Делікатного, Ж. Половнікової), саме результати успішної діяльності поліграфологів, які працювали за МВПІ, утворили основу перших монографічних досліджень та відомчих методичних посібників у період 2001–2006 років [118; 285; 58, с. 10]. Вважаємо розробку й запровадження новітніх методик під час встановлення об'єктивної істини у кримінальному

провадженні одним із пріоритетних напрямів.

Окрім того, досить багато дискусійних питань у вчених-процесуалістів, криміналістів і практиків виникають щодо нормативно-правового регулювання запровадження поліграфологічних технологій у правоохоронну практику. Так, окремі питання *правового регулювання застосування поліграфа в Україні* розглянуто в роботах О. Назарова [319, с. 305–311], О. Мотляха [314, с. 31–44], С. Градун [107, с. 67–80], В. Остаповича [345, с. 265–269], В. Ровного [434, с. 69–73; 435, с. 370–375] тощо.

Особливостям *правового регулювання застосування поліграфа в окремих державних органах* приділяли увагу О. Вагіна [43], С. Казьмірук, І. Пампуха, Н. Близнюк [187, с. 62–66], І. Крицька [234, с. 115–119], О. Луценко [255, с. 140–151] та інші автори.

Проблеми застосування поліграфа в кримінальному провадженні розглядалися в роботах О. Бережного [26, с. 615–617], А. Волобуєва, Т. Орлової [85, с. 116–122], С. Войцехівського, А. Гачкевича [61, с. 325–334], Н. Дмитренка [135, с. 160–166], І. Строкова [476, с. 162].

Незважаючи на теоретичну й практичну цінність згаданих робіт учених, їхні дослідження не охоплювали повністю весь спектр криміналістичних проблем застосування поліграфа при розслідуванні правопорушень проти життя та здоров'я особи, статевої свободи та статевої недоторканості.

Визначення дискусійних положень і окреслення спірних питань застосування ПФДЗП у позапроцесуальному і процесуальному видах, а також формування стосовно цього обґрунтованих пропозицій є надзвичайно актуальним і вчасним. На думку В. Коби і В. Рядінської, на сучасному етапі, коли застосування поліграфа в Україні набуває все більшого поширення, особливо актуальною стає необхідність аналітичного узагальнення чинних правових приписів, що регламентують відносини у цій сфері, а також з'ясування, яку саме модель правового регулювання у сфері застосування поліграфа фактично реалізовано в національній правовій системі [444, с.

А. Гетьман зазначає, що дискусія, котра сьогодні відбувається, охоплює цілий спектр важливих питань: від міжнародного досвіду використання поліграфа – до його ролі у кримінальному провадженні, від методологічних і правових основ застосування – до перспектив підготовки фахівців. Особливої ваги ця тематика набуває в умовах воєнного стану, коли питання довіри, безпеки та швидкого реагування на загрози є життєво необхідними. Час і практика засвідчили, що поліграф є важливим компонентом у забезпеченні національної безпеки і оборони України, є дуже дієвим під час розслідування кримінальних правопорушень та проведення судово-психологічних експертиз із використанням поліграфа, що зумовлює необхідність перегляду перспектив його застосування [481, с. 8].

О. Кофанова зазначає, що повномасштабна війна, розв'язана росією проти України, спричинила безпрецедентну кількість злочинів проти цивільного населення, об'єктів критичної інфраструктури та культурної спадщини. Починаючи з 2022 р. правоохоронні органи, військові експерти, мобільні слідчо-оперативні групи та міжнародні місії працюють у надзвичайно складних умовах: під час обстрілів, у зруйнованих містах, на місцях масових убивств та катувань. За таких обставин зростає значення технологій, що забезпечують швидке, точне та неінвазивне документування доказів [222, с. 106].

Отже, особливого значення проведення ПФДЗП набуває у період правового режиму воєнного стану. Такі дослідження мають свою специфіку й складнощі, що потребує додаткового висвітлення. Так, особливі поліграфологічні технології застосовуються під час доведення й підтвердження фактів катувань військовополонених та жорстоких проявів цих насильницьких дій стосовно українських військових [62, с. 409–410]. Окрім того, на сьогодні спеціалісти-поліграфологи ефективно залучаються до розслідування резонансних кримінальних правопорушень (насамперед, проти життя і здоров'я особи), виявлення колаборантів і зрадників, осіб, які

усвідомлено співпрацюють з окупаційною цивільною або військовою владою на шкоду власній державі, роботи з полоненими військовослужбовцями збройних сил РФ, а також виявлення корупційних зв'язків і зловживань серед посадовців у центральних органах державної влади та місцевого самоврядування, сектору безпеки і оборони України. У цьому контексті виникає необхідність розробки й удосконалення методики виявлення прихованої інформації з метою розкриття та розслідування кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи, статевої свободи та статевої недоторканості.

1.2. Загальна характеристика поліграфа та напрями його практичного застосування

Поліграф є сучасним досягненням світового науково-технічного прогресу та являє собою комплексну багатоканальну апаратну методику реєстрації змін психофізіологічних реакцій людини у відповідь на пред'явлення за спеціальною схемою певних психологічних стимулів [464, с. 69]. Зустрічаються й інші назви цього приладу, наприклад: «лай-детектор» (США), «детектор-симуляції» (Молдова), «варіограф» (Польща), «детектор брехні», «плетизмограф», «аналізатор стресу», «вимірювач психологічного стресу». Проте, на думку О. Мотляха, назва «поліграф» більш об'єктивно відображала сутність установлення правдивості показань за допомогою фізіологічних досліджень організму особи і поступово завоювала право на широке використання у літературі кінця ХХ ст. [291, с. 134–137].

Узагальнення наукових поглядів вчених і правозастосовної практики щодо проведення ПФДЗП дозволяє дійти висновків, що саме визначення поняття поліграфа можна знайти як у підзаконних відомчих нормативно-правових актах, так і в наукових джерелах.

Так, аналізуючи нормативно-правові акти, С. Войцехівський,

А. Гачкевич і Д. Муха вказують, що відповідно до п. 2 Порядку проведення психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа у Державному бюро розслідувань поліграф – це технічний багатоканальний (у тому числі має канал виявлення протидії) реєстратор психофізіологічних реакцій об'єкта дослідження, який дає змогу виявляти і фіксувати психофізіологічні реакції об'єкта дослідження на певні стимули (подразники) шляхом перетворення його психофізіологічних показників активності з аналогових сигналів у цифрові сигнали, що відображаються у вигляді кривих на поліграмах. Таке саме визначення наведене у пункті 2 Порядку проведення психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа в Управлінні державної охорони України [397; 396; 61, с. 326; 316].

Відповідно до п. 2 розділу 1 Інструкції про порядок використання поліграфів у Національній поліції України поліграф являє собою багатоканальну вимірювальну систему, призначену фіксувати динаміку змін фізіологічних показників організму людини під час дослідження на визначення її психоемоційного стану у відповідь на пред'явлення за спеціальною методикою певних стимулів та подальшого їх відтворення на екрані монітора, збереження й архівування за допомогою персонального комп'ютера у вигляді поліграм [385].

У п. 2 Порядку проведення психофізіологічного опитування із застосуванням поліграфа у роботі Бюро економічної безпеки України міститься дещо подібне визначення, проте замість слова «дослідження» використовується інше – «опитування» [395]. Водночас п. 2 Інструкції з організації та проведення психофізіологічного дослідження персоналу із застосуванням поліграфа у Міністерстві оборони України та Збройних Силах України визначає, що поліграф – комп'ютерний технічний прилад з відповідним програмним забезпеченням, що має сертифікацію виробника, який здійснює реєстрацію змін психофізіологічного реагування людини у відповідь на пред'явлені за спеціальною методикою психологічні стимули [387; 61, с. 327; 316].

Окрім того, відповідно до ДСТУ 8692:2016 «Поліграфи. Технічні умови», поліграф – це багатоканальна контрольно-вимірювальна система, призначена фіксувати динаміку зміни фізіологічних показників організму людини під час дослідження на визначення його психоемоційного стану у відповідь на пред'явлення за спеціальною методикою певних стимулів і подальше їх відтворення на екрані монітора та збереження й архівування за допомогою пристрою оброблення та відображення інформації, яким можуть бути персональний комп'ютер (планшетний комп'ютер, ноутбук), що серійно виробляється [103, с. 45; 137; 343, с. 6; 420].

Отже, зазначеними актами передбачаються випадки та процедури проведення поліграфологічних обстежень на відповідних суб'єктах.

У юридичній літературі вчені-криміналісти і процесуалісти та спеціалісти-поліграфологи також приділяють значну увагу визначенню поняття поліграфа. Окремі вчені сприймають його як *медичний прилад*, тоді як інші – як *психофізіологічний*. Так, В. Сердюк називає поліграф медичним приладом, призначеним для фіксування різних параметрів фізіологічного функціонування організму людини, на основі яких спеціалісти встановлюють психологічний стан особи та роблять висновки щодо наявності прихованої інформації в особи [464, с. 69]. Проте С. Войцехівський і А. Гачкевич, вважають таке визначення певною мірою суперечливим, оскільки, незважаючи на наявність реєстраторів психофізіологічних реакцій (тиск, пульс, дихання, гальванічний шкірний рефлекс), що використовуються в медицині, поліграф не є медичним приладом. Він не застосовується для лікування чи попередження захворювань, збереження життя людей [61, с. 327].

Інші вчені (Л. Деркач, І. Спіріна, В. Татарінов, С. Пеньков) визначають поліграф як звичайний медико-біологічний прилад, призначений для одночасної реєстрації кількох фізіологічних показників організму людини, що виникають у відповідь на запитання, що перед нею ставляться. Процедура дослідження на поліграфі передбачає використання спеціальних датчиків, які

кріпляться на тілі людини, яка піддається перевірці [121, с. 8].

Більшість учених все ж таки сприймає поліграф як психофізіологічний інструмент. Так, О. Мотлях і К. Чаплинський зазначають, що поліграф – це технічний багатоканальний реєстратор психофізіологічних реакцій особи, гласного використання, який дає змогу виявляти і фіксувати психофізіологічні реакції опитуваної особи на певні стимули шляхом перетворення її фізіологічних показників активності в електричні сигнали, що відображаються у вигляді кривих на поліграмах [305, с. 6; 289, с. 200; 295; 514, с. 280].

На думку Т. Лешкович, поліграф – це технічний інструмент, функціонально призначений для одночасної багатоканальної реєстрації фізіологічних процесів, які відбуваються в організмі людини (в серцево-судинній і дихальній системах, електрична активність шкіри) під впливом психологічних подразників, стимулів, із метою подальшої інтерпретації отриманих результатів на предмет наявності приховуваної інформації або діагностування правдивості чи неправдивості показань особи [242, с. 25].

В. Оначишич і Ю. Пілюков вказують, що поліграф є різновидом психофізіологічної апаратури і являє собою комплексну багатоканальну апаратну методику реєстрації змін психофізіологічних реакцій людини у відповідь на пред'явлення за спеціальною схемою певних психологічних стимулів. Аналіз цих змін, що відбуваються у процесі опитування за допомогою поліграфа, дає змогу одержувати необхідну орієнтувальну інформацію та виявляти ту, яку людина приховує [339; 352, с. 141–142].

В. Коба і В. Рядінська визначають поліграф як багатоканальну контрольно-вимірювальну систему, призначену фіксувати динаміку зміни фізіологічних показників організму людини під час дослідження на визначення її психоемоційного стану у відповідь на пред'явлення за спеціальною методикою певних стимулів і подальше їх відтворення на екрані монітора та збереження й архівування за допомогою пристрою оброблення та відображення інформації, яким можуть бути персональний комп'ютер,

планшетний комп'ютер, ноутбук тощо, що їх серійно виробляють, у вигляді поліграм [444, с. 123; 448, с. 84; 120].

Інші вчені визначають поліграф як багатоканальний сенсорний комплекс, що реєструє психофізіологічні реакції (електрошкірна активність, дихання, центральне та периферійне кровонаповнення, тремор) [2, с. 22].

В. Грачук і Б. О. Чупринський вказують, що поліграф – це комплексна психофізіологічна методика, що реєструє низку автономних показників (серцевий ритм, кров'яний тиск, шкірно-гальванічну реакцію, частоту дихання) з метою виявлення емоційного напруження, яке потенційно супроводжує обман. Теоретичною передумовою виступає концепція взаємозв'язку між когнітивними процесами й автономною нервовою системою: актуалізація неправдивого повідомлення вимагає додаткових когнітивних ресурсів, що індукує фізіологічні зміни, вимірювані датчиками приладу [108, с. 262; 591].

Поліграф є різновидом психофізіологічної апаратури, що використовує комплексну багатоканальну комп'ютерну методику реєстрації змін психофізіологічних реакцій людини на певні психологічні стимули [316].

На думку О. Вагіної, поліграф являє собою спеціальний технічний багатоканальний реєстратор психофізіологічних реакцій особи гласного використання, який дозволяє виявляти і фіксувати психофізіологічні реакції людини на певні стимули за рахунок перетворення психофізіологічних показників активності з аналогових сигналів у цифрові, що відображаються у вигляді кривих на поліграмах [38, с. 17; 39, с. 135; 267].

В. Ковальов, Т. Брус та І. Рогатюк зазначають, що поліграф являє собою психофізіологічний прилад для дослідження емоційного стану людини в певний проміжок часу і використовується як детектор рівня стресу, що виникає у людини в момент відповіді на певне запитання. Під час проведення ПФДЗП до людини приєднуються датчики, що реєструють стан і зміни деяких фізіологічних показників, таких як дихання, тиск крові, серцевий ритм, кровообіг у капілярах, гальванічна реакція шкіри. Аналізуючи

показання приладу, поліграфолог доходить висновків, наскільки правдивими є відповіді обстежуваного на поставлені запитання [200; 436, с. 294]. У цілому поліграф сам собою не є «мірилом істини», а лише технічним приладом, інструментом відображення того, які фізіологічні реакції відбуваються під впливом певних стимулів. Він реєструє придатні до спостереження фізіологічні реакції людини на такі стимули та показує їх графічно [61, с. 27].

Ю. Дмитренко зазначає, що поліграфні технології є сукупністю прийомів і способів одержання, обробки, зберігання та використання інформації, отриманої від людини за допомогою поліграфа, фахівцем, що має професійну підготовку, проводить ПФДЗП за спеціальними методиками, спрямованими на відкрите виявлення інформації, яка цікавить ініціатора, та має відповідні повноваження для проведення цієї процедури у визначеному місці на основі дозвільних документів державного зразка [127, с. 7].

Як констатують В. Коба і В. Рядінська, протягом ХХ ст. поліграф удосконалювався технічно – з аналогових моделей він трансформувався у цифрову багатоканальну систему, що реєструє комплекс фізіологічних реакцій: частоту дихання, пульс, тиск, електропровідність шкіри тощо. На межі ХХ–ХХІ століть поліграф набув нового статусу – він став інструментом добору персоналу й кадрової безпеки у банківському секторі, військових підрозділах, приватних охоронних фірмах. Уже наприкінці 90-х років ХХ ст. в Україні було розпочато перші програми із застосування поліграфа [444, с. 123–124].

На сьогодні розроблено чимало моделей поліграфів, проте, як зазначає Т. Лешкович, найбільш популярними на світовому ринку є американські поліграфи марок Axciton, Lafayette, Stoelting та канадський Lime Stone. У російській федерації використовують поліграфи вітчизняного виробництва: «Крис», «Риф», «Діана», «Поларг», «Бар'єр», «Епос» [242, с. 50].

Власні розробки в цій галузі має і Україна. Так, український вчений П. Слинько наприкінці 1980-х років на замовлення КДБ розробив поліграф,

який працював на основі аналізу гальванічного шкірного рефлексу (шляхом реєстрації змін у потовиділенні) [596, с. 3]. О. Малхазов розробив поліграф «Вектор», який зарекомендував себе з найкращого боку і має суттєві переваги перед сучасними закордонними аналогами [266, с. 11; 242, с. 51].

Оскільки в Україні практика використання поліграфів набирає обертів, утворився і відповідний ринок – виникли комерційні структури, які здійснюють виробництво (імпортування) поліграфів, їх продаж, підготовку спеціалістів. Пропонуються поліграфи українських виробників – «Сфера», «Рубікон». Існують офіційні дилери світових виробників поліграфів, таких як Axiton Systems Inc. та Lafayette Instrument Company [103, с. 51].

Сьогодні в системі Міністерства внутрішніх справ України успішно застосовуються поліграфи українського виробника «Рубікон» та поліграфи американської компанії Axiton Systems, Inc. [106, с. 74].

Комп'ютерний поліграф компанії Axiton Systems, Inc. – це діагностичний прилад, який застосовується під час проведення досліджень щодо психофізіологічного виявлення обману і дозволяє одночасно відстежувати, реєструвати та оцінювати щонайменше респіраторну діяльність, електрошкірну активність, серцево-судинну діяльність у відповідь на аудіальні або візуальні стимули [106, с. 52]. Поліграф «Рубікон» розробляється в Україні з 2015 р., має всю необхідну документацію щодо сертифікації та успішно застосовується у Міністерстві оборони України, СБУ, ДБР, НПУ, НГУ, інститутами судових експертиз, прокуратурою та багатьма іншими державними та приватними структурами [106, с. 56].

У науковій літературі більшість учених (С. Градун, О. Косьянова, Т. Лешкович, О. Повстяний, О. Чебикін) *класифікує поліграфи* за різними підставами [354, с. 36–37; 311, с. 33–35; 103, с. 45–46]:

1) *за елементною базою* поліграфи поділяються на аналогові (механічні й електронні) та цифрові (комп'ютерні й реалізовані на базі надвеликих інтегральних схем);

2) *за способом (процедурою) фіксації даних* – на аналогові, цифрові та

ручні. У свою чергу, *аналогові поліграфи (пір'яні, чорнильні, традиційні)*, в яких фіксація даних здійснюється на діаграмному папері, поділяються на електронні, де запис даних фіксується на електронному носії, та механічні, де запис даних фіксується на папері [515, с. 73]. *Цифрові поліграфи* поділяють на комп'ютерні (запис даних здійснюється на електронному носії за допомогою ПК) і реалізовані на надвеликих інтегральних схемах (аналізують голос, бувають кишенькові або вбудовані в телефон) [290].

Т. Лешкович зазначає, що аналогові поліграфи на початку 1990 року були витіснені комп'ютерними поліграфами. Зокрема, Д. Раскін і Дж. Кірчер почали створювати комп'ютерні поліграфи, які були випущені у 1991 р. Проте деякі спеціалісти й досі використовують аналогові прилади (особливо у Японії, Індії, на Філіппінах). Принцип роботи аналогових поліграфів такий самий, як і у комп'ютерних. Різниця полягає лише в тому, що в комп'ютерних поліграфах показники фізіологічних процесів організму зберігаються в пам'яті ПК і за потреби роздруковуються, а в аналогових такі показники одразу записуються на папір. Прикладом такого аналогового приладу є поліграф *Сougier*, який може бути двох видів: чорнильний і термальний. Чорнильні поліграфи використовують голубі, зелені та червоні чорнила, які подаються через капілярні чорнильні пера і виводять графіки на рухомому поліграмному папері. Чорнильні поліграфи можуть створювати зайві забруднення своїми чорнилами. Більш зручною є термальна модель поліграфа. У процесі фіксації показників не використовуються чорнила, наконечники термальних пер нагріваються і залишають слід на спеціальному термальному поліграмному папері [242, с. 51];

3) *за характером вирішуваних завдань* – на переносні, стаціонарні та персонально-комп'ютерні з сенсорним блоком і датчиками знімання інформації;

4) *за складністю комплектації* – на базові (мають від одного до трьох провідних давачів); розширені (від двох до майже двох десятків давачів); комбіновані (з додатковою технікою, наприклад, відеокамерою) [515, с. 73];

5) *за способом автоматизації* – на *автоматичні*, які видають графіки кривих і табличні вираження реакцій опитуваного в умовних одиницях, а в деяких випадках фіксують відхилення у психофізіологічних реакціях опитуваного, перевищуючи допустиму норму; *неавтоматичні* – відтворюють інформацію лише у вигляді графіків кривих, відображаючи динаміку психофізіологічних процесів опитуваного [269, с. 7];

6) *за способом збору та передачі інформації від опитуваного* – на:

– *контактні (традиційні)* – контактне ПФДЗП людини відбувається за допомогою давачів, прикріплених до її тіла в процесі виконання спеціального дослідження. Як зазначає С. Градун, сучасні контактні поліграфи обладнані такими каналами збирання інформації, як: грудне дихання (верхнє), діафрагмальне дихання (нижнє, або черевне), серцево-судинна активність: артеріальний тиск та/або пульс, фотоплетизмограма (реєстрація кровонаповнення периферичних органів фотоелектричним методом), шкірно-гальванічна реакція, рухова активність (тремор), мікрофон, і можуть зафіксувати близько 50 фізіологічних параметрів [103, с. 47–48];

– *безконтактні* – безконтактне дослідження деяких характеристик мовлення чи зміни фізичних полів опитуваного (аналізатори психологічного стресу, стресометри) [341, с. 24; 269, с. 8]. На думку вчених, безконтактні поліграфи реєструють фізіологічні параметри обстежуваного без фізичного контакту з тілом. Поліграфи цього виду застосовують такі типові канали збору інформації: аудіоактивність (голосові поліграфи або аналізатори стресу за голосом), реєстрація плетизмограми досліджуваного за допомогою інфрачервоних датчиків, дистанційне знімання інформації біополів: вібрації, тепла [103, с. 47–48; 311, с. 54–56];

– *комбіновані* – такі поліграфи поєднують у собі контактні та безконтактні канали збирання інформації та набувають усе більшої популярності у використанні в правозастосовній практиці.

В Україні під час розслідування кримінальних правопорушень

переважно використовуються комп'ютерні поліграфи. Підтвердженням цього свідчить і колишня назва Інструкції щодо застосування комп'ютерних поліграфів у роботі з персоналом органів внутрішніх справ України [180], яка втратила чинність, а на заміну їй було прийнято Інструкцію про порядок використання поліграфів у Національній поліції України [385].

У науковій літературі вчені по-різному підходять до визначення *складових поліграфа*. Так, Т. Лешкович і А. Сверстюк зазначають, що комп'ютерний поліграф складається з таких обов'язкових компонентів: комп'ютер із відповідним програмним забезпеченням; сенсорний блок збору даних, який у цифровій формі передає на комп'ютер отримані фізіологічні реакції особи; давачі, які реєструють перебіг фізіологічних процесів в організмі обстежуваної особи [242, с. 52; 458, с. 45]. Функції реєстрації, зберігання та обробки отриманих даних комп'ютерний поліграф здійснює завдяки програмному забезпеченню.

В. Захаров, О. Повстяний і О. Мотлях вказують, що комп'ютерні поліграфи мають такі компоненти, як: 1) *апаратна частина*, яка складається з комп'ютера, давачів для зняття фізіологічних показників досліджуваної особи, сенсорного блока, призначеного для посилення аналогових сигналів, знятих давачами, та перетворення їх на цифрові, здійснення обміну даними з ПК;

2) *операційна частина* як складова спеціалізованої комп'ютерної програми, що забезпечує оператору поліграфа представлення і зберігання психофізіологічних даних, а також зручність роботи з поліграфом; 3) *системна частина*, що здійснює оцінювання даних шляхом використання комп'ютерної програми, яка забезпечує об'єктивний кількісний аналіз психофізіологічних реакцій, зареєстрованих поліграфом [164, с. 284–285; 354, с. 36–37; 103, с. 48–49; 311, с. 13–14; 341, с. 23].

Цілком погоджуємося з думкою С. Градун і О. Мотляха, які до ключових ознак сучасних комп'ютерних поліграфів відносять: наявність системного блоку з визначною кількістю каналів реєстрації, що дають змогу

поліграфологу більш повно стежити за динамікою зміни фізіологічних показників організму людини під час ПФДЗП; інтерфейс програмного забезпечення, завдяки якому реалізується обмін даними з комп'ютером; наявність в операційній системі надійної, патентованої та апробованої системи кількісної оцінки зареєстрованих у ході обстеження на поліграфі біосигналів; індивідуальний підхід у розробці опитувальника відповідно до цілей ПФДЗП [103, с. 49; 311, с. 41–44].

А. Сверстюк і Т. Лешкович додають такі ознаки комп'ютерних поліграфів: вид операційної системи, в якій працює спеціалізоване програмне забезпечення комп'ютерних поліграфів; кількість каналів реєстрації, що надають можливість поліграфологу стежити за динамікою фізіологічних процесів особи, яку обстежують на поліграфі [458, с. 45; 242, с. 52].

На думку Г. Сніжного і М. Клименка, сучасні цифрові поліграфи можуть фіксувати до 50 фізіологічних параметрів: почервоніння обличчя або його окремих частин, тремтіння губ, розширення або звуження зіниць, прискорене кліпання й інші фізіологічні зміни в організмі людини [269, с. 8].

Отже, *апаратно-програмний комплекс комп'ютерного поліграфа складається з таких компонентів*: комп'ютер з відповідним програмним забезпеченням (ноутбук); сенсорний блок збору й обробки даних, який в цифровій формі передає на комп'ютер отримані фізіологічні реакції особи; давачі, які реєструють перебіг фізіологічних процесів в організмі обстежуваної особи; USB-кабелі з'єднання, живлення та передавання сигналу до пристрою оброблення та відображення цифрової інформації; принтер для друку комп'ютерних поліграм; вебкамера для здійснення відеозапису ПФДЗП та передачі його у реальному часі через мережу Інтернет або ПК; спеціальне поліграфологічне крісло; кейс для транспортування та зберігання обладнання.

Розглянемо деякі *складові комп'ютерного поліграфа* більш детально.

Так, сенсорний блок поліграфа (Axciton, Rubicon, Lafayette Instrument LXEdge, «Сфера», «Риф», «Кріс», Stoelting CPS Pro, «Діана», «Бар'єр»,

«Поларг», Evero тощо) є ключовим компонентом комп'ютерного «детектора брехні», що являє собою інтерфейсний модуль, до якого підключаються давачі, що фіксують фізіологічні реакції людини [додаток Д].

У Національній поліції України під час виявлення й розслідування кримінальних правопорушень спеціалісти-поліграфологи переважно застосовують сенсорні блоки поліграфів Axciton та Rubicon, що являють собою досить надійний комп'ютерний модуль реєстрації та обробки даних, котрий забезпечує точну фіксацію фізіологічних параметрів людини (від 5 до 8 каналів).

Сенсорний блок слугує інтерфейсом між комп'ютером і датчиками, які реєструють фізіологічні параметри людини під час виконання ПФДЗП, а також виконує функцію передавання даних до пристрою оброблення та відображення отриманої інформації з подальшим її збереженням та архівуванням. Живлення блоку реєстрування та оброблення даних забезпечується від USB-порту персонального комп'ютера [368]. Блок реєстрування та оброблення даних поліграфа Axciton забезпечує реєстрацію фізіологічних даних та перетворення отриманих даних у цифровий код і передачу їх до персонального комп'ютера для подальшої обробки, збереження та відображення за допомогою програмного забезпечення компанії Axciton [106, с. 53].

До основних характеристик сенсорного блоку можна віднести такі:

- *надійність* – наприклад, поліграф Axciton виробляється американською компанією Axciton Systems, яка спеціалізується виключно на поліграфах та має відповідну сертифікацію та ліцензію;

- *використання різних типів датчиків* – сенсорний блок реєструє зміни психофізіологічних реакцій людини через низку давачів (дихання, ЕДА, ШГР, серцевої діяльності);

- *діагностика* – виявляє приховану інформацію на основі даних, проаналізованих спеціалістом-поліграфологом під час психофізіологічного дослідження. Діагностичні дослідження переважно використовуються під час

виявлення й розслідування кримінальних правопорушень, де важлива висока достовірність отриманих результатів (точність 80–94 %).

Безпосередньо блок реєстрування та оброблення отриманих даних складається з таких елементів: корпус, електронна плата, гнізда для підключення кабелів живлення та передавання інформації та гнізда для підключення кабелів давачів.

Загалом поліграф є спеціальним технічним пристроєм, призначеним для отримання інформації про стан організму людини під час проведення тестування. Головна особливість поліграфа – не виявлення правди або брехні, а відстеження реакцій людини – як змінюється її стан у зв'язку з поставленими запитаннями. Ці реакції відображають значну кількість змін в організмі: серцевий ритм, дихання, пульс, тиск, електричний опір шкіри. Тобто прилад виступає тільки реєстратором об'єктивних параметрів, а їх суб'єктивну інтерпретацію здатний виконати тільки відповідний спеціаліст [106, с. 59].

Датчики контролю за фізіологічними реакціями організму людини прикріплюються до різних частин її тіла, через одяг або ж вмонтовані безконтактні давачі в речі, предмети, прилади побутового призначення, котрі виявляють і фіксують вегетативні реакції організму людини.

Відповідно до функціонального призначення *давачі поділяються на: основні*, які реєструють динаміку верхньої (грудної) респіраторної активності, нижньої (діафрагмальної) респіраторної активності, електрошкіряної активності, активності периферичного кровообігу (плетизмограма), рухової активності (тремор тіла); *додаткові*, які реєструють динаміку активності центрального кровообігу (артеріального тиску), частоти серцебиття (пульсу), рухової активності м'язів обличчя, акустичної активності, нейронної активності (викликаних потенціалів мозку).

Поліграф повинен мати не більше 7–8 реєстраційних каналів з метою одночасного відстежування показників (реакцій організму людини). При цьому всі реєстраційні канали поліграфа мають бути незалежними (окремі

датчики), а також виключати взаємний вплив один на одного [268].

На думку фахівців Національної асоціації поліграфологів України, поліграф обов'язково повинен містити: 1) реєстраційні канали *високого рівня достовірності*, які унеможливають свідоме спотворення показників: канал електрошкірної активності, що показує динаміку провідності шкіри (шкірно-гальванічні реакції) та шкірного опору екзосоматичним методом; канал периферичної серцево-судинної активності, що показує динаміку частоти серцевих скорочень і тонуусу судинної стінки артеріол (артерій) екзосоматичним методом; 2) реєстраційні канали *середнього рівня достовірності*, які виключають можливість свідомого спотворення показників, – канал респіраторної активності, що показує динаміку глибини та частоти дихання; 3) *допоміжні* реєстраційні канали: канал *центральної серцево-судинної активності*, що показує динаміку частоти серцевих скорочень і тонуусу судинної стінки магістральних артерій екзосоматичним методом; канал *акустичної активності*, що дозволяє фіксувати гучність, час, тембр відповідей і малопомітні звуки (артефакти і протидії); канал *м'язової активності*, що дозволяє фіксувати малопомітні рухи м'язів тіла; канал *мімічної активності*, що дозволяє фіксувати малопомітні рухи м'язів обличчя [267; 268].

Зважаючи на це, розглянемо більш детально давачі для реєстрації фізіологічних реакцій організму людини під час проведення тестування на поліграфі.

Давачі для реєстрації електродермальної активності. Давачі електродермальної активності (ЕДА), також відомі як датчики шкірно-гальванічної реакції (ШГР), реєструють зміни електричного опору або провідності шкіри людини, переважно на пальцях чи долонях, що відображає активність вегетативної нервової системи [додаток Е, рис. 1, 2].

ЕДА є одним із провідних показників стану центральної нервової системи людини в оцінці емоційної напруги [267; 268].

Т. Лешкович зазначає про зміни в електричному опорі шкіри через

потовиділення (гальванічна шкірна реакція) та зміни в електричній провідності шкіри (гальванічна шкірна провідність). Ці показники ще називають «гальво». Для реакції показників гальво використовують пальцеві електроди, які фіксують зазвичай на вказівному та безіменному пальцях правої руки. На поліграмі показники гальво [додаток Е, рис. 14] також відображаються двома кривими [242, с. 52]. Як відзначається у науковій літературі, фактично це найчистіший параметр поліграми, на який людина не може вплинути вольовими зусиллями [267].

На думку С. Лисенка, В. Ровного і А. Гайченка, канал ЕДА зазвичай встановлюється на подушечках першої фаланги вказівного і безіменного пальців або подушечках першої фаланги середнього пальця і мізинця. У разі якщо шкіра на першій фаланзі пальців є надто грубою, доцільно встановити пластини датчика на других фалангах або за допомогою пемзи видалити огрубілий шар шкіри. Перед установкою пластин необхідно з'ясувати, чи не було у обстежуваного серйозних травм пальців (переломів). За наявності травм необхідно фіксувати пластини на непошкоджених пальцях. При фіксації пластин датчика ШГР не можна на пальцях занадто сильно затягувати кріпильні стрічки, оскільки це може призвести до порушення кровообігу і швидкого зниження електрошкірної реактивності [249, с. 193].

Найчастіше використовуються електроди на пальці (сухі або гелеві) та спеціалізовані сенсори у складі поліграфів (наприклад, Axciton). Загалом виділяють такі основні типи електродів: *одноразові Ag/AgCl електроди* – забезпечують високу точність та мінімальний артефакт, використовуються з гелем; *сухі/пальцеві датчики* – кріпляться на пальці (дистальні фаланги) та є зручними для тривалого моніторингу.

Г. Сніжної і М. Клименко зазначають, що давачі ШГР містять два багаторазові електроди для розміщення на різних фалангах пальців рук. Можливе розміщення електродів на долонній поверхні, для чого датчик додатково комплектується двосторонніми липучками [269, с. 11]. ЕДА є невід'ємною частиною комплексу, що відповідає міжнародним стандартам.

Давачі серцево-судинної діяльності (кардіодавачі). Давач серцево-судинної діяльності (активності центрального кровообігу) – пневматична манжета – реєструє показники активності центрального кровообігу (відображає зміни відносного кров'яного тиску, частоти пульсу та амплітуди пульсу людини) [додаток Е, рис. 3, 4, 14].

Загалом канал периферичної серцево-судинної активності показує динаміку частоти серцевих скорочень і тону судинної стінки артеріол (артерій) екзосоматичним методом. У комплектах Ахсітон використовують кардіодавачі у вигляді манжети, що забезпечують точність.

Давач серцево-судинної діяльності (кардіодавач) у поліграфах Ахсітон призначений для фіксації (реєстрації) змін артеріального тиску, частоти пульсу людини та кровонаповнення судин. Це класична манжета (або датчик із кнопкою на липучці), яка зазвичай кріпиться на передпліччя або руку, реєструючи периферичний кровотік та пульсові хвилі під час відповіді на значущі запитання спеціаліста-поліграфолога.

За стресу частота пульсу частіше збільшується, рідше зменшується. Таким чином, для поліграфолога важлива будь-яка зміна пульсу у відповідь на стимул, що пред'являється [267; 268].

Т. Лешкович зазначає, що кожен сучасний поліграф реєструє серцево-судинну діяльність («кардіо»). Зокрема, реєструються параметри амплітуди пульсу, частоти пульсу, відносного кров'яного тиску та зміни в кожному з них. Для цього використовується стандартна манжета з манометром, яка встановлюється на біцепсі лівої руки. Показники кардіо відображаються на поліграмі окремою кривою. До серцево-судинної діяльності належать також і показники наповнюваності крові в судинах [242, с. 52].

С. Лисенко, В. Ровний і А. Гайченко вказують, що перед початком пред'явлення кожного тесту в манжеті за допомогою гумової груші накачується тиск повітря 55–65 мм рт. ст. При цьому необхідно пам'ятати, що при такому тиску загальна тривалість тесту не повинна перевищувати 6 хв. Після закінчення тесту тиск у манжеті в обов'язковому порядку

скидається, і робиться перерва не менш як на 30 секунд [249, с. 189]. Кардіодавач є невід'ємною частиною комплексу, що відповідає міжнародним стандартам.

Давачі дихання (динаміки грудної та діафрагмальної респіраторної активності). Всі давачі дихання (динаміки грудної та діафрагмальної респіраторної активності) в поліграфах реагують на зміни об'єму грудної клітини [додаток Е, рис. 5, 6].

Канал респіраторної активності показує динаміку глибини та частоти дихання, у кількості 2 одиниць: «торакальний» (грудний) і «абдомінальний» (черевний). Тип давача – пневматичний сильфон або мембранний перетворювач (п'єзокераміка) [267]. Це реєстраційний канал середнього рівня достовірності, який виявляє спроби свідомого контролю дихання та виключає можливість свідомого спотворення показників ПФДЗП.

Давачі дихання (пневмографічні давачі) – це спеціальні трубки, що фіксують грудне та черевне дихання для оцінки інтенсивності та частоти циклів. На думку Г. Сніжного і М. Клименка, зазвичай використовуються два давачі для одночасної реєстрації грудного та діафрагмального (черевного) дихання, що дозволяє виявити спроби протидії особи, яка перевіряється. Дихання може бути як несвідомим, так і свідомо контрольованим. Давач грудного дихання призначений для реєстрації динаміки зміни тону міжреберних м'язів, отже, він повинен розташовуватися у верхній частині грудей на рівні 2–3 міжребер'я. Давач черевного дихання призначений для реєстрації зміни тону діафрагми, отже, він повинен розташовуватися в нижній частині грудей на рівні 7–8 міжребер'я [269, с. 10].

Т. Лешкович зауважує, що на поліграмі показники дихання відображаються двома кривими [додаток Е, рис. 14]. Пневмодатчики фіксують і записують дихальні рухи, частоту дихання, а також співвідношення вдихів і видихів [242, с. 52]. Окрім того, програмне забезпечення від Axciton дозволяє налаштовувати фільтри, які зменшують вплив частоти дихання на кардіосигнал (прибирають «шуми») для точнішої

оцінки.

Пневмограф реєструє рух верхньої частини тіла, тому не можна наголошувати на цьому під час передтестової бесіди. Давачі дихання є невід'ємною частиною комплексу, що відповідає міжнародним стандартам.

Давачі реєстрації активності периферичного кровообігу (фотоплетизмограф). Давач фотоплетизмограми (ФПГ) на поліграфі являє собою фотоелектричний сенсор, що реєструє зміни об'єму крові та пульсу в судинах пальця. Він фіксує периферійний кровообіг людини по судинах, допомагаючи спеціалісту-поліграфологу оцінювати її емоційну напругу та фізіологічні реакції [додаток Е, рис. 7, 8].

Реєстрація показників реакцій людини здійснюється за допомогою фотоплетизмографа, який складається з випромінювача та приймача. Записані за допомогою цього давача показники називаються фотоплетизмограмою.

Фотоплетизмограф (від грец. *phos* – світло, *plethysmos* – збільшення) – це технічний прилад, який складається з випромінювача світла, що просвічує біологічну тканину, і приймача, що реєструє щільність світлового потоку, котрий пройшов через неї. У класичному розумінні ФПГ – це метод реєстрації зміни обсягів окремих частин тіла [267].

Т. Лешкович зазначає, що показники реєструються за допомогою плетизмографа, який чіпляється на палець лівої руки, і відображаються на поліграмі окремою кривою – кривою плетизми [242, с. 52].

Під час проведення ПФДЗП давач ФПГ фіксує коливання об'єму пальця у місці накладання, пов'язане з реакцією опитуваного на стимули, що йому пред'являються. Фактично об'єм пальця змінюється у зв'язку зі зміною кількості крові, яка проходить по його судинах [267]. Тобто дані з ФПГ, поряд із іншими, реєструють реакції на запитання.

С. Лисенко, В. Ровний і А. Гайченко додають, що давач ФПГ, що реєструє комплексну динаміку периферичного кровообігу, зазвичай фіксується на подушечці першої фаланги великого або середнього пальця

руки. Грубою помилкою є встановлення давача на ділянку суглоба, що призводить до різкого падіння якості запису і зниження інформативності каналу плетизмограми [249, с. 190].

Г. Сніжної і М. Клименко виокремлюють два типи давачів:

– *механоелектричний плетизмограф* – перетворює механічні коливання на електричні. У випадках, коли п'єзоелектричний давач знаходиться на долонній поверхні одного з пальців або на голові респондента, відсутня потреба у стисненні венозних судин. Сьогодні відсутнє технічне рішення, яке б дозволило конкурувати п'єзоелектричним давачам за якістю реєстрованої інформації з фотоелектричними датчиками або з пневматичною манжетою;

– *фотоелектричний плетизмограф* – реєструє оптичну щільність досліджуваної тканини, що просвічується інфрачервоним світлом, яке після відбиття або розсіювання потрапляє на фотоперетворювач. Інтенсивність світла, відбитого або розсіяного досліджуваною ділянкою тканини, визначається кількістю крові, що міститься в ньому. До датчиків поліграфів, які працюють за цим принципом, належить датчик ФПГ [269, с. 15–16].

ФПГ є невід'ємною частиною комплексу, що відповідає міжнародним стандартам.

Давачі реєстрації рухової активності. Давач контролю динаміки рухової активності (тремору тіла) призначений для виявлення свідомих спроб протидії ПФДЗП (навмисних механічних рухів обстежуваної особи, які здійснюються всупереч інструкціям спеціаліста-поліграфолога щодо їх небажаності або заборони) [додаток Е, рис. 9–11].

Тремор – мимовільні, ритмічно стереотипні коливальні рухи різних частин тіла у результаті послідовного скорочення м'язів-антагоністів. Канал тремору, крім м'язових скорочень, реєструє дихання і роботу серця, що іноді заважає правильному трактуванню показників тесту. У стані спокою сигнал тремору однорідний, окремі «викиди» спостерігаються досить рідко [267].

Давач реєстрації рухової активності – це чутливий інструмент, який фіксує мікрорухи, напруження м'язів та позиційні зміни досліджуваного. Він

допомагає виявити штучні реакції або випадкові рухи, забезпечуючи точність фізіологічних даних під час проведення тестування. Будь-які мікро- та макрорухи можуть впливати на показники дихання та серцево-судинної активності.

Т. Лешкович відмічає, що науковцями розроблено різноманітні допоміжні пристосування, які підвищують точність результатів обстеження або ж утруднюють можливість протидії поліграфу з боку обстежуваної особи і тим самим полегшують роботу поліграфолога. До таких пристосувань, зокрема, належать сенсори рухів тіла, рук та ніг [242, с. 53].

У стандартний комплект поліграфа входить один давач рухової активності. Зокрема, компанія Axciton пропонує додаткові спеціалізовані давачі: 1) давач реєстрації рухової активності ніг – розміщується під стопами; 2) давач реєстрації рухової активності кисті руки; 3) давач рухів голови і плечей («тепловізор»). Використання цих давачів разом із поліграфами Axciton дозволяє підвищити точність ПФДЗП.

Сенсори рухів тіла розміщуються на сидінні крісла і реєструють найменші рухи нижньої та верхньої частин тіла обстежуваної особи. Сенсори рухів рук розміщуються на підлокітниках крісла і реєструють рухи плечей, передпліч та кистей рук особи. Сенсори рухів ніг розміщуються на підлозі перед кріслом і фіксують рухи ступнями та пальцями ніг. Обстежуваний сідає на крісло на сенсори рухів тіла, ставить руки і ноги на інші сенсори рухів [242, с. 53].

С. Лисенко, В. Ровний і А. Гайченко виокремлюють два рівнозначні у функціональному плані типи давачів рухової активності:

1) давачі, які застосовуються для виявлення примітивної протидії ПФДЗП. Давачі (поліграфи серії «Бар'єр», «Кріс», «Риф») встановлюються на литкові м'язи обстежуваного, що нерідко призводить до ускладнень (через етичні та соціальні чинники) у поліграфологів-чоловіків під час роботи з особами жіночої статі;

2) давачі другого типу (поліграфи серії «Діана», «Поларг») заздалегідь встановлюються безпосередньо під ніжки стільця до приходу обстежуваного. Ці давачі є більш чутливими і реєструють не тільки рухи ніг особи, але й її загальну рухову активність. Досить ефективними є давачі тремору у вигляді подушки плоскої форми, призначеної для укладання на сидіння крісла під сидниці. Такі давачі найбільш ефективно виявляють мікрорухи в усьому тілі, навіть рухи щелепами і м'язами обличчя (поліграфи серій Axciton, Lafayette) [249, с. 195].

Під час ПФДЗП додатково можуть використовуватися і такі *допоміжні реєстраційні канали*:

1) *канал акустичної активності*, що дозволяє фіксувати гучність, час, тембр відповідей і малопомітні звуки (артефакти і протидії). Тип давача – мікрофон, який фіксує усі типи артефактів, або ларингофон, що виключає «зовнішні» артефакти [267].

Як зазначають вчені, аналізатори голосу (Voice Stress Analyzer або Voice Spectrum Analyzer) користуються популярністю в США. Перспективи використання голосу людини для встановлення правдивості її слів досліджувалися і вітчизняними вченими, які виділяють три етапи формування усної мови: а) етап програмування задуму висловлювання та вибору його змістовних ланок; б) етап лексико-граматичної характеристики висловлювання; в) етап моторної реалізації висловлювання. Як наслідок, було розроблено електронний аналізатор для розпізнання емоційної напруженості за голосом людини, який одночасно реєструє модуляцію частоти основного тону, інтенсивність мовлення, його темп, кількість та тривалість пауз, сумарну тривалість «чистого» мовлення [242, с. 55]. Проте на сьогодні відсутнє наукове обґрунтування застосування комп'ютерних голосових аналізаторів стресу чи інших схожих пристроїв як альтернативи поліграфу;

2) *канал мімічної активності*, що дозволяє фіксувати малопомітні рухи м'язів обличчя. Тип давача – мембранний перетворювач (п'єзокераміка).

Т. Лешкович виокремлює і *детектори рухів очей*. Так, за допомогою спеціального обладнання фіксуються стрибкоподібні рухи зіниць, їх розширення та звуження. Відомо, що розширення зіниць відбувається в результаті стимуляції симпатичної нервової системи або зниження активності парасимпатичної нервової системи, тобто ґрунтується на тих самих механізмах, які лежать в основі психофізіологічної діагностики. Точність таких реакцій становить 90 %. Така властивість людських очей може бути використана в кримінальному провадженні, коли підозрюваному пред'являють багато знімків, на яких зображено різні місця події. Але лише декілька з них мають стосунок до розслідуваної події [242, с. 55].

У цілому давачі реєстрації рухової активності є додатковою частиною комплексу, що відповідає міжнародним стандартам.

Отже, встановлення давачів є важливим елементом ПФДЗП. На думку С. Лисенка, В. Ровного і А. Гайченка, навички з виконання цього процесу дають змогу отримати поліграми високої якості та впливають на думку обстежуваного щодо професійної кваліфікації поліграфолога. У разі неправильного встановлення давачів обстежуваний може відчувати біль чи дискомфорт, що, своєю чергою, призводить до зниження ступеня об'єктивності перевірки. Також невід'ємним правилом поліграфолога є те, що під час установки датчиків він повинен постійно підтримувати з обстежуваним бесіду. Доцільно надавати короткі пояснення призначення давачів та з'ясувати, чи не заподіюють вони дискомфорт [249, с. 183; 271, с. 14].

Відеокамера. Застосування відеокамери під час проведення ПФДЗП є важливим елементом комплексу, котрий забезпечує синхронний відео- та аудіозапис тестування (відеофіксацію), що дозволяє аналізувати реакції обстежуваного та підтверджувати достовірність отриманих результатів [додаток Е, рис. 12]. Під час діагностичних досліджень обстеження на поліграфі обов'язково фіксується на відеокамеру. На сьогодні застосовують цифрові HD USB-вебкамери, які інтегровані зі спеціальним програмним

забезпеченням поліграфа. Вебкамера напряду приєднується до комп'ютера.

Т. Лешкович зазначає, що отримані показники відправляються в блок збору даних, який за допомогою програмного забезпечення переробляє їх у цифровий формат і відправляє на жорсткий диск комп'ютера [242, с. 53].

Відеофіксація процесу ПФДЗП запобігає можливій протидії з боку обстежуваної особи (підозрюваного, потерпілого, свідка), зокрема фіксує мікрорухи тіла (стискання м'язів) та посилює доказову значущість тестування.

Вебкамера призначена для захвату відеозображення та передачі його у реальному часі через мережу Інтернет або комп'ютер. Відеоряд записується паралельно з показаннями всіх датчиків, що дозволяє поліграфологу при аналізі точно бачити реакцію людини на конкретному запитанні.

Поліграфологічне крісло. Під час проведення ПФДЗП доцільно використовувати спеціальне поліграфологічне крісло [додаток Е, рис. 13]. Як зазначають учені, таке крісло спроектоване так, щоб обстежувана особа почувалася комфортно, але водночас зводить до мінімуму можливість протидії поліграфу та забезпечує максимальну точність отриманих результатів [242, с. 53]. Окрім того, крісло має спеціальні підлокітники для рук, що дозволяє спеціалісту-поліграфологу зручно приєднувати низку давачів (кардіодавач, давач реєстрації рухової активності кисті руки) та проводити дослідження.

Принтер для друку комп'ютерних поліграм. Інформація, отримана з датчиків, відображається на екрані комп'ютера, аналізується програмою й роздруковується за допомогою принтера. Для цього використовується будь-який лазерний принтер, за допомогою якого можна зробити якісне роздрукування комп'ютерних поліграм проведеного ПФДЗП та результатів його оформлення у вигляді довідок, звітів чи висновків експертів.

Отже, схарактеризовані технічні засоби є основними складовими частинами поліграфа, які обов'язково використовуються в процесі психофізіологічної діагностики. Для виявлення обману можуть застосовуватися самостійно, проте можуть бути й додатковим елементом

поліграфа (наприклад, давачі реєстрації рухової активності).

Розглянемо *напрями застосування поліграфа*. Використання ПФДЗП дедалі набуває все більшого поширення в українському суспільстві. З цього приводу Т. Лешкович зазначає, що у 90-х роках ХХ ст. офіційний представник американської компанії Lafayette Instruments Inc. компанія «Арго-А» почала здійснювати донаторську діяльність в Україні з розповсюдження поліграфів і створення «Альфа-Щит» – однієї з перших в Україні приватних компаній, що спеціалізувалася на практичному застосуванні поліграфа та наданні поліграфологічних послуг [582, с. 11]. З того часу минуло понад тридцять років. За цей період, на думку В. Коби і В. Рядінської, в Україні суттєво збільшилося застосування поліграфа в оперативно-розшуковій діяльності, при проведенні комплексних судово-психологічних експертиз, кадрового добору персоналу і його перевірок у приватних компаніях і державних органах, виявленні фактів неправди у приватних чи ділових питаннях [445, с. 192].

На думку Ю. Маріної, у правозастосовній практиці сучасний поліграф використовується за такими напрямками: службові розслідування та спеціальні (внутрішні) перевірки; кадровий скринінг, психологічний відбір кандидатів для заміщення вакантних посад; у межах досудового та судового провадження щодо вчинення кримінальних правопорушень [262, с. 192].

Р. Клименко, К. Чаплинський і В. Литвин виокремлюють такі напрями ПФДЗП: добір кандидатів на службу в НПУ; проведення атестування поліцейських та проведення конкурсу для призначення на вакантну посаду поліцейського; проведення службових розслідувань; здійснення оперативно-розшукової діяльності. Поліграф, на думку вчених, має підвищити достовірність і об'єктивність управлінських рішень, забезпечити дотримання службової дисципліни, професійної надійності та безпеки правоохоронної структури в цілому [343, с. 19].

Як зазначає Ю. Дмитренко, міжнародний досвід засвідчує, що пріоритетним завданням використання поліграфічних технологій в секторі

безпеки і оборони є перевірка за окремими напрямками стосовно конкретних питань або фактів: кримінальних розслідувань, контррозвідувальних розслідувань та операцій, контртерористичних операцій, розслідувань із питань безпеки, пов'язаної з персоналом, операцій зовнішньої розвідки, перевірки активів (визначення джерел), виправдання потенційного правопорушника, порушника або винного тощо [127, с. 7].

Розглянемо окремі напрями застосування поліграфа під час розкриття і розслідування кримінальних правопорушень.

Зокрема, О. Повстяний, узагальнивши зарубіжний досвід, виокремлює такі напрями застосування поліграфа під час проведення СРД на стадії досудового розслідування: 1) визначення перспективних напрямів діяльності щодо розкриття та розслідування кримінальних правопорушень (Канада, Польща, Фінляндія, Чорногорія); 2) підтвердження чи спростування оперативних або слідчих версій (Польща, США, Фінляндія); 3) оцінка достовірності раніше отриманих показань або оперативної інформації (Канада, Польща, Сінгапур, Словенія); 4) підтвердження або спростування підозри (Канада, Молдова, Польща, Сінгапур, Словаччина); 5) отримання інформації про осіб або речові докази (Угорщина, Чорногорія) [354, с. 111].

О. Макарова і О. Матюшенко визначають такі напрями застосування поліграфа під час розслідування кримінальних правопорушень: 1) виявлення прихованої інформації – поліграф допомагає отримати відомості, які підозрюваний чи свідок намагається приховати через страх або з корисливих мотивів; 2) встановлення послідовності подій – на основі відповідей та реакцій досліджуваного можна реконструювати хронологію злочинної події; 3) сприяння у спростуванні слідчих версій – використання поліграфа дозволяє звужити коло підозрюваних, зосередивши увагу слідства на ймовірних підозрюваних; 4) допомога у психологічному аналізі особистості – реакції людини на поліграфі дають змогу оцінити її емоційний стан під час досудового розслідування [257, с. 333].

Натомість Т. Лешкович виділяє такі напрями застосування поліграфа у

кримінальному провадженні: *профілактичний аспект* – використання поліграфа в кадровій роботі, для перевірки умовно-достроково звільнених із питань дотримання ними умов звільнення; *тактичний аспект* – використання поліграфа з метою отримання орієнтуючої інформації, побудови версій, підтвердження показань осіб, виявлення негативних обставин; *доказовий аспект* – використання поліграфа у проведенні судових експертиз із метою отримання доказової інформації [242, с. 38].

А. Мокрицька, Т. Сліпченко і О. Повстяний додають такі напрями застосування поліграфа: визначення кола осіб, причетних до злочинної події; виправдання осіб, які непричетні до протиправних дій; встановлення складу правопорушення; встановлення розподілу ролей співучасників щодо скоєння протиправних дій групою осіб; встановлення окремих обставин злочинної діяльності; виявлення місць приховування трупів, грошей і цінностей, здобутих злочинним шляхом, знарядь і предметів злочинного посягання; встановлення місцезнаходження безвісти зниклих і осіб, які знаходяться в розшуку; виявлення фактів неправдивого свідчення [355, с. 24; 275, с. 166].

На думку вчених, найчастіше результати ПФДЗП використовуються не з метою здобуття доказів, а для збирання інформації орієнтування, здатної допомогти вибрати найбільш перспективний та обґрунтований напрям розслідування [355, с. 24; 275, с. 165].

О. Мотлях виокремлює такі напрями застосування поліграфа у кримінальному провадженні: усунення підозри з невинуватої особи; визначення дійсності злочину, коли є сумніви в чесності потерпілих чи свідків, підозри у фабрикуванні показань; встановлення особи винного і визначення прихованої інформації; збирання додаткової інформації [341, с. 14–15].

На думку інших учених (як-от В. Коба, Р. Клименко, О. Мотлях, В. Шаповалов), у правоохоронній діяльності ПФДЗП є найбільш затребуваними у ситуаціях дефіциту інформації, необхідної для визначення оптимальних напрямів роботи, зокрема висунення криміналістичних та слідчих версій під

час розслідування кримінальних правопорушень у разі: отримання орієнтувальної інформації; повідомлення учасниками процесу несумісних даних; наявності непереборних суперечностей між показаннями підозрюваного і потерпілого та іншими доказами у справі [342, с. 13].

Н. Симоненко вказує, що застосування поліграфа під час розслідування згвалтувань минулих років дає змогу: 1) звузити коло підозрюваних і причетних до злочинної події осіб; 2) визначити ймовірну роль опитуваної особи в організації, підготовці та вчиненні конкретних протиправних дій; 3) оцінити достовірність інформації, яку повідомляє опитуваний, на основі чого висунути обґрунтовану версію щодо розслідуваної події загалом чи певних її обставин; 4) здобути оперативно значущу інформацію, яку в інший спосіб отримати неможливо; 5) отримати фактичні дані, матеріальні докази та інші відомості для своєчасного проведення ОРД і слідчих заходів, а також виявлення, припинення, запобігання та розкриття протиправних дій; 6) визначити достовірність показань опитуваної особи щодо обставин злочинної події [465, с. 270–271].

Окрім того, О. Повстяний, узагальнивши правозастосовну практику, дійшов висновків щодо ефективності застосування поліграфа відповідно до результатів дослідження: висновки щодо непричетності опитуваної особи до встановлюваної події підтверджуються у 97,1 % випадків (45,7 % від загальної кількості висновків); висновки щодо підтвердження раніше отриманих показань – 88,6 % випадків (2,4 % від загальної кількості висновків); висновки щодо отримання інформації про інші події, крім встановлюваної, – 79,3 % випадків (8,3 % від загальної кількості висновків); висновки щодо причетності опитуваної особи до встановлюваної події – 74,2 % випадків (11,8 % від загальної кількості висновків); висновки щодо обставин встановлюваної події – 50,9 % випадків (9,7 % від загальної кількості висновків); висновки щодо спростування раніше отриманих показань – 26,1 % випадків (1,1 % від загальної кількості висновків) [354, с. 111–112].

На підставі узагальнення правозастосовної практики та даних опитування працівників оперативних і слідчих підрозділів НПУ можна виокремити такі завдання застосування поліграфа за методикою МВПІ під час виявлення та розслідування кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи, статевої свободи та статевої недоторканості: отримання інформації про обставини правопорушення (вбивства, катування, заподіяння тілесних ушкоджень, зґвалтування, сексуального насильства) – 100 %; встановлення правдивості повідомлення про кримінальне правопорушення – 100 %; визначення кола причетних до злочинної події осіб (підозрюваних, потерпілих, свідків) – 100 %; встановлення причетності опитуваної особи (осіб) до протиправної події – 100 %; отримання прихованої інформації від учасників кримінального процесу – 95 %; відокремлення осіб, непричетних до злочинної події, – 92 %; встановлення наявності у конкретних осіб злочинного досвіду – 64 %; оцінка правдивості показань опитуваної особи – 87 %; встановлення характеру розподілу ролей співучасників злочинної діяльності (якщо протиправні дії вчинені у складі ОГ та ЗО) шляхом установлення обізнаності в деталях злочинної діяльності – 85 %; з'ясування причин протиріч щодо обставин правопорушення, наявних у показаннях допитаних, – 74 %; перевірка показань осіб на предмет їхньої достовірності та відповідності доказам, які містяться у матеріалах провадження, – 78 %; отримання інформації про інші події, крім встановлюваної, – 63 %; встановлення свідків, які були на місці події, але приховують свою поінформованість – 42 %; викриття неправдивих зізнань учасників кримінального процесу – 56 %; встановлення причин дачі свідомо неправдивих показань підозрюваним, свідком, потерпілим – 47 %; виявлення обмови чи самообмови особи, що сприятиме вирішенню завдань захисту від незаконної та необґрунтованої підозри осіб, невинних чи непричетних до протиправних дій, – 65 %; перевірка правдивості висунутого підозрюваним алібі – 72 %; з'ясування механізму злочинної події та встановлення складу кримінального правопорушення – 84 %; визначення способів протиправних

дій, а також особливості підготовки та приховування злочинної діяльності – 93 %; встановлення окремих обставин правопорушення (наприклад, виявлення мотивів і намірів, внутрішніх спонукань особи) – 37 %; виявлення місць здійснення катувань, приховування трупів, знарядь злочинної діяльності та предметів злочинного посягання – 79 %; встановлення місцезнаходження осіб, які переховуються від слідства і суду, – 61 %; сприяння у формуванні слідчих версій – 39 %; сприяння у визначенні перспективних напрямів подальшого етапу досудового розслідування – 42 %; мінімізація та попередження судово-слідчих помилок – 27 % [64, с. 86–96; 63, с. 409–417].

У цілому наведені завдання застосування поліграфа під час розслідування кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи, статевої свободи і статевої недоторканості мають допоміжний характер, але часто суттєво прискорюють викриття та розслідування кримінальних правопорушень такого роду.

Повномасштабне вторгнення рф на територію України і, як наслідок, запровадження правового режиму воєнного стану внесли значні корективи у правозастосовну практику проведення ПФДЗП. Таку думку підтримує і К. Чаплинський, зазначаючи, що особливого значення проведення ПФДЗП набуває у період запровадженого воєнного стану [513, с. 101].

Ю. Маріна, у свою чергу, зауважує, що військова агресія росії дещо скоригувала співпрацю правоохоронних органів і поліграфологів. Якщо у мирний час основні запити до поліграфологів надходили для встановлення винуватості в убивствах, шахрайських схемах і розбійних нападках, то з 2014 р. поліграфологів почали залучати для виявлення осіб, які працюють проти інтересів України. З лютого 2022 р. більшість тестувань на поліграфі проводиться для виявлення агентів спецслужб рф і Білорусі й потенційних диверсійно-розвідувальних груп. Через поліграф пройшло багато чиновників і осіб із оточення президента України на предмет вербування і співпраці з країною-агресором. Українські військові, які знаходилися в полоні, та особи з

центрального фільтраційного пункту проходять поліграф, щоб довести, що не завербовані окупантами. Більшість бізнесменів, які вели свою діяльність паралельно на окупованих територіях і в Україні, перевіряються на предмет фінансування бойовиків та співпраці з країною-агресором [262, с. 193].

Д. Алексєєва-Процюк, А. Лисенко і В. Шаповалов додають такі напрями застосування поліграфа: виявлення шпигунів поміж працівників органів державної влади, спецслужб, НПУ, ЗСУ, територіальної оборони, стратегічних підприємств; перевірка причетності до шпигунства та диверсійної діяльності кандидатів на роботу в органах державного управління, спецслужбах, ЗСУ, ДПСУ, територіальній обороні, на стратегічних підприємствах; перевірка осіб, щодо яких виникли підозри у причетності до шпигунства та диверсійних дій або затриманих під час таких дій; перевірка осіб, які займалися диверсійною/шпигунською діяльністю, були затримані та погодилися співпрацювати на користь України [423, с. 4].

К. Бабич в умовах війни визначає такі напрями роботи поліграфолога: *кадровий відбір* – виявлення ризиків при призначенні на керівні посади (приховані контакти, небажані впливи); *службові розслідування* – з'ясування ролі працівників у критичних подіях (службові зловживання, втрата матеріалів); *перевірка нацбезпеки* – виявлення подвійного громадянства, зв'язків із ТОТ, контактів із представниками рф; *масові превентивні перевірки* – дослідження працівників правоохоронних органів, які були в окупації, на причетність до дій на користь рф [10, с. 23–24].

Інші вчені наголошують, що в умовах збройної агресії рф виникає об'єктивна необхідність в удосконаленні методів перевірки персоналу сил безпеки й оборони України на предмет оцінювання потенційної вразливості до зовнішніх ворожих впливів [343, с. 5; 355, с. 24].

На думку Р. Клименка, поліграф є інструментом, що активно, хоч і суперечливо, використовується у сфері національної безпеки багатьох країн. Основна мета його застосування – виявлення потенційних загроз, таких як шпигунство, тероризм та розголошення державної таємниці. Незважаючи на

постійні дебати щодо наукової надійності поліграфа, у специфічних умовах, особливо під час війни, спецслужби продовжують покладатися на нього як на один із елементів комплексної системи безпеки [195, с. 45].

Забезпечення національної безпеки України в умовах воєнного стану, на думку А. Саміло і В. Шишко, вимагає комплексного підходу, який охоплює як традиційні, так і інноваційні методи протидії загрозам. Сучасні виклики національній безпеці України, зумовлені широкомасштабною військовою агресією російської федерації, потребують вдосконалення методів контррозвідувальної діяльності, військової безпеки та інформаційного контролю. Одним із таких методів є поліграф, який використовується для фіксації психофізіологічних реакцій особи та може сприяти виявленню неправдивих свідчень або прихованої інформації [455, с. 91].

Підсумовуючи, зазначимо, що поліграф не є універсальним засобом встановлення істини у кримінальному провадженні, але може слугувати ключовим допоміжним інструментом у складних кримінальних провадженнях. Його ефективне використання під час розслідування кримінальних правопорушень залежить від професійної підготовки фахівців, чіткого дотримання правових і етичних норм, а також розуміння його ролі – не як доказу, а як засобу оперативно-розшукового та психологічного аналізу.

1.3. Міжнародний досвід проведення психофізіологічних досліджень із застосуванням поліграфа під час розслідування кримінальних правопорушень

Важливе значення у запровадженні поліграфологічних технологій в Україні, а саме під час виявлення, документування та розслідування кримінальних правопорушень, приділяється аспекту використання міжнародного досвіду застосування поліграфа [66, с. 404–408].

Особливо гостро це питання постає у розрізі застосування сучасних методів виявлення прихованої інформації з використанням поліграфа в діяльності органів сектору безпеки і оборони України в умовах правового режиму воєнного стану та повоєнної відбудови країни.

О. Повстаний наголошує, що підходи до правового регулювання поліграфологічного тестування в правових системах різних країн варіюються, оскільки якщо одні країни активно використовують поліграф у судових процедурах, то інші обмежують його застосування або взагалі не допускають як доказ у судових справах. Звідси дослідження закордонного досвіду використання поліграфа може допомогти зрозуміти його ефективність, недоліки та потенційні переваги в контексті досудового розслідування, що в підсумку матиме значення для вдосконалення національної судової практики та процесуальних стандартів доказування [354, с. 53]. Імплементация до законодавства України ефективних норм права, так само як і ефективних практик світових лідерів, щодо застосування поліграфа, може суттєво спростити вдосконалення законодавства України з метою подальшого повноцінного впровадження поліграфа як елемента правоохоронної діяльності в Україні [521, с. 90]. На думку Т. Мінки, дослідження досвіду Європи у використанні поліграфа має значення для України з декількох ключових причин. Так, європейські країни мають розвинене законодавство щодо використання поліграфологічних тестів, яке базується на міжнародних стандартах прав людини та принципах дотримання приватності. Вивчення їхнього досвіду дозволить Україні визначити оптимальні підходи до регулювання цього питання, забезпечити законність і права громадян. Країна може взяти до уваги етичні норми та стандарти проведення ПФД, які розроблені в Європі, для покращення професійних стандартів і підвищення довіри до результатів тестувань. Окрім того, досвід європейських країн також може вказати на те, як оптимально використовувати поліграф у різних сферах, таких як правоохоронні органи, державні установи та приватні компанії, з урахуванням ефективності та

етичних аспектів [272, с. 145].

У цьому контексті В. Баркоп, Т. Брус і В. Ковальов акцентують увагу, що у більшості країн ЄС поліграф використовують для професійного добору кадрів поліції, органів державної влади, урядових установ, органів безпеки та установ, пов'язаних із роботою з інформацією з обмеженим доступом, до деяких інших організацій, робота в яких висуває підвищені вимоги до чесності й порядності працівника. Зарубіжні вчені наголошують на важливості запровадження ефективних методів добору, що зводить кількість помилок до мінімуму. Так, переважна частина поліцейських департаментів США застосовує опитування з використанням поліграфа під час перевірки кандидатів на роботу. Причому майже 25 % кандидатів не витримують іспиту із застосуванням «детектора брехні», хоча успішно пройшли попередні етапи психологічного відбору [20, с. 153, 157; 200].

Зважаючи на вищезазначене, узагальнення інноваційних європейських підходів щодо застосування поліграфа в кримінальному судочинстві має важливе значення для України. Дослідження досвіду країн ЄС дозволить удосконалити національне законодавство, значно підвищити ефективність застосування ПФДЗП та забезпечити високі стандарти основоположних прав і свобод людини та етики під час його застосування.

З огляду на це важливого значення набувають питання імплементації зарубіжного досвіду у нормативно-правове регулювання застосування поліграфа у кримінальному провадженні в Україні. На думку О. Назарова, це зумовлене тим, що більшість країн ЄС має розвинене законодавство щодо проведення ПФДЗП, що ґрунтується на валідних методиках та міжнародних стандартах прав людини та принципах дотримання приватності. Дослідження досвіду Європи у використанні поліграфа має є особливо актуальним для України, оскільки допомагає вдосконалити законодавство, підвищити ефективність застосування цього інструменту і забезпечити високі стандарти прав людини та етики у його застосуванні [319, с. 307–310].

У країнах ЄС існують різні підходи щодо нормативно-правового

регулювання застосування поліграфологічних технологій – від обмеженого використання психофізіологічних досліджень в окремих сферах до повної їх заборони.

Як відзначають В. Коба і В. Рядінська, відтоді як у 1921 р. Дж. Ларсон (США) уперше представив світу поліграф, минуло понад століття. Історія поліграфа динамічна й суперечлива: його впроваджували з ентузіазмом, відмовлялися, удосконалювали, переосмислювали, знову зверталися до практичного застосування. У різні періоди й у різних країнах застосування поліграфа викликало неоднозначні реакції – від захоплення до глибокого скепсису. Прихильники розглядали його як ефективний і сучасний інструмент для виявлення неправди, справжній технічний прорив у сфері криміналістики та боротьби зі злочинністю; критики ставили під сумнів наукову обґрунтованість і методологічну надійність поліграфа, наголошували на недостатній валідності отриманих за його допомогою результатів [444, с. 123]. Г. Сніжної зазначає, що цей перший поліграф був придатний для розслідування злочинів і є прообразом сучасних поліграфів [270, с. 9].

На думку І. Когутича, офіційна доктрина традиційно визнає застосування поліграфа реакційним, псевдонауковим, антигуманним, характеризує його як «витончену форму катування», як спосіб психологічного тиску на опитувану особу [208, с. 122]. Водночас О. Мотляк вказує, що застосування поліграфа у кримінальному судочинстві дозволяє отримати такі знання, які виходять за межі звичайних можливостей пізнання [300, с. 209].

О. Линник і А. Трубнікова наголошують, що питання стосовно доцільності застосування ПФДЗП є чи не найбільш дискусійним у юридичних колах. Так, використання поліграфа є законною діяльністю у правозастосовній сфері та має підтримку багатьох учених, проте існують країни, в яких результати тестування на поліграфі не визнаються й досі [247, с. 228].

М. Погорецький зазначає, що зарубіжна практика (США, Канада, Німеччина, Польща, Румунія) демонструє спільну й достатньо усталену тенденцію: поліграф не визнається науково достовірним самостійним доказом і використовується лише як допоміжний інструмент психофізіологічної оцінки, що підлягає суворим процесуальним фільтрам [363, с. 101]. Це свідчить про різноманітність правових систем і підходів щодо забезпечення прав і свобод людини під час проведення ПФД із застосуванням поліграфа.

На думку В. Литвин і К. Чаплинського, розгляд практики ПФД інших країн доводить, що поліграф виступає допоміжним інструментом у системах національної безпеки і оборони, кримінальних розслідуваннях та кадровій безпеці силових відомств. Специфіка його застосування різниться залежно від ступеня розвитку правової системи окремих держав, культурних норм і наукових досліджень результативності такої практики. Зважаючи на те, що не у всіх країнах його визнають доказом, поліграф є повноцінним превентивним інструментом у протидії злочинності, розповсюдженню службових таємниць та забезпеченні державної безпеки [343, с. 9].

У науковій літературі автори (О. Назаров, О. Ромців, І. Зубач), звертаючись до закордонного досвіду, зауважують, що перевірки на поліграфі проводять у понад 75 країнах світу, поміж яких загальновизнаним лідером є США. Великою популярністю поліграф користується у діяльності як правоохоронних органів, так і інших державних інституцій, приватних компаній Японії, Туреччини, Ізраїлю, Бельгії, Індії, Казахстану, Канади, Китаю, Колумбії, Латвії, Литви, Естонії, Македонії, Південної Кореї, Сербії, Сінгапуру, Фінляндії, Хорватії, Чорногорії. Серед держав-сусідів: Польщі, Болгарії, Чеської Республіки, Словаччини, Словенії, Угорщини, росії, Білорусі, Молдови. Проте є країни, де використання поліграфа взагалі заборонено з різних підстав, як-от Австралія, Німеччина, Австрія [442, с. 342–343; 319, с. 306; 275, с. 164; 66, с. 159–161].

М. Гузела зазначає, що, за різними статистичними дослідженнями, на сьогодні в процесі здійснення кримінального переслідування поліграфи

застосовуються у майже 25 % країн світу [113, с. 211; 572; 377]. Р. Яремчук зауважує, що серед країн, правоохоронні органи яких першими після США почали застосовувати поліграф, – Китай (1943), Індія (1948), Японія (1951), Канада (50-ті рр. XX ст.), Ізраїль і Хорватія (1959), Південна Корея (1960), Польща (60-ті рр. XX ст.), Румунія (1974), Сербія (1977), Угорщина і Південно-Африканська Республіка (1978), Чеська Республіка (1981) [8, с. 33]. Проте, на думку В. Ковальова і Т. Брус, географія і сфера застосування поліграфа дедалі продовжують розширюватися [200; 316].

Д. Зубовський вказує, що значної популярності ПФД набули в силових відомствах таких країн, як: США, Японія, Ізраїль, Бельгія, Індія, Казахстан, Канада, Литва, Південна Корея, Сербія, Хорватія та ін. Серед держав – сусідів України цю технологію активно використовують Польща, Угорщина, Білорусь та Молдова [169, с. 356]. Зважаючи на розповсюдженість поліграфологічних технологій у світі, слід наголосити, що нормативно-правове регулювання застосування поліграфа в країнах ЄС і США має свою специфіку та пов'язане з певними складнощами.

У юридичній літературі більшість учених (С. Градун, Д. Мовчан, О. Назаров, К. Чаплинський, Р. Яремчук) поділяє країни світу за таким показником, як рівень нормативно-правового регулювання застосування поліграфа, на чотири основні групи [103, с. 60; 273, с. 257; 319, с. 307; 561, с. 33; 118, с. 12; 5, с. 141–142; 514, с. 281]:

1. *Країни, в яких застосування поліграфа врегульоване окремим законом* (США, Литва, Молдова, Японія та ін.) [додаток А]. Так, у США, як країни-лідера у питаннях експлуатації технологій поліграфа, визнання висновку поліграфолога як доказу практично не існує в національному кримінальному судочинстві. Водночас Верховним судом США визнана методика проведення ПФДЗП [247, с. 229]. Як зазначає М. Гузела, у 1985 р. у США був прийнятий федеральний закон, який практично заборонив використання поліграфа в приватних структурах. Але через декілька років під впливом різкого зростання рівня корисливих злочинів зазначений закон

фактично

був

скасований

[113, с. 212; 572]. Проте Ю. Маріна і О. Мотлях зауважують, що у США людина обов'язково повинна дати згоду на проведення тестування, щоб ці докази можна було долучити до справи. Є штати, в яких допускається використання тестів на поліграфі, як-от: Алабама, Арізона, Арканзас, Каліфорнія, Делавер, Джорджія, Айдахо, Індіана, Айова, Канзас, Невада, Нью-Джерсі, Північна Дакота, Огайо, Юта, Вашингтон, Вайомінг. Проте перевірка на поліграфі неможлива, навіть якщо обидві сторони дали на неї згоду, у Нью-Йорку, Техасі, Іллінойсі та Пенсильванії [262, с. 192; 291, с. 134–137].

Як зазначає Р. Клименко, США є країною, де поліграф використовується найширше. Для отримання доступу до державної таємниці кандидати та співробітники таких агенцій, як АНБ (NSA), ЦРУ (CIA) та ФБР (FBI), зобов'язані проходити поліграфологічну перевірку [195, с. 45]. Таку думку підтримує і А. Подоляка, наголошуючи, що США з середини XX ст. активно використовують поліграф у сфері національної безпеки і діяльності правоохоронних органів. Поліграфологічні перевірки стали стандартною практикою при прийомі на роботу в певні державні установи та корпорації, пов'язані з оборонною промисловістю [364, с. 367–368].

В. Кур'ян і А. Черних стверджують, що на основі досвіду США імплементація підходів до використання поліграфа в Україні повинна бути вибірковою і адаптованою до національного контексту, рівня правової культури, технічної інфраструктури та стану забезпечення прав людини. Використання поліграфа в Україні має потенціал, але потребує законодавчого закріплення, професійної уніфікації та суспільної легітимації для забезпечення балансу між ефективністю та захистом прав громадян [521, с. 89].

Є. Бакутін зазначає, що у США систематично проводяться ПФД осіб із використанням поліграфа у формі «поліграфних експертиз у кримінальних справах». Це віднесено до окремого виду судово-психологічної експертизи.

Результати поліграфологічних перевірок посідають чільне місце серед доказів у кримінальному процесі. Хоча якщо розглядати США як країну-лідера у питаннях експлуатації технологій поліграфа, то слід сказати, що визнання висновку спеціаліста-поліграфолога як доказу не має в американському кримінальному судочинстві системного характеру. З іншого боку, Верховним судом США легалізована методика ПФД із використанням зазначеного науково-технічного приладу [12, с. 7].

Як акцентують В. Коба і В. Рядінська, на сучасному етапі дослідження правового регулювання використання поліграфа у США, зокрема положень ЕРРА, є надзвичайно актуальним для України з огляду на значний досвід використання поліграфа в цій країні, де був пройдений складний шлях від широкого та неконтрольованого використання цього пристрою до встановлення чітких законодавчих меж його застосування. Аналіз американського досвіду може стати орієнтиром для вдосконалення правового регулювання відносин у сфері використання поліграфа в Україні [445, с. 155].

На думку В. Ковальова, Т. Брус і О. Мотляха, питання можливості застосування поліграфа є доволі активно дискутованим у світі. На сьогодні в Україні не існує законодавчої бази, яка б регулювала застосування поліграфа – «детектора брехні». Використання поліграфа не врегульовано на законодавчому рівні практично у жодній країні, хоча має місце у більш ніж 68. Винятком є США, Литва та Молдова. Так, порядок використання поліграфа у США визначено Законом про припустимість застосування поліграфа в усіх випадках можливості витоку секретної інформації (1985 р.) та Законом про обмеження застосування поліграфа у приватному секторі (1988 р.). У Молдові з 2008 р. діє Закон «Про застосування тестування на детекторі симуляції (поліграфі)». Наведені закони переважно регламентують використання поліграфа при здійсненні професійного добору персоналу на певні посади, а також при проведенні внутрішніх або службових розслідувань. У Литві використання поліграфа у психофізіологічних дослідженнях розпочалося у 1992 р., хоча Закон «Про використання

поліграфа» було ухвалено лише у 2000 р. [200; 341, с. 15; 5, с. 141–142]. А. Черних, В. Кур'ян і Т. Мінка додають, що Литва застосовує поліграф на досудовому етапі в межах психологічних експертиз, але результати не визнаються судами як докази, а їх використання суворо контролюється для забезпечення добровільності [272, с. 146; 521, с. 90].

Яскравим прикладом є і Японія – лідер у розвитку високих інформаційних технологій. Як зазначає Д. Зубовський, Японія посідає 2 місце після США за кількістю щорічно реалізованих ПФД із застосуванням поліграфа. Японія є чи не першою країною, яка досягла якісного правового врегулювання використання результатів ПФД у кримінальних розслідуваннях і судових процесах. За тривалий період практичного застосування ПФД було здійснено підготовку значної кількості кваліфікованих поліграфологів (1951–2026 рр.), накопичено цінний досвід стосовно методики проведення поліграфологічних процедур [169, с. 356–357; 171 с. 184–185].

Ю. Дмитренко і О. Мотлях зазначають, що у Японії поліграф застосовують з 1956 р. На сферу діяльності поліції припадає 90 % усіх опитувань. Незважаючи на нормативно-правову неврегульованість використання поліграфологічних технологій, прилад використовують у загальному порядку, встановленому для проведення ОРЗ та СРД. У використанні ПФД під час розслідування злочинів поліція Японії керується окремими відомчими нормативними актами і має розширені права з його використання, порівнюючи з іншими правоохоронцями світу, у тому числі США. У Японії норма права прямо дозволяє використовувати результати поліграфологічної перевірки у кримінальному процесі. Результати тестування оформлюють як експертний висновок, який суди нижчих інстанцій розглядають як доказ [128, с. 98–99; 292, с. 172–173]. Окрім того, Р. Клименко акцентує, що, на відміну від багатьох західних країн, Японія інтегрувала поліграф у свою систему кримінального правосуддя, однак його використання для забезпечення національної безпеки, наприклад у

контррозвідці, чи для перевірки держслужбовців не є поширеною практикою і практично не документоване [195, с. 48];

2. *Країни, де застосування поліграфа врегульоване окремими правовими нормами закону, якими регулюється ширше коло суспільних відносин* (Угорщина, Польща, Канада, Бельгія, Індія, Македонія, Туреччина, Сербія, Словенія, Чорногорія та ін.) [додаток А]. Угорщина застосовує поліграф

з 1978 р., особливо в контексті досудового розслідування та кримінального судочинства, що свідчить про тривалу історію інтеграції цього інструменту в правоохоронну систему [364, с. 370]. С. Градун зазначає, що в Угорщині нормативно-правове регулювання використання поліграфа знайшло відображення у декількох законодавчих актах. Зокрема, у Кримінальному процесуальному кодексі Угорщини передбачається можливість застосування поліграфа у кримінальних процесах. Закон «Про поліцію» дозволяє використовувати поліграф для встановлення місцезнаходження осіб і надання допомоги під час проведення СРД. Також відповідно до положень Закону «Про розшук поліцією осіб та речей» поліграф виступає одним із інструментів для ідентифікації осіб і предметів. Ці законодавчі норми забезпечують комплексний підхід до використання поліграфа як важливого засобу в розслідуванні та ОРД [103, с. 76].

Польща є однією з небагатьох країн ЄС, де проведення ПФДЗП у кримінальних розслідуваннях дозволено (1998 р.). ПФД можуть використовуватися як допоміжний засіб під час досудових розслідувань тяжких злочинів [341, с. 15], проте їхні результати не мають обов'язкової юридичної сили і не можуть бути використані як єдиний доказ у суді. Як зазначає Т. Мінка, застосування поліграфа регулюється внутрішніми інструкціями правоохоронних органів із суворим дотриманням добровільності [272, с. 147].

На сьогодні в Польщі поліграф застосовується в діяльності таких правоохоронних органів, як Військова жандармерія, Агентство внутрішньої

безпеки, Розвідувальне агентство, Центральне антикорупційне бюро, Прикордонна служба. Водночас Верховний та апеляційний суди країни приймають результати ПФД як докази в разі дотримання двох умов: 1) дослідження з використанням поліграфа повинно проводитися лише за згодою особи, яка перевіряється; 2) результати ПФДЗП мають бути представлені у формі висновку експертизи. Дослідження з використанням поліграфа застосовуються під час кримінальних розслідувань, найму персоналу на роботу та в процесі контролю його діяльності (скринінгові перевірки) [42, с. 44–55; 522, с. 8–9; 354, с. 62].

Схожої позиції дотримується і А. Подоляка, зазначаючи, що Польща має значний досвід у застосуванні поліграфа починаючи з 1950-х років, включно з використанням цього інструменту в органах державної безпеки. Наразі майже 20 000 співробітників польських служб безпеки, зокрема Агентства розвідки та Агентства внутрішньої безпеки, пройшли поліграфологічні тести, головним чином під час рекрутингу або прийому на роботу [584, с. 369; 364]. Активне застосування поліграфа також відмічається у Польській прикордонній службі, де цей процес регулюється нормативно і виконується спеціалізованими підрозділами [364, с. 369].

У Бельгії поліграфологічне тестування також регулюється законом і застосовується у поліцейських розслідуваннях. Так, С. Градун вказує, що у Бельгії поліграф уперше був використаний у 1997 р. під час розслідування тяжкого злочину. Для проведення ПФД були запрошені спеціалісти з Канади. Результати ПФД надали орієнтувальну інформацію, що сприяла розкриттю злочину. Це стало важливим поштовхом для розвитку цієї галузі, і починаючи з 2001 р. кількість перевірок на поліграфі значно зросла. Поліграф найчастіше використовується при розслідуванні тяжких злочинів, таких як убивства та злочини на сексуальному підґрунті [103, с. 76–77]. Це, на думку А. Подоляки, свідчить про інституційне прийняття цієї практики як засобу збору доказів [364, с. 370].

Схожу позицію займають і О. Повстяний та О. Вагіна, наголошуючи,

що саме внаслідок збільшення кількості убивств було використано поліграфні технології. За цієї ситуації уряд Бельгії прийняв рішення застосовувати новітні технології у розслідуванні, включно з тестуванням за допомогою поліграфа. Для проведення тестувань залучалися закордонні спеціалісти-поліграфологи. Слідчі використовували результати ПФД як орієнтуючу інформацію для пошуку тіл убитих дітей. Позитивні результати проведеної роботи стали приводом для подальшого використання поліграфа під час розкриття та розслідування інших категорій правопорушень [354, с. 63; 42, с. 44–55; 318]. О. Мотлях також зауважує, що Бельгія з 1997 року системно використовує поліграф у розслідуванні злочинів [341, с. 16].

Отже, на думку А. Подоляки, Польща та Бельгія мають розвинену практику застосування поліграфа в правоохоронних органах та слідчих структурах, а також активного використання цього інструменту для перевірки співробітників і підозрюваних. Хоча поліграф визнається корисним інструментом у процесах рекрутингу та розслідування, наукові оцінки його надійності та ефективності можуть варіюватися, що підкреслює потребу в подальших дослідженнях і критичному аналізі [364, с. 370].

Канада є другою країною за кількістю проведених ПФДЗП, що їх активно використовують під час розслідувань злочинів, однак, на відміну від США, результати не використовують у судах для доведення вини підсудного. Правоохоронні органи Канади застосовують поліграф із метою точного встановлення факту злочину або звуження кола підозрюваних, а також для отримання додаткової інформації про протиправну діяльність. Цей інструмент не обмежується лише обвинуваченими, але також застосовується до свідків, потерпілих та інших учасників судового процесу [103, с. 72]. Ю. Дмитренко зазначає, що у Канаді поліграфні технології використовує Канадська королівська кінна поліція для перевірки благонадійності персоналу в системі процесу багатоступеневого відбору [128, с. 96].

Р. Клименко зауважує, що у Канаді поліграф є важливою складовою процесу отримання допуску до найвищого рівня державної таємниці.

Канадська служба безпеки та розвідки (CSIS) та Королівська канадська кінна поліція (RCMP) застосовують його для оцінки надійності кандидатів. Канада використовує поліграф для перевірки персоналу в структурах національної безпеки, для оцінки лояльності до Канади та надійності співробітників, які отримують доступ до секретної інформації. Через надзвичайну секретність конкретні позитивні приклади, де поліграф допоміг викрити шпигуна, є неопублічними. Однак урядові агенції наголошують, що цей інструмент має «перевірену репутацію у виявленні несприятливої інформації», яку не вдалося знайти іншими методами [195, с. 45].

О. Повстяний і В. Владишевська вказують, що у Канаді позитивно сприймають використання поліграфологічного опитування під час досудового розслідування [60, с. 52]. В країні поліграф використовується тільки на етапі досудового слідства. На відміну від практики у США, в Канаді жоден регіон не використовує результати поліграфологічних перевірок для підтвердження вини або невинуватості підозрюваного в судовому процесі, проте, за попередньою згодою сторін, ці результати можуть бути визнані судами як докази у цивільних справах [354, с. 57]. У Канаді у кримінальному процесі результати перевірки на поліграфі є умовними доказами, натомість являють собою повноцінні докази для використання у цивільному процесі. У Македонії (1997 р.) правоохоронцям надано право застосовувати поліграф для опитування осіб, підозрюваних у вчиненні злочинів, у Чорногорії – системно застосовувати поліграф у діяльності поліції (2003 р.). Закон Словенії «Про поліцію» (п. 6 ст. 54) визначає можливість застосування поліграфологічних перевірок осіб щодо отримання даних під час розкриття та розслідування кримінальних правопорушень, а також у діяльності поліції [341, с. 13, 15].

В Індії, як зазначають О. Вагіна, Д. Мовчан і О. Повстяний, у 1969 р. рішенням уряду при Центральній криміналістичній лабораторії Центрального бюро розслідувань був створений відділ поліграфологів, а з 1973 р. поліграф став запроваджуватися у правоохоронну практику тільки після проведення

попередніх досліджень. За законами Індії, результати поліграфологічних перевірок можуть бути використані в суді як докази тільки у разі, якщо перевірка проводилася цивільною особою, а не співробітником поліції або працівником суду. Проте були й випадки, коли висновки поліграфологічної перевірки, що проводилася працівником поліції, приймалися судом до розгляду [42, с. 44–55; 273, с. 256–262; 354, с. 61]. Схожої думки дотримується й А. Подоляка, стверджуючи, що в Індії, незважаючи на обмеження, встановлені Кодексом доказування щодо офіційного визнання результатів поліграфа судами, практика допускає проведення ПФД поліграфологами, які не є поліцейськими. Такі результати можуть бути прийняті до розгляду в судових процесах [364, с. 370].

Ю. Дмитренко, у свою чергу, зазначає, що згідно з Конституцією Індії і Законом «Про докази» результати ПФД як докази є недопустимими у кримінальному судочинстві, крім випадків, коли опитування проводить спеціаліст, який не є поліцейською посадовою особою, чи незалежний експерт [128, с. 97; 575].

Як зауважує А. Волобуєв, у багатьох країнах (Канада, Угорщина) поліграф уже десятки років застосовується поліцією, що дає змогу виявити факт правопорушення, звузити коло запідозрених осіб, створити передумови для отримання правдивих показань тощо. Але результати перевірки на поліграфі не приймаються судами як докази [83, с. 40];

3. *Країни, де застосування поліграфа врегульоване підзаконними нормативно-правовими актами* (Велика Британія, Нідерланди, Болгарія, Білорусь, Ізраїль, Австралія, Південна Корея, Чеська Республіка, росія) [додаток А]. Так, у Великій Британії використання поліграфа дозволено, проте суворо регулюється. О. Повстяний і Т. Мінка вказують, що з 2007 р. діє Закон «Про контроль над правопорушниками», відповідно до якого перевірки на поліграфі застосовуються до певної категорії осіб – умовно-достроково звільнених сексуальних злочинців. Цей Закон запроваджує обов'язкові поліграфологічні тестування як частину процесу оцінки та

моніторингу поведінки правопорушників. Поліграф використовується також і у кадрових перевірках, зокрема у приватному секторі, але з дотриманням суворих етичних норм і вимог до добровільної згоди [272, с. 146–147; 354, с. 58]. Це підкреслює сильне регуляторне втручання у приватність та викликає питання етики та прав людини [364, с. 370]. Р. Клименко додає, що поліграф у Великій Британії знайшов унікальну нішу: моніторинг та контроль за вже засудженими особами. З 2021 р. його використовують для нагляду за особами, засудженими за тероризм, після їх звільнення. Це превентивний інструмент для оцінки ризиків [195, с. 48]. Окрім того, Ю. Маріна зазначає, що у Великій Британії тести на «детекторі брехні» не використовують у кримінальному провадженні через побоювання з приводу їхньої надійності [262, с. 192].

У Нідерландах ПФД із застосуванням поліграфа не проводяться у кримінальних провадженнях, проте також застосовуються для контролю за сексуальними правопорушниками. У цілому, як і у Великій Британії, тестування є частиною системи нагляду за правопорушниками.

ПФДЗП активно застосовуються в Австралії та Ізраїлі. Проте, як зазначає Ю. Маріна, в Ізраїлі, Австралії та Канаді визнано, що ПФД не можуть використовуватися як докази у цивільних і кримінальних провадженнях

[262, с. 192]. Так, в Ізраїлі з 1959 р. багато фахівців із поліції мають приватну практику ПФДЗП [364, с. 370]. Ю. Дмитренко зазначає, що позитивного досвіду ПФД набули в Ізраїлі, де поліграф як один із основних елементів технології роботи з персоналом та проведення службових розслідувань активно використовують у військовій поліції Армії оборони Ізраїлю. Набутий досвід застосування поліграфічних технологій у силових структурах є досить значним, однак вся документація, пов'язана з питаннями використання поліграфа, є «грифованою», а тому недоступною для широкого загалу

[128, с. 98]. Р. Клименко додає, що Ізраїль, перебуваючи в стані перманентної

загрози, використовує поліграф прагматично та жорстко. Служби «Шин Бет» і «Моссад» проводять тотальний скринінг кандидатів та активно перевіряють надійність агентури, зокрема палестинських інформаторів. Особливості застосування – тотальний скринінг. Абсолютно всі кандидати на роботу в силові структури та на посади, пов'язані з державною таємницею, проходять поліграф. Особливо активно поліграф використовується для перевірки надійності палестинських інформаторів. Будь-яка підозра у витоку інформації є підставою для негайної перевірки [195, с. 48].

На думку О. Повстяного, система застосування поліграфа в Ізраїлі та ізраїльська система безпеки загалом вважаються одними з кращих у світі, такими, що рухаються шляхом впровадження наявних і можливих сучасних технологій та інструментів із метою покращення та підвищення ефективності розслідування кримінальних правопорушень. В Ізраїлі використовують поліграф ще з 1958 р., і ці технології широко застосовують спецслужби і військова поліція під час розслідування злочинів. Запровадження інструментальної детекції в Ізраїлі почалося з 1959 р., і з того часу цей прилад поступово став невід'ємною частиною діяльності правоохоронних органів. Результати поліграфологічних перевірок, так само як і в Канаді, можуть бути визнані судами як докази в цивільних справах [354, с. 59].

Порядок і межі використання поліграфа в Австралії, як зазначає Т. Лешкович, нормативно не врегульовані (за винятком штату Новий Південний Уельс, де у 1983 р. прийняли відповідний закон (Lie Detectors Act), яким обмежили використання поліграфа приватною сферою) [242, с. 16].

У Болгарії ПФД почали активно проводитися з 1995 р. із переважним застосуванням комп'ютерного поліграфа. Використання поліграфа регламентовано підзаконними нормативними актами МВС і, на думку О. Мотляха, отримані результати беруться судами як докази у кримінальному провадженні [341, с. 13; 5, с. 142]. А. Подоляка зазначає, що у Болгарії в Інституті психології МВС функціонує відділ, який спеціалізується на

оперативно-психологічних експертизах, зараховуючи дослідження осіб, залучених у тяжкі злочини, а також співробітників, підозрюваних у корупції [364, с. 370].

У росії поліграф є невід'ємним елементом репресивної державної машини, що використовується ФСБ та ГРУ. Його головна мета – не пошук істини, а психологічний тиск, примус до зізнання та забезпечення тотальної лояльності. Практика РФ відрізняється меншою увагою до прав людини та етичних аспектів. Поліграф часто застосовується як інструмент залякування та примусу до зізнання. На відміну від західних країн, де фокус робиться на добровільності процедури, в росії відмова від проходження поліграфа майже автоматично трактується як підтвердження вини [195, с. 50];

4. *Країни, в яких застосування поліграфа нормативно не врегульоване* (Німеччина, Італія, Франція, Сінгапур, Фінляндія, Естонія, Латвія) [додаток А]. У Німеччині, Італії та Франції використання поліграфа у кримінальних розслідуваннях і судових процесах заборонено. Федеральний суд Німеччини вважає, що застосування поліграфа суперечить принципам справедливого судочинства і може порушувати права людини. Тому законодавство забороняє проведення ПФДЗП, оскільки їхні результати є ненадійними і такими, що не відповідають вимогам доказовості. Поліграф може використовуватися лише у приватному секторі за умови добровільної згоди працівника. Результати поліграфу не можуть бути використані як доказ у суді [34].

З цього приводу А. Червоненко зауважує, що німецька правова система сформувала досить стримане ставлення до поліграфології. Вирішальним є питання процесуальної допустимості результатів ПФДЗП. Ключову роль у формуванні сучасного підходу відіграли рішення Федерального суду (1998 р.) Німеччини (Bundesgerichtshof), в якому було сформульовано висновок, що «результати поліграфологічного дослідження не можуть використовуватися як доказ у кримінальному процесі». Суд виходив із двох основних аргументів: 1) відсутність достатнього наукового консенсусу щодо

надійності методики; 2) неможливість гарантувати, що фізіологічні реакції досліджуваної особи безпосередньо відображають факт правдивості або неправдивості відповіді. У результаті ПФД були віднесені до категорії методів, які не відповідають стандартам доказовості, прийнятим у німецькому кримінальному судочинстві [516].

Франція аналогічно виключає поліграф із судочинства, посилаючись на Кодекс цивільного судочинства, який забороняє методи, що можуть порушувати право не свідчити проти себе, а також через псевдонауковий характер приладу. В Італії Конституційний суд у рішенні 1982 року визнав поліграф неприпустимим у судах через порушення права на захист і відсутність доказової точності, що відповідає принципам Європейської конвенції з прав людини [272, с. 146–147]. Таку думку підтримує і В. Баркоп, зазначаючи, що використання поліграфа повинно здійснюватися добровільно або в межах правового регулювання. Так, у Франції, Італії та Німеччині поліграф може використовуватися у приватному секторі, але лише за умови добровільної згоди особи, яка перевіряється. Законодавство цих європейських країн орієнтоване на захист прав людини та забезпечення справедливого судового процесу [20, с. 146]. Окрім того, рішення ЄСПЛ у справі «Сідік проти Німеччини» (2000 р.) наголошує на необхідності добровільної згоди, пропорційності та допоміжному характері поліграфа, забороняючи його використання як єдиної підстави для звинувачення, що є орієнтиром для всіх країн ЄС [574]. У європейських країнах підхід до використання поліграфа є більш обережним через сумніви в його науковій достовірності та потенційні порушення прав, закріплених Європейською конвенцією з прав людини. Так, у Німеччині поліграф заборонений у судовому процесі, оскільки Федеральний верховний суд вважає його використання порушенням права на приватність (ст. 6 ЄКПЛ), а також через недостатню наукову надійність [574].

Проте, як зазначає О. Мотлях, Австрія й Німеччина були якими противниками поліграфа. Лише ґрунтовне вивчення потужної міжнародної

практики психофізіологічних досліджень із використанням поліграфа та їхніх результатів змусило ці країни переглянути своє ставлення до цього науково-технічного приладу, зокрема у кримінальному судочинстві [341, с. 16].

У Китаї прийняття поліграфологічного інструменту та пов'язаних із ним методів і процедур було впроваджено лише наприкінці ХХ ст. Використання поліграфа у діяльності багатьох слідчих на різних рівнях управління швидко зросло за останнє десятиліття. Так, у 1999 р. Верховна народна прокуратура Китаю заявила, що результати тестів на поліграфі не можна використовувати як доказ у кримінальному провадженні. Водночас щодо прийнятності таких результатів у цивільному судочинстві ні законодавча влада, ні Верховний народний суд не висловили своїх думок. Тести на «детекторі брехні» не можна використовувати як докази в суді, оскільки вони ненадійні та є «психологічними тортурами» для невинних. Так, відповідно до китайського законодавства тести на «детекторі брехні» не можуть розглядатися ні як докази, ні як перевірка доказів, оскільки технологія не є точною. Аргументація зводиться до того, що середовище, в якому проходить тест, і емоції людини, яку тестують, можуть легко вплинути на результати тесту. Тести не мають стовідсотково наукового характеру, а отже, результати не можуть бути використані як докази в суді [576; 354, с. 60].

На думку Р. Клименка, як і Японія, Китай займає більш закриту позицію. Публічна інформація щодо позитивних прикладів застосування поліграфа Міністерством державної безпеки або армією Китаю відсутня. Проте, аналіз загальної практики застосування поліграфа в цій країні дозволяє дійти висновків щодо його ролі у силових структурах країни. Із застосуванням поліграфа у системі правосуддя Китай почав експериментувати ще у 1980-х роках, запозичуючи досвід інших країн. Сьогодні цей метод активно використовується поліцією та прокуратурою (слідчими органами) в межах кримінальних розслідувань. Основна мета – не отримання доказів для суду (результати поліграфа не є допустимим доказом

у китайських судах), а сприяння слідству [195, с. 49].

У Сінгапурі та Фінляндії, як зазначає С. Градун, прямо дозволено використовувати поліграф у кримінальному провадженні. Результати проведених ПФД оформлюються за зразком експертного висновку, який суди враховують як доказ. Таку думку висловлює і О. Мотлях, зазначаючи, що практику Японії активно впроваджують держави Сінгапур і Фінляндія. У цих країнах дозволено застосовувати поліграф у кримінальному провадженні, а отримані результати виконаних досліджень оформляються за зразком експертного висновку, що береться до уваги судами як доказ [341, с. 17].

У Латвії з 1998 р. регулярно здійснюються перевірки за допомогою поліграфа, переважно у формі поліграфологічних експертиз у справах кримінального характеру. Проведення таких експертиз призначають прокурори регіональних відділень і Генеральної прокуратури, а також слідчі правоохоронних органів. Найбільша кількість таких експертиз проводиться у справах про насильницькі злочини. Поліграфологічні перевірки часто охоплюють не лише підозрюваних, а й потерпілих та свідків [103, с. 62].

Таку думку висловлює і О. Мотлях, зазначаючи, що у Латвії систематично проводяться дослідження осіб із використанням поліграфа у формі «поліграфних експертиз у кримінальних провадженнях». Це віднесено до окремого виду судово-психологічної експертизи. А у латвійських судах результати застосування поліграфа мають статус доказів при винесенні вироків підсудним, хоча в законодавстві цієї країни немає норм, які визначали б порядок використання цього науково-технічного приладу. Юристи і представники громадськості Латвії навіть не акцентують увагу на обставинах законодавчої необхідності, оскільки тестування осіб на поліграфі підпадає під правову регламентацію проведення інших видів експертиз [341, с. 13].

Вивчений міжнародний досвід свідчить про доцільність використання поліграфа як додаткового інструмента оцінювання достовірності наданої інформації, а також як спосіб управління можливими зовнішніми ризиками

[343, с. 12]. Найчастіше поліграф критикується в країнах ЄС через ненадійність і псевдонауковість, оскільки наукова спільнота не визнає його як метод із достатньою точністю для судового доказування, порушення прав людини, зокрема права не свідчити проти себе і на особисту автономію й конфіденційність, відсутність єдиного етичного кодексу, що підвищує ризики недобросовісного використання результатів, і правову невизначеність статусу поліграфолога, адже у більшості країн відсутнє законодавче визначення компетенцій і відповідальності осіб, які проводять тестування на поліграфі [272].

Що стосується України, то запроваджений правовий режим воєнного стану не повинен скасовувати основоположні права і свободи людини, він лише дозволяє тимчасове обмеження окремих із них. Держава зобов'язана забезпечити дотримання мінімальних стандартів прав навіть у надзвичайних правових умовах [165]. Можна погодитися з думкою Д. Зубовського, що накопичений досвід із питань наукового обґрунтування та практичного застосування ПФДЗП у різних країнах є досить варіативним. Це передусім залежить від історичних, правових, економічних та культурних чинників. Кожна країна відбудовувала власний шлях у контексті розроблення методики проведення поліграфологічних досліджень та запозичення позитивного досвіду провідних країн світу [169, с. 356].

На думку О. Мотляха, різні країни відповідно до етнічного, політичного, правового, економічного, соціального й культурного розвитку самі визначали потребу у застосуванні поліграфа. Однозначно не можна стверджувати, що на сьогодні цей процес має завершений характер, а результати ПФДЗП здобули всесвітнє визнання. Позитивним є те, що кількість країн – потенційних користувачів поліграфа щороку зростає, а це підтверджує значущість досліджень, пов'язаних із ним, у вирішенні найскладніших питань, які потребують однозначного з'ясування [341, с. 15]. Таку думку підтримують і В. Литвин, К. Чаплинський та Р. Клименко, зазначаючи, що вивчений міжнародний досвід свідчить про доцільність

використання поліграфа як додаткового інструменту оцінювання достовірності наданої інформації, а також як спосіб управління можливими зовнішніми ризиками [343, с. 12].

Для ефективного запровадження поліграфологічних технологій у правозастосовну практику необхідні законодавчі, професійні та суспільні зміни в Україні, які врахують міжнародний досвід і національні особливості. Тому, на думку вчених (як-от А. Черних, В. Кур'ян, А. Мокрицька, Т. Сліпченко), необхідно здійснити більш ґрунтовні наукові пошуки у цій сфері та розробити і прийняти спеціальний закон про застосування поліграфа, який визначить його правовий статус, вимоги до обладнання, кваліфікацію поліграфологів і принципи добровільності, уніфікувати судову практику через чітку позицію Верховного Суду щодо допоміжного статусу результатів, створити Національну асоціацію поліграфологів для розробки етичного кодексу та стандартів підготовки, сертифікувати обладнання за ДСТУ 8692:2016, затвердити єдину методика досліджень і провести інформаційну кампанію для подолання суспільних упереджень [275, с. 164–165]. Такі заходи сприятимуть забезпеченню правової визначеності, підвищенню якості ПФД і етичному використанню поліграфа у кримінальному судочинстві. Реформа дозволить оптимізувати досудові розслідування, зменшити суб'єктивізм у судових рішеннях, підвищити довіру до правоохоронної системи та забезпечити баланс між ефективністю інструменту й захистом конституційних прав і свобод громадян, що є ключовим для вдосконалення кримінального судочинства в Україні [521].

В умовах правового режиму воєнного стану спостерігається стрімкий розвиток поліграфологічних технологій в діяльності органів сектору безпеки і оборони України у різних сферах та напрямках їх застосування. На сьогодні пріоритетним завданням є узагальнення міжнародного досвіду проведення ПФДЗП, здійснення системного аналізу чинних нормативно-правових документів, які формують засади достовірності та легітимності цієї специфічної процедури. У цьому контексті особливого значення набуває

використання стандартизованих, науково обґрунтованих методик під час застосування складних поліграфологічних технологій. До однієї з таких методик можна віднести методику виявлення прихованої інформації [65, с. 290–291].

Як зазначають В. Коба і В. Рядінська, після здобуття незалежності Україна отримала унікальну можливість запозичити найкращий світовий досвід у сфері врегулювання відносин із застосування поліграфа та сформувати власну модель правового регулювання таких відносин, маючи всі передумови для вироблення чітких нормативних «правил гри» у зазначеній сфері [444, с. 124]. Водночас, на думку С. Чернявського, поліграф у кримінальному провадженні застосовують явно недостатньо через низку чинників, серед яких правова неврегульованість і нерозвиненість необхідної інструментально-методичної бази. Зважаючи на це, перспектива запровадження таких технологій в Україні сьогодні повною мірою залежить від прийняття на державному рівні відповідного правового інструментарію [522, с. 7].

Узагальнення інноваційних європейських підходів щодо застосування поліграфа в кримінальному судочинстві має важливе для України значення. Дослідження досвіду США і країн ЄС дозволить удосконалити національне законодавство, значно підвищити ефективність застосування поліграфа та забезпечити високі стандарти основоположних прав і свобод людини та етики під час його застосування, особливо під час розслідування кримінальних правопорушень [70, с. 89–91]. Зважаючи на це, на сьогодні, особливо з огляду на умови правового режиму воєнного стану, важливого значення набувають питання нормативно-правового регулювання проведення психофізіологічних досліджень із застосуванням поліграфа у кримінальному провадженні.

1.4. Нормативно-правове регулювання проведення опитувань із

використанням поліграфа у кримінальному провадженні

У період повномасштабної війни суспільство, держава і правова система зіткнулися з багатовекторними загрозами, що вимагають не лише мобілізації ресурсів, а й посилення механізмів контролю, відповідальності та запобігання внутрішній підривній діяльності. У цьому контексті роль поліграфології та фахівців, які здійснюють ПФДЗП, значно зросла. В умовах війни поліграф став одним із ключових інструментів перевірки благонадійності військовослужбовців, працівників сектору безпеки і оборони, органів державної влади, військових адміністрацій, гуманітарних місій, а також у сфері розподілу матеріальних ресурсів і донорських коштів [2, с. 18].

Важливе значення у цій діяльності має і своєчасне розкриття та всебічне розслідування кримінальних правопорушень, що належить до одних із найбільш складних та відповідальних напрямів діяльності органів і підрозділів НПУ. У правозастосовній практиці вагоме значення має оперативність і точність при встановленні осіб, причетних до злочинної діяльності, висуненні слідчих версій щодо розвитку злочинної події, виявленні й фіксації слідової картини. Зважаючи на складність отримання достовірної інформації, правоохоронці все частіше звертаються до нетрадиційних засобів збирання доказів, зокрема використання поліграфа як допоміжного психофізіологічного інструменту [73, с. 63–65].

На думку Д. Здебського і К. Ісмайлова, збільшення кількості поліграфологічних перевірок є свідченням їхньої ефективності [167, с. 33]. О. Повстяний вказує, що, високо оцінюючи ефективність застосування поліграфа, Міжнародна організація кримінальної поліції – Інтерпол рекомендує застосовувати його під час розслідування всіх видів злочинів [354, с. 23]. Проте застосування поліграфа у кримінальному провадженні є досить складним і багатоаспектним напрямом. ПФДЗП, з одного боку, набувають дедалі більшого розповсюдження, з іншого – пов'язані зі

складними правовими, технічними та морально-етичними невирішеними проблемами. На думку В. Пономаренка, на особливу увагу заслуговує питання доказового значення результатів ПФД. Відповідно до практики національних судів результати поліграфа не визнаються самостійним доказом у кримінальному провадженні, але можуть розглядатися як джерело орієнтовної інформації. Це відповідає позиції Європейського суду з прав людини, який у низці справ наголошував на необхідності забезпечення належних процесуальних гарантій при використанні будь-яких інструментів, що можуть впливати на репутацію чи права особи. Звідси випливає, що у правоохоронних органах поліграф може застосовуватися виключно як допоміжний інструмент кадрового відбору чи внутрішнього розслідування, але не як підстава для прийняття остаточних рішень [372, с. 77–78].

А. Волобуєв зазначає, що останнього часу актуальною проблемою у виявленні і збиранні доказів під час розслідування злочинів стало використання можливостей поліграфа. Наявні рекомендації щодо використання поліграфа є досить суперечливими. Вони стосуються як застосування його безпосередньо під час проведення ОРЗ і СРД, так і його використання лише як інструменту проведення експертного дослідження. Фактично працівники правоохоронних органів є дезорієнтованими щодо можливостей отримання доказів за допомогою поліграфа [83, с. 40].

Проте з цією думкою складно погодитися, оскільки в умовах сьогодення ПФДЗП досить широко застосовуються під час розслідування кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи, статевої свободи та статевої недоторканості. Так, за даними опитування працівників оперативних підрозділів НПУ, найчастіше поліграф застосовується під час розслідування умисних вбивств – 91 %, зґвалтувань – 85 %, катування – 79 %, сексуального насильства – 71 %, розбещення неповнолітніх – 69 %, домагання дитини для сексуальних цілей – 58 %, умисних тяжких тілесних ушкоджень – 47 %, нанесення побоїв і мордування – 45 %, домашнього насильства – 39 % та ін.

В. Ковальов і Т. Брус вказують, що проведення тестування на поліграфі не суперечить чинній нормативній базі України і не порушує прав людини, оскільки в нормативних актах немає прямої заборони на використання поліграфа в органах державної влади, спрацьовує принцип «що не заборонено, те дозволено». Проте порядок застосування поліграфа в цьому процесі потребує чіткої регламентації, а результати досліджень мають обов'язково оприлюднюватися [200]. Таку думку підтримують і О. Ромців та І. Зубач і додають, що, незважаючи на беззаперечні переваги використання поліграфа у досудовому розслідуванні, існує низка проблем правового та організаційного характеру, які гальмують процес його легалізації на рівні КПК України, а отже, і впровадження у діяльність правоохоронних органів. Якнайшвидше вирішення цих проблем дозволить найбільш ефективно використовувати всі можливості поліграфа і при розкритті та розслідуванні кримінальних правопорушень, і при подоланні протидії з боку зацікавлених суб'єктів [442, с. 346].

Погоджуємося з думкою В. Коби і В. Рядінської, які зазначають, що формування законодавства України у сфері використання поліграфа супроводжується низкою проблем, зокрема безсистемністю, фрагментарністю, а також превалюванням підзаконних нормативно-правових актів над законами, що є предметом наукового дослідження та критики у наукових публікаціях [444, с. 257]. Отже, поліграф як технічний засіб фіксації психофізіологічних реакцій людини вже тривалий час лежить у центрі правових, наукових та суспільних дискусій. Його використання охоплює різні сфери – від кадрового добору до кримінального провадження. Водночас нормативна база, що регулює застосування поліграфа в Україні, залишається фрагментарною та неоднорідною.

Історично розвиток поліграфології супроводжувався суперечливими оцінками. Так, одні дослідники розглядали поліграф як інструмент підвищення ефективності правоохоронної діяльності, інші ставили під сумнів

його наукову валідність та допустимість результатів у судовому процесі.

У порівняльно-правовому аспекті світова практика застосування поліграфа виробила *декілька моделей правового регулювання* у цій сфері, як-от: *рестриктивна модель* – характерна для країн із високим рівнем правового формалізму та пріоритетом прав і свобод людини, яка передбачає жорсткі обмеження або фактичну заборону на застосування поліграфа в усіх або в окремих сферах суспільних відносин; *ліберально-допустима модель* – базується на принципі відсутності прямої заборони на застосування поліграфа та допускає його використання в межах загального правового режиму; *інституційно-інтегрована модель* – це нормативно цілісна модель, що базується на спеціальному дозволі на застосування поліграфа в окремих сферах суспільного життя, який закріплюється в нормативно-правових актах; *змішана модель* – поєднує окремі елементи вищевказаних моделей залежно від сфери правовідносин, що виникають при застосуванні поліграфа [444, с. 123–124; 445, с. 153; 447, с. 266]. В українських реаліях питання визначення моделі правового регулювання проведення ПФДЗП набуває особливої актуальності з огляду на розширення правозастосовної практики у цій сфері.

О. Мотлях наголошує, що використання поліграфа знаходить відображення у різних сферах суспільних правовідносин, зокрема в: кадровому відборі у державному та приватному секторах; оперативно-розшуковій діяльності; кримінальному судочинстві; господарському і адміністративному судочинстві; роботі державних інституцій і приватних компаній; банківській та кредитно-фінансовій сфері; трудових і цивільно-шлюбних правовідносинах; службовій діяльності та приватному секторі. Найбільш затребуваним він є у військово-оборонній, космічній, атомно-енергетичній, ядерній галузях та інших стратегічних напрямках діяльності [341, с. 14–15; 289, с. 200].

Інші вчені додають такі сфери застосування поліграфа: цивільно-правові спори, особисті та сімейні конфлікти; підприємницька діяльність із

надання послуг з опитування з використанням поліграфа; освітня діяльність у сфері поліграфології; виробництво, імпорт, технічне обслуговування поліграфів та їх програмного забезпечення; оподаткування доходів/прибутку від діяльності, пов'язаної із застосуванням поліграфа, тощо [444, с. 126]. Розглянемо деякі сфери застосування поліграфа більш детально.

Нині найбільш чітко врегульованою сферою використання поліграфа є *судово-експертна діяльність*. Проведення ПФДЗП здійснюється в межах кримінального, адміністративного або господарського провадження відповідно до положень КПК України і Закону України «Про судову експертизу». Важливим етапом нормативного закріплення стало внесення змін наказом Міністерства юстиції України від 27.07.2015 № 1350/5 до Науково-методичних рекомендацій щодо підготовки та проведення судових експертиз [322]. Пункт 6.8 Розділу VI передбачає можливість проведення опитування із застосуванням комп'ютерного поліграфа для отримання орієнтувальної інформації за умови письмової згоди особи. У межах психологічної експертизи допускається застосування комп'ютерного поліграфа з метою отримання орієнтувальної інформації, зокрема щодо ймовірності правдивості повідомлених відомостей, повноти інформації, джерела її походження та інших обставин, важливих для формування слідчих версій. Обов'язковою умовою є надання письмової добровільної згоди особою, яка проходить ПФД.

У процесуальному аспекті результати експертного дослідження, проведеного з використанням поліграфа, слід розглядати як складову висновку експерта – одного з процесуальних джерел доказів поряд із показаннями, речовими доказами та документами. Звідси в межах належно призначеної судової експертизи поліграф може бути використаний як допоміжний інструмент формування доказової бази.

Аналізуючи правове регулювання відносин, що виникають при застосуванні поліграфа *під час досудового розслідування та судового розгляду*, В. Коба і В. Рядінська зазначають, що КПК України не містить

норм, що прямо передбачають можливість або заборону застосування поліграфа під час досудового розслідування та судового розгляду, а застосування поліграфа спирається на положення, що стосуються можливості залучення осіб, які володіють спеціальними знаннями й навичками – експертів та спеціалістів, якщо для з’ясування обставин, що мають значення для провадження, необхідні такі знання та навички. Особа, яка володіє спеціальними знаннями стосовно проведення ПФДЗП, може бути залучена до розслідування та судового розгляду як спеціаліст на підставі ст. ст. 71, 72, 110 КПК України [444, с. 137; 226]. Окрім того, вчені зазначають, що правовими підставами залучення особи, що володіє спеціальними знаннями у сфері застосування поліграфа, до розслідування та судового розгляду як експерта є:

– стаття 69 КПК України, згідно з якою експертом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями, має право відповідно до Закону України від 25.02.1994 «Про судову експертизу» [158; 427], Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, затверджених наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5 [177] на проведення експертизи й надання висновку і якій доручено провести дослідження об’єктів, явищ і процесів, що містять відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення, та дати висновок із питань, які виникають під час кримінального провадження і стосуються сфери її знань;

– стаття 242 КПК України, згідно з якою експертиза проводиться експертною установою, експертом або експертами, яких залучають сторони кримінального провадження або слідчий суддя за клопотанням сторони захисту у випадках і порядку, передбачених ст. 244 КПК України, якщо для з’ясування обставин, що мають значення для справи, необхідні спеціальні знання [444, с. 137–138; 448, с. 87].

Окрім того, В. Рядінська визначає організаційні та методологічні вимоги до проведення судової психологічної експертизи з використанням поліграфа, які врегульовуються:

- Державним стандартом України 9265:2023 «Судова експертна діяльність. Правила розроблення, викладення й оформлення методик провадження судових експертиз», затвердженим наказом Державного підприємства «Український науково-дослідний і навчальний центр проблем стандартизації, сертифікації та якості» від 16.11.2023 № 32 [143], яким встановлено загальні вимоги до розроблення, викладення й оформлення методик провадження судових експертиз та експертних досліджень;

- ДСТУ 9266:2023 «Судова психологічна експертиза. Використання поліграфа. Загальні вимоги», затвердженим наказом Державного підприємства «Український науково-дослідний і навчальний центр проблем стандартизації, сертифікації та якості» від 16.11.2023 № 321 [144], яким встановлено загальні організаційні та методологічні вимоги до проведення судових експертиз із використанням поліграфа, визначено терміни і поняття, що їх застосовують під час проведення судових психологічних експертиз із використанням поліграфа. У п. 6.2 розділу 6 цього ДСТУ зазначається, що «поліграфічне дослідження застосовують у судовій психологічній експертизі як окремий функціонально-психодіагностичний метод дослідження особистості в комплексі з іншими методами, що традиційно застосовують в експертній психологічній практиці»;

- ДСТУ 8692:2016 «Поліграфи. Технічні умови», затвердженим наказом Державного підприємства «Український НДНЦ з питань стандартизації, сертифікації та якості» від 15.11.2016 № 378 [145], яким встановлено технічні вимоги до поліграфів, вимоги до функціональності, безпеки, маркування, пакування, транспортування та зберігання, а також методи випробувань, необхідні для підтвердження відповідності цим вимогам [448, с. 88].

Відповідність спеціального обладнання національному стандарту

ДСТУ 8692:2016 є важливим елементом організаційного регулювання проведення ПФДЗП. У цілому технічні вимоги мають передбачати: сертифікацію обладнання, калібрування, захист даних, архівування результатів та контроль за програмним забезпеченням. Відсутність централізованого контролю може призводити до використання обладнання різної якості, що впливає на достовірність отримуваних під час ПФДЗП результатів.

О. Мотлях зазначає, що невідповідність іноземних методик українському менталітету, недостатність кваліфікованих поліграфологів та недостатня стандартизація процедур знижують довіру до результатів. У цьому контексті позитивним кроком є запровадження ДСТУ 8692:2016, яке встановлює технічні вимоги до поліграфів, і визнання професії «Поліграфолог» (код 2490), але ці заходи не усувають системних проблем, зокрема щодо низької судової довіри через методологічні обмеження приладу, який фіксує фізіологічні реакції, але не визначає їхню точну природу, що робить висновки ймовірними [314, с. 32–33].

Суттєвим кроком у професіоналізації цієї сфери стало офіційне введення у 2021 р. професії «Поліграфолог» до Національного класифікатора професій та затвердження кваліфікаційної характеристики. Це створило передумови для стандартизації вимог до фахівців, їх підготовки та підвищення кваліфікації. Водночас, незважаючи на поширення практики використання поліграфа, питання доказового значення його результатів залишається предметом наукових дискусій. Правозастосовна практика активно шукає інноваційні способи отримання достовірної інформації, однак відсутність єдиних методичних стандартів і спеціального закону, який би комплексно визначав правовий статус поліграфа, межі його застосування, процесуальні наслідки й гарантії прав людини, зумовлює неоднозначність правозастосування. Звідси поліграфологічні технології мають допоміжний, а не визначальний характер.

Розглядаючи правове регулювання відносин, що виникають при

застосуванні поліграфа *під час здійснення оперативно-розшукової діяльності*, можна наголосити, що законодавство прямо не регламентує застосування поліграфа у цій сфері. Проведення ПФД фактично розглядається як форма опитування за добровільної згоди особи (п. 1 ч. 1 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність») [414]. Отримані результати мають орієнтовний характер та не визнаються самостійним доказом. Ці результати, на думку В. Оначишич, є лише орієнтирами для збирання офіційних доказів [339].

Із цього приводу А. Волобуєв і Ю. Орлов пропонують у Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність» передбачити такий оперативно-розшуковий захід, як поліграфне опитування особи з метою отримання відомостей про злочинну діяльність [83, с. 40–41; 340, с. 175].

Під час здійснення ОРД при розслідуванні кримінальних правопорушень основними напрямками застосування поліграфа є такі: з'ясування місця й часу протиправних дій, уточнення знарядь і способу злочинної діяльності, виявлення свідків і встановлення підозрюваних, перевірка правдивості отриманої інформації та ін.

На думку Ю. Пілюкова, застосування поліграфа в ході проведення ОРЗ створює можливість обмежити коло підозрюваних, визначити роль опитуваної особи у плануванні, підготовці та вчиненні злочину; оцінити достовірність інформації, яку повідомляє опитувана особа, та на її основі висунути обґрунтовану версію щодо розслідуваної події загалом чи окремих її обставин; здобути оперативно значущу для розслідування інформацію, яку в інший спосіб одержати неможливо; отримати фактичні дані про місцезнаходження матеріальних доказів (знарядь вчинення злочину) та інші відомості, які сприяють своєчасному проведенню ОРЗ [352, с. 142–143].

В. Грачук і Б. Чупринський зауважують, що поліграф в оперативно-розшуковій діяльності виступає високочутливим психофізіологічним інструментом, що дає змогу оперативно одержувати орієнтовну інформацію про причетність особи до події, водночас залишаючись допоміжним засобом:

його діагностична точність у польових дослідженнях перевищує 95 %, але результат залежить від правильного добору стимулів і ризикує хибно-позитивними спрацьовуваннями. Тому прилад ефективний переважно для первинного скринінгу кадрів та уточнення слідчих версій, а не як самостійне джерело процесуального доказу [108, с. 265].

За результатами досліджень С. Градун, 87,1 % опитаних оперативних працівників НПУ вважають доцільним залучення поліграфолога в рамках ОРД; 74,7 % респондентів вказують, що інформація, отримана при проведенні ПФДЗП, слугує підставою для ухвалення важливих процесуальних рішень, таких як проведення обшуків, надання тимчасового доступу до речей і документів та здійснення комплексу НСРД. Лише 9,7 % опитаних вважають, що застосування поліграфа має бути обмежене випадками виявлення злочинів, коли є обґрунтоване припущення, що підозрюваний може змінити свої показання [103, с. 36]. Узагальнюючи дані оперативно-розшукової практики, О. Повстяний вказує, що 77,7 % опитаних працівників оперативних підрозділів обізнані про можливість проведення ПФДЗП і 51,2 % вважають поліграф ефективним під час попередження, виявлення й розслідування кримінальних правопорушень [354, с. 85–86].

На думку В. Коби і В. Рядінської, збільшення сфер використання поліграфа, поліграфологів та осіб, які можуть бути опитані з його застосуванням, істотно підвищує актуальність питання правового врегулювання відносин, що виникають у зв'язку з використанням поліграфа, яке стає предметом гострої полеміки як у науковому середовищі, так і в правозастосовній практиці, у центрі якої лежить ключове запитання: наскільки доцільним, виправданим і валідним є використання поліграфа? [445, с. 154].

В Україні сформувалася перехідна змішана модель правового регулювання застосування поліграфа, яка поєднує: елементи ліберально-допустимого підходу (презумпція дозволеності) та інституційного підходу (нормативна регламентація у державному секторі). До основних ознак цієї

моделі можна віднести: відсутність єдиного спеціального закону щодо застосування поліграфа; фрагментарність нормативно-правового регулювання поліграфологічної діяльності; домінування підзаконних актів; недостатні гарантії захисту прав і свобод осіб; відсутність централізованого контролю за проведенням ПФД і отриманими результатами тестування; неврегульованість професійних стандартів. Таким чином, нормативно-правове регулювання застосування поліграфологічних технологій перебуває на стадії трансформації від спонтанного розвитку до поступової інституціоналізації. Водночас відсутність системної концепції стримує формування повноцінної, узгодженої моделі використання поліграфа в Україні.

Таку думку підтримують і А. Антошук, В. Бурлака і В. Дрозд, зазначаючи, що на сьогодні в Україні залишається невирішеною низка важливих питань законотворчого характеру. Зокрема, не всі положення КПК України безпроблемно застосовуються в практиці розслідування та одноставно схвалюються практичними працівниками правоохоронних органів [141, с. 44].

О. Гудзь і О. Проценко підкреслюють, що коли національні методики поєднуються з міжнародними алгоритмами, це не лише підвищує професійну впевненість поліцейського, але й зміцнює інституційну стійкість правоохоронної системи загалом. Така інтеграція формує простір довіри між Україною та світовою спільнотою [112, с. 54].

На відміну від приватної сфери, у низці державних органів застосування поліграфа передбачено нормативними актами. В. Карпенко і О. Цивінський зазначають, що поліграфологічні дослідження в Україні планують та впроваджують у різні державні й правоохоронні структури [188, с. 47]. Використання поліграфа в Україні не регулюється єдиним спеціальним законом, але регламентується підзаконними актами для державних органів (БЕБ України, Офісу Генерального прокурора, ДБР, НАБУ, НПУ, СБУ, УДО України) та добровільною згодою у приватному секторі.

З цього приводу Ю. Дмитренко акцентує, що відсутність державного регулювання застосування поліграфічних технологій призводить до ситуації, коли в кожній організації, яка застосовує в своїй діяльності поліграфічні технології, виникає своє бачення стосовно такого напрямку діяльності – це зумовлене тим, що підготовку фахівців здійснюють не тільки державні установи, а й приватні організації. Як правило, організації, що надають послуги з підготовки спеціалістів із роботи з поліграфом, мають різне бачення та підходи до цієї діяльності, не завжди пропонують науково підтверджені методики, а нерідко пропагують своє бачення при роботі з поліграфом, підкріплене, як правило, тільки власними переконаннями [129, с. 116].

Особливе місце займають закони та підзаконні нормативно-правові акти, які закріплюють процедури, підстави та обмеження щодо використання поліграфа у практичній діяльності НПУ, БЕБ України, ДБР, УДО України, ЗСУ, НГУ, ДПСУ, СБУ, Офісу Генерального прокурора, НАБУ, митних органів, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України для професійного кадрового відбору персоналу, проведення спеціальних перевірок, службових розслідувань або оцінювання ризиків щодо співробітників [444, с. 125–126].

Так, проведення ПФДЗП в ЦОВВ України регламентовано низкою нормативно-правових актів (відповідними відомчими інструкціями). Такі дослідження ефективно проводяться в: Національній поліції України [385], Державній прикордонній службі України [393], Міністерстві оборони України та Збройних Силах України [387], Національній гвардії України [394], Офісі Генерального прокурора [392], Державному бюро розслідувань [397], Бюро економічної безпеки України [395], Управлінні державної охорони України [396], Службі безпеки України [45], Національному антикорупційному бюро України [389], Державній кримінально-виконавчій службі України [390], митних органах [400] та інших ЦОВВ [175; 399; 398].

Проте більшість ПФДЗП стосуються скринінгових питань (кадрового

добору), відомчих перевірок та службових розслідувань. Так, накази Офісу Генерального прокурора від 27.10.2025 № 341 і Бюро економічної безпеки України від 26.10.2021 № 10 регулюють застосування ПФД під час відомчих перевірок, але не поширюються на судовий процес, що ускладнює легітимність такого дослідження у судових провадженнях [392; 395].

Отже, загальними для ПФДЗП є принципи добровільності, письмової згоди особи, інформованості про предмет дослідження та відсутності примусу. У більшості випадків результати мають орієнтувальний характер і не можуть самостійно слугувати підставою для прийняття процесуальних рішень, а також не мають доказової сили поза межами належно призначеної експертизи.

На думку А. Черних і В. Кур'ян, поліграф, як метод психофізіологічного дослідження, відіграє важливу роль у кримінальному судочинстві, допомагаючи перевіряти правдивість свідчень і сприяти справедливому розслідуванню кримінальних правопорушень. Стаття 28 Конституції України гарантує добровільність таких досліджень, як поліграф, а ст. 242 КПК України допускає використання поліграфа в межах судової експертизи, але відсутність окремого закону створює правовий вакуум, що знижує доказову цінність отриманих результатів [521, с. 89–90]. Цілком підтримуємо таку думку, адже основний конституційний принцип застосування поліграфа полягає у добровільності проходження процедури обстеження. Тестування відбувається лише в разі наявності письмово зафіксованої добровільної згоди особи, яка обстежується. Якщо особа не дає згоди на проведення тестування і, відповідно, не підписує заяву про добровільну згоду на процедуру, то перевірка такої особи на поліграфі не проводиться [200].

Незважаючи на ці досягнення, на думку вчених (як-от В. Кур'ян, О. Луценко, А. Черних), законодавче регулювання поліграфа в Україні стикається з низкою проблем. Відсутність окремого закону про застосування поліграфа створює правову невизначеність, призводить до того, що

результати ПФДЗП часто не сприймаються судами як повноцінні докази, особливо у кримінальному судочинстві [521; 255]. Прийнявши новий Кримінальний процесуальний кодекс, законодавець залишився прихильником інформаційної моделі доказів, де докази й надалі розглядаються як єдність фактичних даних та їхніх процесуальних джерел [141, с. 41; 225].

Правове регулювання використання поліграфа залишається відомчим. На сьогодні відсутній єдиний закон, який би комплексно визначав процедурні аспекти та стандарти його використання. Кожен із нормативно-правових актів, який регулює використання поліграфа в певній організації, має відомчий характер та не завжди охоплює весь порядок процедурних складових дослідження [343, с. 12].

На підставі аналізу юридичної літератури доходимо висновків, що серед учених та спеціалістів-поліграфологів існують різні підходи в оцінці ролі поліграфа у кримінальному судочинстві. Так, на думку М. Хоменка, більшість вчених, які займаються проблемами правозастосовної практики, схильна вважати, що інформація, отримана за допомогою поліграфа, може бути доказом у кримінальних провадженнях [506, с. 305].

У свою чергу, С. Войцехівський і А. Гачкевич наголошують, що використання поліграфа як інструмента розпізнавання правдивості фактів у сфері протидії злочинності може бути ефективним у різних ситуаціях. Отримана за допомогою поліграфа інформація відповідає основним характеристикам доказів. Проте, з одного боку, існує небезпека того, що така інформація буде врахованою як прояв істини, з іншого – подібні інструменти можуть викликати повну недовіру та бути сприйнятими як джерело маніпулювання. Зважаючи на це, питання оцінки доказів у кримінальному провадженні нині пов'язані з низкою невирішених проблем [61, с. 326].

В. Бажанюк вказує, що висновок поліграфолога має ймовірнісний характер та є суб'єктивною оцінкою фізіологічних реакцій опитуваної особи на ті чи інші запитання, зафіксовані поліграфом у вигляді кривих на

поліграмах, при цьому ступінь ймовірності може бути різною [11, с. 74].

І. Завгородній, Н. Чіпко і В. Завгородній зазначають, що поліграфолог у жодному разі не може стверджувати про винуватість чи невинуватість особи, що інколи може мати місце, оскільки це суперечить засадам безпосередності дослідження показань, речей і документів судом, а також презумпції невинуватості особи [157, с. 424]. Експерт може стверджувати лише про наявність комплексу фізіологічних реакцій опитуваної особи на те чи інше запитання, поставлене під час ПФД. На жаль, на думку Т. Лешкович, С. Войцехівського і А. Гачкевич, інколи експерти у своїх висновках виходять за межі власної компетенції і надають відповіді на правові запитання, замість того щоб лише показати і пояснити реакції особи на відповідні стимули [242, с. 120; 61, с. 329].

Схожої думки дотримується й Ю. Маріна, наголошуючи, що поліграф не є абсолютно надійним інструментом. На результати тесту можуть впливати фізіологічні, психологічні та інші чинники. Використання поліграфа може порушити приватність особи та її права. Проведення поліграфологічного тесту може чинити психологічний тиск на підозрюваних, що, у свою чергу, призводить до некоректних результатів [262, с. 192].

Т. Лешкович зазначає, що по суті всі наведені твердження про недопустимість використання поліграфа в кримінальному провадженні можуть бути об'єднані у декілька груп: 1) відсутність наукової основи, неточність і ненадійність отримуваних результатів; 2) має місце порушення в ході ПФД прав людини, приниження її честі й гідності, фізичне та психічне знущення над обстежуваним, аморальність та реакційна сутність методу; 3) під час проведення ПФДЗП людина стає об'єктом дослідження; 4) даючи згоду на проведення обстеження на поліграфі, підозрюваний переймає на себе «обов'язок» доказування своєї невинуватості, звільняючи обвинувачення від обов'язку довести його вину; 5) поліграф пригнічує волю особи [242, с. 31–34].

На думку О. Циганенка, зниження довіри до того чи іншого методу, зокрема до ПФДЗП, найчастіше є наслідком його застосування некомпетентними фахівцями, що відбувається на практиці [508, с. 77].

Водночас С. Градун вказує на відсутність єдності думок учених щодо можливості застосування поліграфа у кримінальному провадженні, зокрема щодо доказового значення висновку психологічної експертизи з використання поліграфа [105, с. 95]. Безперечно, такий стан справ стає на заваді або значно ускладнює процес стандартизації методик і процедур, що застосовуються під час проведення ПФДЗП.

Підтримуючи наукові погляди вчених, зазначимо, що результати ПФДЗП не можуть бути єдиним доказом, але мають важливе допоміжне значення для ухвалення певних рішень. Важливими аспектами є дотримання стандартів психологічної безпеки за цією процедурою, забезпечення конфіденційності як на етапі проведення дослідження, так і при оформленні результатів тестування, об'єктивності оцінки, права на пояснення та оскарження результатів ПФДЗП.

Отже, отримана інформація під час проведення ПФДЗП повинна відповідати основним важливим властивостям доказів – допустимості, належності, достовірності та достатності.

Допустимість доказів. Допустимим визнається доказ, який отриманий у порядку, встановленому ч. 1 ст. 86 КПК України. Таке законодавче врегулювання фактично зобов'язує сторону обвинувачення суворо дотримуватися процедури отримання доказів, визначеної КПК України [226]. Т. Маляренко вказує, що забезпечення доведеності вини має ґрунтуватися на відповідних доказах, зібраних у передбаченому законом порядку [261, с. 71–72].

Більшість учених (В. Гончаренко, Т. Лешкович, Д. Сергєєва, М. Шумило) виокремлює такі складові допустимості доказів: *законність джерела* (процесуальні джерела доказів перераховані у ч. 2 ст. 84 КПК України – показання, речові докази, документи, висновки експертів);

законність способу отримання доказів (під час проведення СРД і НСРД; незаконний спосіб отримання доказів ставить під сумнів їхню достовірність, порушує права і свободи особи. Порушення процесуальної форми отримання доказів породжує сумніви в істинності їхнього змісту та тягне за собою визнання доказу недопустимим) [265, с. 109; 429, с. 36–37]; *процесуальне оформлення ходу і результатів проведення СРД, НСРД та інших процесуальних заходів; незалежний суб'єкт, який має право проводити процесуальні дії з отримання доказів* [462, с. 94; 225, с. 229; 242, с. 123].

На думку С. Градун, рекомендації щодо проведення ПФД є досить суперечливими і стосуються як застосування поліграфа безпосередньо під час проведення ОРЗ і СРД (поліграф розглядається як засіб виявлення і фіксації доказів), так і його використання лише як інструменту проведення експертного дослідження. Судова практика також є неоднозначною: в одних випадках суди брали до уваги результати застосування поліграфа, а в інших – не брали, мотивуючи це прогалинами в чинному законодавстві, які не дозволяли оцінювати представлені органом досудового розслідування документи як джерела доказів. Тому відкритим залишається питання про те, чи є поліграф засобом виявлення і фіксації доказів під час проведення СРД, чи тільки інструментом експертного дослідження [103, с. 29].

Підтримуємо думку В. Коби і В. Рядінської, що довідка (висновок) спеціаліста не належить до доказів, оскільки згідно зі ст. 84 КПК України джерелами доказів є показання, речові докази, документи, висновки експертів, отже, довідка залученого до провадження як спеціаліста-поліграфолога має орієнтовне, а не доказове значення в процесі доказування, висновки можуть бути як взяті до уваги, так і залишені поза увагою [444, с. 137].

З цього приводу В. Оначишич зазначає, що інформація, отримана в результаті проведення психофізіологічної експертизи з використанням поліграфа, є непрямим доказом і підтверджує лише суб'єктивну значущість конкретних стимулів, які можуть вказувати на наявність приховуваної

інформації про обставини злочину або на щирість відповідей на поставлені запитання. Сили доказів результати використання поліграфа набувають тільки в межах призначеної судової експертизи [375; 339].

Значна кількість учених (С. Войцехівський, А. Гачкевич, Н. Дмитренко, Т. Лешкович, І. Рогатюк) підтримує ідею доцільності створення окремого виду експертизи – психофізіологічної експертизи із застосуванням поліграфа [135, с. 162; 436, с. 297; 242, с. 133], станом на сьогодні опитування за допомогою поліграфа проводиться в межах психологічної експертизи, процедура якої визначена відповідними нормативно-правовими актами [61, с. 329; 482, с. 200].

Належність доказів. Відповідно до ст. 85 КПК України належними є докази, які прямо чи непрямо підтверджують існування чи відсутність обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, та інших обставин, які мають значення для справи, а також достовірність чи недостовірність, можливість чи неможливість використання інших доказів [226].

В основу належності доказів покладені об'єктивні зв'язки (причинно-наслідкові, умовно-обумовлені, просторово-часові) між предметами та явищами дійсності. Властивість належності становить логічне відображення будь-якого роду зв'язків. Це здатність одержуваної інформації бути аргументом у ланцюзі умовиводів, що обґрунтовують наявність або відсутність шуканих фактів [231, с. 185; 109, с. 336].

Т. Лешкович наголошує, що інформація, отримана з використанням поліграфа, має підтверджувати або обставини, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, або інші обставини, які мають значення для справи, або ж достовірність чи недостовірність, можливість чи неможливість використання інших доказів [242, с. 119]. На думку С. Войцехівського і А. Гачкевич, така властивість доказу в цьому контексті є достатньо очевидною, оскільки правильно поставлені завдання для компетентного поліграфолога та коректно сформульовані запитання опитуваному гарантують дотримання

принаймні одного із зазначених критеріїв [61, с. 328].

Як зауважує І. Козленко, згідно зі статистичними даними Єдиного державного реєстру судових рішень України на сьогодні під час досудового слідства і судового провадження поліграф успішно використовується при проведенні психофізичної експертизи або отриманні висновку спеціаліста-поліграфолога [210]. О. Кабанець на підставі узагальнення судових рішень у кримінальних провадженнях, де проводилася судова психологічна експертиза з використанням поліграфа, дійшов висновків, що отримана інформація є непрямим доказом і підтверджує лише суб'єктивну значущість конкретних стимулів, які можуть вказувати на наявність приховуваної інформації про обставини злочину або на щирість відповідей на поставлені запитання [184].

Проте, на думку більшості вчених, докази, які отримано внаслідок проведення експертизи із використанням поліграфа, є непрямыми, та повинні бути оціненими у сукупності з усіма іншими матеріалами кримінального провадження [242, с. 123; 135, с. 164; 184; 157, с. 424].

В цілому, на думку Т. Лешкович, належність і допустимість доказів співвідносяться як зміст і форма. Тобто належність доказів визначає, якою саме повинна бути інформація за змістом, а допустимість доказів вказує на порядок її отримання та оформлення [225, с. 229; 242, с. 123].

Достовірність доказів. Достовірність доказів у кримінальному провадженні – це їхня здатність точно, без викривлень відображати реальні обставини злочинної події. Згідно з КПК України докази оцінюються за внутрішнім переконанням судді на предмет того, чи відповідають відомості, що в них містяться, реальності, чи отримані вони без стороннього впливу та чи узгоджуються з іншими даними. Докази є достовірними, якщо вони дозволяють встановити дійсні факти. Суд оцінює їх окремо та у сукупності з іншими матеріалами провадження.

О. Чучман зазначає, що, на відміну від належності (ст. 85 КПК України) й допустимості (ст. 86 КПК України) доказів, зміст достовірності доказів законом не визначено, хоча ч. 1 ст. 94 КПК України зобов'язує

слідчого, прокурора, слідчого суддю, суд оцінювати кожен доказ за цим критерієм [525, с. 82]. С. Тепак додає, що достовірність доказів відображає безсумнівність їхнього змісту, що встановлений уповноваженою особою під час перевірки й оцінки доказів [491, с. 276; 47, с. 366–367]. Під достовірністю доказів розуміється відповідність їх об'єктивній дійсності [242, с. 126]; властивість інформації бути правильно сприйнятою, ймовірність відсутності помилок [25, с. 122].

Т. Лешкович стверджує, що точність і надійність обстежень на поліграфі, за умов дотримання правил їх проведення, перевищує 95 %. Надійність – це рівень стандартизації процедури і ступінь відтворюваності результатів, отримуваних за допомогою певного методу. Надійність методу, на противагу від його валідності, більшою мірою залежить від конкретних умов його застосування, впливу зовнішніх чинників, компетенції осіб, які цей метод використовують. Обстеження на поліграфі характеризується високим рівнем стандартизації; розроблено структуровані методики, які застосовуються залежно від конкретних умов [242, с. 39, 59]. Таку думку підтримує і В. Баркоп, зазначаючи, що точність та надійність процедури психофізіологічного тестування за допомогою поліграфа є досить високою – за різними джерелами, ці показники становлять близько 92–98 % [20, с. 153, 157].

С. Войцехівський, А. Гачкевич і Д. Редька вказують, що достовірність результатів застосуванням поліграфа є доволі високою – за різними даними, коливається від 70 % до 95 % [61, с. 331; 433, с. 394].

Є. Корж і О. І. Мотлях зауважують, що досвід Національного центру поліграфологічних досліджень США та статистичні розробки цієї установи демонструють ефективність використання поліграфів із подальшим підтвердженням отриманих результатів на рівні 95–97 % [161, с. 6]. О. Циганенко і С. Градун згадують про дослідження, які провела Американська асоціація поліграфологів (АРА), і вказують, що у 87–96 %

випадків використання поліграфа має позитивний для розслідування ефект [508, с. 77; 103, с. 32]. І. Рогатюк зазначає, що точність ПФДЗП сягає 98 %, решта (2 %) залежить від суб'єктивних чинників, у тому числі психічного стану людини, професіоналізму самого поліграфолога [436, с. 296].

С. Лисенко, В. Ровний і А. Гайченко акцентують, що понад 90 % поліцейських агентств США високо оцінюють використання поліграфа при прийомі на роботу. Як засвідчує багаторічний досвід, у різних підрозділах точність тестування коливається від 86 % до 94 %. Поліграф дає змогу виявити в осіб, які приходять на службу, злочинні дії в минулому, за які вони не понесли покарання, як-от: вбивство, крадіжка зі зломом, озброєний розбій, підпал, наркобізнес тощо [249, с. 31]. На вебсайті Національної асоціації поліграфологів України можна знайти інформацію стосовно рівня достовірності поліграфологічного дослідження у 99 % [317]. Проте можна зустріти й значно нижчі показники – 70 % [590, с. 4].

Висока точність не є переконливою для тих учених, які ставляться з недовірою до поліграфа і критикують його ефективність та наукову обґрунтованість. Як зазначає Д. Муха, сумніви щодо ефективності застосування поліграфа виникають через неідеальність техніки й недостатню компетентність поліграфолога [316]. На думку Н. Дмитренка, дискусії щодо легалізації використання поліграфа пов'язані не з його технічними характеристиками, а з інтерпретацією результатів, отриманих із його використанням [135, с. 163].

Достатність доказів. Достатність доказів являє собою сукупність належних, допустимих та достовірних фактичних даних, які у взаємозв'язку дозволяють суду чи слідчому зробити однозначний, достовірний висновок про наявність або відсутність обставин справи, що входять до предмета доказування. Це критерій, який визначає, чи вистачає матеріалів для прийняття законного та обґрунтованого правового рішення. На думку Р. Благути і О. Дуфенюка, це не кількість доказів, а їхня здатність усунути сумніви щодо предмета доказування у кримінальному провадженні [232,

с. 281].

Відповідно до ст. 94 КПК України слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, керуючись законом, оцінюють кожний доказ із погляду належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів – із погляду достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення [226; 225].

На думку В. Коби і В. Рядінської, правове регулювання відносин, що виникають при застосуванні поліграфа у досудовому розслідуванні, має такі особливості: 1) не встановлює прямої заборони застосування поліграфа й не містить норм, які б безпосередньо врегульовували таке застосування; 2) передбачає можливість використання поліграфа спеціалістом та експертом (працівником спеціалізованих державних установ, котрий відповідає всім умовам, що висуваються до експертів, які проводять психологічні експертизи, і має необхідні знання проведення ПФДЗП); 3) висновок поліграфолога, залученого як спеціаліст до кримінального провадження, не є доказом у розумінні КПК України, а має лише орієнтовне значення; 4) опитування із застосуванням поліграфа, проведене експертом у межах судової психологічної експертизи, визнається окремим функціонально-психодіагностичним методом дослідження особистості й застосовується в комплексі з іншими методами, що традиційно застосовують в експертній психологічній практиці; 5) висновок, наданий експертом за результатами судової психологічної експертизи, у межах якої проводилося ПФДЗП, не має для суду наперед визначеної сили доказу і враховується при його відповідності сукупності досліджених доказів як інформація, що підтверджує суб'єктивну значущість конкретних стимулів, які можуть вказувати на наявність приховуваної інформації про обставини кримінального правопорушення або на щирість відповідей на поставлені запитання; 6) у судовій практиці інформація, отримана в результаті проведення судової

психологічної експертизи з використанням поліграфа, визнається непрямим доказом, який підтверджує лише суб'єктивну значущість конкретних стимулів, що можуть вказувати на наявність приховуваної інформації про обставини кримінального правопорушення або на щирість відповідей на поставлені запитання [444, с. 139, 141].

Підтримуємо думку вчених (як-от Л. Деркач, І. Спіріна, С. Пеньков), які зазначають, що сучасний стан і перспективи розробленості проблематики тестування з використанням поліграфа в Україні висувують першочерговим завданням вирішення проблеми достовірності наукових розвідок та сучасної практики. Проблемні питання як психофізіологічної, так і психіатричної експертизи з використанням поліграфа активно використовуються у вітчизняній правозастосовній практиці, зокрема у кримінальному судочинстві. Однією з актуальних, але малодосліджених дискусійних проблем у цьому аспекті є проблема достовірності психофізіологічної експертизи з використанням поліграфа та її результатів у кримінальному судочинстві як України, так і різних країн світу [121, с. 4; 64, с. 86–96].

А. Антощук, В. Бурлака і В. Дрозд визначають три етапи в доказуванні обставин і події злочину: 1) визначення переліку обставин, які підлягають встановленню і доказуванню. В умовах окремого злочину слідчий стосовно конкретних умов слідчої ситуації «прилаштовує» схожу типову модель таких обставин. Їх порівняння сприятиме швидкому, повному та неупередженому встановленню й доказуванню обставин за матеріалами досудового розслідування; 2) збирання доказів допустимими кримінальним процесуальним законодавством засобами та виокремлення з них масиву фактичних даних, які забезпечать достатню доказову базу складу злочину; 3) вивчення, дослідження й оцінка отриманих доказів, а у разі необхідності – доповнення їх та уточнення, побудова додаткових слідчих і розшукових версій, подальше планування та проведення початкових, повторних чи додаткових СРД. У запропонованій структурі поетапного встановлення та доказування обставин злочину головне значення має визначення оцінки

доказів [141, с. 43].

Отже, проблема нормативно-правового регулювання застосування поліграфа у кримінальному судочинстві продовжує викликати жваві наукові дискусії. Н. Варенья, Ю. Бедратий і С. Алекумов вказують, що у правосудді важливе значення має здатність критично сприймати всі без винятку докази. Все може мати значення – від постановки запитання підекспертному про дійсні обставини справи до обробки результатів ПФД. Тож будь-який доказ має піддаватися сумнівам – лише тоді можна буде говорити про дотримання принципу змагальності сторін та вимог до оцінки кожного доказу у провадженні. Важливо розвивати і практику рецензування висновків експертів-поліграфологів [48, с. 144].

Ю. Дмитренко також порушує питання забезпечення об'єктивності результатів проведення ПФДЗП та конфіденційності отриманої інформації [129, с. 116].

За весь період незалежності України поліграфологія виборює своє місце у праві використовуватися у роботі правоохоронних органів. На думку Ю. Маріної, це пов'язане з відсутністю підтримки держави і впевненістю багатьох чиновників у безперспективності цього напрямку. Тривалий період окреслені процеси трималися на ентузіазмі асоціації поліграфологів та іноземних волонтерів. Все це зумовлює розроблення відповідних законодавчих змін, котрі повною мірою могли б регулювати застосування поліграфа у кримінальному провадженні [262, с. 191–192].

Як зазначають О. Дуфенюк і А. Кунтій, в Україні суто прикладна поліграфологія значно випередила наукову, що, на думку Т. Морозової, спричиняє низку проблем, які можуть стати перешкодою для подальшого розвитку цього напрямку [284]. Вчені вказують, що у законотворчому процесі була спроба внести відповідні зміни до КПК України. Йдеться про проєкт Закону України «Про доповнення КПК положеннями щодо використання поліграфа (детектора брехні)» від 12.03.2013 № 2521 за підписом Г. Москаля [383; 210]. Однак ця ініціатива не була реалізована, оскільки проєкт було

відкликано 27.11.2014. У 2015 р. для розгляду до Верховної Ради України знову було подано однойменний законопроект від 10.12.2015 № 3611 за підписами народних депутатів України О. Барни, Т. Юрика, М. Люшняка і О. Ревеги [384], який фактично дублює попередній документ [146, с. 301].

Проте, як зазначають Т. Брус, В. Ковальов і І. Козленко, вже 17 лютого 2016 р. в Верховній Раді України було зареєстровано законопроект № 4094 «Про захист прав осіб, які проходять опитування (дослідження) на поліграфі» [403], який регулював питання виявлення в органах державної влади корупціонерів і злочинців. У законопроекті (його ініціатором є народний депутат А. Тетерук) зазначено, що особи, які претендують на посади в поліції, держслужбовці, які хочуть зайняти більш високу посаду, зобов'язані пройти перевірку на поліграфі. Така сама вимога стосується прокурорів, зокрема йдеться про проходження ними щорічно таємної перевірки доброчесності, у тому числі з використанням поліграфа [210]. Проте запитання, які мають ставитися перед особами у процесі проведення ПФД, у законопроекті не окреслені, а це означає, що спеціаліст-поліграфолог, розробляючи тести, буде виходити зі власних міркувань або вказівок керівництва. Самі ж запитання можуть бути нейтральними або висвітлювати ті напрями, які вигідні досліджуваній особі [200]. Втім, розгляд законопроекту також було відкладено.

На думку І. Козленка, це дуже сумнівний законопроект. Із одного боку, він знаменує крок до законодавчого закріплення і визначення примарних меж використання поліграфу, з іншого – певне порушення і обмеження прав людини, що може бути однією з підстав для звільнення «непотрібної» людини [210]. Слід зауважити, що на законодавчому рівні використання поліграфа у кримінальному судочинстві не заборонено в Україні, однак не врегульовано спеціальним актом. Результати ПФДЗП не є доказами у розумінні ст. 84 КПК України, але можуть слугувати орієнтирами для проведення подальших СРД і НСРД відповідно до положень ст. 94 КПК України про оцінку доказів за внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на

всєбічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження. З цього приводу С. Чернявський зазначає, що ПФДЗП у кримінальному провадженні України застосовуються явно недостатньо через низку чинників, серед яких правова неврегульованість і нерозвиненість необхідної інструментально-методичної бази. З огляду на це перспектива запровадження поліграфологічних технологій в Україні на сьогодні повною мірою залежить від прийняття на державному рівні відповідного правового інструментарію [522, с. 7].

Зважаючи на вищезазначене, нині в Україні немає законів, що вимагають проходження перевірки на поліграфі. З цієї ж проблематики В. Коба і В. Рядінська констатують, що на державному рівні ані концепції, ані стратегії державної політики щодо застосування поліграфа в Україні за минулі роки сформовано не було, відносини у цій сфері та їх правове врегулювання розвивалися хаотично. У 2019 р. було представлено проєкт Концепції впровадження єдиної національної системи детекції брехні при використанні комп'ютерних поліграфів в Україні [411], який був оприлюднений лише у науковому середовищі – на різного роду освітніх заходах і галузевих зустрічах поліграфологів. Закону, який би внормував відносини у сфері застосування поліграфа в Україні, досі прийнято не було, хоча до Верховної Ради України неодноразово подавалися відповідні законопроєкти: «Про поліграфічну діяльність» від 04.03.2016 № 4094-1 [418], «Про захист осіб, які проходять опитування (дослідження) на поліграфі» від 17.02.2016 № 4094 [403] та ін. На сьогодні всі вони або відкликані, або залишені без подальшого розгляду, або повернуті на доопрацювання [444, с. 126–127].

На думку О. Дуфенюка і А. Кунтій, здебільшого вчені вивчають передовий закордонний досвід і є прихильниками ідеї широкого впровадження у кримінальному процесі поліграфів для інструментальної діагностики ідеальних слідів, вказують на суттєві недоліки нормативно-правового регулювання в Україні участі поліграфологів у кримінальному

провадженні, підстав і порядку проведення психофізіологічної експертизи, процесуального значення її висновків тощо. Це призводить до відсутності єдиної судової практики щодо врахування результатів тестових перевірок, проведених із використанням поліграфів, під час ухвалення рішень [146, с. 299].

Відсутність окремого закону, який би регламентував діяльність щодо застосування поліграфа, на думку О. Мотляха, додає безліч проблем до правозастосовної практики на кшталт повноцінного сприйняття окремою категорією посадовців різних відомств і структур отриманих завдяки йому результатів дослідження як верифікованих інформаційних даних. Особливо гостро це питання постає у сфері кримінального судочинства, де такі результати дослідження часто підпадають під приціл критиків поліграфа, які акцентують увагу на тому, що поліграф за своєю сутністю є недосконалим, а закордонні методики, що їх застосовують у його роботі, не відбивають українську ментальність [314, с. 32].

Такої думки дотримується і В. Черней, зазначаючи, що інтенсифікація процесів діяльності із застосуванням поліграфа в Україні актуалізує питання щодо його легітимізації. Досі неоднозначним є ставлення до проведених ПФД і використання отриманих результатів. Це спричиняє низку проблем для правоохоронної діяльності, специфіка якої пов'язана з процедурою розслідування кримінальних правопорушень. Законодавча неврегульованість застосування поліграфа змушує слідчих і прокурорів обмежено використовувати цей прилад для забезпечення доказів у кримінальних провадженнях. Національна судова система не має послідовного підходу до отриманих досудовим слідством результатів застосування поліграфа як можливих доказів у сукупності з іншою сформованою доказовою базою. Така законодавча колізія ускладнює повноцінне впровадження поліграфа й одержаних за його допомогою результатів у процесі кримінального судочинства як легітимного науково-технічного приладу. Шлях розв'язання цієї проблеми лежить у площині політичної волі вітчизняних парламентарів,

які мають прийняти окремий законодавчий акт, що буде спрямований на впорядкування поліграфологічної діяльності в Україні [520, с. 9]. Проте, на думку В. Коби і В. Рядінської, відсутність спеціального закону не стала на заваді розвитку відносин у сфері застосування поліграфа в Україні. І хоча їх формування відбулося в умовах правової невизначеності, це не було стримувальним чинником для впровадження поліграфа у кримінальну процесуальну діяльність, що зумовлювалося як відсутністю прямої заборони на використання поліграфа в Україні, так і адаптивністю механізмів його застосування до вже наявних правових норм (адміністративних, кримінальних процесуальних, цивільно-правових) [444, с. 127].

Таку думку підтримує і І. Козленко, зазначаючи, що, незважаючи на відсутність законів про використання поліграфа, останній дедалі активніше використовується для перевірки співробітників і здійснення експертизи під час судового розгляду [210].

Таким чином, на сьогодні в Україні конче необхідно прийняття єдиного закону, який би створив правове поле та легалізував проведення ПФДЗП в державних органах, установах, організаціях та приватному секторі. Виключно після прийняття такого закону загальне унормування застосування поліграфу у кримінальному провадженні буде легальним. Також у цьому законі потрібно чітко визначити правові ситуації, мету, межі його використання, правові наслідки, а також процедуру ПФД, правовий статус спеціалістів-поліграфологів і порядок їхньої підготовки та підвищення кваліфікації, що дозволить офіційно розробити відповідні методики дослідження та придбання сертифікованої спеціальної апаратури та її комплектуючих.

На думку О. Назарова, у цьому контексті виникає необхідність створення єдиного підходу (концепції), сформованого шляхом консолідації міжнародного досвіду, та прийняття закону для вирішення практичних і теоретичних проблем у сфері застосування поліграфологічних технологій в Україні. На часі необхідність розробки єдиного нормативно-правового

документа, який би містив чіткий підхід щодо прав осіб, які проходять ПФДЗП, і порядку використання отриманих за допомогою поліграфа результатів [319, с. 306].

Сучасний стан правового регулювання застосування поліграфа в Україні характеризується фрагментарністю і відсутністю єдиного системного підходу. Незважаючи на те, що ПФДЗП поступово інтегруються у практику державних органів, відповідна нормативна база має переважно підзаконний характер, а комплексного спеціального закону, який би врегулював усі аспекти застосування поліграфа, досі не прийнято.

Отже, сучасна модель регулювання застосування поліграфа в Україні має переважно підзаконний характер і відзначається фрагментарністю. Прийняття спеціального закону дозволило б систематизувати правові підстави використання поліграфа в державному та приватному секторах, визначити правовий статус спеціалістів-поліграфологів, закріпити єдині стандарти проведення ПФДЗП і забезпечити належний баланс між інтересами держави і гарантіями прав людини.

В НПУ проведення ПФДЗП регулюється наказом МВС України від 13.11.2017 № 920 [385]. До речі, ще у 2001 р. Міністр внутрішніх справ України Ю. Смірнов видав наказ № 743 «Про проведення експерименту по використанню комп'ютерних поліграфів у діяльності органів внутрішніх справ України». Поліграф використовували в діяльності правоохоронних органів в АР Крим, Дніпропетровській, Донецькій, Київській, Луганській, Львівській, Черкаській областях. Загалом у той період у МВС України налічувалося 16 поліграфологів [242, с. 23; 596, с. 7–10]. У 2002 р., як зазначає О. Вагіна, було підбито підсумки експерименту й підтверджено ефективність використання поліграфів як у роботі з персоналом, так і в процесі розкриття та розслідування злочинів. Відтоді розпочалось широке впровадження поліграфологічних технологій у систему МВС України [39, с. 136].

Проте зазначений наказ було скасовано іншим наказом МВС України –

від 24.11.2003 № 1460, яким затверджено «Положення про службу психологічного забезпечення оперативно-службової діяльності органів внутрішніх справ України». Це положення розширило можливості використання ПФД у роботі з кадрами і водночас відтермінувало застосування ПФД у розкритті й розслідуванні злочинів до врегулювання цього питання на законодавчому рівні й прийняття нормативно-правової і методичної бази використання поліграфологічних приладів. Наказ № 1460, у свою чергу, було скасовано наказом МВС України від 28.07.2004 № 842 «Про подальший розвиток служби психологічного забезпечення оперативно-службової діяльності органів внутрішніх справ України» [323]. Цим наказом також затверджено Інструкцію щодо застосування комп'ютерних поліграфів у роботі з персоналом органів внутрішніх справ України [179; 242, с. 23–24].

Ознайомившись із текстом Інструкції про порядок використання поліграфів у Національній поліції України, затвердженої наказом МВС України від 13.11.2017 № 920 [385], можна зробити комплексний теоретико-правовий аналіз її змісту і запропонувати напрями її вдосконалення.

Так, зазначена інструкція загалом має системний характер і структуровано регулює питання використання поліграфа у діяльності НПУ. Вона визначає мету, принципи, підстави проведення опитування, порядок оформлення матеріалів, зберігання результатів, права опитуваної особи та обов'язки спеціаліста-поліграфолога. Позитивним є те, що документ прямо зазначає: результати опитування мають вірогідний та орієнтовний характер і не є доказом, а також не можуть бути самостійною підставою для обмеження прав особи. Закріплено принцип добровільності та право відмовитися від проходження опитування без негативних наслідків. Передбачено обмеження тривалості тестування, заборону його проведення в нічний час, вимоги до приміщення та конфіденційності.

Суттєвим, на нашу думку, є питання реального змісту принципу добровільності. Формально інструкція передбачає, що опитування проводиться лише за письмовою згодою особи, а відмова не тягне правових

наслідків. Проте одночасно керівники забезпечують явку особи, результати можуть враховуватися під час конкурсу, атестування або службових розслідувань, а також передбачені регулярні перевірки окремих категорій працівників. За таких умов добровільність може набувати формального характеру, а особа – відчувати адміністративний або психологічний тиск.

Доцільно прямо передбачити норму про заборону будь-якого прямого чи непрямого тиску з метою отримання згоди на проходження опитування, а також закріпити, що сам факт відмови не може враховуватися при прийнятті кадрових рішень. Окремо можна встановити обов'язкову процедуру роз'яснення прав особи з фіксацією цього факту у матеріалах опитування.

Розглядається можливість внесення змін до інструкції, однак проблемними можуть стати зміни щодо регулярних перевірок осіб, які мають допуск до державної таємниці, а також перевірок перед виїздом за кордон. Такі положення потенційно можуть створювати ризик непропорційного втручання у приватне життя. На нашу думку, було б доцільним деталізувати підстави для ініціювання таких перевірок, встановити критерії оцінки ризиків та передбачити можливість оскарження рішення про їх проведення.

Особливої уваги потребує порядок повторного опитування. Наразі рішення про його проведення приймає ініціатор. Такий підхід створює ризик суб'єктивності, оскільки ініціатор може бути зацікавленою стороною. Доцільно передбачити, що повторне опитування може бути призначене лише у разі встановлення порушень вимог інструкції під час першого опитування, що має бути підтверджено службовою перевіркою. Також варто закріпити, що повторне опитування обов'язково проводиться іншим спеціалістом, який має достатній досвід роботи або відповідну сертифікацію.

Принцип професійної незалежності спеціаліста проголошений, однак механізми його забезпечення фактично відсутні. Спеціаліст перебуває у службовому підпорядкуванні, а контроль здійснюється керівниками відповідних підрозділів. Доцільно запровадити додаткові гарантії незалежності, зокрема можливість повідомлення про втручання або тиск до

окремого уповноваженого підрозділу, а також встановити процедуру фіксації таких випадків. У частині медичних питань варто встановити вимоги до форми медичного висновку, визначити, хто саме його надає, а також передбачити право особи надати незалежний медичний документ.

Питання захисту персональних даних врегульовано загально, без деталізації технічних гарантій. З огляду на те, що матеріали опитування містять чутливу інформацію, доцільно передбачити вимоги щодо шифрування електронних носіїв, обмеження кола осіб, які мають доступ, ведення журналу доступу до матеріалів та порядку знищення цифрових копій.

Слід окремо детально врегулювати питання використання результатів ПФДЗП у межах ОРД та під час розслідування кримінальних правопорушень. Саме в цих сферах існують найбільші ризики неправомірного або надмірного використання поліграфа, що може призвести до порушення процесуальних гарантій та прав людини.

Інструкція допускає застосування поліграфа під час здійснення ОРД. Водночас чинне законодавство України не надає результатам поліграфа статусу доказу. Відповідно до кримінального процесуального законодавства доказами є фактичні дані, отримані у визначеному законом порядку (показання, речові докази, документи, висновки експертів). Результати поліграфа не належать до процесуальних джерел доказів.

У практичному вимірі можуть виникнути такі ризики: використання результатів поліграфа як підстава для ініціювання проведення НСРД; орієнтування розслідування виключно на «підозрілі реакції» особи; формування упередженого ставлення до особи; фактичний тиск із метою отримання зізнання. Поліграф має лише орієнтовний, ймовірнісний характер і не може підтверджувати факт учинення злочину.

Зважаючи на це, пропонуємо *Розділ II «Основні принципи використання поліграфа»* Інструкції про порядок використання поліграфів у Національній поліції України, затвердженої наказом МВС України від

13.11.2017 № 920, доповнити пунктами 7 і 8 та викласти їх у такій редакції:

«7. Принцип забезпечення прав і свобод людини є основним і передбачає невтручання у приватне і сімейне життя, відсутність посягань на свободу думки, совісті та релігії, вираження поглядів, гарантованих статтями 8–10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Особа повинна знати, з якої причини щодо неї проводиться опитування, а також має право відмовитися від опитування на будь-якому етапі його проведення.

8. Згідно з принципом професійної незалежності проведення опитування з використанням поліграфа спеціаліст є незалежним від будь-якого впливу, тиску чи втручання у його професійну діяльність. Спеціаліст самостійно готує перелік запитань для проведення опитування з використанням поліграфа на основі завдання, яке надійшло від ініціатора, та обирає методику, за якою буде проведено опитування».

Також пропонуємо доповнити Розділ IV «Загальні умови проведення опитування» згаданої інструкції пунктом 6 та викласти його у такій редакції:

«6. Опитування не може тривати більше ніж дві години без перерви, а загалом не більше ніж п'ять годин протягом одного дня».

Пункт 2 Розділу V «Оформлення, зберігання та використання матеріалів опитування» інструкції пропонуємо викласти в такій редакції:

«2. У довідці про результати опитування з використанням поліграфа зазначається, що висновки мають вірогідний та орієнтовний характер, не є доказами у кримінальному провадженні та потребують додаткової перевірки у порядку, визначеному законодавством України.

Результати опитування з використанням поліграфа, проведеного в межах оперативно-розшукової діяльності або під час здійснення досудового розслідування, не можуть використовуватися як самостійний доказ у кримінальному провадженні.

Такі результати не можуть бути самостійною підставою для прийняття процесуальних рішень, повідомлення особі про підозру, обрання запобіжного заходу, проведення обшуку, тимчасового доступу до речей і

документів, арешту майна або ініціювання проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

Інформація, отримана за результатами опитування, може використовуватися виключно для формування версій, планування перевірочних заходів та отримання інших допустимих доказів у порядку, передбаченому кримінальним процесуальним законодавством України.

Результати опитування з використанням поліграфа не можуть бути єдиною або вирішальною підставою для звернення до слідчого судді з клопотанням про надання дозволу на проведення негласних слідчих (розшукових) дій».

На нашу думку, таке формулювання чітко відмежує проведення ПФДЗП від процесуальних доказів та мінімізує ризик будь-яких зловживань.

Якщо опитування проводиться в межах кримінального провадження, доцільно додатково врегулювати: обов'язкову добровільність участі; роз'яснення права не свідчити проти себе (ст. 63 Конституції України); право на захисника; неможливість використання відмови від проходження поліграфа як доказу винуватості.

Пропонуємо доповнити пункт 5 Розділу II «Основні принципи використання поліграфа» інструкції двома абзацами і викласти його у такій редакції:

«5. За принципом забезпечення прав і свобод людини під час проведення опитування спеціаліст повинен дотримуватись основоположних прав і свобод людини, гарантованих Конституцією України, Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод, а також міжнародними договорами.

Опитувана особа повинна знати, щодо якої події проводиться опитування, бути ознайомлена з тематикою запитань, має право відмовитися від опитування на будь-якому етапі, не надавати пояснень щодо виникнення у неї тих чи інших психофізіологічних реакцій.

У разі проведення опитування з використанням поліграфа в межах

кримінального провадження особі обов'язково роз'яснюються її право не свідчити проти себе та близьких осіб, право на правову допомогу та право відмовитися від проходження опитування без будь-яких негативних наслідків.

Відмова особи від проходження опитування не може розцінюватися як підтвердження її причетності до кримінального правопорушення та не може бути використана як доказ».

Окрім того, особливе значення має врегулювання питання ініціювання проведення НСРД. Оскільки НСРД є істотним втручанням у приватне життя, підстави їх проведення мають бути обґрунтовані належними фактичними даними. Це дозволить уникнути ситуацій, коли суб'єктивна оцінка реакцій особи стає підставою для втручання в її приватне життя.

На сьогодні використання поліграфологічних технологій у досудовому розслідуванні потребує підсилення гарантій прав і свобод особи, її законних інтересів. Зважаючи на це, потребують конкретизації такі положення:

1. *Право особи на повне ознайомлення з довідкою про результати тестування.* Опитувана особа має право ознайомитися з довідкою про результати опитування у повному обсязі, за винятком інформації з обмеженим доступом, якщо така міститься у матеріалах кримінального провадження;

2. *Право особи на отримання копії довідки про результати тестування на поліграфі.* За письмовою заявою опитуваної особи їй може бути надано копію довідки про результати ПФДЗП з дотриманням вимог законодавства про захист інформації з обмеженим доступом;

3. *Право особи на оскарження результатів опитування на поліграфі.* Опитувана особа має право оскаржити результати опитування на поліграфі внаслідок порушення процедури його проведення до вищого керівництва НПУ або до суду в порядку, визначеному законодавством;

4. *Чіткі підстави для повторного опитування особи на поліграфі.* Повторне опитування може бути призначене у разі встановлення порушень

процедури проведення опитування, наявності обґрунтованих сумнівів у повноті або об'єктивності психофізіологічного дослідження або за наявності нових істотних обставин. Такі зміни, на нашу думку, повинні: чітко відмежувати ПФДЗП від процесуальних доказів; виключити можливість використання поліграфа як підстави для репресивних заходів (тиску на учасників кримінального провадження); закріпити додаткові гарантії добровільної згоди на проведення ПФДЗП; запобігти використанню поліграфа як інструменту психологічного впливу на учасників кримінального провадження (підозрюваного, потерпілого, свідка); забезпечити прозорий механізм оскарження результатів тестування на поліграфі.

Внаслідок таких змін, на нашу думку, інструкція буде більш узгоджуватися з Конституцією України, принципом презумпції невинуватості, вимогами кримінального процесуального законодавства та стандартами Європейської конвенції з прав людини. Окрім того, варто передбачити систему періодичної атестації або сертифікації спеціалістів-поліграфологів, оскільки від їхньої професійної підготовки залежить якість та об'єктивність висновків. Це може бути обов'язкове підвищення кваліфікації та ведення реєстру сертифікованих спеціалістів.

Загалом інструкція є достатньо структурованою та формально відповідає принципам законності й дотримання прав людини. Водночас документ потребує редакційного доопрацювання, посилення гарантій реальної добровільності, чіткого регулювання процедури повторного опитування, уточнення механізмів захисту персональних даних та забезпечення незалежності спеціаліста. Запропоновані зміни, на нашу думку, дозволять підвищити правову визначеність документа, зменшити ризики зловживань і забезпечити баланс між інтересами служби та правами людини.

Отже, питання нормативно-правового врегулювання процесу застосування поліграфа у кримінальному провадженні є актуальним та зумовлює вжиття вичерпних заходів для створення відповідної нормативно-правової бази. Незважаючи на невизначеність і неоднозначність правового

статусу поліграфологічних технологій [51, с. 28], проведення ПФДЗП у виявленні й розслідуванні кримінальних правопорушень сьогодні є досить стандартною й розповсюдженою практикою як в Україні, так і за її межами. В умовах правового режиму воєнного стану правозастосовна практика перебуває у постійному пошуку сучасних технологій та інноваційних методів отримання достовірної інформації, зокрема під час документування злочинної діяльності.

Сьогодні процеси правотворчої діяльності в Україні набувають швидких темпів розвитку, спостерігаються позитивні тенденції у приведенні правової системи України відповідно до міжнародних стандартів. Застосування інструментальної детекції на основі поліграфа в різних сферах суспільних відносин нині є досить поширеним явищем [275, с. 164].

С. Градун додає, що правова система України стрімко змінюється, спостерігається імплементація інноваційних методів проведення ПФДЗП в різних сферах суспільних відносин. Утворився і відповідний ринок – виникли комерційні структури, які здійснюють виробництво (імпортування) поліграфів, їх продаж, підготовку фахівців, надання послуг у проведенні ПФД на замовлення. Тому необхідність правового врегулювання, зокрема стандартизації цієї галузі, набула своєї актуальності [106, с. 73; 103, с. 44].

О. Мотлях зазначає, що легалізація поліграфічних технологій в Україні може відбутися двома способами: 1) прийняттям окремого закону, який автоматично відкине як будь-які сумніви у дієвості поліграфа, так і штучну спекуляцію противників поліграфа, водночас дасть змогу у практичній площині повноцінно використовувати його результати спільно з іншими верифікованими інформаційними даними, особливо у сфері кримінального судочинства; 2) внесенням змін до кодифікованих нормативних актів України, зокрема до КПК України, на підставі підготовки окремої норми, яка б відбивала правові основи застосування поліграфа й результатів проведених завдяки йому досліджень [314, с. 40].

Проте, на думку Н. Сенченко і Д. Федоренко, питання щодо доказового

значення результатів ПФД залишається дискусійним у науковій спільноті та правозастосовній практиці. Незважаючи на широку популярність поліграфа у деяких країнах світу, в Україні та інших державах його правовий статус, юридична сила та допустимість у судовому провадженні не мають однозначного врегулювання. Відсутність єдиних методичних стандартів, правових механізмів контролю за якістю проведення ПФД та різне ставлення до поліграфа поміж юристів і психологів лише поглиблюють проблему. Звідси виникає необхідність комплексного аналізу наукових, правових та методичних аспектів застосування поліграфа, визначення його доказового значення у кримінальному процесі, а також вироблення рекомендацій щодо вдосконалення нормативно-правової бази у цій сфері [461, с. 3].

О. Назаров виокремлює низку чинників, що стримують усебічне впровадження та застосування поліграфа в Україні: 1) відсутність державної програми впровадження поліграфа у правоохоронну діяльність; 2) недостатність нормативно-правового забезпечення, яке б регулювало правовідносини щодо механізму використання поліграфа; 3) відсутність програми практичного обміну досвідом з передовими країнами ЄС стосовно застосування поліграфа в ході виявлення та розслідування злочинів; 4) уповільнений розвиток вітчизняних науково-технічних, науково-практичних і методичних рекомендацій за вказаним напрямом – відсутність дієвих механізмів державної підготовки поліграфологів [318, с. 10].

Р. Яремчук виокремлює такі проблеми застосування поліграфа на сучасному етапі: *правові* – функціонально-бюрократичні проблеми, пов'язані з визначенням сфери та галузі застосування (правомірність/неправомірність, законність/незаконність); *інтерпретаційні* – проблеми, пов'язані з можливістю застосування стимулу; валідністю, автентичністю й якістю стимулу; потенційною можливістю обґрунтованого тлумачення й інтерпретації стимулу; *дефінітарно-термінологічні* – проблеми, що полягають в автентичності й валідності термінів (достовірність/недостовірність, психофізіологія/фізіологія,

щирість/нещирість, опитування/дослідження) [561, с. 36].

В умовах правового режиму воєнного стану важливого значення набуває окреслення пріоритетних шляхів і напрямів удосконалення нормативно-правових засад застосування поліграфа в кримінальному провадженні.

На сьогодні, на думку більшості вчених (як-от О. Акімов, М. Андрусак, О. І Мотлях, Р. Русецький, В. Чернєй), неврегульованими залишаються такі питання запровадження поліграфологічних технологій: 1) відсутність уніфікованої процедури проведення експертизи осіб із застосуванням поліграфа як єдиної, стандартизованої системи підготовки спеціалістів (експертів) та оцінювання їхньої кваліфікації; 2) складність розуміння специфіки висновку, підготовленого спеціалістом-поліграфологом, що позбавляє слідчого, прокурора, слідчого суддю та суд реальної можливості визначити сутність проведеного ПФД; 3) побоювання з боку окремих посадовців, що результати ПФДЗП можуть бути оцінені слідчими, прокурорами, суддями як ключові докази у відкритому кримінальному провадженні [520, с. 12]; 4) запобігання реальній небезпеці зловживань – від професійного недбальства до прямого пособництва злочинцям, які намагаються «перевчити» себе або інших для обходу поліграфа; 5) правовий механізм санкцій за професійну недоброчесність спеціаліста-поліграфолога [2, с. 19]; 6) використання штучного інтелекту під час проведення ПФДЗП та ін.

К. Латиш зазначає, що ІІІ дедалі активніше застосовується у криміналістиці та судовій експертизі. Хоча його потенціал ще недостатньо досліджений, особливо з огляду на умови воєнного стану, дефіциту ресурсів та підвищену потребу у швидкому аналізі цифрової інформації, яка має потенціал стати доказом. Наявні технології вже суттєво змінюють підходи до збору, обробки та оцінювання інформації [240, с. 123].

Отже, ґрунтовний аналіз чинної правової системи щодо проведення ПФДЗП дозволяє виокремити такі актуальні проблемні питання у цій сфері:

відсутність єдиного закону щодо застосування поліграфологічних технологій у кримінальному провадженні; різнорідність процедур застосування поліграфа у різних відомствах (ЦОВВ); неврегульованість статусу спеціаліста-поліграфолога; відсутність єдиного етичного кодексу поліграфолога; нечіткість юридичної сили результатів ПФДЗП. Фактично Україна на сьогодні перебуває у моделі відомчого регулювання без системної координації.

Зважаючи на це, на нашу думку, доцільним убачається прийняття спеціального Закону України «Про застосування поліграфа та гарантії прав осіб, які проходять психофізіологічні дослідження», який має закріпити: визначення поняття поліграфа та сфер його застосування; розмежування тестування та експертного дослідження; процедури проведення психофізіологічних досліджень; гарантії прав особи; порядок зберігання результатів тестування; вимоги до освіти (підготовка, перепідготовка, підвищення кваліфікації) та ліцензування поліграфологів; механізми контролю та відповідальності. Окремої уваги потребує запровадження кваліфікаційно-дисциплінарної комісії та державної системи підготовки фахівців.

Концепція спеціального закону України про поліграф має базуватися на принципах верховенства права, пропорційності та професійної стандартизації. Такий закон не повинен легалізувати безконтрольне застосування поліграфа, а навпаки, має встановити чіткі межі, процедури та гарантії. Його ухвалення стане важливим етапом інституціоналізації поліграфології як правового інструменту в секторі безпеки і оборони.

У цьому контексті слід зазначити, що навіть в умовах війни необхідно забезпечувати баланс між потребами безпеки та дотриманням прав і свобод опитуваного. Поліграф є не каральним, а запобіжним інструментом, його правильне застосування — це шлях до зміцнення довіри, безпеки та правопорядку [73, с. 63–64].

Інтенсивний розвиток поліграфологічних технологій в Україні у різних

сферах і напрямках їх застосування вимагає здійснення системного аналізу чинних нормативно-правових документів, які формують засади легітимності цієї специфічної процедури.

Висновки до розділу 1

У 1 розділі дисертації схарактеризовано теоретико-правові засади застосування поліграфа під час розслідування кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи, статевої свободи та статевої недоторканості. Розкрито генезу розвитку ПФДЗП в діяльності органів сектору безпеки і оборони України в умовах правового режиму воєнного стану

Визначено стан наукових уявлень про можливості проведення ПФДЗП під час розслідування кримінальних правопорушень. З'ясовано, що на сьогодні застосування поліграфологічних технологій у кримінальному провадженні пов'язане з цілою низкою дискусійних питань, які поєднані насамперед із недостатньою урегульованістю з кримінальним процесуальним законодавством.

Щодо наведеної проблематики проаналізовано низку дисертаційних досліджень і монографічних праць із різних галузей знань, зокрема у сферах: юридичної психології (В. Барко, В. Баркоп, О. Вагіна, І. Клименко), адміністративно-правового забезпечення використання поліграфа (С. Шевченко, Т. Мінка, К. Ісмайлов), державної безпеки та охорони громадського порядку (Ю. Дмитренко), теорії кримінального процесу та криміналістики (С. Градун, А. Волобуєв, О. Линник, Т. Лешкович, Т. Морозова, О. Повстяний, О. Мотлях, С. Чернявський).

Особливого значення проведення ПФДЗП набуває у період правового режиму воєнного стану. Так, поліграфологічні технології застосовуються під час підтвердження фактів катувань військовополонених та жорстоких проявів цих насильницьких дій стосовно українських військових. Окрім того,

на сьогодні спеціалісти-поліграфологи ефективно залучаються до розслідування резонансних кримінальних правопорушень (насамперед, проти життя і здоров'я особи), виявлення колаборантів і зрадників, осіб, які усвідомлено співпрацюють з окупаційною цивільною або військовою владою на шкоду власній державі, роботи з полоненими військовослужбовцями збройних сил рф, а також виявлення корупційних зв'язків і зловживань серед посадовців у центральних органах державної влади та місцевого самоврядування.

Встановлено, що у цьому контексті виникає необхідність розробки й удосконалення МВПІ з метою розкриття та розслідування кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи, статевої свободи та статевої недоторканості.

Надано загальну характеристику поліграфа та схарактеризовано технічні й функціональні його складові. Окреслено основні напрями практичного застосування поліграфологічних технологій. Запропоновано класифікацію поліграфів за різними підставами (елементною базою, способом і процедурою фіксації даних, характером вирішуваних завдань, складністю комплектації, способом автоматизації та збору й передачі інформації від опитуваного).

Висвітлено міжнародний досвід проведення ПФДЗП під час розслідування кримінальних правопорушень. Доведено, що узагальнення інноваційних європейських підходів щодо застосування поліграфа в кримінальному судочинстві має важливе для України значення. Узагальнення досвіду країн ЄС дозволить скоригувати національне законодавство, значно підвищити ефективність застосування ПФДЗП та забезпечити високі стандарти реалізації основоположних прав і свобод людини та етики під час його застосування.

Проаналізовано особливості нормативно-правового забезпечення проведення ПФДЗП в НПУ, ДБР, УДО України, НГУ, БЕБ України, Міністерстві оборони України та Збройних Силах України та сформульовано

пропозиції щодо його удосконалення. Наголошено, що відсутність окремого закону про застосування поліграфа створює правову невизначеність, призводить до того, що результати ПФД часто не сприймаються судами як повноцінні докази, особливо у кримінальному судочинстві.

Запропоновано зміни до Інструкції про порядок використання поліграфів у Національній поліції України, затвердженої наказом МВС України від 13.11.2017 № 920.

Розділ 2

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛІГРАФА ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ОСОБИ, СТАТЕВОЇ СВОБОДИ ТА СТАТЕВОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ

2.1. Загальні умови та етапи проведення психофізіологічних опитувань із застосуванням поліграфа

Ефективне розслідування кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи, статевої свободи та статевої недоторканості багато у чому залежить від своєчасності запровадження в оперативно-розшукову і слідчу діяльність нетрадиційних криміналістичних засобів документування злочинної діяльності та збирання доказів. На думку В. Топчія, особливе значення має розроблення різноманітних технологій для детекції брехні, впровадження у правозастосовну практику поліграфічних досліджень із метою виявлення неправди у показаннях свідків, потерпілих, підозрюваних та інших учасників кримінального провадження. Застосування поліграфа дозволяє визначити правдивість наданої інформації особами, які певною мірою причетні до злочинної діяльності [495, с. 33].

Однією з умов ефективного проведення ПФДЗП є всебічна, якісна та ретельна їх підготовка. Організаційно-підготовчі заходи щодо проведення поліграфологічних тестувань є важливим тактичним етапом поліграфологічного дослідження. У цілому підготовка до ПФД являє собою комплекс заходів організаційно-забезпечувального характеру, що створюють сприятливі умови для його проведення. На думку О. Мотляха, поліграфологічне тестування є складною і багатоаспектною процедурою, яка поєднує низку організаційних, технічних, тактичних і прикладних заходів, що не мають аналогів в інших видах практичної діяльності. Специфіка цих досліджень передбачає певний комплекс дій, закріплених у правилах

поліграфологічної діяльності, які розподіляються між поліграфологом та опитуваним. Важливе місце в цьому процесі відведено психології поведінки опитуваної особи під час проведення поліграфологічного тестування. Саме від організованої та свідомо слухняної поведінки опитуваного безпосередньо залежить якість проведення ПФДЗП [315, с. 26].

На цьому етапі закладаються правові, організаційні, психологічні та технічні умови, які гарантуватимуть об'єктивність та достовірність отриманих результатів тестування.

1. Правові та організаційні умови підготовки до проведення психофізіологічних досліджень із застосування поліграфа. Спеціаліст проводить ПФД за наявності завдання, яке відповідає наказу МВС України від 13.11.2017 № 920 «Про затвердження Інструкції про порядок використання поліграфів у Національній поліції України». Він вивчає матеріали, надані ініціатором, та приймає рішення про можливість проведення ПФД. Важливим елементом є визначення мети дослідження – поліграф може використовуватись лише у зв'язку з конкретними обставинами, які передбачені законом. Далі спеціаліст визначає час і місце проведення ПФД. У разі проведення тестування за межами службового кабінету ініціатор дослідження повинен забезпечити всі необхідні, визначені відомчими нормативно-правовими актами, умови проведення такого дослідження. У разі неможливості проведення дослідження спеціаліст може відкласти процедуру та проінформувати ініціатора у письмовій формі про: 1) погіршення стану здоров'я опитуваної особи; 2) протидію опитуваної особи; 3) недотримання умов обладнання приміщення; 4) наявність запитань, які не відповідають методичним, психологічним або етичним вимогам [343, с. 24].

О. Повстяний зауважує, що застосування поліграфа повинно будуватися на принципах, які прийняті в інших країнах і не суперечать українському законодавству, як-от: добровільність ухвалення рішення на проходження дослідження від самої опитуваної особи; попереднє ознайомлення зі змістом теми, що підлягає обговоренню; право опитуваного

в будь-який момент перервати процедуру [354, с. 102].

Д. Куценко і О. Мотлях зазначають, що відповідно до принципу добровільності дослідження особи із застосуванням поліграфа проводиться лише за наявності її письмової згоди чи усної заяви, здійсненої шляхом повідомлення за допомогою аудіо- та/або відеозасобів, як акту особистого волевиявлення. При цьому поліграфолог зобов'язаний пересвідчитись у тому, що така згода добровільна, а не є наслідком примусу та/або тиску на особу з боку третіх осіб. Дотримання принципу гласності полягає у завчасному повідомленні досліджуваній особі про можливість, строки, мету та порядок проведення ПФД із застосуванням поліграфа [424, с. 50]. На думку А. Гезь, не завжди є час і можливості як у поліграфолога, так і у ініціатора створити всі необхідні умови, які відповідатимуть вимогам регламенту і методиці проведення перевірки на поліграфі. На жаль, існує поширена практика, коли замовник у місті розташування спеціально обладнаного кабінету поліграфолога ставить умовою співпраці проведення тестування на його території (підприємстві, в офісі), де немає для цієї роботи необхідних умов [97].

Технічні вимоги до місця проведення тестування досить прості: ізольоване приміщення, відсутність відволікаючих зовнішніх шумів, достатній рівень безпеки, наявність електроживлення для апаратури. Під час ПФД необхідно виключити всі побічні впливи на особу, що підлягає перевірці. У кімнаті, де проводиться обстеження, повинні бути відключені телефони. Дисплей комп'ютера має розташовуватися так, щоб обстежуваний не бачив його діаграм [97]. Дата і час проведення ПФДЗП визначаються поліграфологом спільно з замовником із урахуванням часу, необхідного для підготовки та проведення дослідження.

На замовника покладається відповідальність із забезпечення прибуття особи, стосовно якої планується проведення дослідження, у встановлені час і місце, а також висувуються вимоги щодо забезпечення безпеки і зручності приміщення, в якому проводитиметься дослідження. У разі присутності під

час проведення дослідження замовник повинен суворо виконувати інструкції, отримані від поліграфолога, не втручатися в його дії, не робити будь-яких зауважень або заяв без узгодження з поліграфологом [267];

2. *Психофізіологічні умови підготовки до проведення психофізіологічних досліджень із застосування поліграфа.* Важливим для процесу дослідження є встановлення психологічного контакту з опитуваною особою. Перед тестуванням проводиться попередня бесіда, у ході якої спеціаліст уточнює анкетні дані, рівень освіти, професійний досвід і можливі стресові фактори. Спеціаліст повинен виявити психологічні протипоказання особи, які можуть вплинути на особу. Добровільність участі є не лише правовою, а й психологічною умовою ефективності дослідження [343, с. 25]. На думку В. Вдовина, сучасні методики проведення тестування є потужним інструментом для правоохоронних органів. Проте для досягнення максимальної ефективності та достовірності результатів вкрай важливо розуміти та враховувати психофізіологічні аспекти, які можуть спотворювати інтерпретацію отриманих даних, серед яких ситуації, коли зареєстровані реакції можуть бути витлумачені неоднозначно. Це вимагає від поліграфолога глибокого розуміння природи фізіологічних відгуків та їхніх психологічних коренів («хибно негативна помилка або причетність») [53, с. 30];

3. *Технічні умови підготовки до проведення психофізіологічних досліджень із застосуванням поліграфа.* До проведення ПФДЗП спеціаліст повинен перевірити відповідність поліграфа усім технічним вимогам. На цьому етапі проводиться калібрування датчиків, налаштування програмного забезпечення і перевірка працездатності всіх систем [343, с. 25].

У науковій літературі вчені (В. Ведмідь, О. Дубровський, Л. Дроздова, І. Іщук, Д. Попов) справедливо зауважують, що усі реєстраційні канали поліграфа мають бути незалежними (окремі датчики), а також виключати взаємний вплив один на одного (екранування). Поліграф повинен мати не більш ніж 7–8 реєстраційних каналів для можливості одночасного

відстежування показників. Він обов'язково повинен містити 2 основні реєстраційні канали високого рівня достовірності, які унеможливають свідоме спотворення показників: 1) канал електрошкірної активності, що показує динаміку провідності шкіри (шкірно-гальванічні реакції) і опору шкіри (шкірного опору) екзосоматичним методом; 2) канал периферичної серцево-судинної активності, що показує динаміку частоти серцевих скорочень і тонуусу артерій екзосоматичним методом. Окрім того, програмне забезпечення поліграфа має давати змогу фіксувати такий обсяг інформації: ідентифікаційні дані респондента; дату і час проведення ПФД; початок і завершення запису фізіологічних реакцій; встановлення налаштувань чутливості датчиків; маркування стимулів; період пред'явлення стимулу; відповіді респондента; період запису фізіологічного реагування після пред'явлення стимулу; маркування поліграм (позначення артефактів); зміни у налаштуваннях (центрування, зміну рівня чутливості і масштабу); «динамічні» фізіологічні показники (поліграми); запис «статичні» фізіологічні показники (цифрові значення). З метою уникнення фальсифікацій програмне забезпечення поліграфа має унеможличувати редагування або видалення стимулів і фізіологічних показників у раніше проведених дослідженнях [267].

У цілому процедура опитування (тестування) осіб із використанням поліграфа складається з певних *етапів*. У науковій літературі вчені і спеціалісти-поліграфологи до визначення етапів підходять по-різному.

Наприклад, К. Чаплинський, В. Литвин і Р. Клименко виокремлюють такі основні етапи проведення опитування (тестування) осіб із використанням поліграфа: підготовчий, тестовий та завершальний (інтерпретаційний). Вчені наголошують, що процедура опитування осіб із використанням поліграфа в системі НПУ є складним психофізіологічним процесом, що вимагає дотримання певної послідовності етапів, науково обґрунтованих методик та правових гарантій [343, с. 25–28].

Д. Алексєєва-Процюк і В. Шаповалов наголошують, що дослідження із

застосуванням поліграфа – це процес, що охоплює всі етапи взаємодії поліграфолога з досліджуваною особою, а саме: передтестову бесіду, етап безпосереднього проведення поліграфологічного дослідження, етап аналізу отриманих даних з метою підготовки висновку та етап післятестової бесіди [344, с. 4].

О. Макарова, О. Матюшенко і Д. Муха визначають такі етапи проведення професійного ПФД із застосуванням поліграфа, як: передтестова співбесіда, обстеження і аналіз поліграм [316; 257, с. 340].

На думку Т. Лешкович, обстеження на поліграфі має складатися з таких етапів психофізіологічної діагностики поліграфом: підготовчий етап (попереднє дослідження матеріалів кримінального провадження, вибір методики тестування, формування запитань); передтестова співбесіда («роздільне дослідження», обговорення з обстежуваною особою всіх запитань, їх остаточне формулювання, вирішення питання про можливість проведення тестування); безпосереднє тестування; завершальний етап (оцінка результатів, обрахунок поліграм та складання висновку) [242, с. 74].

Ю. Гонтар зазначає, що під час трьох етапів (передтестової бесіди, власне опитування, післятестової бесіди) поліграфологічного опитування поліграфолог створює доброзичливу психологічну атмосферу, запевнивши особу в тому, що він є партнером (союзником) [98, с. 32].

Розглянемо основні етапи проведення опитування (тестування) осіб із використанням поліграфа більш детально.

На підготовчому етапі спеціаліст-поліграфолог забезпечує організаційну, технічну та психологічну готовність до проведення ПФДЗП. Обстеження на поліграфі починається з моменту отримання спеціалістом необхідних процесуальних документів, якими призначено проведення обстеження. На цьому етапі необхідно всебічно ознайомитися з матеріалами кримінального провадження, вивчити особу опитуваного (вік, стать, місце у складі ОЗГ, знаряддя злочину, спосіб протиправних дій), визначити мету дослідження та вибрати методику, за якою проводитиметься ПФД.

На думку Т. Лешкович, необхідно детально дослідити усі обставини злочинної події, ознайомитися з висновками проведених експертиз, за необхідності витребувати у слідчого додаткові матеріали. Особливу увагу слід приділити умовам учинення злочину (місце, час, погодні умови); проникненню і відходу злочинця (яким способом він проник на місце події та як покидав його після протиправних дій); спричиненій шкоді (ушкодження на тілі жертви, місце розташування трупа і його поза); показанням свідків; знаряддю злочину (знаряддя вбивства чи зламу); характерним ознакам жертви (вік, стать, зріст, тілобудова, одяг); залишеним на місці події доказам (особисті речі, відбитки пальців, сліди взуття, кров); особливим прикметам особи злочинця; предметам, викраденим злочинцем із місця події (гроші, цінності); місцям зберігання викраденого тощо [242, с. 75].

С. Лисенко, В. Ровний і А. Гайченко також наголошують на детальному вивченні всіх матеріалів кримінального провадження. На цьому етапі спеціалісту-поліграфологу необхідно ретельно проаналізувати весь масив інформації, що має стосунок до розслідуваної події, провести детальну бесіду зі слідчим або оперативним працівником, які проводять розслідування. Інформацію з установлення події, на думку вчених, слід поділяти на три категорії: 1) інформація, що стосується перевіркової теми (власне, чому і проводиться перевірка); 2) нейтральна інформація, що використовується для складання нейтральних запитань (для формування фонового рівня поліграм). Такі дані необхідно відбирати вкрай ретельно, причому тільки з достовірних джерел, а не від особи, яка підлягає перевірці; 3) контрольна інформація, що використовується для складання контрольних запитань і забезпечує методичну коректність проведення ПФД при використанні тестів методики контрольних запитань [249, с. 202–203].

В. Бараняк, у свою чергу, акцентує, що для розробки тестових запитань та вибору конкретної методики перевірки поліграфолог повинен вивчити матеріали кримінального провадження, щоб визначити основні напрями роботи з особою, що підлягає тестуванню, мати уявлення про подію злочину,

механізм його вчинення, особу, що підлягає тестуванню, можливі місця приховування доказів, знарядь та предметів вчинення злочину [14, с. 266].

Отже, детальне з'ясування обставин кримінального правопорушення дозволяє спеціалісту правильно сформулювати значущі запитання.

Окрім того, необхідно *визначити час і місце* проведення ПФДЗП.

На думку В. Литвин, оптимальний час для проведення поліграфологічного дослідження – близько 10:00 ранку та 14:00 дня – обґрунтовується біоритмічними чинниками. У ранковий час (із 07:00 до 10:00 ранку) організм лише перебуває в післясонній інерції, коли тільки адаптується до роботи. Після 14:00 спостерігається час підвищеної працездатності (особа ще не втомлена і всі реакції стабільні) [343, с. 26].

Місце проведення ПФДЗП спеціаліст-поліграфолог узгоджує з ініціатором. Відповідно до наказу МВС України від 13.11.2017 № 920 опитування необхідно проводити у службовому кабінеті поліграфолога. Якщо тестування планується провести за місцем проведення досудового розслідування, то потрібно заздалегідь забезпечити необхідні умови. А. Лисенко, Д. Алексєєва-Процюк і В. Шаповалов акцентують на врахуванні того, що ПФДЗП можуть проводитися в умовах активних бойових дій, що передбачає надмірні навантаження на нервову систему – розраховувати на отримання прогнозованого відсотка правильних висновків при перевірці кількох ситуацій в одному дослідженні не варто [423, с. 4].

До початку передтестового інтерв'ю спеціаліст-поліграфолог повинен перевірити технічну справність поліграфа та сформулювати перелік необхідних запитань для подальшого тестування.

Сформовані запитання мають бути короткими, однозначними та зрозумілими, без двозначних висловів або прихованих натяків [343, с. 25].

Т. Лешкович вказує, що перед формуванням тестових запитань спочатку поліграфолог повинен вибрати методіку, яку він планує використовувати. Після цього спеціаліст розроблює і вводить у комп'ютерну програму запитання, котрі будуть ставитися особі. Інтродуктивне, жертвне

релевантне чи симптоматичні запитання не залежать від конкретних обставин справи, тому в їх формулюванні труднощів не виникає. Детальнішого аналізу потребує формулювання значущих, нейтральних та контрольних запитань [242, с. 76].

С. Лисенко, В. Ровний і А. Гайченко зазначають, що необхідно з'ясувати, чи дає особа, яка підлягає перевірці на поліграфі, свою добровільну згоду на її проведення, наскільки терміново необхідно провести поліграфологічну перевірку і яка кількість осіб, яких передбачається піддати процедурі «детекції брехні». Окрім того, необхідно встановити, чи перебуває особа, яка підлягає перевірці, в адекватному такій процедурі психічному, фізичному і функціональному стані. Важливо чітку розуміти мету, яку ставить перед спеціалістом ініціатор перевірки. У спеціаліста та ініціатора з цього питання має бути повне взаєморозуміння [249, с. 222].

Важливе значення має встановлення психологічного контакту з опитуваним. Спеціаліст проводить із опитуваним інструктаж щодо процедури тестування на поліграфі, роз'яснює мету дослідження, з'ясовує ставлення особи до злочинної події та пояснює свою роль у відповідному ПФДЗП. На цьому етапі опитуваний підписує заяву щодо добровільної згоди на проведення ПФДЗП. Спеціаліст повинен роз'яснити право на відмову особи від процедури тестування та обговорити можливий негативний досвід попередніх перевірок.

Після закінчення підготовчих заходів спеціаліст переходить до проведення *передтестової співбесіди*, яка є найважливішим етапом обстеження на поліграфі. Від якісного проведення спеціальної бесіди багато у чому залежить налаштованість учасника кримінального процесу (підозрюваного, потерпілого, свідка) на проходження тестування, а також повнота, точність і об'єктивність отриманих результатів.

О. Макарова і О. Матюшенко зауважують, що під час передтестової співбесіди поліграфолог заповнює необхідні документи й обговорює тестові запитання, для того щоб обстежуваний повністю зрозумів кожне запитання

перед проходженням обстеження, а також пояснює процес перевірки на поліграфі та відповідає на всі запитання, що викликають занепокоєння у обстежуваного. Поліграфолог закріплює на тілі обстежуваного необхідні датчики, які під час своєї роботи та поставлення запитань тестованому в режимі реального часу фіксують кардіологічні (тиск/пульс), дихальні (два канали дихання), гальванічні (шкірно-гальванічні реакції) показники, плетизмограму (кровонаповнення в периферичних судинах) та сигнали з датчика руху (переміщення тіла), що дозволяє визначати спроби протидії [257, с. 340; 316]. Спеціаліст обов'язково повинен коментувати кожну дію і пояснювати, для чого призначено кожен із датчиків. Після приєднання датчиків необхідно переконатися, що особі зручно.

К. Чаплинський і Р. Клименко додають, що поліграфолог уточнює біографічні дані респондента. Проводиться неформальна бесіда, під час якої уточнюються особисті, соціально-психологічні та професійні характеристики опитуваного. Після чого спеціаліст переходить до теми дослідження. Респондент має пояснити своє ставлення до злочинної події, а також може висловити власну позицію щодо причетності/непричетності до кримінального правопорушення. Етап передтестової бесіди також охоплює зачитування запитань, отримання на них відповідей респондента та перевірку, чи однаково респондент розуміє зміст запитань, чи не містять вони двозначних формулювань чи термінів [343, с. 27].

Опитуваному пропонується розповісти про злочинну подію, у причетності до якої його підозрюють. За необхідності можна задати деталізуючі та уточнюючі запитання, що допоможе більш чітко сформулювати тестові запитання.

Після закріплення датчиків поліграфолог ставить попередньо обговорені запитання, що вимагають односкладової відповіді – «так» або «ні». Фізіологічні показники реєструються з датчиків детектора брехні у формі поліграм. Перші запитання, які ставить поліграфолог, є нейтральними. Цими запитаннями, котрі ще називають контрольними, поліграфолог фіксує

фізіологічні показники людини за звичайних обставин. Потім починаються релевантні запитання (що стосуються обставин злочинної події, істинність яких встановлюється), які порівнюються з контрольними. Завдяки цьому визначається правдивість відповідей [257, с. 340; 316].

На думку Т. Лешкович, якщо особа не може чітко відповісти на якесь із запитань «так» або «ні» або невпевнена у відповіді, потрібно переформулювати запитання. Обговорення запитань розпочинається зі значущих запитань. Обстежувану особу необхідно переконати в тому, що в тесті ставитимуться лише ті запитання, які зараз обговорюються, і лише в такому формулюванні. Також нагадується, що під час тесту особа повинна давати такі самі відповіді, як і під час передтестової співбесіди. Зазвичай особа на значущі запитання відповідає «ні», оскільки в протилежному випадку вона визнає свою причетність до злочину. Якщо ж особа все-таки відповідає на значуще запитання «так», поліграфологу необхідно переформулювати запитання з «Ви вчинили певну дію?» на «Ви збрехали мені, коли сказали, що Ви вчинили певну дію?». Тоді відповідь на запитання стане потрібною нам «ні». Після обговорення значущих запитань поліграфолог переходить до обговорення контрольних запитань. Обговорення контрольних запитань є центральним елементом передтестової співбесіди. Від їх правильного подання залежить рівень реакцій особи під час тесту і, відповідно, висновок про її правдивість або неправдивість [242, с. 80].

На думку А. Волобуєва, на цьому етапі виявляється нормальний фоновий рівень психофізіологічної активності організму людини, який реєструється на поліграфі. Для цього ставлять заздалегідь ретельно продумані і сформульовані нейтральні й контрольні запитання, що не стосуються предмета розслідування, але торкаються фактів або подій, про які особа не хоче говорити [83, с. 40]. Після проведення передтестової співбесіди і обговорення запитань спеціаліст-поліграфолог переходить до етапу *безпосереднього проведення опитування*, що становить центральну частину ПФДЗП і передбачає безпосередню реєстрацію психофізіологічних реакцій

учасника кримінального процесу на серію запитань.

На цьому етапі відбувається: 1) проведення опитування шляхом запитань, побудованих відповідно до мети завдання; 2) поточний контроль психічного та фізичного стану опитуваного; 3) виявлення можливої протидії та вжиття заходів щодо її нейтралізації; 4) фіксація реагувань особи на запитання; 5) попередній аналіз результатів інтерв'ю [343, с. 28].

Т. Лешкович вказує, що першим тестом іде стимуляційний тест на числа (карти). Запитання стимуляційного тесту також обговорюються перед проведенням тестування. Поліграфолог повідомляє про початок тесту і просить особу бути уважною. Запитання задаються спокійним голосом, жодне із запитань інтонаційно не виділяється. Інтервал між запитаннями – 15–20 секунд. Після завершення стимуляційного тесту обстежуваній особі дозволяється перепочити чи порухатися. Водночас поліграфолог налаштовує інструмент під реакції організму конкретної особи та повідомляє їй, що тепер достеменно відомо, як реагує її організм у випадку повідомлення неправди [242, с. 84].

В. Литвин і К. Чаплинський додають, що поліграфолог проводить стимулюючий тест із метою: оцінки коректної роботи давачів; перевірки якості запису; зниження тривожності респондента; створення психологічної довіри респондента до ПФДЗП; встановлення індивідуальні особливості реагування особи на запитання; створення стабільного емоційного фону респондента; підготовки респондента до наступних записів серій тестів [343, с. 27].

Отже, за підсумками стимулюючого тесту спеціаліст-поліграфолог приймає рішення про можливість продовження тестування особи на поліграфі або його відтермінування (до настання сприятливих умов). Надалі відбувається тестування із застосуванням поліграфа за заздалегідь обговореною темою. Дані з поліграфа записуються в електронному вигляді для подальшого аналізу психофізіологічних даних опитуваної особи.

На завершальному етапі поліграфологічного обстеження спеціаліст-

поліграфолог аналізує поліграми та формулює висновок щодо правдивості обстежуваної особи [316; 257, с. 340].

На цьому етапі спеціаліст узагальнює і аналізує результати опитування; проводить післятестову бесіду з опитуваною особою та отримує від неї письмову заяву про відсутність скарг після проведення ПФДЗП; формує довідку про результати опитування з використанням поліграфа.

На думку Т. Лешкович, поліграфолог під час обстеження не оцінює поведінку і зовнішній вигляд особи. Те, що особа, на думку поліграфолога, виглядає або поводиться підозріло, ще не дає підстав говорити про її неправдивість. Тому оцінюються лише психофізіологічні реакції особи, зафіксовані на поліграмі, – безперервному синхронному записі фізіологічних процесів організму [242, с. 85]. Опрацьовані спеціалістом результати програмного забезпечення мають виключно орієнтуючий характер.

Підсумовуючи, слід зазначити, що основні етапи проведення опитування (тестування) осіб із використанням поліграфа відображають структуровану, науково обґрунтовану систему збору та аналізу психофізіологічних даних опитуваної особи. Їх дотримання забезпечує об'єктивність, достовірність і правомірність застосування поліграфа у діяльності НПУ [343, с. 29].

2.2. Особливості проведення спеціальних бесід, передбачених методикою виявлення прихованої інформації

Під час розслідування кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи, статевої свободи та статевої недоторканості застосування поліграфа розглядається як допоміжний психофізіологічний інструмент. Поліграфологічне тестування є не просто сукупністю психофізіологічних вимірювань, а являє собою психофізіологічне дослідження, де значна увага приділяється взаємодії між поліграфологом та особою, яка перевіряється. Під

час розслідування кримінальних правопорушень (вбивства, катування, побоїв, мордування, зґвалтування) застосування поліграфа дозволяє оперативно встановити особу, яка причетна до злочинної діяльності, визначити знаряддя, засоби та способи протиправних посягань тощо.

Таку думку підтримує і Н. Симоненко, наголошуючи, що стосовно досудового розслідування злочинів минулих років (насамперед зґвалтувань) перевірку на поліграфі обов'язково потрібно запропонувати як підозрюваній, так і потерпілій особі, що дає змогу: звузити коло підозрюваних і причетних до злочинної події осіб; визначити ймовірну роль особи в організації, підготовці й вчиненні злочину; оцінити достовірність інформації, яку повідомляє особа, на основі чого висунути обґрунтовану версію щодо розслідуваної події загалом чи певних її обставин; оперативно здобути значущу інформацію, яку в інший спосіб отримати неможливо; отримати фактичні дані, матеріальні докази та інші відомості для своєчасного проведення СРД, НСРД та оперативно-розшукових заходів, а також виявлення, припинення, запобігання й розкриття злочинів тощо [465, с. 270]. Для цього необхідно чітко дотримуватися визначеної процедури, що дозволить з'ясувати низку важливих завдань, які необхідно вирішити у кримінальному провадженні. Зазначена процедура охоплює не тільки безпосередній процес проведення ПФДЗП, а й проведення з особою спеціальних бесід.

Процедура поліграфологічної перевірки за МВПІ передбачає обов'язковість передтестової та посередтестової бесід і можливість проведення післятестової бесіди. Зважаючи на це, виникає необхідність більш ґрунтовного висвітлення психологічних особливостей проведення передтестової, внутрішньотестової та післятестової бесід як невід'ємних складових психофізіологічних досліджень [65, с. 405–406].

Запровадження новітніх форм протидії злочинній діяльності зумовлює необхідність розширення сфери ПФДЗП. Поліграф, як різновид психофізіологічної апаратури, являє собою комплексну методику

реєстрування змін психофізіологічних реакцій людини у відповідь на певні психологічні стимули, що пред'являються спеціалістом-поліграфологом за спеціально розробленою схемою. Такі опитування дозволяють отримати необхідну інформацію, яка має переважно орієнтуючий характер, та встановити обставини, котрі особа намагається приховати.

Т. Моїсєєва підтримує позицію щодо необхідності використання поліграфа у правоохоронній діяльності, визначаючи безперечну значущість проведення ПФД під час розслідування злочинів для отримання здебільшого орієнтувальної інформації [274, с. 26]. Н. Симоненко наголошує на значущості застосування поліграфа саме під час розслідування нерозкритих злочинів, особливо зґвалтувань і сексуального насильства минулих років, оскільки час, який минув після їх учинення, може негативно позначитися на якості й достовірності відтворення конкретних деталей злочинної діяльності, які переважно є вирішальними [465, с. 268].

На сьогодні практикою напрацьована певна послідовність дій – етапів, які мають складати кожне ПФДЗП. Дотримання цієї послідовності має значення для отримання об'єктивних результатів у кримінальному провадженні:

- *підготовчий етап*: ознайомлення з матеріалами, конструювання запитань; з'ясування психічного й фізичного стану опитуваної особи та встановлення з нею психологічного контакту; отримання письмової добровільної згоди на участь у проведенні опитування; перевірка і налагодження датчиків та каналів фіксації інформації поліграфа; встановлення фонового рівня та типу реагування опитуваної особи;

- *етап безпосереднього опитування*: опитування шляхом постановки запитань, побудованих відповідно до завдання та його мети; поточний контроль психічного і фізичного стану опитуваного; виявлення можливої протидії та вжиття заходів щодо її нейтралізації; фіксація реагувань особи на запитання;

- *завершальний етап*: аналіз результатів опитування; отримання від

особи письмової заяви про відсутність скарг; підготовка спеціалістом довідки про результати опитування із використанням поліграфа [172, с. 23].

О. Вагіна наголошує, що психологічні умови поліграфологічного дослідження стосуються всіх його етапів, починаючи від першої розмови ініціатора з поліграфологом і закінчуючи висновками останнього. У структурі ПФДЗП особливо важливе значення надається передтестовій бесіді, від якої багато в чому залежить успішність усього дослідження [39, с. 136].

О. Косьянова також вказує на важливе значення спеціальних бесід. У період складного психофізіологічного випробування (особливо для тих, хто приховує інформацію) досліджувані можуть втрачати емоційний і соціальний контроль, які дозволяють регулювати свої емоційні сигнали і невербальні прояви та здатність коригувати свій обман. Саме тут на допомогу поліграфологу приходять знання психологічних методів оцінки і прогнозування поведінки людини на основі аналізу найбільш інформативних особистісних ознак, характеристик зовнішності, невербальної та вербальної поведінки. Метод бесіди дає змогу «вглядітися у внутрішній світ людини, багато в чому зрозуміти його складний, часто суперечливий зміст». Саме тому проведення спеціальних бесід у процесі психофізіологічного обстеження виступає важливим чинником, який може суттєво підвищити прогностичність отриманих даних [220, с. 55].

На думку О. Мотляха і А. Тодосієнка, проведення спеціальних бесід є важливо-необхідним і потребує грамотного підходу експерта-поліграфолога до їх підготовки та виконання, оскільки це у сукупності формує єдиний процес проведення психофізіологічних досліджень [302, с. 153].

Передтестова бесіда являє собою підготовчий етап перевірки на поліграфі, спрямований на встановлення психологічного контакту з особою, роз'яснення правил тестування та обговорення запитань. Під час передтестової бесіди поліграфолог вивчає особу, пояснює принцип роботи приладу, фіксує добровільну згоду та детально розбирає всі запитання для

виявлення реакцій.

Передтестова бесіда є фундаментальним етапом ПФДЗП, оскільки саме на цьому етапі закладається основа для точного вимірювання психофізіологічних реакцій опитуваного. Без її ретельного проведення весь подальший процес може бути не лише неефективним, а й повністю спотвореним через низку чинників (високий рівень стресу, недостатнє розуміння запитань піддослідним, навмисні маніпуляції тощо) [185, с. 8].

Саме передтестова бесіда покликана якнайкраще пізнати індивідуума перед проведенням ПФДЗП. А це означає, що експерту-поліграфологу слід виробити відповідну тактику майбутнього комунікативного спілкування з опитуваним та підібрати оптимальні прийоми вибору окремих методик проведення наступного етапу експертного дослідження [302, с. 155].

С. Шевченко вказує: в ході бесіди спеціаліст повинен враховувати, що якість отриманої інформації залежить від ступеня встановлення довірчих відносин з опитуваним, індивідуальних особливостей сприймання надання йому можливості максимального самовираження, здатності бачити відповідність вербального і невербального проявів, вміння правильно формулювати і вчасно ставити запитання, забезпечення можливості опитуваному самостійно вибирати форму і зміст відповідей на запропоновані запитання, відмовлятися від відповідей на будь-які запитання або від участі в бесіді в цілому [534, с. 68–69].

На думку А. Руденка, передтестова бесіда (інтерв'ю/опитування) – це початковий етап обстеження щодо психофізіологічної детекції неправдивості, під час якого обстежуваний і поліграфолог обговорюють тести, процедури, наявність хвороби в обстежуваного, а також деталі предмета обстеження [450].

І. Колеснікова зазначає, що передтестова бесіда, як початковий та визначальний етап ПФД, являє собою складний комунікативно-діагностичний процес. На цьому етапі поліграфолог і респондент обговорюють технологічну процедуру тестування та принципи

функціонування поліграфа; стан здоров'я респондента та вживання ним фармакологічних препаратів; мету дослідження та тестові запитання, що підлягають подальшій перевірці. Успішне проведення передтестової бесіди безпосередньо впливає на подальший психічний стан респондента у ході тестування, що є критичним чинником для якості отриманих поліграм [212, с. 61].

Передтестова бесіда слугує для підготовки опитуваного до тестування. На думку О. Вагіної, завданнями передтестової бесіди є забезпечення адекватного реагування на процедуру опитування, встановлення і підтримання психологічного контакту, з'ясування стану особи та її можливості проходити обстеження, актуалізація в пам'яті злочинної події та обставин, роз'яснення прав і обов'язків, отримання згоди на проведення опитування [38, с. 17].

І. Колеснікова зазначає, що головна мета передтестової бесіди – створити умови для максимально точного вимірювання фізіологічних реакцій на психологічні стимули у ході ПФД, мінімізуючи негативний вплив сторонніх чинників (страх перед невідомим, нерозуміння запитання, погане самопочуття, спроби протидії). Для досягнення вказаної мети поліграфологом у ході проведення передтестової бесіди можуть вирішуватися такі основні завдання: встановлення психологічного контакту з опитуваним; з'ясування психологічного стану опитуваного та обставин, що йому перешкоджають; фіксація змісту вільної розповіді опитуваного; коригування тестових запитань; діагностика та попередження можливої протидії з боку опитуваного; отримання добровільної згоди на проведення ПФДЗП [212, с. 62].

С. Лисенко, В. Ровний і А. Гайченко додають, що передтестова бесіда є найважливішим етапом поліграфологічної перевірки. Практично вона і визначає її результат. Передтестова бесіда сприяє: переконанню опитуваної особи в непогрішності дослідження; мобілізації пам'яті опитуваної особи; актуалізації в обстежуваного особистісних сенсів, пов'язаних із

перевірочною або контрольною тематиками; формуванню в обстежуваного високої суб'єктивної значущості ситуації перевірки; введенню обстежуваного в оптимальний психологічний коридор [249, с. 205].

Інша група вчених визначає такі завдання передтестової бесіди:

- 1) з'ясувати добровільність погодження суб'єкта на проведення ПФДЗП та отримати письмову згоду;
- 2) визначити фізичну і психічну придатність суб'єкта для дослідження;
- 3) оцінити вербальну, письмову та невербальну поведінку суб'єкта;
- 4) роз'яснити принципи роботи поліграфа та методику проведення ПФД, зокрема забезпечити ілюстративний опис того, що відбувається, коли мозок відчуває загрозу для свого добробуту;
- 5) сформулювати і належною мірою представити порівняльні запитання;
- 6) визначити психологічну установку тестованого;
- 7) оглянути й обговорити тестові запитання, щоб упевнитися в тому, що досліджуваний їх розуміє і не зможе застосувати раціоналізацію або особисте кодування.

О. Мотлях визначає такі організаційні засади передтестової бесіди:

- знайомство з підекспертною особою та з'ясування її стану самопочуття на час підготовки до ПФД (загальний стан здоров'я, наявність хронічних захворювань, вживання медикаментів);
- уточнення щодо даних, чи відомо опитуваному мету ПФД (забезпечення виконання головної умови щодо проведення ПФДЗП, а саме відкритості у співпраці, для перевірки того, що йому відомо про обставини конкретної події злочину);
- з'ясування питання про знання стосовнонауково-технічного приладу поліграфа та ПФД з його використанням (чи проходила раніше особа будь-які перевірки на поліграфі, де, коли і з яких питань);
- ознайомлення опитуваного з правилами проведення тестування (чи є розуміння того, що таке опитування за допомогою тестів на поліграфі і як відбувається запис відповідних реакцій на поліграмі);
- проведення попередньої бесіди з опитуваним і обговорення порядку проведення пробного тесту (тест на ім'я чи прізвище людини);

- пересвідчення того, що відомо опитуваному про обставини та деталі розслідуваної події кримінального правопорушення з отриманням точних відповідей на запитання;

- актуалізація забутих фактів опитуваним на основі матеріалів кримінального провадження, наданих поліграфологу у вигляді копій для використання їх під час підготовки та проведення ПФДЗП;

- розкриття особливостей деталей тестових запитань, які будуть поставлені опитуваному в процесі запису тесту, та озвучення механізму їх обговорення у міжтестовій бесіді, що є частиною цього ПФД [302, с. 154].

К. Шаповал додає, що під час передтестової співбесіди поліграфолог заповнює необхідні документи й обговорює тестові запитання, для того щоб обстежуваний цілком зрозумів кожне запитання перед проходженням обстеження. Поліграфолог також пояснює процес перевірки на детекторі брехні та відповідає на всі запитання, що викликають занепокоєння в обстежуваного [527, с. 69].

Д. Алексєєва-Процюк і В. Шаповалов зазначають, що передтестова бесіда є обов'язковим етапом при використанні будь-якої поліграфологічної методики, тривалість якої може коливатися від 30 хвилин до 2 годин та залежить від складності теми дослідження, особливостей взаємодії поліграфолога та досліджуваної особи, методики тестування та ін. Згідно з міжнародними стандартами ASTM під час передтестової бесіди (інтерв'ю) досліджувана особа та поліграфолог обговорюють процедуру, деталі предмета тестування та запитання, які винесені на ПФД. Проведення передтестової бесіди необхідне для підготовки досліджуваної особи до тестування [344, с. 4].

Отже, на підставі узагальнення думок учених, зокрема О. Вагіної [39, с. 138], О. Мотляха [302, с. 154], А. Руденка [450], а також даних опитування поліцейських-поліграфологів, можна виокремити *основні завдання проведення передтестової бесіди*: встановлення психологічного контакту з опитуваним – 100 %; зняття емоційної напруги в особи, яка непричетна до

злочинної діяльності, – 100 %; посилення емоційної напруги в особи, яка причетна до протиправних дій, – 100 %; вивчення особи опитуваного та визначення його інтелектуального рівня та здібностей – 95 %; визначення особливостей словникового запасу опитуваного – 87 %; виявлення та оцінка вербальних і невербальних ознак неправдивої поведінки опитуваного – 100 %; виявлення наявності фізичних або емоційних чинників, які можуть зробити перевірку на поліграфі ризикованою або неможливою – 100 %; визначення фізичної та психічної придатності опитуваного до тестування – 100 %; ознайомлення опитуваного з процедурою дослідження та підготовка його до виконання правил поліграфологічного тестування – 100 %; забезпечення успішного обговорення, коригування та розробки варіантів тестових запитань – 98 %; досягнення впевненості у повному розумінні та усвідомленні обстежуваним змісту всіх запитань – 93 %; забезпечення повного знання суб'єктом його прав і можливості ними скористатися – 82 % [додатки Б, В].

Окрім того, у передтестовій бесіді, що проводиться в межах ПФД з метою розкриття та розслідування кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи, статевої свободи та статевої недоторканості, потрібно обов'язково з'ясувати в опитуваного його версію перебігу злочинної події (вбивства, катування, нанесення тілесних ушкоджень, зґвалтування), навіть якщо до того він уже надавав пояснення, зокрема під протокол. Завдяки такому підходу досягається не лише розуміння людиною наряду і призначення ПФД, але й усвідомлення того, що поліграфолог щиро зацікавлений у з'ясуванні істини в кримінальному провадженні, буде враховувати позиції всіх сторін, діючи чесно й неупереджено.

Отже, передтестова бесіда перед проведенням ПФДЗП є найважливішим етапом усього дослідження. Тривалість такого інтерв'ю з попереднім тестуванням може варіюватися від 45 хв. до 2 год. або й триваліше, залежно від складності кримінального провадження, особи опитуваного, наявності з ним психологічного контакту та методики

тестування.

До проведення ПФДЗП спеціаліст-поліграфолог повинен ретельно ознайомитися з матеріалами кримінального провадження. Особливе значення має вивчення протоколу огляду місця події, характеристики механізму злочинної діяльності, слідової картини та вилучених об'єктів (знаряддя вбивства, предмети для нанесення тілесних ушкоджень), протоколів допиту підозрюваних, потерпілих і свідків. Важливо визначитися з лідером злочинного угруповання (ОГ та ЗО), організатором конкретних кримінальних правопорушень, активними їх учасниками. Неабияке значення має і характеристика розподілу злочинних ролей, способи підготовки та приховування протиправних дій, прибуття та зникнення з місця події тощо.

Під час розслідування кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи, статевої свободи та статевої недоторканості спеціаліст-поліграфолог до проведення ПФДЗП повинен з'ясувати такі обставини кримінального провадження:

1) якщо особа запідозрена в *умисному вбивстві*, то необхідно з'ясувати: обставини перебування особи у місці вчинення злочину у відповідний час; характер відносин із потерпілим (наявність конфліктів, мотивів убивства); можливу причетність до підготовки, вчинення або приховування вбивства; обізнаність щодо способу, знарядь та інших деталей убивства; наявність або відсутність алібі та його достовірність; поведінку особи до та після вбивства; можливу участь інших осіб у вчиненні вбивства тощо;

2) якщо особа запідозрена в *умисному заподіянні тяжких тілесних ушкоджень*, то необхідно з'ясувати: обставини перебування особи у місці події у відповідний час; характер відносин із потерпілим (наявність конфліктів, тривалих неприязних відносин); обставини виникнення конфлікту та його розвиток; можливу причетність до нанесення тілесних ушкоджень; спосіб і знаряддя заподіяння ушкоджень, обізнаність щодо цих обставин; наявність умислу на заподіяння тяжких тілесних ушкоджень; поведінку особи до, під час та після події; наявність або відсутність алібі та

його достовірність; можливу участь інших осіб у заподіянні тілесних ушкоджень тощо;

3) якщо особа запідозрена у *побоях і мордуванні*, то необхідно з'ясувати: чи мав місце факт застосування фізичного насильства без мети спричинення тяжких наслідків; за яких обставин виникла ситуація, що призвела до застосування сили (побутовий конфлікт, тривалі неприязні стосунки); чи мали дії разовий чи систематичний характер; спосіб впливу на потерпілого (удари, щипання, інші дії, що спричиняють фізичний біль); тривалість та інтенсивність впливу на потерпілого; чи усвідомлювала особа, що її дії спричиняють фізичний біль або страждання; наявність умислу на приниження, залякування або примушування потерпілого; поведінку особи після інциденту (припинення дій, надання допомоги, спроби уникнути відповідальності); наявність попередніх аналогічних випадків у стосунках із потерпілим; чи були свідки або інші особи, які могли спостерігати подію або її наслідки тощо;

4) якщо особа запідозрена у *домашньому насильстві*, то необхідно з'ясувати: характер взаємин між особою та потерпілим (сімейні, близькі, спільне проживання); наявність контролюючої або домінуючої поведінки з боку запідозреного; форми насильства (фізичне, психологічне, економічне, сексуальне) та їхні прояви; чи мали місце обмеження у свободі дій, спілкуванні, пересуванні або доступі до ресурсів; наявність систематичності або повторюваності протиправної поведінки; обставини загострення конфліктів та чинники, що їх провокують; вплив поведінки запідозреного на психологічний стан потерпілого (страх, пригнічення); чи звертався потерпілий раніше за допомогою (до поліції, медичних установ); наявність заборонних приписів або інших заходів реагування та їх дотримання; реакцію запідозреного на зауваження, втручання третіх осіб або попередні заходи впливу;

5) якщо особа запідозрена у *катуванні*, то необхідно з'ясувати: чи мало місце умисне заподіяння сильного фізичного болю або моральних страждань

із визначеною метою (отримання зізнання, залякування, примушування до певних дій); обставини, за яких потерпілий опинився під контролем або у залежному стані від запідозреного; спосіб і методи впливу (фізичні, психологічні, комбіновані), їх спрямованість і цілеспрямованість; тривалість впливу та умови, в яких він здійснювався (ізоляція, обмеження свободи, позбавлення базових потреб); чи усвідомлювала особа характер і наслідки своїх дій та чи діяла цілеспрямовано; наявність вимог або дій, яких вимагали від потерпілого під час впливу; наявність використання службового становища або інших форм влади/контролю над потерпілим; наявність співучасників, розподіл ролей та узгодженість дій; поведінку особи після вчинення дій (приховування слідів, тиск на потерпілого, узгодження показань); наявність доказів системності або повторюваності подібних дій щодо цієї чи інших осіб;

6) якщо особа запідозрена у *зґвалтуванні*, то необхідно з'ясувати: обставини знайомства та характер взаємин між особою і потерпілим до події; умови, за яких відбувся контакт між сторонами (місце, час, ініціатива зустрічі); наявність або відсутність добровільної згоди потерпілого на вступ у статеві стосунки; спосіб подолання волі потерпілого (фізичне насильство, погрози, використання безпорадного стану); чи усвідомлювала особа відсутність згоди потерпілого; обставини, що могли вплинути на здатність потерпілого чинити опір або висловлювати волю; послідовність дій запідозреного під час події та їх спрямованість; поведінку особи після події (контакти з потерпілим, спроби впливу); наявність листування, дзвінків чи інших форм комунікації до та після події; можливу участь інших осіб або їхню обізнаність щодо події;

7) якщо особа запідозрена в *сексуальному насильстві*, то необхідно з'ясувати: характер дій сексуального характеру, вчинених щодо потерпілого без проникнення; спрямованість поведінки особи (задоволення статевої пристрасті, приниження, демонстрація влади чи контролю); обставини, за яких відбувався фізичний контакт, та ініціативу його встановлення; спосіб

нав'язування небажаного контакту (використання раптовості, психологічного тиску, фізичної переваги); реакцію потерпілого на дії та чи були ці дії проігноровані або свідомо знехтувані; чи усвідомлювала особа небажаність та неприйнятність своїх дій для потерпілого; наявність елементів примусу до дій сексуального характеру без добровільної участі потерпілого; обстановку події (ізолюваність, відсутність сторонніх осіб, службова або інша залежність); поведінку особи після інциденту (спроби встановлення подальшого контакту, тиск, виправдання своїх дій); наявність попередніх проявів подібної поведінки щодо цієї чи інших осіб тощо;

8) якщо особа запідозрена в *розбещенні неповнолітніх*, то необхідно з'ясувати: спосіб встановлення контакту з неповнолітнім (особисто, через мережу Інтернет, через третіх осіб); характер комунікації (наявність сексуалізованого змісту, схиляння до відвертого спілкування або дій); чи вчинялися дії, спрямовані на формування довіри, залежності або прихильності дитини (так званий грумінг); обставини, за яких відбувалася взаємодія (місце, приватність, відсутність контролю з боку дорослих); чи демонструвалися неповнолітньому матеріали сексуального характеру або здійснювалося їх поширення; чи вчинялися дії щодо залучення неповнолітнього до спостереження за діями сексуального характеру; чи схилялася дитина до участі у діях сексуального характеру або до їх імітації; використання вікової, психологічної або іншої вразливості неповнолітнього; наявність електронного листування, медіафайлів або інших цифрових слідів взаємодії; чи вчинялися спроби приховати контакт або впливати на неповнолітнього з метою нерозголошення подій та ін.

Для забезпечення об'єктивності результатів опитування повинні бути дотримані й умови щодо стану службового приміщення, де буде відбуватися тестування. Відповідно до п. 2 Розділу IV Інструкції про порядок використання поліграфів у Національній поліції України для проведення опитування використовується спеціально обладнане або пристосовується наявне службове приміщення, яке відповідає таким вимогам: площа приміщення – не менше 10

м²; висота стелі – не менше 2,5 м; стіни приміщення пофарбовані в нейтральні пастельні кольори та не містять деталей, які відвертають увагу; обладнання приміщення повинно забезпечувати комфортні умови, освітленість, температура, вологість повітря, звукоізоляція мають відповідати загальним нормам. Не дозволяється проводити опитування в приміщеннях, поблизу яких є джерела високої напруги, трансформатори, вантажні ліфти, працюють зварювальні апарати. Потрібно унеможливити раптові телефонні дзвінки, вхід до приміщення сторонніх осіб, гучні вигуки чи розмови працівників у сусідніх приміщеннях, коридорах [385]. Важливе значення має і зовнішній вигляд поліграфолога – повинен бути діловий стиль, що впливає на репутацію спеціаліста та встановлення психологічного контакту з опитуваним.

Спеціалісти-поліграфологи під час проведення передтестової бесіди повинні дотримуватися певного порядку (етапів), який може варіюватися залежно від обставин кримінального провадження або поставленого ініціатором завдання, а також методів ПФДЗП та лінії поведінки опитуваного. Отже, передтестова бесіда складається з певних етапів:

1. *Професійне привітання.* На початку бесіди необхідно ідентифікувати особу, потім представитися і назвати місце своєї роботи та посаду. За необхідності пред'явити документи, які засвідчують кваліфікацію в галузі застосування поліграфологічних технологій (презентувати себе). Годинник і вимкнений телефон особи покласти у коробку. Поінформувати, що під час бесіди і проведення опитування на поліграфі буде здійснюватися відеозапис;

2. *Визначення мети поліграфологічного тестування та загальна його презентація.* На цьому етапі необхідно визначити мету роботи – назвати основні завдання проведення ПФДЗП, а також з'ясувати наявність у опитуваного досвіду проходження тестування. Уточнити, чи цікавилась особа специфікою тестування на поліграфі (у мережі Інтернет), з метою запобігання можливій протидії. Далі слід наголосити на алгоритмі дій: 1) обговорення стану здоров'я (для того щоб упевнитися, що особа може проходити перевірку); 2) обговорення біографії; 3) обговорення запитань, які

будуть ставитися під час тестування; 4) розповідь про поліграф (для того щоб людина могла психологічно адаптуватися); 5) запис попереднього тесту для налаштування поліграфа; 6) основна частина роботи – запис тестів.

Ініціатива у проведенні передтестової бесіди повинна належати поліграфологу, саме він має ставити запитання і спрямовувати спілкування з опитуваною особою у конструктивному напрямі. Категорично не рекомендується заповнювати паузи, навіть якщо за тривалістю вони виглядають недоречними, все одно треба чекати, щоб людина завершила свою думку самостійно, без навідних запитань, підказок, доповнень із боку поліграфолога. Це зумовлене тим, що нерідко паузи передують обмовкам опитуваних, заповнюючи їх, спеціаліст втрачає частину важливої інформації. Отримуючи відповіді опитуваного, спеціаліст-поліграфолог повинен стежити за невербальними ознаками обману, проте основні його зусилля мають бути зосереджені на відповідях обстежуваного.

Розмовляючи, опитуваний неминуче втамовує надмірне хвилювання, не має часу зосередитися на своїх думках, обмірковувати тактику своїх дій або чинити протидію. У той час як поліграфолог отримує можливість оцінити за мовленням і поведінкою стійкі особливості особистості, рівень її інтелекту, життєві цінності, декларовані людиною, та ін. Виявлені в ході передтестової бесіди відмінності в інформації, яку надає опитуваний, від тієї, яку надав ініціатор опитування, можуть бути підставою для коригування опитувальника. Тести на знання відомого рішення з тими частковими ознаками, стосовно яких опитуваний заявляє, що володіє інформацією, слід вилучити з опитувальника. Замість них, можливо, варто додати тести перевірки версій для з'ясування джерела його поінформованості щодо цих фактів.

Як зазначає А. Руденко, на цьому етапі опитування має відбутися встановлення психологічного контакту, спонукання до бажання надавати необхідну допомогу в дослідженні злочинної події та готовності відповідати на запитання, висловлювати свої міркування, думки, представлення і

відчуття в обстановці довіри й щирості. При цьому бесіда не повинна мати звинувачувальну спрямованість або створювати враження тимчасового обмеження свободи. На можна чинити на опитуваного тиск або виявляти свою недовіру. Необхідно звертатися гранично коректно, демонструвати абсолютну об'єктивність і неупереджене ставлення. Знання поліграфологом життя обстежуваного, його поведінки допоможуть встановленню з ним контакту та знаходженню істини [450].

На думку Т. Морозової і В. Коби, успішною ознакою є досягнення в передтестовій бесіді такого рівня взаємодії, коли на запитання поліграфолога опитуваний відразу надає чітку вичерпну відповідь [58, с. 23–24].

Із моменту зустрічі і до завершення ПФД з опитуваним ведеться постійний напружений діалог. Ефективні стратегії інтерв'ю дозволяють «правдивим» опитуваним підготуватися до когнітивного і емоційного впливу запитань, що виносяться на перевірку, які вони будуть чути і на які вони будуть відповідати в ході тесту, що дасть змогу підтвердити їхню непричетність до злочинних дій. Ці самі стратегії підвищують чутливість «неправдивих» опитуваних до запитань, які виносяться на перевірку, що дозволить побачити ознаки їхньої причетності до злочинної діяльності [450].

О. Вагіна вказує, що наявність підвищеного емоційного напруження у 90 % випадків зумовлюється не тим, що опитуваний прагне обдурити поліграф чи йому є що приховувати. Виникнення вираженої емоційної напруженості під час тестування може бути результатом справжнього виходу спеціаліста на болючі для суб'єкта особливості його біографії або особистості. А можливо, це зумовлене серйозними поведінковими помилками спеціаліста, які призвели до виникнення негативного ставлення опитуваного до процедури ПФД. Для того щоб не виникало подібних помилок, слід чітко дотримуватися певних рекомендацій під час проведення всіх етапів тестування [39, с. 137].

С. Лисенко, В. Ровний і А. Гайченко стверджують, що жодною мірою не можна грубо тиснути на людину або виявляти свою недовіру. Необхідно

спілкуватися з об'єктом коректно, демонструючи абсолютну об'єктивність і неупереджене ставлення. В одній із американських публікацій з «детекції брехні» доктор Г. Фельдман зазначав, що «слід уникати грубого поводження, погані манери та владність викликають у обстежуваної особи страх і побоювання, що може негативно вплинути на ефективність перевірки». Протягом перших 8–10 хв. поліграфологу необхідно визначити «характерологічний стрижень» обстежуваного і на цій основі вибудувати манеру подальшого спілкування. Доречно поцікавитися, як людина себе почуває, який у неї настрій, чи спала вона напередодні тощо. Інакше кажучи, необхідно підходити до людини щиро і з зацікавленістю. Кожен висококваліфікований поліграфолог вносить у хід передтестової бесіди тонкі емоційні нюанси, зумовлені своєрідністю його особистості [249, с. 207].

У результаті грамотно проведеної цієї частини передтестової бесіди в особи, непричетної до злочинної події, має сформуватися впевненість у тому, що поліграф цю непричетність підтвердить. У причетної ж особи має бути сформоване чітке розуміння безперспективності приховування будь-якої інформації стосовно предмета дослідження [450];

3. Отримання письмової згоди щодо проведення психофізіологічного дослідження на поліграфі. Згода повинна бути отримана після досягнення належного розуміння опитуваним процедури тестування, приладів, записів, проблем, що підлягають обговоренню, результатів співбесіди. Необхідно дізнатися в опитуваного, чи дійсно він надає свою згоду добровільно, без психологічного або фізичного тиску з боку ініціатора перевірки.

Якщо людина повідомляє, що свою згоду вона надавала під примусом, то, на думку С. Лисенка, В. Ровного і А. Гайченка, спеціаліст має провести психокоригувальну бесіду й переконати її в тому, що така перевірка проводиться виключно в її власних інтересах. Слід пояснити, що поліграфолог нікого не виправдовує і не звинувачує, що він повністю незалежний у своїх висновках від ініціатора і виходить із презумпції невинуватості. Необхідно всіляко акцентувати увагу обстежуваного на тому,

що у поліграфолога немає поки жодних підстав для прояву недовіри до нього [249, с. 205].

Л. Патик зазначає, що переконання поліграфолога у добровільній згоді особи на проведення ПФД, відсутності примусу або тиску з боку сторонніх чи зацікавлених осіб є, насамперед, тактичним кроком. Це пов'язане з тим, що опитування ґрунтується на добровільній згоді особи, що відображено у відповідній заяві [349, с. 126]. Забороняється застосовувати до опитуваної особи будь-які форми погроз, насильства або інших незаконних заходів впливу, які принижують честь і гідність людини або створюють небезпеку для її законних інтересів, життя та здоров'я. Будь-який примус особи до проходження процедури опитування на поліграфі заборонено. Отримані дані, результати проведеного ПФДЗП надаються виключно ініціатору, правоохоронним і судовим органам влади відповідно до вимог чинного законодавства України, а також особі, яка проходила опитування [165]. Опитуваному необхідно роз'яснити зміст заяви, зосередити увагу на певних її пунктах. Після підписання заяви потрібно уважно перевірити правильність заповнення, наявність підпису та згоди на проведення тестування;

4. *Обговорення стану здоров'я та перевірка придатності до тестування.* Спеціаліст-поліграфолог повинен з'ясувати в особи: 1) як вона себе почуває у цей момент (урівноваженість, наявність стресу, панічних атак чи фізичної болі); 2) наявність хронічних захворювань (проблеми зі слухом, психофізичних розладів або розумової відсталості); 3) проведення операцій на пальцях рук чи інших ділянках рук; 4) наявність звернень до лікаря; 5) вживання протягом останніх 24 годин алкогольних напоїв, наркотичних речовин чи лікарських засобів; 6) тривалість сну, потреби в їжі або палінні; 7) наявність стану вагітності; 8) тривалість попередніх допитів у слідчого та ін.

Також необхідно встановити обставини, які можуть перешкоджати проведенню ПФДЗП. Так, у науковій літературі більшість учених (А. Гезь, О. Мотлях, К. Шаповал) зазначає, що ПФД не проводиться у таких ситуаціях:

– щодо осіб молодше 14 років (обстеження особи старше 14 років, яка

не досягла 18-річного віку, здійснюється лише за наявності письмової згоди законного представника цієї особи) або тих, кому більше ніж 70 років;

- за наявності у поліграфолога інформації про психічне захворювання або психічний розлад обстежуваної особи, а також загострення хронічних захворювань, пов'язаних із порушеннями серцево-судинної або дихальної діяльності (наявність медичної довідки про недієздатність особи);

- при фізичному або психологічному виснаженні обстежуваної особи, а також якщо вона перебуває у стані втоми, сонливості або неконтрольованому збудженні, нездатна координувати власні рухи;

- за наявності у поліграфолога даних про вживання обстежуваною особою сильнодіючих психоактивних речовин (наприклад, наркотичних засобів або сильнодіючих лікарських препаратів, снодійних чи седативних препаратів, альфа-блокаторів – препаратів, що знижують артеріальний тиск);

- щодо осіб, які не знають державної мови, за умови відсутності перекладача;

- щодо працівників спеціальних служб (за винятком випадків відповідного письмового дозволу керівництва спеціальної служби);

- якщо поліграфолог перебуває у службових, родинних або інших взаєминах з особою, що проходить ПФД на поліграфі, а також за наявності інших обставин, які можуть вплинути на об'єктивність та неупередженість висновку поліграфолога;

- у разі наявності даних про вагітність обстежуваної особи;

- щодо прогнозування дій особи або її намірів, не підтверджених конкретними фактами подій минулого [97, с. 59; 527, с. 73; 267; 523].

Саме наявність цих обставин повинен з'ясувати спеціаліст-поліграфолог під час проведення передтестової бесіди [65, с. 278–279].

Якщо опитування може створити загрозу здоров'ю особи, потрібно відправити її до лікаря (загроза інфаркту, вагітність жінки, хворе серце, психічний стан, інтоксикація, високий рівень втоми тощо).

На думку С. Войцехівського і А. Гачкевич, особливості

функціонування поліграфів можуть бути небезпечними для різних категорій осіб, зокрема тих, які страждають на порушення серцево-судинної діяльності або дихальних шляхів, а також вагітних жінок. Окрім того, перевірка осіб у стані психічного або фізичного виснаження, у стані алкогольного сп'яніння, які вживають наркотичні засоби, психотропні речовини, прекурсори чи лікарські засоби, що їх містять, навряд чи дасть результати, які будуть відповідати очікуванням [61, с. 327].

За наявності причин, що перешкоджають проведенню ПФДЗП, воно призупиняється. Питання про його відновлення вирішується поліграфологом спільно з ініціатором залежно від можливості усунення причин, які перешкоджають проведенню поліграфологічного дослідження [267];

5. *Пояснення принципів дії поліграфа.* Після з'ясування придатності особи до тестування поліграфолог демонструє їй поліграф і датчики, які фіксують фізіологічні реакції, зокрема: *пневмодатчики*, що фіксують рухи верхньої частини тіла людини; *датчик електродермальної активності*, що фіксує активність потовиділення людини; *датчик фотоплетизмографа*, що фіксує коливання об'єму крові в судинах, зміни роботи серця людини; *кардіоманжету*, що фіксує зміни артеріального тиску людини; *датчик сидіння*, що фіксує зміни нижньої частини тіла людини; *системний блок* – пристрій, на який здійснюється запис усіх показників тестування. За необхідності поліграфолог може роз'яснити обстежуваному, на підставі якого нормативно-правового акта проводиться та чи інша перевірка.

О. Вагіна наголошує, що поліграфолог розповідає обстежуваному про принцип роботи приладу, ілюструючи на конкретних прикладах, як прилад «відрізняє» правду від брехні. На цій стадії починається психологічна стимуляція опитуваного, яка повинна триматися протягом усього тестування; спеціаліст створює в опитуваного впевненість у високих можливостях поліграфа щодо виявлення брехні, доводить необхідність бути щирим у відповідях на кожне запитання, а також формує довіру до самої процедури

опитування. При цьому необхідно переконати обстежуваного в непогрішності роботи приладу й неминучості виявлення брехливих відповідей [39, с. 136, 138]. Вищевикладене підтверджують і С. Лисенко, В. Ровний та А. Гайченко, наголошуючи, що при проведенні бесіди спеціаліст має переконати опитуваного в абсолютній надійності поліграфа і неможливості отримання неправдивої інформації. Принцип роботи приладу і призначення окремих датчиків пояснюється в загальній формі з наголосом на фізіологічних змінах, що відбуваються в організмі людини при спробі приховати якусь інформацію [249, с. 207].

Під час тестування застосовуються лише ті поліграфологічні пристрої, які пройшли відповідну сертифікацію. Як вказує А. Гезь, ті, що характеризуються високою надійністю та стабільністю у роботі [97]. Опитуваний повинен бути максимально залучений до процесу тестування та розуміти, що від нього очікується активне сприяння процесу тестування, для того щоб не зашкодити результатам. Також опитуваному потрібно пояснити, як йому слід поводитися під час тестування, щоб успішно пройти перевірку, та довести зміст інструкції, якої слід суворо дотримуватися [450];

6. *Обговорення теми (запитань), що виноситься на перевірку.* На цьому етапі відбувається спільне обговорення запитань, які виносяться на тестування. Як зазначає А. Руденко, надзвичайно важливо, щоб опитуваний розумів запитання, винесені на перевірку. Інакше реакції на них виявляться безглуздими. Якщо у спеціаліста виникне підозра, що опитуваний нечітко розуміє суть запитання, то він має з'ясувати, як саме він його зрозумів. Після цього необхідно визначити, чи є необхідність у корекції вже наявної в його розпорядженні всієї батареї тестів і тактиці її застосування в ході ПФД, оскільки деякі підготовлені тести можуть виявитися непотрібними. У цьому випадку спеціаліст виключає з процедури деякі тести, а за необхідності додає нові. На цьому етапі поліграфолог вносить зміни в контрольну тематику і всіляко акцентує її, щоб цілеспрямовано актуалізувати у свідомості опитуваного особистісні смисли, пов'язані з утриманням контрольних

запитань. У разі, якщо контрольна тематика акцентована фахівцем формально, це може призвести у подальшому до помилкових висновків [450].

На думку О. Мотляха і А. Тодосієнко, на цьому етапі обов'язково мають бути з'ясовані такі питання: розуміння опитуваним предмета ПФД; доступність змісту орієнтовних запитань, винесених для перевірки; володіння мовою, якою відбуватиметься комунікаційне спілкування між поліграфологом і опитуваним, а за умови її незнання залучення до участі перекладача; налаштування опитуваного на щирість і відвертість. Усе це слугуватиме запорукою для захисту поліграфолога на випадок виникнення нештатної ситуації у зв'язку з висунутими опитуваним післятестовими зауваженнями до процесу ПФДЗП [302, с. 155].

Отже, як відзначають С. Лисенко, В. Ровний і А. Гайченко, на цьому етапі поліграфолог повністю усвідомлює для себе, що саме особа хоче розповісти у цій справі, тобто якою є її версія того, що сталося. Поліграфолог з'ясовує думку особи з приводу тих причин, через які вона підозрюється і які викликали необхідність перевірки на поліграфі. Слід підштовхнути людину до вільної розповіді про злочинну подію, попросити її повідомити про все, що їй відомо, а також, можливо, про наявні підозри стосовно певних осіб. Якщо обстежуваний почав говорити, то його потрібно слухати уважно і не перебивати. При викладі ключових моментів можна ставити уточнювальні запитання. Якщо в межах передтестової бесіди особа починає давати свідчення, то бесіду слід припинити і попросити викласти все власноруч на папері. В іншому випадку людина може замкнутися. Після того як фабула справи і всі суперечності в її викладі обговорені, а також обговорені перевірозна і контрольна теми, поліграфолог має вибрати один із ясних моментів за фабулою справи і детально обговорити його з тією метою, щоб передтестова бесіда закінчилася не на протиріччях, а позитивно. Усі протиріччя слід усунути. Закінчуючи бесіду, доцільно запитати в обстежуваного, чи не бажає він щось додати, чи переконаний він, що

розповів абсолютно все, що знає [249, с. 210].

На думку Ю. Браїлко і Т. Кравченко, якісно проведена передтестова бесіда має вирішальне значення для подальшого перебігу ПФД. Саме передтестова бесіда дозволяє уточнити індивідуальні особливості мислення, мовлення, словникового апарату та емоційного реагування, які необхідно враховувати. Зокрема, спеціаліст визначає, яку лексику респондент застосовує в повсякденному спілкуванні, якими мовними конструкціями послуговується, а також чи вживає соціальні або регіональні діалектизми, індивідуально-авторські неологізми. Так, при проведенні ПФДЗП в межах судових експертиз, призначених у кримінальних провадженнях, що стосуються посягання на статеву недоторканість, варто з'ясувати, якими лексемами респондент називає свої статеві органи й статеві органи іншої людини, процеси сексуальної взаємодії тощо. Зважаючи на дані ПФД, рівень інтелектуального й культурного розвитку, соціальний статус і поточний психоемоційний стан особи, спеціаліст може скоригувати раніше підготовлені тестові запитання для створення максимально точного й релевантного комплексу стимулів. Отже, індивідуалізація лексики під час проведення судово-психологічної експертизи з використанням комп'ютерного поліграфа потребує врахування когнітивних, емоційних і соціокультурних особливостей підекспертної особи, що забезпечує адекватність сприйняття нею стимулів, знижує ризик викривлень і підвищує валідність отриманих результатів [32, с. 13].

Врахування психологічних особливостей і стану опитуваного, встановлення психологічного контакту та вміле використання прийомів психологічного впливу на обстежуваного у процесі передтестової бесіди, на думку О. В. Вагіної, є необхідними і важливими умовами успішності проведення поліграфологічного дослідження [39, с. 139].

Практика проведення ПФДЗП свідчить, що нерідко спеціалісти-поліграфологи припускаються *тактичних помилок* під час проведення передтестових бесід. Можна погодитися з П. Казар'ян, що до основних

помилки передтестової бесіди можна віднести: 1) формальне проведення спеціальної бесіди (якщо поліграфолог сприймає передтестову бесіду як технічну необхідність, а не як стратегічний етап; відсутність довіри між поліграфологом та особою, яка перевіряється, може призвести до відсутності співробітництва); 2) неуважність до емоційного стану опитуваного (ігнорування емоційних сигналів може призвести до неправильного тлумачення реакцій під час тесту; опитуваний може спробувати використати емоційний стан як маніпуляцію); 3) погана структура запитань (двозначність, складні конструкції або навідні запитання можуть спричинити змішання реакцій; якщо піддослідний не розуміє запитання, його реакція буде нестандартною, що знижує точність тесту); 4) ігнорування невербальних сигналів (поведінкові маркери часто надають більше інформації, ніж вербальні відповіді; без профайлінгу та детального аналізу мікровиразів поліграфолог може пропустити спроби певних маніпуляцій) [185, с. 9].

На нашу думку, допущені прорахунки під час передтестової бесіди у подальшому можуть негативно вплинути на кінцевий результат всього ПФД.

О. Косьянова зазначає, що важливим чинником під час проведення бесід виступає рівень фахової кваліфікації психолога: загальнотеоретична підготовка і практичний досвід (знання у сфері вербальної і невербальної комунікації), уважність і швидкість реакції, вміння вести бесіду (взаємодіяти з обстеженим, вміти поставити правильне питання та отримати необхідну інформацію з його відповідей) [220, с. 55].

Отже, дотримання психологічних умов проведення передтестової бесіди з опитуваним може не лише визначити стратегію наступного етапу проведення ПФДЗП, а й у деяких випадках – викликати психологічну реакцію особи ще до припинення нерозпочатого дослідження [39, с. 139; 302, с. 155].

Посередтестова бесіда – це бесіда, яка проводиться між тестами поліграфологічної перевірки. Основним завданням цієї бесіди є активізація пам'яті опитуваного на фоні підвищення його мотивації у приховуванні

інформації, що часто має наслідком максимальне реагування на «значуще» запитання тесту в причетних до злочинної діяльності. Так, при розслідуванні вбивства, перед тим як поставити запитання «У яку частину тіла Іванова наносили удари?», доцільно спочатку в посередтестовій бесіді проговорити його з незначним перефразуванням, наприклад, «Скажіть, а Ви знаєте, куди саме, в яку частину тіла Іванова вбивця наносив удари? По чому вбивця бив Іванова?». Якщо опитуваний вказує, що володіє цією інформацією (її розповіли правоохоронці), то тест не пред'являється. Якщо ж він наполягає на тому, що не знає відповіді, то поліграфолог переходить до пред'явлення тесту. Таким чином, у причетного, з однієї сторони, активізується пам'ять, він мимоволі згадує, куди саме і чим бив Іванова, а з іншої – у нього з'являється виражений мотив приховати володіння цією інформацією, адже щойно вчергове заявив, що відповіді на це запитання не знає. Усе це в комплексі призводить до появи у причетних чіткої фізіологічної реакції, значущість якої важко піддати сумніву, тоді як непричетні при такому підході лише заспокоюються, адже розуміють, що наступний тест не несе для них жодної загрози – вони реально нічого не знають із цього питання [58, с. 26].

На думку О. Косьянкової, посередтестова бесіда має низку особливостей, зокрема не рекомендується ставити додаткові запитання, які не включені в поліграфологічний опитувальник; переривати обстеження додатковими розмовами; тільки після проведення тестів опитуваний отримує завдання висловити свою думку стосовно теми запитань [220, с. 57].

Окрім того, посередтестова бесіда дозволяє зменшити впевненість опитуваного в тому, що він зможе успішно протидіяти та ввести в оману спеціаліста-поліграфолога. Саме під час бесіди поліграфолог доводить опитуваним, які порушують інструкцію, що всі їхні намагання, рухи добре видно і робити цього не варто. За потреби поліграфолог коригує розроблений план, править чи перефразовує значущі запитання тестів.

У цілому висловлювання опитуваного у передтестових і

посередтестових бесідах є базою для підбору найбільш імовірних варіантів запитань тестів п'ятого блоку опитувальника, призначеного для розкриття та розслідування кримінальних правопорушень [58, с. 27].

Післятестова бесіда є заключним етапом ПФДЗП, під час якого поліграфолог обговорює результати тестування, уточнює реакції на запитання та з'ясовує причини фізіологічних сплесків. Така бесіда спрямована на отримання додаткової інформації, роз'яснення неясностей, а при виявленні причетності до протиправних дій – на схиляння особи до надання правдивих свідчень. На думку В. Литвин і Р. Клименка, після завершення тестування поліграфолог проводить післятестову бесіду з метою: а) визначення самопочуття та психологічного стану особи; б) отримання пояснень у разі пригадування особою певних обставин чи зізнання; в) виявлення додаткової інформації, зняття емоційної напруги; г) позитивного завершення процедури [343, с. 28].

Післятестова бесіда не відіграє ключового значення в роботі поліграфолога, який працює за МВПІ: схиляння опитуваного до надання правдивих свідчень відбувається не через оголошення йому висновку про його причетність до злочинної діяльності, а шляхом пред'явлення додаткового блоку опитувальника, тести якого передбачають вихід на доказову базу. Цими додатковими тестами перевіряються пояснення опитуваного, уточнюється отримана інформація; при виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень за їхньою допомогою з'ясовуються коло співучасників протиправної діяльності, місця переховування викраденого, речових доказів, тіла жертви, знарядь і засобів злочинної діяльності та ін. Післятестова бесіда також може містити елементи оперативних комбінацій, що розроблені наперед колегами спеціаліста-поліграфолога з-поміж оперативних працівників НПУ [58, с. 28].

С. Лисенко, В. Ровний і А. Гайченко зазначають, що післятестова бесіда, на відміну від передтестової, не є суворо обов'язковою (наприклад, при розслідуваннях, коли перевірка завершується висновком про

непричетність особи до злочинної події). Бесіда проводиться поліграфологом лише в разі потреби і обов'язково за попереднім погодженням із ініціатором. Якщо в ході перевірки на поліграфі з'ясується, що обстежуваний надавав неправдиві відповіді на перевірочні запитання, то поліграфолог повинен спробувати схилити його до правдивих зізнань. Зазвичай це робиться не в прямій формі – обстежуваному пропонується надати пояснення зареєстрованим реакціям і отриманим відмінностям. Поліграфолог при цьому зобов'язаний вміти експертно оцінити психологічний стан і настрій обстежуваної особи в ході перевірки й особливо – після її завершення. Поліграфолог повинен «відчувати» можливий душевний надлом обстежуваного, зуміти «розговорити» його і, в підсумку, схилити до визнання у скоєнні правопорушення. Загалом володіння тактикою і прийомами ведення післятестових бесід (особливо при перевірках в інтересах досудового розслідування) є показником професіоналізму поліграфолога [249, с. 222].

Загалом спеціаліст-поліграфолог має бути для опитуваного еталоном професіоналізму, стриманості, толерантності та ввічливості. Правильно вибудована тактика поведінки є запорукою успіху ініційованого ініціатором ПФДЗП. Доброзичлива і виважена поведінка поліграфолога позначається на адекватній реакції досліджуваної особи. На думку О. Мотляха, є винятки, коли досліджувана особа потенційно не налаштована на відверту розмову і всіляко намагається якщо не перешкоджати процедурі проведення ПФД, то негативно на неї впливати. Однак це не завжди слід розглядати крізь призму зневаги такої особи до специфічної процедури. Нестримана манера поведінки може ґрунтуватися й на інших чинниках, зокрема невдалому попередньому досвіді проходження ПФДЗП, який супроводжувався: упередженим ставленням поліграфолога, який проводив таку процедуру; недотриманням спеціалістом вимог, правил і технологій тестування; використанням поліграфологом неприпустимих прийомів, зокрема тиску й погроз під час проведення ПФДЗП; ігноруванням фахівцем морально-етичних складових

цієї процедури тощо [315, с. 27].

Наведені оптимальні умови проведення тестування із застосуванням поліграфа передбачені регламентом і методиками проведення ПФД та забезпечують об'єктивність і достовірність висновків та оцінок тестування. Дотримання наведених умов створює сприятливу комфортну атмосферу спеціалісту-поліграфологу, позитивно позначається на його роботі і дозволяє робити об'єктивні й достовірні висновки, допомагає здобувати професійні навички та вдосконалювати свою професійну майстерність [97, с. 59].

Отже, спеціальна бесіда, як метод психофізіологічного обстеження, є невід'ємним елементом ПФДЗП і застосовується у трьох видах – передтестова, посередтестова та післятестова бесіди. Поверхнєве й некомпетентне їх проведення може призвести до зниження валідності отриманих результатів. Таку думку підтримує й О. Косьянова, наголошуючи, що кожна із зазначених бесід дозволяє виконати низку важливих завдань, спрямованих на підвищення ефективності поліграфологічних перевірок [220, с. 59].

Отже, поліграфологічне тестування є не просто сукупністю фізіологічних вимірювань. Це, насамперед, психофізіологічне дослідження, де ключову роль відіграє взаємодія між поліграфологом та особою, яка перевіряється. Якщо ця взаємодія побудована неправильно, результати тестування можуть бути хибними або нерепрезентативними [185, с. 8].

На думку О. Мотляха, процедура проведення поліграфологічного тестування є унікальною, специфічною і динамічною діяльністю, потребує дотримання розроблених для неї правил, технік, методик усіма її учасниками (замовником-ініціатором, спеціалістом-поліграфологом, досліджуваною особою) [315, с. 30].

Висновки до розділу 2

У 2 розділі дисертації розкрито організаційні засади застосування поліграфа під час розслідування кримінальних правопорушень проти життя

та здоров'я особи, статевої свободи та статевої недоторканості. Визначено загальні умови та етапи проведення ПФДЗП. Доведено, що однією з основних умов ефективного проведення тестування є якісна й ретельна підготовка такого дослідження. Організаційно-підготовчі заходи щодо проведення поліграфологічних тестувань є важливим тактичним етапом ПФДЗП. Зазначено, що підготовка до тестування являє собою комплекс заходів організаційно-забезпечувального характеру, що створюють сприятливі умови для його проведення.

Розглянуто правові, організаційні, психологічні та технічні умови, що гарантуватимуть об'єктивність та достовірність отриманих результатів тестування. Наголошено на основних правових і організаційних принципах застосування поліграфа, як-от: добровільність, гласність, конфіденційність та недоторканність особистого життя. Доведено, що добровільність участі у психофізіологічному дослідженні є не лише правовою, а й психологічною умовою ефективності проведення тестування.

Визначено та схарактеризовано основні етапи проведення ПФДЗП: підготовчий, тестовий та завершальний. Окреслено особливості проведення спеціальних бесід, передбачених МВПП. Наголошено, що процедура поліграфологічної перевірки за МВПП передбачає обов'язковість передтестової та посередтестової бесід і можливість проведення післятестової бесіди.

Розглянуто особливості проведення передтестової бесіди, що являє собою підготовчий етап перевірки на поліграфі, спрямований на встановлення психологічного контакту з особою (опитуваним), роз'яснення правил тестування та обговорення запитань. Під час передтестової бесіди поліграфолог вивчає особу, пояснює принцип роботи приладу, фіксує добровільну згоду та детально розбирає всі запитання для виявлення реакцій. Схарактеризовано основні завдання проведення передтестової бесіди.

Схарактеризовано обставини, що їх повинен з'ясувати поліграфолог під час розслідування кримінальних правопорушень (умисних убивств, умисних тяжких тілесних ушкоджень, побойів і мордувань, домашнього

насильства, катування, зґвалтування, сексуального насильства, розбещення неповнолітніх).

Виокремлено тактичні помилки, яких припускаються спеціалісти-поліграфологи під час проведення передтестової бесіди.

Визначено особливості проведення посередтестової бесіди, яка проводиться між тестами поліграфологічної перевірки. Доведено, що основним завданням цієї бесіди є активізація пам'яті опитуваного на фоні підвищення його мотивації у приховуванні інформації, що часто має наслідком максимальне реагування на «значуще» запитання тесту в причетних до злочинної діяльності.

Наголошено, що післятестова бесіда є заключним етапом ПФДЗП, під час якого спеціаліст-поліграфолог обговорює результати тестування учасника кримінального процесу (підозрюваного, потерпілого, свідка), уточнює його реакції на запитання та з'ясовує причини фізіологічних сплесків. Встановлено, що післятестова бесіда спрямована на отримання додаткової інформації у кримінальному провадженні, роз'яснення неясностей, а при виявленні причетності до протиправних дій – на схиляння особи (підозрюваного) до надання правдивих свідчень.

Доведено, що проведення спеціальних бесід, як метод психофізіологічного обстеження, є невід'ємним елементом ПФДЗП. Поверхнєве й некомпетентне їх проведення може призвести до зниження валідності отриманих результатів.

Розділ 3

ТАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛІГРАФА ПІД ЧАС ВИЯВЛЕННЯ ОЗНАК КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ОСОБИ, СТАТЕВОЇ СВОБОДИ ТА СТАТЕВОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ

3.1. Методика виявлення прихованої інформації під час розслідування кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи

Методика розслідування кримінальних правопорушень є науковою категорією, що містить комплекс криміналістичних рекомендацій теоретико-прикладного характеру щодо ефективної реалізації завдань кримінального провадження. Своєчасне виявлення, всебічне розслідування кримінальних правопорушень, а також завчасне вжиття заходів профілактики протиправної діяльності відносять до одних із найбільш складних і відповідальних напрямів діяльності НПУ. Важливе значення має оперативність і точність документування злочинної діяльності, своєчасне встановлення особи злочинця та способів протиправних дій, виявлення слідової картини, висунення слідчих версій щодо розвитку злочинної події та ін. Зважаючи на складність отримання доказової інформації, доведення її достовірності, правоохоронці дедалі частіше звертаються до нетрадиційних засобів збирання доказів, зокрема використання поліграфологічних технологій під час розслідування кримінальних правопорушень [63, с. 409]. В умовах правового режиму воєнного стану в Україні відбуваються суттєві зміни у кримінальному та кримінальному процесуальному законодавстві, підходах до реалізації правозастосовної практики.

О. Курман і А. Балибіна наголошують на розвитку криміналістичної тактики і методики розслідування кримінальних правопорушень, розробці

нових технічних засобів і технологій, які стають у нагоді під час проведення СРД, НСРД та процесуальних заходів. Однією з таких технологій є ПФДЗП. Поліграф призначений для одночасної реєстрації подиху, кров'яного тиску, біострумів мозку, серця, м'язів та інших фізіологічних процесів, що, в свою чергу, дозволяє визначити достовірність показань певної особи [237, с. 686].

А. Волобуєв зазначає, що можливості ПФДЗП ґрунтуються на взаємозв'язку емоційного стану людини і фізіологічних проявів її організму [83, с. 40]. З цього приводу Л. Аркуша і О. Чернов наголошують, що для поліграфології, яка ґрунтується на аналізі психофізіологічних реакцій людини під час відповідей на специфічні запитання, стрес відіграє фундаментальну роль. Реакції організму на стресові стимули є базою для інтерпретації отриманих даних, адже саме вони дозволяють відрізнити щирі відповіді від тих, які приховують правдиву інформацію. Однак механізми формування стресу є багатокомпонентними, пов'язані як із фізіологічними, так і психологічними чинниками, тому розуміння їхньої сутності є необхідною умовою для коректної роботи спеціаліста-поліграфолога [7, с. 19].

Методика виявлення прихованої інформації, що використовується під час розслідування кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи (насамперед умисних вбивств (ст. ст. 115–119 КК України), доведення до самогубства (ст. 120 КК України), умисного заподіяння тілесних ушкоджень (ст. ст. 121–125 КК України), побойів і мордувань (ст. 126 КК), домашнього насильства (ст. 126¹ КК України), катувань (ст. 127 КК) та ін.), являє собою комплекс спеціальних тестів, спрямованих на встановлення наявності або відсутності в обстежуваної особи інформації про певну подію чи обставини, що становлять інтерес для ініціатора ПФДЗП.

МВПІ формується не на математичних розрахунках, а на когнітивній психології, передбачаючи аналіз психофізіологічних реакцій людини, і використовує три типи тестів: на знання невідомого рішення, на знання відомого рішення та перевірки версій для визначення, чи приховує особа

значущу інформацію про подію.

Багаторічна практика застосування поліграфа в діяльності органів і підрозділів НПУ свідчить про змогу отримати від учасника кримінального процесу (підозрюваного, свідка, потерпілого) певну інформацію, яку в інший спосіб здобути досить складно або майже неможливо [68, с. 24].

На думку О. Мотляха, поліграф використовується для перевірки ідеальних слідів відображення щодо конкретних подій, обставин, явищ та виявлення у такий спосіб «брехні» людини. Повідомлення неправдивої інформації в процесі комунікації може здійснюватися за допомогою різних способів і прийомів, вибір яких залежить від мотивів і мети особи, котра говорить неправду [307, с. 27].

Отримані в ході ПФДЗП дані мають орієнтуєчий характер і використовуються слідчим під час висунення версій щодо розвитку злочинної події, встановлення особи злочинця, місць його переховування та знаходження речових доказів (знарядь вбивства, предметів для заподіяння ТТУ), виявлення свідків, установлення місця захоронення тіла жертви та ін.

Таку думку підтримує і І. Білоус, зазначаючи, що предметом опитування є отримання орієнтувальної інформації щодо ступеня ймовірності та повноти повідомленої опитуваною особою інформації, джерела отриманої опитуваною особою інформації, уявлень опитуваної особи про певну подію, іншої орієнтувальної інформації, необхідної для конструювання версій розслідування злочинної події [29, с. 102].

С. Градун, С. Делікатний і Ж. Половнікова вказують на можливості: зменшення підозрюваних або осіб, причетних до злочинної події; оцінювання достовірності наданої інформації; здобуття оперативно-значущої інформації, яку в інший спосіб отримати неможливо; отримання фактичних даних, матеріальних доказів та інших відомостей для своєчасного проведення СРД; 5) встановлення місцезнаходження матеріальних доказів на місцевості або у приміщенні [118, с. 42; 103, с. 93].

О. Макарова і О. Матюшенко додають такі завдання ПФДЗП: виявити

суперечності в показаннях, наданих підозрюваними; виявити можливі маніпуляції або дезінформацію; оцінити емоційний стан особи (рівень стресу або тривоги); виявити приховані емоції і реакції, які можуть свідчити про неправдивість або правдивість показань підозрюваних [257, с. 333–334].

В. Соколкін вказує, що МВП спрямована на забезпечення максимальної допомоги щодо визначення складу і кількості учасників ОГ чи ЗО, ролі кожного з учасників у вчиненому діянні, мотивів злочину, повної деталізації отриманої інформації, звуження кола причетних осіб та надання рекомендацій щодо подальшої роботи з підозрюваним [471, с. 120].

Узагальнюючи думки вчених, доходимо висновку, що перевірка на поліграфі є одним із ефективних інструментів під час виявлення та розслідування кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи (умисних убивств, заподіяння ТТУ, катувань, домашнього насильства) і надає можливість слідчому: перевірити слідчі версії та визначити ймовірних підозрюваних; встановити причетність конкретних осіб до протиправних дій; оцінити достовірність наданих показань (підозрюваним, свідком); перевірити достовірність висунутого підозрюваним алібі; виявити приховану інформацію, яка може стати ключовою для розслідування протиправних дій; уточнити особливості розподілу злочинних ролей у складі ОЗГ; встановити мотиви та злочинні наміри особи; визначити місця пошуку доказів (знарядь убивства, пристроїв для катування, предметів для нанесення ТТУ); скоригувати слідчі версії та визначити подальші напрями розслідування [69, с. 74–76].

Наведені завдання використання поліграфа під час розслідування кримінальних правопорушень мають допоміжний характер, проте суттєво прискорюють їх розкриття та документування.

О. Повстяний зауважує, що ПФДЗП доцільно проводити якомога швидше після визначення слідчим кола осіб, які можуть бути причетні до вбивства, навіть раніше, ніж їх звичайне опитування. Це пояснюється тим, що під час звичайного опитування потенційний злочинець отримує

інформацію про те, наскільки добре слідчий ознайомлений із обставинами вбивства, що дає йому змогу скоригувати своє алібі та модифікувати свою поведінку під час спілкування зі слідчим. Окрім того, під час подальшого проведення ПФДЗП він може пояснити свої реакції на запитання поліграфолога тим, що дізнався про певні факти в ході попереднього опитування [354, с. 114–115].

Зважаючи на це, важливе значення має встановлення причетності конкретних осіб до протиправних дій саме на початковому етапі розслідування. Навіть без безпосереднього ПФДЗП сама пропозиція пройти поліграф може мати психологічний вплив на винну особу – викликати тривожність, змусити змінити лінію поведінки або навіть зізнатися у скоєному вбивстві. Опитування з використанням поліграфа дозволяє відсіювати осіб, які правдиво повідомляють обставини, не пов'язані зі злочинною подією, та зосередити ресурси слідства на тих, хто приховує інформацію [69, с. 74–76].

Наведемо декілька прикладів ефективного застосування поліграфа під час *розслідування умисних убивств*.

1. Встановлення причетності підозрюваного до вчинення вбивства.

Ситуація: у селищі міського типу відбулося умисне вбивство гр-на П. Працівники ДКР НПУ встановили ймовірних підозрюваних, причетних до вбивства. Проте жодних прямих доказів їхньої вини встановлено не було. *Особливості використання поліграфа:* з усіма підозрюваними було проведено перевірку на поліграфі. Один із них заперечував свою причетність і стверджував, що під час убивства перебував удома. У процесі тестування поліграф показав високу стресову реакцію на запитання про місце й знаряддя вбивства. За результатами ПФД слідчі більш ретельно перевірили його алібі, внаслідок чого виявилось, що він брехав про своє місцезнаходження. Повторний допит підозрюваного та зібрані докази підтвердили його вину.

2. Виявлення замовного вбивства.

Ситуація: генерального директора одного з підприємств знайшли з

вогнепальним пораненням у власному автомобілі Lexus. Головним підозрюваним у вбивстві був його діловий партнер Р., але будь-яких доказів його причетності та замовлення вбивства не було. *Особливості використання поліграфа:* тестування показало сильну реакцію Р. на запитання щодо можливих мотивів убивства. Під час проведення низки ОРЗ працівники ДКР НПУ встановили, що підозрюваний Р. не діяв самостійно, а замовив убивство через третіх осіб. Під час подальшого розслідування було встановлено і затримано виконавця вбивства.

3. Перевірка показань свідків щодо вчинення вбивства.

Ситуація: гр-н Д. заявив, що став випадковим свідком убивства гр-на В., але не знає вбивцю. *Особливості використання поліграфа:* працівники правоохоронних органів вирішили перевірити його показання за допомогою поліграфа. За результатами тестування було з'ясовано, що він мав емоційну реакцію на запитання про знайомство з убивцею. Під час розслідування виявилося, що він не лише знав убивцю, але й допомагав йому зникнути з місця злочинної події.

4. Виявлення місця захоронення тіла жертви вбивства.

Ситуація: зникла людина, яку вважали вбитою. Працівники ДКР НПУ встановили ймовірних підозрюваних, причетних до зникнення людини. Тіла жертви виявлено не було. *Особливості використання поліграфа:* один із підозрюваних заперечував свою причетність до зникнення особи, але під час тестування виявив сильну реакцію на запитання про певну локацію. Працівники ДКР провели обшук у цьому місці, де і знайшли тіло жертви та сліди вбивці.

Наведені приклади дозволяють дійти висновків, що поліграф суттєво допомагає слідчим ефективніше використовувати ресурси у кримінальному провадженні та фокусуватися на найбільш перспективних напрямках досудового розслідування.

Певні особливості має проведення ПФДЗП під час *розслідування катувань* (ст. 127 КК України). Катування є одним із найнебезпечніших

міжнародних кримінальних правопорушень, що завдає шкоди не лише фізичному, а й моральному стану потерпілих, вимагає глибокого аналізу доказів та встановлення істини у кримінальному провадженні.

В. Соколкін виокремлює такі *види катувань* за методами впливу та формою діяльності: 1) *фізичні способи*: а) нанесення ТТУ руками і ногами, тупими предметами (палицею, гумовим кийком, ременем) або гострими предметами (відрізання частин тіла, різання, свердління, проколювання); б) больовий вплив на чуттєві ділянки тіла шляхом їх стискання; 2) *термічні способи*: а) розташування ділянки тіла потерпілого над відкритим джерелом вогню (вогнищем, запальничкою); б) піднесення до тіла розпечених предметів (праски, паяльника, недопалка цигарки); в) штучне створення умов, термічно небезпечних для життя людини (занурення частин тіла у гарячу воду, спрямування струменя пари на відкриту ділянку тіла); 3) *електричні способи*: катування джерелом току постійної (електрошок) або перемінної напруги (оголені дроти побутових приладів); 4) *способи катування шляхом удушення*: а) занурення голови у рідке середовище; б) одягнення на голову пакетів; в) перекриття дихальних шляхів; г) отруєння спеціальними газовими сумішами; 5) *способи сексуальних катувань*: а) примусове оголення; б) насильницький статевий акт або погрози зґвалтування; в) насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним шляхом; г) примушення потерпілого до спостереження зґвалтування його близьких родичів; 6) *психофізіологічні способи*: а) насильницьке позбавлення сну або харчування; б) примусове годування; в) позбавлення можливості виведення з організму продуктів життєдіяльності; 7) *звуко-світлові та магнітно-резонансні способи*: а) нестерпний вплив гучного звуку на органи слуху або джерел світла на органи зору; б) вплив на організм особи за допомогою магнітних імпульсів; в) використання низькочастотного обладнання; 8) *введення в організм людини речовин та ін'єкцій*: а) катування питною водою або отруйними речовинами; б) ін'єкції медичних препаратів чи отруйних

речовин, що викликають больові відчуття, або наркотичних речовин для розвитку в особи синдрому «наркотичного голодування»; в) «повітряні» ін'єкції у кровоносні судини людини; 9) *залежно від безпосереднього впливу на потерпілого*: а) катування, що безпосередньо виконує людина; б) безпосередній вплив на особу здійснює тварина; в) катування з використанням певних пристроїв [471, с. 121–122].

Збройна агресія рф проти України загострила увагу міжнародної спільноти до проблеми катувань військовополонених. В умовах складнощів збирання доказової бази в зонах бойових дій виникає потреба у використанні допоміжних засобів перевірки інформації, зокрема ПФДЗП.

За даними опитування звільнених із полону українських військових, найбільш поширеними методами катування є: позбавлення води, їжі, сну або доступу до туалету; катування електричним струмом («валіза», «дзвінок путіну»); побиття до втрати свідомості; удушення поліетиленовими пакетами, скотчем, металевими ланцюгами; імітація страти (розстрілу) та погрози насильством чи смертю; сексуальне насильство; видалення частин тіла та шрамування; психологічний тиск, включно з погрозами близьким та родичам.

Тести повинні складатися з урахуванням специфіки насильницьких дій (наприклад, місце, спосіб і знаряддя катування), причетних до злочину осіб та емоційного стану опитуваної особи. Нерідко російські військові записували катування військовополонених на відеокамеру для подальшої пропаганди з метою зниження військового духу Сил безпеки і оборони України.

До основних джерел доказів катування можна віднести: показання потерпілих; відеозаписи насильницьких дій; перехоплення переговорів; висновки судово-медичної експертизи; журнали обліку в «таборах» або місцях ув'язнення [62, с. 409–417; 74, с. 16–18].

У кримінальних провадженнях щодо катувань поліграф може бути використаний для: перевірки показань підозрюваних, свідків чи потерпілих;

ідентифікації причетних до катування осіб; виявлення спотвореної або неповної інформації; оцінки достовірності наданих свідчень; встановлення розбіжностей у версіях сторін; отримання непрямих підтверджень фактів застосування насильства, якщо немає прямих доказів; отримання орієнтирів для міжнародного слідства та ін. Можна погодитися з М. Салтевським, що застосування поліграфа забезпечує отримання додаткової інформації, яка безпосередньо пов'язана з напрямом або об'єктом розслідування, прискорює його перебіг, забезпечує швидку, повну та об'єктивну оцінку достовірності повідомленої особою інформації, сприяє розкриттю злочинів [454, с. 336].

Психофізіологічна перевірка у справах щодо воєнних злочинів має враховувати бойову психотравматизацію і постстресові реакції, які можуть впливати на фізіологічні показники, специфіку військової субординації та тиску. Цілями такої перевірки є встановлення фактів фізичного або психологічного тиску на військовополонених, виявлення відповідальних осіб у складі збройних формувань або сил безпеки, перевірка показань очевидців або колишніх учасників.

Під час проведення ПФДЗП поліграфологу необхідно враховувати наявність у особи ПТСР (PTSD), котрий являє собою порушення психіки, що виникає після пережитої травматичної події (війна, насильство), яка загрожувала життю. Виявляється через перепроживання травми (флешбеки), уникнення спогадів, емоційне заціпеніння та надмірну збудженість.

За цієї ситуації ефективність ПФДЗП залежить від професіоналізму поліграфолога і коректності інтерпретації результатів. Адже самі собою фізіологічні показники є лише орієнтовними, а не абсолютними даними, тобто отримані під час тестування відомості мають імовірнісний та орієнтовний характер, а не встановлюють факти з юридичною достовірністю. Щоб надати результатам дослідження доказової сили, поліграф має застосовуватись у межах судово-психофізіологічної експертизи на підставі відповідної постанови слідчого, прокурора або ухвали слідчого судді або суду залежно від етапу кримінального провадження. Висновок експерта,

складений за результатами такої експертизи, є процесуальним джерелом доказів [366].

Незважаючи на те, що результати ПФДЗП не мають статусу доказів, їх можна розглядати як орієнтовну інформацію для побудови версій, психологічний інструмент перевірки достовірності показань та підставу для ініціювання подальших СРД та НСРД.

Під час проведення ПФДЗП при розслідуванні кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи важливе значення має правильне визначення тестових запитань, складання опитувальників та тактично грамотне застосування «тестових батарей».

Алгоритм складання класичного опитувальника при розслідуванні кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи.

З метою розкриття та розслідування кримінальних правопорушень у МВПІ використовуються два основні підходи: *класичне або блищопитування*.

При цьому важливе значення має підготовка якісного опитувальника, який повинен враховувати усі обставини провадження. Під час написання опитувальника у МВПІ передбачається моделювання усього перебігу злочинної діяльності. Для цього спеціалісту-поліграфологу необхідно:

- всебічно ознайомитися з матеріалами справи (проаналізувати протокол огляду місця події та вилучених предметів, показання підозрюваних і очевидців злочинної події, висновки проведених експертиз);
- отримати від слідчого додаткові відомості щодо певних подій чи фактів, які відсутні у матеріалах провадження, з'ясувати версії щодо механізму злочину та розвитку злочинної події;
- ознайомитися з наявними речовими доказами, провести додаткову бесіду з очевидцями злочинної події або здійснити її рекогносцировку.

Вчені (Т. Морозова, О. Морозов, В. Коба) зазначають, що алгоритм класичного опитувальника для розслідування кримінальних правопорушень за МВПІ повинен складатися з *п'яти основних блоків* [58, с. 56–74], як-от:

1. *Стимульний блок*, який містить такі тести:

1.1. Тест «Як Вас звати?». Структура тесту – 0-N1-R1-N2-N3-R2, інструкція опитуваному – відповідати на всі запитання тесту «ні»;

1.2. Тест «У зв'язку з чим Ви піддаєтеся перевірці на поліграфі?». Структура тесту – 0-N1-N2-R1-N3. Це «тест правдивого “так”», який використовується для того, щоб зафіксувати характер фізіологічної реакції опитуваного при наданні правдивої відповіді на «значуще» питання;

1.3. Тест «Чи готувалися Ви до протидії перевірці на поліграфі?». Структура тесту – 0-N1-R1-R2-R3-R4-R5-R6-R7-R8-R9-R10, де R1-R9 – запитання, що відображають реальні прийоми, які призводять до спотворення фізіологічних реакцій, а R10 – версія опитуваного «Ви прийшли на поліграфологічну перевірку без наміру протидіяти дослідженню?»;

2. *Діагностичний блок, який містить такі тести:*

2.1. Тест «Що абсолютно точно Вам відомо про...?» (називається подія (вбивство, заподіяння тілесних ушкоджень, катування), з приводу якої проводиться розслідування). Структура тесту – 0-N-R1-R2-R3-R4-R5-R6-R7-R8-R9-R10-R11-R12-R13, де R13 – ще одне пред'явлення в перефразованому вигляді запитання, на близьку за змістом пару якого всередині тесту було отримано дві значущі реакції, або запитання, що відображає версію опитуваного, якщо реакцій на жодну з пар запитань немає;

2.2. Тест «Звідки у Вас це знаряддя злочину?» – для опитуваних, у яких виявлений речовий доказ із місця учинення протиправних дій (вогнепальна зброя, предмети для заподіяння тілесних ушкоджень). Структура тесту – 0-N-R1-N2-R2-N3-R3-N4-R4;

2.3. Від трьох тестів на знання невідомого рішення на кримінальне минуле з максимальним форматом 0-N1-R1-R2-R3-R4-R5-R6-R7-R8-R9-R10, у яких кримінальне правопорушення, що розслідується, має бути розподілене на значущі запитання за всіма відомими слідству епізодами. При цьому необхідно враховувати, що тести на наявність у опитуваного кримінального минулого є досить чутливими. Нерідко в ході їх використання можна отримати інформацію про інші невідомі слідству епізоди злочинної

діяльності та протиправні дії, учинені особами з близького оточення опитуваного;

3. *Основний блок, який містить такі тести:*

3.1. Тести на знання відомого рішення – ними встановлюється рівень поінформованості опитуваного про обставини злочинної події;

3.2. Тести перевірки версій – ними перевіряється алібі, яке висунуто особою, яка перевіряється, на початковому етапі досудового розслідування;

3.3. Тести на знання невідомого рішення – ними з'ясовуються ті деталі учинення протиправних дій, які ще у повному обсязі невідомі слідству.

Наведені тести мають формуватися за принципом від загального до окремого (конкретного). При формуванні «батареї» тестів поліграфолог повинен спиратися на результати проведення експертиз та іншу наявну достовірну інформацію у кримінальному провадженні.

Як «значущі» запитання в тестах цього блоку потрібно використовувати відомі ключові обставини події, які вже з'ясовані у процесі розслідування:

- загальні відомості щодо вчинення правопорушення: характер протиправних дій (вбивство, катування, заподіяння ТТУ); місцевість, де відбувалася подія (місто, селище, відкрита місцевість); конкретне місце (будинок, квартира, гараж, узбережжя річки, розважальний заклад); обстановка і спосіб протиправних дій; наслідки протиправних дій;

- шляхи підходу і відходу правопорушників із місця події: спосіб проникнення до об'єкта та його залишення; предмети, які було використано під час протиправних дій (катування, вбивства, домашнього насильства);

- шкода, яка завдана конкретній особі (характер і локалізація ТТУ);

- зміст слів, фраз, особливості поведінки, одягу правопорушників під час протиправних дій, які відомі слідству завдяки показанням свідків або інших підозрюваних (якщо злочин учинено у складі ОЗГ);

- знаряддя злочину (знаряддя вбивства – вогнепальна зброя, наручники, поліетиленові пакети, «удавки»; предмети, якими наносились

ТТУ потерпілому). Якщо знаряддя злочину вже знайдено, то після пред'явлення тестів зі словами-стимулами можна провести тест-упізнання цих знарядь;

- методи, що застосовувалися під час заподіяння ТТУ, катування і тортур. Так, свідчення звільнених із полону військовослужбовців ЗСУ та матеріальні докази з катівень вказують на те, що окупанти використовують широкий перелік методів тортур і мордування;

- наявність і розташування на місці події певних предметів та об'єктів;
- ідентифікаційні ознаки особи потерпілого: вік, стать, зріст, статура, волосся, особливі та супутні прикмети; характер заподіяних ТТУ на тілі потерпілого (різана рана шиї, колота рана голови, вогнепальне поранення в ділянці серця, удари по спині чи голові); де саме було залишене тіло жертви (у приміщенні, підвалі, посеред вулиці); розташування тіла загиблого, якщо відповідно до висновку експертизи він помер одразу, не намагаючись пересуватися (лицем до землі, притулене до дерева); сліди переміщення або волочіння потерпілого;

- речові докази, що залишені злочинцем на місці події: знаряддя злочину (зброя, спеціально пристосовані пристрої для заподіяння ТТУ); предмети одягу і особисті речі; залишки їжі, недопалки; сліди крові, слини, сперми та інших виділень людини; відбитки пальців рук, взуття;

- ідентифікаційні ознаки особи злочинця: особливі та супутні прикмети, характерні особливості злочинної поведінки;

- предмети, що були вкрадені злочинцем, та місце їх приховання: гроші (сума, валюта, номінал, характер скріплення, особливості упакування); речі та їхні ознаки; коштовності (вид, склад металу, наявність дорогоцінного каміння, кількість, вигляд); техніка (тип, назва фірми); характеристики схованки;

- зброя, інструменти та інші предмети, яких намагався позбутися злочинець (вогнепальна зброя, засоби катування чи мордування, особистий одяг після вбивства, документи, речі для зміни зовнішності тощо);

– засоби пересування злочинців під час злочинної діяльності: автомобіль (марка, колір, державний номер) чи інші засоби пересування;

4. *Блок тестів для з'ясування того, коли і від кого опитуваний отримав інформацію про злочинну подію* – містить такі тести для перевірки версій:

4.1. Тест «Коли Ви особисто дізналися про...?» (називається безпосередньо подія, яка є предметом розслідування). Структура тесту – 0-N1-R1-R2-R3-R4-R5-R6, де R6 – запитання, що відображає версію опитуваного. Усі запитання до R5 включно пред'являються винятково в послідовному хронологічному порядку;

4.2. Тест «Яким чином Ви дізналися про...?» (називається безпосередньо подія, яка є предметом розслідування). Структура тесту – 0-N1-R1-N2-R2-N3-R3, де R1 – «Відома інформація від людей, які вчинили...?», R2 – «Знаєте, тому що самі це вчинили...?», R3 – запитання, що відображає версію опитуваного;

5. *Блок тестів, що пред'являється опитуваним, які відповідно до результатів ПФДЗП з високим ступенем імовірності володіють інформацією причетної до злочинної події особи.* Основне завдання цих тестів – отримання інформації, яка забезпечить вихід на доказову базу. Причетність у цьому блоці не встановлюється – це завдання вирішується тестами другого, третього та четвертого блоків опитувальника. Цей блок переважно складається з тестів на знання невідомого рішення, тоді як тести перевірки версій включаються в нього в обмеженій кількості, найчастіше для встановлення причин зміни показань, визначення справжнього «особистого внеску» опитуваного та у випадку, коли правопорушення вчинене у складі ОЗГ, які намагаються більш тяжку вину перекласти на інших співучасників злочину. Головна мета тестування – встановлення мотивів, рольової позиції опитуваного у вчиненні протиправних дій (вбивства, катування); визначення, які саме дії виконував опитуваний під час протиправних дій (наносив жертві удари тупими предметами, зв'язував руки, перекривав дихання); з'ясування

причин зміни ним показань; встановлення невідомих слідству співучасників протиправних дій і місця приховання викрадених грошей і цінностей; пошук тіла жертви; схиляння до надання правдивих показань через з'ясування причин, які заважають опитуваному це зробити [58, с. 56–74].

Основу МВПІ складають тести на встановлення невідомого рішення, тести на підтвердження відомого рішення, а також тести перевірки версій. Кожен із зазначених видів тестів має власне функціональне призначення, особливості побудови та порядок оцінки отриманих результатів, однак усі вони базуються на аналізі психофізіологічних реакцій людини у відповідь на пред'явлені стимули.

Тести на встановлення невідомого рішення при розслідуванні кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи використовуються у випадках, коли відсутня достовірна інформація про конкретну ознаку події або обставини, однак передбачається, що така інформація зберігається у пам'яті обстежуваного. Метою цього виду тестів є виявлення найбільш значущого стимулу поміж декількох запропонованих варіантів. При цьому всі варіанти відповідей зовні виглядають рівнозначними, але лише один із них відповідає реальній інформації, яка відома особі. Аналіз результатів у таких тестах здійснюється шляхом порівняння величини фізіологічних реакцій на кожний із стимулів. Найбільш значущим визначається той стимул, що викликав максимальну емоційну та фізіологічну напругу.

Тести на підтвердження відомого рішення застосовуються у випадках, коли певні обставини або деталі події вже достовірно встановлені слідством, оперативними матеріалами чи іншими джерелами інформації. У таких тестах значущими є запитання, що відображають конкретні часткові ознаки події, котрі мають бути відомі підозрюваному або свідку. Основне завдання – визначення наявності в обстежуваного інформації про конкретний факт шляхом порівняння його психофізіологічних реакцій на релевантні та нейтральні стимули.

Тести перевірки версій використовуються для оцінки декількох можливих пояснень певної події або поведінки особи. У таких тестах окремі запитання відображають версію слідства чи поліграфолога, тоді як інші запитання відображають пояснення, надані самим обстежуваним. Під час проведення ПФДЗП оцінюється, на запитання якої групи спостерігаються більш виражені психофізіологічні реакції. Це дозволяє визначити, яка з перевірюваних версій є більш значущою для обстежуваної особи (підозрюваного, свідка).

Запитання, що використовуються у тестах МВП, поділяються на «нульові», «нейтральні» та «значущі» (релевантні). Побудова тестів здійснюється з урахуванням принципу внутрішньої тематичності. Це означає, що всі запитання в межах одного тесту повинні стосуватися конкретної події, факту або обставин, які підлягають перевірці. У зв'язку з цим до тестів не включаються запитання, що не стосуються предмета дослідження.

«Нульове» запитання, як правило, використовується першим у структурі тесту. Основним його призначенням є фіксація початкового психофізіологічного стану обстежуваного та адаптація особи до процедури тестування. Реакції, отримані у відповідь на «нульове» запитання, зазвичай не враховуються під час загального підрахунку результатів. Водночас аналіз співвідношення реакцій на «нульове» та подальші нейтральні запитання дозволяє спеціалісту оцінити ступінь адаптації обстежуваного до тесту, а також встановити, чи стабілізувався його емоційний стан після початку ПФДЗП.

Нейтральні запитання виконують одразу декілька важливих функцій у структурі тестування. З одного боку, вони використовуються як проміжні стимули між значущими запитаннями та дозволяють частково знизити рівень емоційного напруження обстежуваного. Це сприяє більш чіткому відображенню реакцій саме на релевантні стимули та запобігає накопиченню загальної емоційної напруги. З іншого боку, реакції на нейтральні запитання в окремих видах тестів виступають базовими показниками, з якими

порівнюються реакції на релевантні запитання. Нейтральне запитання повинно відповідати певним вимогам. Воно не має викликати в обстежуваного внутрішнього конфлікту, необхідності приховувати інформацію або надавати неправдиву відповідь. Крім того, відповідь на таке запитання не повинна потребувати тривалих міркувань чи складного аналізу. Рішення про відповідь на нейтральне запитання має прийматися швидко, без суттєвого емоційного навантаження. Лише за таких умов реакції на нейтральні стимули можуть використовуватись як об'єктивна база для подальшого порівняння.

Значущі (релевантні) запитання є основними елементами тесту та безпосередньо пов'язані з предметом перевірки. Саме вони містять інформацію про подію, факт чи обставини, щодо яких проводиться ПФДЗП. Формування релевантних запитань здійснюється з урахуванням мети конкретного тесту та характеру інформації, яку необхідно перевірити. У тестах на встановлення невідомого рішення значущими фактично є всі запитання, окрім «нульового» та нейтральних, оскільки кожен стимул може потенційно містити правильний варіант відповіді. У тестах на підтвердження відомого рішення значущими є запитання, що відображають конкретні, достовірно встановлені ознаки події. У тестах перевірки версій значущі запитання формуються так, щоб окремо відображати позицію слідства і пояснення обстежуваного.

На думку Ю. Гонтар, релевантні запитання мають бути точними, стислими й зрозумілими, унеможлиблювати подвійне тлумачення та містити активне дієслово щодо злочинної події. Нейтральні запитання передбачають можливість давати стверджувальні чи заперечні відповіді, спрямованість на біографію та орієнтованість на момент тестування [98, с. 32].

Під час аналізу результатів тестування враховуються особливості кожного виду тесту та характер отриманих психофізіологічних реакцій. У тестах на встановлення невідомого рішення здійснюється порівняння величини емоційної напруги, зафіксованої у відповідь на різні стимули в

межах одного тесту. Найбільш значущим вважається той стимул, який викликав максимальну фізіологічну реакцію в обстежуваного.

У тестах на підтвердження відомого рішення аналіз проводиться шляхом порівняння реакцій на релевантні запитання з реакціями на нейтральні стимули. Якщо реакції на значущі запитання суттєво перевищують базові показники, це може свідчити про наявність у обстежуваного інформації щодо перевірюваної події або факту. У тестах перевірки версій порівнюються реакції на запитання, що відображають версію слідства або поліграфолога, з реакціями на запитання, що відображають пояснення обстежуваного. Більш виражені психофізіологічні реакції на певну групу стимулів можуть свідчити про їхню більшу суб'єктивну значущість для особи. Оцінка результатів тестування завжди здійснюється комплексно. Аналіз окремого запитання без урахування інших реакцій не допускається, оскільки висновок формується виключно на підставі сукупності отриманих показників. Базою для аналізу виступають реакції на запитання, об'єднані в один тематичний блок або групу, спрямовану на вирішення конкретного завдання, поставленого перед спеціалістом. Саме комплексний підхід до оцінки результатів дозволяє забезпечити об'єктивність, повноту та наукову обґрунтованість висновків за результатами проведеного ПФДЗП.

Тести на знання невідомого рішення є одним із найбільш складних та водночас найбільш ефективних інструментів сучасної поліграфології. Його застосування спрямоване не на підтвердження вже відомих обставин, а на виявлення прихованої інформації, яка на момент проведення опитування невідома поліграфологу або органам досудового розслідування. Саме тому цей вид тестування вважається пошуковим, оскільки його головна мета полягає у визначенні поміж декількох можливих варіантів того стимулу, який має найбільшу значущість для обстежуваної особи. Необхідність використання тесту на знання невідомого рішення виникає у тих випадках, коли має місце кримінальне правопорушення, однак відсутня повна

інформація про механізм його вчинення, спосіб приховування слідів, коло причетних осіб чи інші суттєві обставини. Поліграфолог у таких випадках не знає наперед, яке саме запитання або який саме варіант відповіді викличе виражену психофізіологічну реакцію в обстежуваного. Саме тому після нейтрального запитання всі наступні вважаються значущими, а їхнє призначення полягає у поступовому звуженні кола пошуку прихованої інформації.

Сучасна практика використання поліграфа демонструє, що пошукові тести можуть застосовуватися у надзвичайно широкому спектрі ситуацій. Вони використовуються під час розслідування кримінальних правопорушень, проведення оперативно-розшукових заходів, а також встановлення прихованих мотивів поведінки особи. За допомогою таких тестів можна встановлювати місця переховування зброї, викраденого майна, документів або інших речових доказів. Окреме значення вони мають у випадках пошуку безвісти зниклих осіб або встановлення місця приховування тіла загиблого. При цьому діапазон пошуку може бути надзвичайно широким – від визначення конкретної країни чи регіону до встановлення певної будівлі, приміщення або навіть схованки всередині помешкання.

Крім того, пошукові тести дозволяють встановлювати коло осіб, які можуть бути причетними до вчинення правопорушення. Для цього як стимули можуть використовуватися прізвища, фотографії, псевдоніми, посади, військові звання, назви населених пунктів, місць зустрічей, адреси або інші об'єкти, які можуть бути відомі лише причетній особі.

Важливою особливістю тесту на знання невідомого рішення є його структура. Як правило, тест складається з «нульового» запитання, одного нейтрального запитання та серії релевантних запитань або стимулів. «Нульове» запитання використовується для адаптації обстежуваного до процедури тестування та для фіксації початкового психофізіологічного фону. Реакції на нього зазвичай не враховуються під час подальшої оцінки результатів. Нейтральне запитання виконує функцію порівняльного фону, з

яким надалі співвідносяться реакції на всі значущі стимули. Після цього послідовно пред'являються запитання або інші стимули, кожен із яких потенційно може бути пов'язаний із прихованою інформацією.

У ролі стимулів можуть використовуватися не лише словесні формулювання, а й фотографії, графічні зображення, схеми місцевості, карти, цифрові позначення, фрагменти тексту або інші візуальні об'єкти. Використання візуальних стимулів особливо ефективно у випадках, коли необхідно встановити місцезнаходження певного об'єкта, визначити конкретну особу або перевірити обізнаність щодо певної події.

Формат тесту може змінюватися залежно від поставлених завдань. Мінімальний формат зазвичай передбачає «нульове» запитання, нейтральне запитання та три значущі стимули. Водночас у складних ситуаціях кількість значущих запитань може бути значно більшою. Практика засвідчує, що допустимим є використання до 13 значущих стимулів у межах одного тесту. У виняткових випадках їхня кількість може бути збільшена, однак поліграфолог повинен враховувати, що надмірне навантаження може призвести до психофізіологічного виснаження обстежуваного, а це, у свою чергу, здатне знизити вираженість реакцій та ускладнити інтерпретацію результатів.

Ефективність пошукових тестів значно підвищується у випадках використання не одного окремого тесту, а цілого комплексу взаємопов'язаних тестів. Найчастіше формується батарея з 3–4 тестів, які логічно доповнюють один одного та дозволяють поступово конкретизувати приховану інформацію. Наприклад, якщо первинний тест свідчить про можливу причетність особи до вчинення вбивства, подальші пошукові тести можуть бути спрямовані на з'ясування знарядь убивства, місць їх приховання або кола осіб, які могли бути пов'язані з насильницькими діями.

Під час складання тестів на знання невідомого рішення особливе значення має правильне розташування значущих стимулів. Від того, наскільки грамотно побудований тест, залежить можливість отримання

чітких та інформативних психофізіологічних реакцій. Одним із базових принципів побудови пошукових тестів є недопущення логічної передбачуваності. Якщо найбільш імовірні варіанти будуть розташовані поруч або послідовно, обстежуваний може психологічно підготуватися до очікуваного стимулу, що негативно вплине на інформативність реакцій. Саме тому під час ПФДЗП застосовується принцип чергування найбільш і найменш ймовірних ознак.

Суть цього принципу полягає у тому, що найбільш імовірні варіанти необхідно «розбавляти» менш імовірними. Якщо мова йде про числові показники, великі цифри доцільно чергувати з малими, а реалістичні варіанти – із завідомо малоімовірними. Такий підхід дозволяє знизити ефект очікування та підтримувати стабільний рівень психоемоційного напруження протягом усього тесту. Наприклад, якщо під час розслідування є підстави вважати, що напад було вчинено 2 або 3 особами, поліграфолог не розташовує ці варіанти поспіль. Навпаки, між найбільш імовірними варіантами вставляються менш правдоподібні значення. У результаті тест має більш природний вигляд і не дозволяє обстежуваному зрозуміти, які саме відповіді є найбільш цікавими для спеціаліста. Наведемо приклад такого тесту.

Тест щодо встановлення кількості учасників нападу: 0. У нападі брали участь 7 осіб? N. У нападі брали участь 8 осіб? R. У нападі брала участь 1 особа? R. У нападі брали участь 6 осіб? R. У нападі брали участь 2 особи? R. У нападі брали участь 9 осіб? R. У нападі брали участь 3 особи? R. У нападі брали участь 10 осіб? R. У нападі брали участь 4 особи?

У цьому випадку найбільш імовірні стимули – «дві особи» та «три особи» – не розташовані поруч, а відокремлені іншими, менш реалістичними варіантами. Це дозволяє уникнути концентрації уваги обстежуваного лише на ключових запитаннях.

Особливості побудови тестів суттєво відрізняються у випадках, коли необхідно встановити часові характеристики події. Якщо при визначенні

кількості осіб або місця події доцільно використовувати хаотичне чергування варіантів, то при встановленні часу, дати або періоду доби більш ефективним є поступальний принцип побудови тесту. У таких випадках стимули подаються у логічній часовій послідовності. Це пояснюється тим, що сприйняття часу людиною є природно послідовним, а надто хаотичне розташування часових проміжків може викликати плутанину та ускладнювати процес сприйняття запитань. При встановленні дня тижня запитання доцільно розташовувати у хронологічному порядку, починаючи з найменш імовірних варіантів. При цьому між окремими днями можуть використовуватися проміжні стимули, наприклад «із понеділка на вівторок» або «з п'ятниці на суботу», що дозволяє деталізувати часовий проміжок [додаток Ж].

Тест щодо встановлення дня вчинення події: 0. Подія сталася у понеділок? Н. Подія відбулася у ніч із понеділка на вівторок? Р. Подія сталася у вівторок? Р. Подія відбулася у ніч із вівторка на середу? Р. Подія сталася у середу? Р. Подія відбулася у ніч із середи на четвер? Р. Подія сталася у четвер? Р. Подія відбулася у ніч із четверга на п'ятницю? Р. Подія сталася у п'ятницю? Р. Подія відбулася у ніч із п'ятниці на суботу? Р. Подія сталася у суботу? Р. Подія відбулася у ніч із суботи на неділю? Р. Подія сталася у неділю? Р. Подія відбулася у ніч із неділі на понеділок?

У подібний спосіб будуються *тести для встановлення періоду доби*. Спочатку можуть використовуватися найменш імовірні часові проміжки, після чого поліграфолог поступово переходить до більш конкретних варіантів, наприклад: 0. Подія сталася у ранковий час? Н. Подія відбулася до полудня? Р. Подія сталася в обідній час? Р. Подія відбулася після обіду? Р. Подія сталася ближче до вечора? Р. Подія відбулася у вечірній час? Р. Подія сталася пізно ввечері? Р. Подія відбулася вночі? Р. Подія сталася під ранок?

Після отримання реакцій у таких тестах поліграфолог може перейти до більш деталізованого встановлення конкретного часу. При цьому наступний тест будується вже з урахуванням попередніх результатів. Якщо, наприклад,

найбільш виражені реакції були отримані на вечірній або нічний проміжок часу, то наступний тест охоплюватиме саме ці години. Важливо враховувати, що часові формулювання повинні бути максимально зрозумілими для обстежуваного та відповідати його звичній манері сприйняття часу. Для однієї людини природним буде формулювання «о 21-й годині», а для іншої – «о 9-й вечора». Використання звичних для особи мовних конструкцій дозволяє зробити стимули більш психологічно значущими.

Тест щодо встановлення часу вчинення кримінального правопорушення: О. Подія сталася близько 8 ранку? Н. Подія відбулася приблизно о 9-й ранку? Р. Подія сталася близько 10-ї ранку? Р. Подія відбулася перед обідом – близько 11-ї години? Р. Подія сталася опівдні? Р. Подія відбулася після обіду – близько 14-ї години? Р. Подія сталася приблизно о 16-й годині? Р. Подія відбулася ближче до вечора – о 18-й годині? Р. Подія сталася у вечірній час – близько 20-ї години? Р. Подія відбулася пізно ввечері — близько 22-ї години? Р. Подія сталася вночі – близько 23-ї години? Р. Подія відбулася після опівночі?

Таким чином, правильна побудова тестів на знання невідомого рішення є одним із ключових факторів ефективності ПФДЗП. Правильна розстановка стимулів, урахування найбільш і найменш імовірних варіантів, поступове звуження кола пошуку та адаптація формулювань до особливостей сприйняття обстежуваного дозволяють значно підвищити інформативність отриманих психофізіологічних реакцій та ефективність подальшого аналізу результатів.

Тести на знання невідомого рішення мають особливу цінність під час встановлення мотивів злочинних дій (убивства, заповдіання ТТУ). Саме мотив часто є тією прихованою складовою, яку особа намагається ретельно приховати, оскільки він безпосередньо розкриває справжні причини поведінки, характер взаємовідносин між учасниками події, а також внутрішні спонукання до вчинення протиправних дій. У багатьох випадках навіть за наявності доказів причетності особи до певної події слідство не має повної

інформації про справжні мотиви вчинення злочину. Саме тому використання пошукових тестів дозволяє не лише встановлювати окремі факти, а й поступово виходити на психологічну основу події.

Під час роботи з мотивами особливо важливим є використання не одного окремого тесту, а цілої батареї взаємопов'язаних тестів. Така система дозволяє поліграфологу поступово деталізувати напрям пошуку та перевіряти одну й ту саму інформацію у різних смислових формулюваннях. При цьому основна ідея запитання залишається незмінною, однак сама конструкція речення змінюється. Це робиться для того, щоб уникнути звикання обстежуваного до формулювань та забезпечити стабільність психофізіологічних реакцій.

Під час побудови тестів щодо мотивів обов'язково враховуються версії слідства, ОРІ, показання свідків, особливості взаємовідносин між учасниками події, а також спосіб життя потерпілого або підозрюваного. Усі можливі мотиви повинні бути логічно обґрунтованими та відповідати реальним обставинам справи. Водночас найбільш імовірні варіанти не рекомендується групувати разом – їх необхідно чергувати з менш імовірними версіями.

Наприклад, при встановленні можливих мотивів убивства Сергія може бути використана батарея тестів, у якій кожен наступний тест фактично перевіряє ті самі версії, але в іншому словесному оформленні.

Перший тест може бути спрямований на загальне визначення причини конфлікту. *Тест 1. Через що могли вбити Сергія?* 0. Сергій став випадковою жертвою? Н. Сергія вбили через непорозуміння? Р. Сергія вбили через неповернений борг? Р. Сергія вбили через конфлікт із чужою дружиною? Р. Сергія вбили через проблеми у спільних справах? Р. Сергія вбили через його погрози впливовим людям? Р. Сергія вбили через те, що він когось обдурих? Р. Сергія вбили через особисту образу?

У цьому тесті кожне запитання стосується окремого можливого мотиву. Формулювання є достатньо простими й зрозумілими, що дозволяє обстежуваному легко сприймати зміст стимулів. Водночас поліграфолог

отримує можливість виявити найбільш значущі напрями для подальшої деталізації. Наступний тест будується вже з використанням інших мовних конструкцій, однак зміст перевірюваних мотивів загалом зберігається.

Тест 2. Що стало причиною вбивства Сергія? 0. Сергія вбили помилково? N. Сергія вбили через зовнішню схожість із кимось? R. Сергія вбили через невиконані домовленості? R. Сергія вбили через стосунки з чужою жінкою? R. Сергія вбили через конфлікти у бізнесі? R. Сергія вбили через фінансові претензії? R. Сергія вбили, оскільки він став небезпечним для певних осіб? R. Сергія вбили через давню неприязнь? Тут змінюються словесні формулювання, але фактично перевіряються ті самі напрями: боргові зобов'язання, ревності, бізнес-конфлікти, загроза для інших осіб або особисті неприязні стосунки. Таке перефразування дозволяє виключити випадковість реакцій та підтвердити стійкість психофізіологічних проявів.

Третій тест може бути ще більш деталізованим та емоційно орієнтованим.

Тест 3. Чому вирішили позбавити життя Сергія? 0. Сергія хотіли використати для залякування інших? N. Сергій став жертвою збігу обставин? R. Сергій заважав іншим заробляти гроші? R. До Сергія ревнували дружину або співмешканку? R. Сергія вбили через те, що комусь було вигідно його усунути? R. Сергій не повертав позичені кошти? R. Сергій повадився нечесно у спільних справах? R. Хтось хотів йому помститися? R. Сергій принизив або образив когось? У подібних тестах важливу роль відіграє не лише зміст стимулу, а й спосіб його подачі. Поліграфолог повинен використовувати формулювання, які максимально відповідають стилю мислення та мовлення обстежуваного. Чим ближчими є запитання до звичних для людини слів і понять, тим більш психологічно значущими вони стають.

Під час ПФДЗП нерідко виникає необхідність повторного використання одного смислового стимулу наприкінці тесту. У таких випадках запитання рекомендується дещо змінювати або уточнювати.

Наприклад, якщо раніше використовувалося формулювання «Сергія вбили через борг?», то повторний стимул може звучати як «Причиною конфлікту з Сергієм стали гроші, які він не повернув?». Такий підхід дозволяє перевірити стабільність реакцій та знизити ймовірність випадкових психофізіологічних коливань.

Можливості тестів на знання невідомого рішення практично не мають жорстких меж. Ефективність їх використання значною мірою залежить від професійного досвіду поліграфолога, його вміння аналізувати інформацію, логічно мислити та творчо підходити до побудови стимулів. Отримавши реакцію на один стимул, спеціаліст фактично отримує основу для створення наступних тестів, поступово переходячи від загальних напрямів до максимально конкретних деталей. Саме тому пошукові тести часто будуються за принципом поступового звуження інформації. Спочатку перевіряються загальні категорії: мотив, напрям конфлікту, коло причетних осіб або характер події. Після цього поліграфолог переходить до уточнення окремих деталей: способу дій, часу, місця, конкретних осіб, предметів або обставин.

У деяких випадках тестування може починатися з досить широких пошукових запитань, наприклад: «Яку тему Ви найбільше не хотіли б обговорювати під час опитування?», «Яка інформація для Вас є найбільш небажаною для розголошення?», «Що саме Ви намагаєтесь приховати від слідства?». Подальші тести формуються вже на підставі отриманих реакцій.

Завершальні тести, навпаки, можуть бути максимально конкретними та спрямованими на отримання орієнтуючої інформації щодо інших осіб або додаткових джерел доказів. Наприклад: «Хто ще володіє інформацією про подію?», «Хто може знати справжню причину конфлікту?», «Кого необхідно додатково перевірити для встановлення істини?».

Таким чином, тести на знання невідомого рішення є одним із найбільш гнучких та інформативних інструментів поліграфології. Їх використання дозволяє не лише перевіряти вже існуючі версії, а й отримувати нову

інформацію, виявляти приховані мотиви поведінки та формувати напрям подальшого розслідування.

Тести на знання відомого рішення є одним із найбільш інформативних інструментів сучасної поліграфології, який використовується для встановлення того, чи володіє обстежувана особа інформацією про певні обставини події, що розслідується. Основна ідея цього методу полягає не у прямому доведенні вини, а у виявленні факту обізнаності людини щодо деталей, які можуть бути відомі лише безпосередньо причетним особам або тим, хто отримав таку інформацію з достовірних джерел. Під час проведення тесту поліграфолог формує серію запитань або стимулів, поміж яких лише один містить достовірну часткову ознаку події. Інші варіанти виступають як нейтральні або альтернативні. Якщо обстежуваний не має інформації про подію, усі варіанти сприймаються ним приблизно однаково. У випадку ж, коли людина приховує знання певної деталі, її психофізіологічні реакції на значущий стимул, як правило, будуть більш вираженими. Саме на виявленні таких реакцій і базується практичне застосування цього виду тестування.

Вираженість реакцій значною мірою залежить від індивідуально-психологічних особливостей людини. На характер реагування можуть впливати тип темпераменту, рівень розвитку пам'яті та мислення, здатність прогнозувати події, рівень тривожності, а також стратегія поведінки, яку обстежуваний вибрав для захисту власної позиції.

Суттєве значення має і ставлення особи до можливих наслідків ПФДЗП. Для одних осіб результати перевірки можуть бути критично важливими через загрозу кримінальної відповідальності, втрати репутації, тоді як інші сприймають процедуру менш емоційно. Відповідно, інтенсивність реакцій у різних людей може суттєво відрізнятися навіть за однакових умов тестування.

Водночас центральним принципом тесту на знання відомого рішення залишається те, що особа, яка приховує певну інформацію, зазвичай демонструє найбільш виражену психофізіологічну реакцію саме на істинну

часткову ознаку. Саме цей критерій і має найбільше значення для спеціаліста.

Однак сама собою реакція на окремий стимул не може автоматично свідчити про причетність людини до протиправних дій. Трапляються випадки, коли обстежуваний дійсно знає певну деталь події, але абсолютно не причетний до її вчинення. Подібне може відбуватися через неналежне дотримання режиму нерозголошення інформації під час розслідування або через випадкове отримання відомостей від інших осіб.

Наприклад, людина могла почути певну деталь у розмові, стати свідком необережного висловлювання або отримати інформацію від знайомих, не надаючи їй особливого значення. Згодом така інформація могла забутися на свідомому рівні, однак під час тестування несподівано актуалізуватися. У такій ситуації організм реагує на знайомий стимул, хоча сама особа може бути переконана, що не приховує нічого важливого. Саме тому професійний поліграфолог ніколи не робить висновки виключно за реакцією на одне запитання, а оцінює результати комплексно – з урахуванням усіх тестів, поведінки обстежуваного та матеріалів перевірки.

Постійне змінювання місця розташування значущого стимулу у тестах є необхідним для запобігання виникненню так званого позиційного ефекту. Йдеться про ситуацію, коли людина починає реагувати не на зміст запитання, а на його місце у структурі тесту. Найчастіше подібне трапляється у достатньо інтелектуально розвинених осіб, здатних швидко помічати закономірності та формувати умовні рефлекси.

Важливим елементом є суворе дотримання принципу нерозголошення значущої інформації. Поліграфолог повинен будувати запитання у такий спосіб, щоб справжня деталь події не ставала очевидною для обстежуваного під час самого тестування. У подальшому отримані результати повинні підтверджуватися доказами, свідченнями або іншими матеріалами справи.

Сучасна практика ПФДЗП свідчить про те, що тест на знання відомого рішення є ефективним інструментом виявлення прихованої обізнаності особи

щодо певної події. Водночас його результати не можуть розглядатися ізольовано від інших даних перевірки. Надійність висновків забезпечується лише комплексним аналізом усіх отриманих реакцій, професійністю поліграфолога та дотриманням методичних вимог під час проведення ПФД.

Побудова якісних тестів на знання відомого рішення потребує глибокого вивчення матеріалів провадження, аналізу деталей події, логіки дій причетної особи, а також ретельного підбору стимулів. Така робота є складнішою і потребує більше часу, ніж використання стандартних шаблонних тестів, тому деякі спеціалісти свідомо уникають її.

Водночас саме тести на знання відомого рішення здатні забезпечити найбільш аргументований та переконливий результат ПФДЗП. Якщо у процесі тестування реєструється система стійких значущих реакцій на низку істинних часткових ознак події, висновок спеціаліста набуває високого ступеня достовірності. Причина цього полягає у самій природі тесту. Особа, яка безпосередньо вчиняла певні дії, майже завжди володіє значно глибшим і детальнішим обсягом інформації про подію, ніж будь-хто інший. Навіть якщо стороння людина знайома з матеріалами розслідування, читала процесуальні документи або чула деталі від інших осіб, її знання зазвичай мають поверхневий характер. Реальний виконавець пам'ятає подію не лише на логічному рівні, а і з огляду на власний емоційний та психофізіологічний досвід переживання ситуації. Саме це і виявляється під час тестування.

Показовими у цьому контексті є випадки, коли непричетні особи під тиском обставин або внаслідок психологічного впливу погоджуються взяти на себе відповідальність за злочин, якого не вчиняли. Навіть після детального інструктування такі люди нерідко припускаються помилок при відтворенні механізму події, плутають деталі, неправильно описують послідовність дій або не можуть пояснити окремі обставини, відомі справжньому причетному. Це ще раз підтверджує, що механічне знання інформації суттєво відрізняється від особистого переживання події.

Структура та особливості наповнення тесту. Тест на знання

відомого рішення будується за принципом поєднання релевантних і нейтральних стимулів. Його основним завданням є створення умов, за яких значуща інформація не буде очевидною для обстежуваного, але водночас викличе виражену реакцію у випадку приховування знань. Класична структура тесту містить: одне «нульове» запитання, від одного до чотирьох релевантних запитань, нейтральні запитання, які використовуються для розділення релевантних стимулів. Загальна кількість стимулів у тесті зазвичай не повинна перевищувати дев'яти. Надмірно великий обсяг запитань може призводити до психофізіологічного виснаження обстежуваного, втрати концентрації уваги та погіршення якості реєстрації реакцій.

У ролі стимулів можуть використовуватися не лише словесні запитання. У практичній діяльності поліграфологи нерідко застосовують фотографії, предмети, документи, елементи одягу, зображення місцевості, окремі речі або інші об'єкти, пов'язані з подією. Подібні стимули здатні викликати більш сильний емоційний відгук, ніж звичайні вербальні формулювання.

Формати тестів із одним значущим запитанням. Найпростішим варіантом є тест, який містить лише одну істинну часткову ознаку. У такому випадку значуще запитання розміщується поміж нейтральних у різних позиціях, що дозволяє уникнути формування передбачуваної структури. Значуще запитання може бути розташоване: на початку тесту, у середині, ближче до завершення, у завершальній частині після кількох нейтральних стимулів. Якщо у тесті використовуються фотографії або предметні стимули, кількість нейтральних елементів може бути збільшена. Це робиться для того, щоб приховати логіку побудови тесту та ускладнити можливість прогнозування значущого стимулу.

Особливості тестів із двома значущими запитаннями. Тести, що містять дві істинні часткові ознаки, мають значно більше варіантів побудови. Значущі (релевантні) стимули можуть розташовуватися: через один

нейтральний елемент; через декілька нейтральних стимулів; на різних позиціях у межах тесту; ближче до початку або завершення тестування. На практиці більшість спеціалістів віддає перевагу коротшим форматам із мінімально необхідною кількістю запитань. Такий підхід дозволяє зменшити втому обстежуваного та підтримувати стабільний рівень уваги.

Водночас у певних категоріях перевірок доцільно використовувати складніші та довші формати. Насамперед це стосується: осіб, які вже проходили поліграфологічні перевірки; людей, добре обізнаних із принципами побудови тестів; співробітників спеціальних служб; обстежуваних, які можуть бути навчені методів протидії поліграфу; перевірок у межах ОРД або контррозвідувальної діяльності. У подібних випадках збільшення кількості нейтральних стимулів та зміна структури тесту допомагають знизити ефективність можливих спроб прогнозування значущих запитань.

Окрему увагу поліграфологи приділяють так званому закриттю тесту нейтральним запитанням. Вважається, що завершення тесту нейтральним стимулом дозволяє уникнути надмірного емоційного фіксування обстежуваного на останньому значущому запитанні та забезпечує більш стабільну динаміку реакцій.

Тести із трьома та чотирма релевантними запитаннями. Під час використання трьох або чотирьох значущих стимулів структура тесту стає ще більш варіативною. Основні принципи побудови залишаються незмінними: значущі запитання не повинні розташовуватися за очевидною схемою; між ними мають міститися нейтральні стимули; бажано уникати одноманітної структури; перевага надається тестам, які завершуються нейтральним запитанням. У звичайних умовах рекомендується використовувати коротші формати для збереження працездатності обстежуваного. Однак у ситуаціях, пов'язаних із ризиком свідомої протидії, допускається використання складніших конструкцій із більшою кількістю стимулів та нерівномірним розташуванням значущих питань. Подібний підхід дозволяє ускладнити для

обстежуваного можливість виявлення закономірностей тесту та підвищує надійність результатів ПФДЗП.

Значення варіативності структури тесту. Однією з ключових умов ефективності тестів на знання відомого рішення є постійна зміна структури та порядку пред'явлення стимулів. Якщо спеціаліст використовує одноманітні схеми, обстежуваний із високим рівнем інтелекту або досвідом проходження перевірок може почати прогнозувати появу значущих стимулів. Це створює ризик виникнення позиційних реакцій, коли фізіологічний відгук формується не через зміст запитання, а через очікування його появи у певному місці тесту. Саме тому професійна підготовка поліграфолога повинна передбачати не лише вміння аналізувати реакції, а і здатність творчо та гнучко будувати структуру тестування залежно від конкретної ситуації, особливостей особи і характеру поставлених завдань.

Уявімо ситуацію, за якої поліграфолог проводить дослідження щодо обставин убивства чоловіка на ім'я Максим. Відомо, що в день загибелі він був одягнений у темно-синю куртку, сірі джинси, чорні кросівки та мав при собі шкіряний рюкзак. Частина інформації вже потрапила до засобів масової інформації, тому спеціаліст формує батарею тестів у такий спосіб, аби перевірити не лише загальну обізнаність, а й знання конкретних деталей події. Обстежуваному пропонується відповідати «так», «ні» або «не знаю».

Тест 1. У що був одягнений Максим? 0. Максим був одягнений у спортивний костюм? N. Максим був одягнений у светр та штани? N. Максим був одягнений у піджак та класичні брюки? R. Максим був одягнений у куртку та джинси? N. Максим був одягнений у халат?

Тест 2. Якого кольору був верхній одяг Максима? 0. Верхній одяг Максима був зеленого кольору? N. Верхній одяг Максима був коричневого кольору? R. Верхній одяг Максима був темно-синього кольору? N. Верхній одяг Максима був білого кольору? R. Верхній одяг Максима був синього кольору (додатковий варіант відтінку)? N. Верхній одяг Максима був червоного кольору?

Тест 3. У що був взутий Максим? 0. Максим був взутий у чоботи? N. Максим був взутий у туфлі? R. Максим був взутий у кросівки? N. Максим був взутий у капці? R. Максим був взутий у спортивне взуття? N. Максим був взутий у сандалі?

Тест 4. Якого кольору було взуття Максима? 0. Взуття Максима було сірого кольору? N. Взуття Максима було білого кольору? R. Взуття Максима було чорного кольору? N. Взуття Максима було зеленого кольору? N. Взуття Максима було жовтого кольору?

Тест 5. Що було на голові у Максима? 0. Максим був у кепці? N. Максим був у зимовій шапці? N. Максим був у панамі? N. Максим був у капюшоні? R. Максим був без головного убору? N. Максим був у капелюсі?

Тест 6. Що мав при собі Максим? 0. Максим мав при собі спортивну сумку? N. Максим мав при собі ноутбук? N. Максим мав при собі документи? R. Максим мав при собі рюкзак? N. Максим мав при собі пакет?

Тест 7. Якого кольору були штани Максима? 0. Максим був у чорних брюках? N. Максим був у зелених штанах? R. Максим був у сірих джинсах? N. Максим був у білих штанах? N. Максим був у спортивних штанах?

Тест 8. Який предмет верхнього одягу був на Максимові? 0. Максим був одягнений у пальто? N. Максим був одягнений у жилет? R. Максим був одягнений у куртку? N. Максим був одягнений у вітровку? N. Максим був одягнений у плащ?

Практика застосування тестів на знання відомого рішення дозволяє сформулювати низку важливих принципів, яких необхідно дотримуватися під час їх побудови. Саме правильна структура тесту, логічність стимулів та їхня однорідність значною мірою визначають достовірність отриманих результатів і ефективність подальшого аналізу реакцій обстежуваної особи.

Однією з основних вимог є однорідність стимулів, які використовуються у тесті. Усі запитання, фотографії, предмети або інші подразники повинні належати до однієї категорії та бути максимально порівнянними між собою. Наприклад, якщо перевіряється місце події, не слід

поєднувати в одному ряду різномірні поняття, наприклад «у підвалі», «у селі», «на горищі», «у місті», оскільки вони належать до різних логічних груп і можуть спотворювати сприйняття тесту. Стимули мають бути побудовані за єдиним принципом, щоб увага особи концентрувалася саме на змісті прихованої інформації, а не на відмінностях між самими варіантами відповідей [додаток Ж]. Водночас ефективність тестування підвищується тоді, коли одне й те саме значущє поняття подається декілька разів, але в різних мовних формулюваннях. Наприклад, для позначення одного приміщення можуть використовуватися слова «велика кімната», «зал» або «вітальня». Такий підхід дозволяє уникнути звикання до конкретного формулювання та дає змогу перевірити стійкість психофізіологічних реакцій на однаковий зміст, виражений різними словами. Особливу увагу необхідно приділяти використанню числових значень у тестах. Практика засвідчує, що невеликі числа доцільно розмежовувати значно більшими, аби уникнути їх взаємного психологічного змішування. Навпаки, великі числа краще комбінувати з меншими показниками. Це допомагає зробити стимули більш контрастними та полегшує виявлення значущих реакцій.

При створенні тестів важливо враховувати й просторову логіку події. Якщо достеменно відомо, що певний об'єкт або особа перебували всередині приміщення, то нейтральні альтернативи бажано формулювати як локації поза межами цього приміщення. Наприклад, якщо тіло потерпілого було залишене в будинку, то значущє запитання може звучати як «тіло залишили у будинку?», тоді як альтернативні варіанти повинні стосуватися інших місць – «у саду?», «на подвір'ї?», «у городі?» тощо. Така побудова тесту забезпечує чітке розмежування значущого стимулу серед нейтральних [додаток Ж].

Окремі правила стосуються перевірки інформації про кольори предметів. Якщо значущий об'єкт має складний або комбінований колір, наприклад сіро-блакитний, то інші варіанти відповідей також бажано формувати з поєднанням кольорів: біло-жовтий, червоно-коричневий, зелено-сірий тощо. Це дозволяє зберігати однаковий рівень складності та

візуальної подібності стимулів. Водночас допускається використання і простих описів кольорів або малюнків, наприклад «чорний однотонний», «сірий однотонний», «синій у квіти». Головне, щоб усі варіанти залишалися приблизно однаковими за структурою та способом сприйняття.

Особливої ретельності потребують так звані тести – пред’явлення предметів. Якщо обстежуваному демонструються ножі, то всі вони мають бути максимально подібними за розміром, формою і функціональним призначенням. Неприпустимо використовувати в одному тесті мисливський ніж поряд із маленьким перочинним ножем, оскільки надто очевидні відмінності між предметами можуть вплинути на психоемоційне сприйняття та результати тестування. До початку процедури предмети не повинні демонструватися обстежуваному. Кожен із них попередньо маркується окремим номером, який надалі використовується у тестовій батареї.

Під час проведення подібних тестів доцільно розподіляти функції між спеціалістами: поліграфолог повинен зосереджуватися безпосередньо на роботі з поліграфом і аналізі реакцій, тоді як демонстрацію предметів краще доручати помічнику. Перед проведенням ПФД вони мають обов’язково узгодити свої дії та провести попереднє тренування, щоб уникнути технічних або організаційних помилок під час самої процедури.

Ефективність тестів на знання відомого рішення суттєво зростає у випадку їх комплексного використання разом із іншими тестами. Найкращі результати досягаються тоді, коли вони поєднуються з тестами на знання невідомого рішення, а також із тестами перевірки версій. Таке комбінування дозволяє не лише встановити факт обізнаності особи щодо певної події, але й визначити можливе джерело отримання цієї інформації, а також час, коли вона стала їй відомою. Застосування комплексного підходу значно підвищує точність інтерпретації психофізіологічних реакцій і надає поліграфологу можливість робити максимально обґрунтовані та достовірні висновки за результатами проведеного обстеження.

Тести перевірки версій мають чітко визначену структуру і складаються

з кількох типів запитань. Обов'язковим елементом є так зване нульове запитання, яке використовується на початку тесту. Крім нього, до тесту включаються нейтральні запитання, а також значущі запитання, що безпосередньо відображають різні версії події. Як правило, у тесті має бути не менше одного нейтрального запитання та від двох до десяти значущих запитань.

Загальна кількість запитань у тесті не повинна бути надто малою або надмірною. Мінімально доцільним вважається тест із 6 запитань, а максимально допустимим – із кількістю до 13. Такий обсяг дозволяє забезпечити достатню інформативність дослідження і водночас не створює надмірного психофізіологічного навантаження на обстежуваного.

Під час складання тестів перевірки версій важливо правильно розташовувати нульові, нейтральні та значущі запитання. Їхня послідовність має забезпечувати можливість порівняння реакцій на різні версії, не порушуючи логіки тесту. Залежно від кількості значущих запитань можуть використовуватися різні схеми побудови тесту.

Якщо у тесті передбачено 2 релевантні запитання, можливими є такі варіанти структури: 0-N-R-N-N-R; 0-N-R-N-N-R-N; 0-N-N-R-N-N-R; 0-N-N-R-N-R. Якщо тест містить 3 релевантні запитання, можуть застосовуватися такі формати: 0-N-R-N-R-N-R; 0-N-R-N-R-N-N-R; 0-N-N-R-N-R-N-R; 0-N-N-R-N-R-N-R. Якщо тест містить 4 релевантні запитання, можуть застосовуватися такі формати: 0-N-R-N-R-N-R-N-R; 0-N-R-N-R-N-R-R – за умови, що два останні релевантні запитання взаємно виключають одне одного; 0-N-R-N-R-N-R-N-N-R; 0-N-R-N-R-N-R-N-R-N. Окремо може застосовуватися формат, у якому кілька перших релевантних запитань відображають різні версії слідства або поліграфолога, а останнє релевантне запитання – версію самого обстежуваного. Наприклад: 0-N-R-R-R-R.

У випадку 4 релевантних запитань тест може будуватися за схемами: 0-N-R-N-R-N-R-N-R; 0-N-R-N-R-N-R-R – за умови, що два останні релевантні запитання взаємно виключають одне одного; 0-N-R-N-R-N-R-N-N-R; 0-N-R-N-R-N-R-N-R-N. Окремо може застосовуватися формат, у якому кілька перших релевантних запитань відображають різні версії слідства або поліграфолога, а останнє релевантне запитання – версію самого обстежуваного. Наприклад: 0-N-R-R-R-R.

За наявності від 5 до 10 релевантних запитань можливі більш розгорнуті формати тесту, наприклад: 0-N-R-R-R-R-N-R; 0-N-R-R-R-R-R-N-

R; 0-N-R-R-R-R-R-R-N-R; 0-N-R-R-R-R-R-R-R-N-R; 0-N-R-R-R-R-R-R-R-R-N-R; 0-N-R-R-R-R-R-R-R-R-R-N-R. У певних випадках передостаннє нейтральне запитання може не використовуватися. Однак це є допустимим лише тоді, коли передостаннє й останнє значущі запитання є взаємовиключними за змістом. Інакше існує ризик порушення методичної коректності тесту та ускладнення подальшого аналізу реакцій. Під час складання тестів бажано не перевантажувати їх надмірною кількістю версій. Оптимальним є зведення основних версій слідства або поліграфолога приблизно до 4–5 формулювань. Занадто довгі тести можуть втрачати ефективність, оскільки обстежуваний поступово втомлюється, знижується його концентрація уваги, а фізіологічні показники можуть ставати менш стабільними. З цієї ж причини не варто без потреби збільшувати кількість нейтральних запитань.

Особливу увагу необхідно приділяти формулюванню запитання, яке відображає версію обстежуваного. Версії сторін повинні бути викладені максимально точно, зрозуміло та однозначно. Питання мають бути побудовані так, щоб вони не містили подвійного змісту, емоційного тиску або підказки бажаної відповіді [додаток Ж].

Неправильне формулювання версії обстежуваного може призвести до спотворення результатів. Особливо це стосується випадків, коли особа демонстративно наполягає на власній невинуватості або психологічно настільки приймає вигідну для себе версію, що починає сприймати її як безумовну. У таких ситуаціях емоційно забарвлені або заперечні формулювання можуть викликати посилену реакцію не через істинність інформації, а через психологічну значущість самого виправдання.

Тому недоцільно формулювати версію обстежуваного у вигляді емоційного заперечення, наприклад: «Ви насправді не знаєте, як це сталося?», «Ви не маєте до цього жодного стосунку?», «Ви ніколи цього не робили?».

Такі запитання можуть бути психологічно комфортними для

обстежуваного, оскільки вони збігаються з уже сформованою лінією захисту. У результаті вони здатні викликати сильну, але методично хибну реакцію.

Крім того, використання частки «не» у значущих запитаннях може порушувати однорідність тесту. Якщо більшість запитань сформульована у стверджувальній формі, а одне з них містить заперечення, воно починає вирізнятися із загальної структури. Це може штучно підсилити реакцію на нього і ускладнити правильну інтерпретацію результатів. Наприклад, у тесті щодо походження ножа некоректним буде порівняння таких формулювань: «Цей ніж Ви принесли з кухні?» або «Ви не знаєте, звідки взявся цей ніж?».

Друге запитання відрізняється за формою, містить заперечення і фактично відображає виправдувальну позицію обстежуваного. Через це реакція на нього може бути посиленою не тому, що саме ця версія є достовірною, а тому, що вона психологічно вигідна для особи. Більш правильним буде формулювання обох версій у однаковій граматичній і логічній формі, наприклад: «Цей ніж Ви принесли з кухні?» або «Цей ніж приніс В.?»

Отже, при складанні тестів перевірки версій необхідно дотримуватися кількох ключових правил: запитання мають бути чіткими, конкретними, однозначними, однорідними за формою та позбавленими зайвого емоційного забарвлення. Версії слідства, поліграфолога та обстежуваного повинні порівнюватися в однакових методичних умовах. Лише за таких обставин отримані психофізіологічні реакції можуть бути коректно зіставлені та використані для обґрунтованої оцінки перевірюваних версій.

Можна погодитися з думкою Л. Воят, що поліграф підтверджує суб'єктивну значущість конкретних стимулів, проте посилення емоційної реакції може також бути наслідком стресу, викликаного страхом, болісними спогадами, сильними переживаннями, асоціаціями, не пов'язаними з обманом. Поліграф не читає думки і не виявляє «брехню», а лише реєструє фізіологічну активність та зміни її параметрів [88, с. 112]. Звідси, як вказують О. Дуфенюк і А. Кунтій, поліграфолог може тільки у ймовірній формі

висловлювати свої висновки, констатувати певне емоційне збудження під час відповіді на запитання і припустити, як варіант, що висловлювання є неправдивим [146, с. 302].

Отже, питання використання ПФДЗП і сьогодні залишаються досить актуальними і потребують опрацювання задля підвищення ефективності проведення досудового розслідування [64, с. 96]. Достовірність результатів тестування залежить від належної організації такої діяльності. Важливого значення набуває і правильна побудова спеціалістом тестових «батареї», які повинні враховувати обставини злочинної події, особу правопорушника і потерпілого, наявну доказову базу у кримінальному провадженні тощо.

3.2. Методика виявлення прихованої інформації під час розслідування кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості особи

Сучасний розвиток криміналістики, судової психології та спеціальних методів отримання інформації зумовлює необхідність використання новітніх технологій під час розслідування кримінальних правопорушень. Особливе місце поміж таких методів займає ПФДЗП, яке дозволяє встановлювати наявність або відсутність у особи прихованої інформації щодо певної події, фактів або обставин. Особливої актуальності застосування цих методів набуває під час розслідування кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості особи (зґвалтування, сексуальне насильство, розбещення неповнолітніх, інші дії сексуального характеру), які належать до категорії латентних та найбільш складних категорій як у процесуальному, так і психологічному аспектах.

Це зумовлене тим, що значна кількість потерпілих не звертається до правоохоронних органів через побоювання, психологічну травму, сором чи недовіру до системи правосуддя. Крім того, такі протиправні дії зазвичай

супроводжуються складною психологічною ситуацією, конфліктністю й суперечливістю показань сторін, відсутністю свідків, а доказова база має «обмежений» характер і значною мірою ґрунтується на показаннях потерпілих, підозрюваних та непрямих доказах. Значна частина інформації переважно приховується. Зважаючи на це, під час розслідування слідчому особливу увагу необхідно приділяти: психологічному стану потерпілого, особливостям взаємовідносин із підозрюваними, поведінці підозрюваного до і після протиправних дій, наявності попередніх конфліктів, способу вчинення кримінального правопорушення.

За таких умов особливого значення набуває МВПІ, яка базується на аналізі психофізіологічних реакцій особи у відповідь на значущі стимули. Використання поліграфа може виступати ефективним інструментом для: отримання орієнтуючої інформації щодо обставин справи; перевірки слідчих версій та висунутого алібі; встановлення механізму протиправних дій (місця, способу, часу); визначення кола причетних до злочинної події та обізнаності підозрюваного, потерпілого та свідка; виявлення прихованих мотивів поведінки учасників події; деталізації певних обставин події та ін.

Використання ПФДЗП у розслідуванні зґвалтувань (ст. 152 КК України), сексуального насильства (ст. 153 КК України), примушування до вступу в статевий зв'язок (ст. 154 КК України), розбещення неповнолітніх (ст. 156 КК України), домагання дитини для сексуальних цілей (ст. 156-1 КК України) тощо має допоміжний характер, але часто суттєво прискорює їх розкриття. Одним із головних напрямів застосування поліграфічних технологій є перевірка причетності конкретних осіб до протиправних дій на початковому етапі розслідування. ПФДЗП дозволяють відсіювати осіб, які правдиво повідомляють обставини, не пов'язані зі злочинною подією, та зосередити ресурси слідства на тих, хто приховує інформацію або вживає заходів із протидії розслідуванню.

При використанні МВПІ під час розслідування кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості особи

основними видами тестів є: тести на знання невідомого рішення; тести на знання відомого рішення; тести перевірки версій. Ці тести мають власне функціональне призначення та особливості побудови. У структурі тестів так само використовуються нульові, нейтральні та значущі (релевантні) запитання. Особливість методики полягає у комплексному підході до оцінки результатів. Висновок не може ґрунтуватися на реакції на одне окреме питання. Аналіз здійснюється виключно на підставі всієї сукупності отриманих реакцій.

Тести на знання невідомого рішення спрямовані на виявлення прихованої інформації, яка на момент проведення ПФД невідома поліграфологу або слідству. Цей вид тестування застосовується тоді, коли необхідно встановити: факт застосування сексуального насильства; конкретне місце події (зґвалтування, розбещення неповнолітніх); способи та мотиви протиправних дій; спосіб контакту з потерпілою особою; кількість учасників сексуального насильства; характеристики використаних предметів; місця приховування речових доказів та ін. Особливістю тесту є те, що після нейтрального запитання всі інші стимули розглядаються як потенційно значущі.

Приклад тесту щодо встановлення місця події (зґвалтування): О. Подія відбулася у громадському місці? Н. Подія відбулася у парку? Р. Подія відбулася у квартирі? Р. Подія відбулася у готелі? Р. Подія відбулася в автомобілі? Р. Подія відбулася у лісі? Р. Подія відбулася у підвалі?

У цьому випадку поліграфолог аналізує, який стимул викликає найбільш виражені психофізіологічні реакції підозрюваного.

Під час побудови тестів важливо дотримуватися таких принципів: однорідність стимулів, відсутність логічної передбачуваності, поступове звуження кола пошуку, зрозумілість формулювань, врахування особливостей сприйняття обстежуваного. Важливим є використання батареї взаємопов'язаних тестів. Наприклад, після встановлення ймовірного місця події можуть додатково перевірятися: час події, спосіб проникнення, мотиви

поведінки та кількість співучасників. Таке поетапне звуження інформації дозволяє значно підвищити ефективність ПФДЗП.

Тест на знання відомого рішення використовується для встановлення ознак володіння обстежуваною особою інформацією про певні деталі події, які вже відомі слідству. Суть тесту полягає у тому, що серед декількох варіантів лише один є правильним. Особа, яка має приховану інформацію, зазвичай демонструє більш виражені психофізіологічні реакції саме на істинний стимул. Так, під час розслідування згвалтувань тести можуть використовуватися для перевірки: деталей одягу потерпілої особи, місця події, способу вчинення насильства, використаних предметів, особливостей поведінки підозрюваного. Перевагами тесту на знання відомого рішення є: висока інформативність, можливість встановлення прихованої обізнаності, відносна простота інтерпретації та ефективність при перевірці деталей. До недоліків можна віднести: необхідність наявності достовірної інформації, ризик випадкового ознайомлення особи з деталями справи, залежність результатів від психологічного стану особи.

Під час проведення тестування особливе значення має нерозголошення значущих деталей події. Якщо інформація стала відомою стороннім особам, це може негативно вплинути на достовірність результатів.

У справах щодо статевих злочинів поліграфолог повинен особливо ретельно підбирати стимули. Вони повинні бути: однорідними, зрозумілими, психологічно значущими та логічно порівнянними [додаток Ж]. Важливе значення має зміна порядку розташування значущих стимулів. Це дозволяє уникати позиційного ефекту та підвищує достовірність результатів.

Тест перевірки версій використовується для оцінки декількох можливих пояснень події або поведінки особи. У кримінальному провадженні подібні тести можуть застосовуватися для: перевірки версій сторін, оцінки достовірності пояснень, перевірки алібі, встановлення мотивів поведінки, визначення характеру взаємовідносин. Структура тесту охоплює: нульове запитання, нейтральні запитання, значущі запитання, що

відображають різні версії. Поліграфолог аналізує, на яку з версій спостерігаються найбільш виражені психофізіологічні реакції. Особливу увагу необхідно приділяти формулюванням запитань, які повинні бути: чіткими, однозначними, нейтральними за емоційним забарвленням та однорідними за структурою.

Не рекомендується використовувати запитання з часткою «не», оскільки це може порушувати однорідність тесту. Наприклад, методично неправильним буде запитання: «Ви не застосовували насильства?». Тести перевірки версій особливо ефективні у випадках, коли сторони надають взаємовиключні показання.

Особливості побудови тестових запитань під час проведення ПФДЗП. Якісна побудова тестових запитань напряму залежить від професійної підготовки і кваліфікації поліграфолога, який повинен враховувати: психологічний стан, рівень травматизації, індивідуальні особливості, рівень навіюваності, а також вік обстежуваної особи. Під час формулювання запитань необхідно уникати: надмірної деталізації інтимних обставин, психологічного тиску, принизливих формулювань, оціночних суджень. Запитання повинні бути: короткими, зрозумілими, логічно завершеними та однозначними.

У справах щодо сексуального насильства важливо враховувати можливість посттравматичних реакцій. Потерпіла особа може демонструвати підвищений рівень тривожності навіть на нейтральні стимули. Звідси необхідно ретельно аналізувати: загальну динаміку реакцій, особливості емоційного стану, поведінку особи та результати усіх тестів у сукупності.

Поліграфологічне опитування є не лише технічною процедурою, а й складним психологічним процесом. Особливо це стосується проваджень щодо зґвалтувань, оскільки вони пов'язані з сильними емоційними переживаннями.

Під час проведення ПФДЗП поліграфолог повинен: встановити психологічний контакт, забезпечити комфортні умови, пояснити процедуру

тестування, знизити рівень тривожності та максимально уникати конфліктних ситуацій. У цьому контексті важливе значення має передтестова бесіда, на якій уточнюються обставини події, визначається психологічний стан особи, формуються тестові запитання і встановлюється рівень готовності до процедури.

Під час роботи з потерпілими від сексуального насильства, особливо неповнолітніми особами, які піддалися домаганням для сексуальних цілей, необхідно враховувати: можливу сором'язливість, страх осуду, почуття провини та посттравматичні реакції. Неправильна поведінка поліграфолога може призвести до повторної психологічної травматизації, спотворення результатів або відмови особи від ПФДЗП. У таких випадках необхідно уникати психологічного тиску та повторної травматизації.

Таку думку підтримують і І. Бурма та О. Джужа, зазначаючи, що залучення неповнолітніх осіб до видовищних заходів сексуального характеру можуть викликати психологічну травму, тривалі емоційні та поведінкові розлади, порушення власної самооцінки та негативно вплинути на стосунки з іншими особами, призвести до відхилення психічного розвитку. Тому психологічний процес відновлення неповнолітнього внаслідок його залучення до видовищних заходів сексуального характеру може займати тривалі роки, але при цьому отриманий негативний досвід може супроводжувати його й у дорослому житті [36, с. 27; 124]. Зважаючи на це, використання поліграфа повинно здійснюватися виключно на добровільній основі та з дотриманням прав людини. Особливо це стосується потерпілих від зґвалтувань і сексуального насильства, оскільки повторне переживання травматичних подій негативно впливає на психічний стан особи.

Особливо складними є випадки, коли підозрюваний заперечує факт статевого контакту з особою, сторони надають взаємовиключні показання, відсутні прямі докази причетності особи до зґвалтування, з моменту вчинення події минув тривалий час, дії здійснено щодо неповнолітньої (малолітньої) особи. ПФДЗП у таких ситуаціях дозволяє отримати додаткову

орієнтуючу інформацію та перевірити достовірність наданих відомостей.

Алгоритм побудови класичного опитувальника у ситуаціях, коли сторони висувають взаємовиключні версії розвитку злочинної події.

У випадках, коли учасники події надають протилежні за змістом версії перебігу подій, головним завданням поліграфолога є перевірка рівня повноти та достовірності інформації, яку повідомляють сторони. Такі дослідження за своєю сутністю мають експертний характер, не можуть проводитися за шаблонним принципом, а їхня ефективність і доказова цінність значною мірою залежать від якісної попередньої аналітичної підготовки. Як приклад можна розглянути особливості підготовки до ПФДЗП заявниці у справі про зґвалтування. У подібних категоріях справ необхідно враховувати низку важливих аспектів, як-от:

1) фабула, на основі якої формуються тести, повинна послідовно відтворювати розвиток подій від моменту зустрічі потерпілої (заявниці) та підозрюваного у відповідний час (удень або вночі) і до моменту завершення статевого акту та подальшого розходження сторін – незалежно від того, чи супроводжувалося це взаємними претензіями, чи ні;

2) поліграфолог повинен володіти інформацією щодо відповідей як потерпілої, так і підозрюваного на однакові запитання, які стосуються розвитку події. Особливу увагу слід приділяти суттєвим розбіжностям у поясненнях або заявах сторін. Ті обставини, у яких показання збігаються, використовуються як безспірні факти, тоді як суперечності між версіями стають основою для формування тестів перевірки версій;

3) тести мають бути лаконічними, а значущі запитання – чітко відображати позиції обох сторін. При формулюванні значущих запитань неприпустимо використовувати емоційно позитивне або виправдувальне оформлення версії, наприклад: «Ви ж зовсім не знаєте, чому це сталося?» або «Ви дійсно не причетні до цього?». Доцільно застосовувати прямі та конкретні формулювання, які без подвійних заперечень передають заявлену дію чи обставину;

4) потерпілій і підозрюваному необхідно ставити практично однакові за змістом запитання, однак із урахуванням різних процесуальних позицій сторін. Крім того, обидва мають рівні права щодо вибору варіанта відповіді – «так», «ні» або «не знаю». Наприклад, у тесті для підозрюваного на тему «Яким чином жінка потрапила до спальні?» значуще запитання, яке відображає його версію, може формулюватися так: «Вона самостійно пішла до спальні?», тоді як запитання, що відображає версію заявниці, – «Ви силоміць потягнули її до спальні?». У тесті для заявниці «Яким чином Ви потрапили до спальні?» запитання, що відповідає її версії, може бути сформульоване так: «Вас силоміць потягнули до спальні?», а запитання, яке відображає позицію чоловіка, – «Ви самі пішли до спальні?»;

5) розташування значущих запитань у тестах не повинно бути постійним. Так само небажано використовувати однакову кількість нейтральних запитань між значущими, оскільки це створює шаблонність побудови тесту;

6) у тестах, що стосуються кримінального минулого підозрюваного, недоцільно ставити прямі запитання щодо досвіду вчинення зґвалтувань. Практика засвідчує, що у подібних ситуаціях значущі реакції на такі запитання виникають майже у всіх чоловіків незалежно від їхньої причетності. Натомість більш доцільним є використання запитань, пов'язаних із наданням неправдивих показань слідчому, приховуванням або викривленням інформації щодо події, яка розслідується, а також зі спробами ввести слідство в оману чи ускладнити встановлення істини.

Щодо потерпілої, то у тестах про кримінальне минуле обов'язково необхідно передбачати запитання, пов'язані з можливістю подання неправдивої заяви про злочин, учинений стосовно неї, зокрема про її нібито зґвалтування. Також доцільно включати запитання щодо надання потерпілою слідчому неправдивих показань, викривлення інформації про подію, яка розслідується, а також наявності досвіду кримінального шантажу чи вимагання.

Таку думку підтримує і Н. Симоненко, зазначаючи, що при розслідуванні зґвалтувань застосовувати поліграф доцільно і під час допиту потерпілої, яка може вдатися до обмови з метою шантажу. Судово-медична експертиза спроможна встановити лише факт статевого акту, виявити ознаки фізичного насильства, факт безпорадного стану, оцінити медичні наслідки зґвалтування – розлад здоров'я, настання вагітності або зараження венеричною хворобою, однак не може дати достатніх підстав вважати, що між підозрюваною та потерпілою особою відбувся факт зґвалтування. Саме тому психофізіологічну експертизу потерпілої особи також потрібно проводити з використанням поліграфа [465, с. 271]. Зважаючи на це, у кримінальних провадженнях щодо зґвалтувань перевірку на поліграфі обов'язково потрібно запропонувати як підозрюваній, так і потерпілій особі.

Алгоритм складання класичного опитувальника при розслідуванні кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості особи.

У цілому алгоритм є таким самим, як і при розслідуванні протиправних дій проти життя та здоров'я особи, і складається також із п'яти основних блоків:

Блок 1. Стимульний блок, що містить такі тести:

1.1. Тест «Як Вас звати?». Структура тесту: 0-N1-R1-N2-N3-R2;

1.2. Тест «З якої причини проводиться Ваша перевірка на поліграфі?». Структура тесту: 0-N1-N2-R1-N3;

1.3. Тест «Чи здійснювали Ви підготовку до протидії перевірці на поліграфі?». Структура тесту: 0-N1-R1-R2-R3-R4-R5-R6-R7-R8-R9-R10№

Блок 2. Діагностичний блок, що містить такі тести:

2.1. Тест «Що абсолютно точно Вам відомо про...». Структура тесту: 0-N-R1-R2-R3-R4-R5-R6-R7-R8-R9-R10-R11-R12-R13.

Особливістю тесту «абсолютно точно відомо» є те, що практично кожне значуще запитання повинно мати смислову пару. Дотримання цієї умови є обов'язковим. У деяких випадках допускається використання навіть

трьох змістовно близьких запитань. Найбільш ефективною вважається така послідовність побудови тесту: спочатку формулюються запитання, спрямовані на встановлення приховування інформації щодо особи правопорушника; далі використовуються запитання, що дозволяють виявити знання нерозголошених деталей або окремих істотних ознак правопорушення; завершальна частина тесту повинна містити запитання, спрямовані на отримання відомостей, що можуть мати доказове значення.

Залежно від конкретної ситуації у завершальній частині можуть використовуватися запитання щодо місцезнаходження речових доказів або способу їх вилучення, наприклад: «Вам абсолютно точно відомо, що зробив злочинець із одягом, у якому перебував під час здійснення зґвалтування?» або «Вам абсолютно точно відомо, де зараз знаходиться цей одяг?». Недоцільним є використання занадто загальних та неконкретних запитань.

Тест «абсолютно точно відомо» має виключно діагностичний характер і входить до складу діагностичного блоку тестового опитувальника. Водночас обмежуватися лише його застосуванням недоцільно. Необхідно враховувати, що відсутність значущих реакцій не завжди свідчить про непричетність особи до злочинної події. Причиною може бути неправильне або недостатньо вдале формулювання запитань;

2.2. Тести на встановлення знання невідомого рішення (від 3), які спрямовані на виявлення кримінального минулого особи. Структура тесту: 0-N1-R1-R2-R3-R4-R5-R6-R7-R8-R9-R10. При цьому злочинна подія повинна бути деталізована шляхом формулювання окремих значущих запитань за всіма епізодами, що відомі слідчому.

У межах кожного тесту необхідно розкривати одну або дві ключові теми, пов'язані зі злочинною подією. Якщо тест присвячений одній темі, він має містити не менше трьох значущих запитань щодо неї. У разі, коли в одному тесті поєднуються дві теми, кожна з них повинна бути представлена щонайменше двома запитаннями. Запитання, за допомогою яких встановлюється можлива причетність особи до протиправних дій, необхідно

розміщувати у логічній послідовності з поступовим підвищенням рівня суспільної небезпечності діянь. Формування тесту має відбуватися за принципом наростання тяжкості кримінальних проявів [додаток Ж].

Наприклад, під час розслідування кримінального правопорушення, пов'язаного зі зґвалтуванням та вбивством жінки, послідовність запитань може бути побудована так: «Ви коли-небудь погрожували людині ножем?», «Ви вчиняли зґвалтування?», «Ви мали статевий зв'язок насильницького характеру щодо жінки?», «Ви завдавали комусь ножових поранень?», «Ви брали участь у пограбуваннях?», «Ви здійснювали грабежі?», «Ви маєте причетність до будь-якого вбивства?», «Ви позбавляли людину життя?», «Ви надавали працівникам поліції неправдиві показання?», «Вам відомо про факт убивства, про який Ви свідомо не повідомляєте правоохоронним органам?».

Завершальне запитання у тестах, спрямованих на виявлення кримінального минулого, доцільно формулювати так, щоб воно не стосувалося безпосередньо події, яка є предметом розслідування. Водночас це запитання має відображати правопорушення, яке, з урахуванням наявної інформації, особливостей регіону проживання опитуваного, а також специфіки соціального середовища, до якого він належить, із високою ймовірністю могло бути вчинене цією особою;

Блок 3. Основний блок, що складається з батареї тестів на знання відомого рішення, перевірки висунутих версій та знання невідомого рішення.

Під час підготовки тестів необхідно використовувати результати експертних досліджень, а також іншу перевірену й достовірну інформацію, отриману в ході розслідування. Окремі тести можуть не застосовуватися у випадках, коли під час міжтестової бесіди опитуваний повідомляє, що певна інформація йому достеменно відома, та одночасно вказує джерело, з якого він її отримав. Так, особа може пояснювати свою обізнаність тим, що дізналася про відповідні обставини з медіа, почула їх від працівників правоохоронних органів або отримала іншим шляхом. Надалі повідомлена опитуваним версія щодо джерела його поінформованості про обставини події

може бути додатково перевірена шляхом проведення окремих тестів;

Блок 4. Блок тестів, що використовується для встановлення часу і джерела отримання опитуваним відомостей про злочинну подію. До складу блоку входять два тести перевірки версій:

4.1. Тест «Коли Ви особисто дізналися про...?». Структура тесту: 0-N1-R1-R2-R3-R4-R5-R6, де R6 є запитанням, що відображає версію опитуваного. Слід зазначити, що, починаючи з «нульового» запитання, використовуються емоційно дискомфортні для опитуваного варіанти. Такий підхід пояснюється тим, що цей блок проводиться ближче до завершення ПФД, коли увага опитуваного поступово знижується. Саме тому структура тесту має повернути його до активної концентрації на процедурі. При цьому на початку тесту не допускається розміщення найбільш імовірних варіантів. Тест не повинен бути шаблонним – його необхідно формувати з урахуванням конкретних обставин справи;

4.2. Тест «Яким чином Ви дізналися про...?». Структура тесту: 0-N1-R1-N2-R2-N3-R3, де R1 – «Знаєте від осіб, які вчинили...?», 32 – «Знаєте, тому що самі це вчинили...?», а 33 – запитання, що відображає версію опитуваного.

Цей тест є другим обов'язковим елементом четвертого блоку, в якому завжди використовуються лише три значущі запитання, на підставі яких формуються висновки: два містять версію слідства, а третє – версію, озвучену самим опитуваним до початку тестування. Для нейтральних запитань необхідно вибирати лише такі варіанти, які не провокують асоціативних реакцій і відображають події чи обставини, що гарантовано не могли мати місця. Категорично забороняється використовувати як «нульові» або нейтральні запитання формулювання на кшталт: «Дізналися від працівників поліції?» чи «Дізналися від прокурора?»;

Блок 5. Блок тестів, що застосовується до опитуваних, стосовно яких результати тестування свідчать про високу ймовірність володіння інформацією причетної до протиправних дій особи. Ключове завдання –

з'ясування мотивів і конкретних дій, що їх виконував опитуваний під час злочинної діяльності. Ці тести спрямовані на перевірку знання опитуваним невідомих для сторонніх осіб деталей, тоді як тести перевірки версій використовуються у значно меншому обсязі. Окремим напрямом роботи є ненав'язливе психологічне спонукання опитуваного до надання правдивих свідчень шляхом з'ясування причин, які перешкоджають цьому.

Для визначення мотиву та ролі опитуваного у зґвалтуванні групою осіб можуть використовуватися такі формулювання тестів: «Чому... (потерпілу) було зґвалтовано?», «Де Ви перебували у момент зґвалтування?», «Якщо Ви причетні, то яку саме роль виконували під час зґвалтування?», «Що конкретно Ви робили під час зґвалтування?», «Які дії щодо... (потерпілої) Ви виконували особисто?», «Хто з названих мною осіб причетний до зґвалтування?», «Ким Вам доводиться один зі співучасників зґвалтування?».

З метою встановлення кола співучасників зґвалтування можуть застосовуватися тести, що містять імена, прізвища або прізвиська ймовірних учасників зґвалтування, а також запитання щодо професійної чи соціальної ролі збоченців. При цьому необхідно враховувати, що такі тести не завжди дають результат одразу. Саме тому доцільно використовувати метод перехресної перевірки, коли значущі реакції фіксуються у різних тестах щодо однієї людини: на ім'я та прізвище («Хто з перелічених осіб був на місці зґвалтування?»), на прізвиська («Яке прізвисько співучасника, який перебував на місці зґвалтування?»), а також на професійну, соціальну чи іншу роль («Ким працює, чим займається або ким Вам доводиться людина, яка була на місці зґвалтування?»).

Окрім цього, доцільно спочатку використовувати тести з максимально можливою кількістю запитань, а у подальшому проводити коротший тест, до якого включаються, поміж інших, запитання, які викликали найбільш значущі реакції під час першого тестування. Повторне пред'явлення таких запитань у скороченому форматі дає змогу відсіяти неперспективні варіанти.

Для встановлення кола свідків, співучасників або виявлення невідомих

слідству обставин зґвалтування можуть використовуватися запитання такого типу: «Хто ще знає про Вашу роль у цьому зґвалтуванні?», «Кого необхідно опитати, щоб встановити Вашу роль у цьому зґвалтуванні?», «Якщо Ви брали участь у зґвалтуванні, то з якої причини?», «Яку інформацію Ви приховуєте від слідства?», «Що саме у Ваших показаннях було неправдивим?», «Чи відповідає дійсності стосовно Вас таке твердження...?», «Що Вам насправді відомо про обставини зґвалтування?», «Про що Ви ще не повідомили слідству?» та ін.

Тести, спрямовані на встановлення місцезнаходження речових доказів або місць переховування співучасників, можуть містити такі запитання: «Що зробили зі знаряддям злочину?», «Де наразі знаходиться знаряддя?», «В якому місці слід шукати знаряддя?», «Куди необхідно поїхати, щоб знайти знаряддя?», «На якій відстані від певного орієнтира сховано знаряддя?», «У напрямку якого орієнтира знаряддя знаходиться?», «Хто ще знає місцезнаходження знаряддя?», «Кого потрібно опитати, щоб знайти знаряддя?», «Які особливості має місце, де воно сховане?», «Що необхідно зробити, щоб відшукати приховане знаряддя?».

Тести, спрямовані на створення психологічних передумов для добровільного надання опитуваним правдивих показань, можуть містити такі формулювання: «Які докази має слідство щодо Вас?», «Чому... надав показання стосовно Вас?», «З якої причини Вас затримано?», «Яким є Ваше справжнє ставлення до зґвалтування?», «Хто з причетних до... знав Вас?», «Що саме Ви робили під час зґвалтування?», «Які у Вас плани на майбутнє?», «На що Ви розраховуєте?», «Що наразі стримує Вас?», «Чому Ви відмовилися від попередніх показань?», «Чому Ви не надасте свідчень?», «Що заважає Вам говорити правду?», «Чому Ви не повідомляєте слідству всі обставини зґвалтування?», «Чому Ваші свідчення не є повністю правдивими?», «Чому Ви раніше не надали показань?», «Через кого Ви не говорите правду?», «За яких умов Ви готові розповісти всю правду?», «Кому Ви готові повідомити правду?», «За яких обставин Ви погодитеся надати

правдиві показання слідству?», «Чого Ви найбільше побоювалися під час проходження перевірки на поліграфі?», «Яких саме запитань Ви найбільше остерігалися?», «З ким ще необхідно попрацювати для встановлення істини у справі?», «Яку інформацію про себе Ви приховуєте?», «Яку інформацію Ви приховуєте від слідства?», «Чому у Вас виникає настільки виражена реакція на певний варіант запитання?», «Які стосунки пов'язують Вас із...?», «Про що у Вашій присутності спілкувалися... та...?», «З ким ще потрібно поговорити, щоб встановити правду?», «Чим Ви займалися, перебуваючи у...?», «Де Ви знаходилися у той момент, коли...?», «Як Ви вважаєте, чому слідство працює саме з Вами?», «Що відомо слідству про Вашу справжню роль у зґвалтуванні?», «Що Вам відомо про...?», «Що... повідомив про Вас?» та ін.

Певні особливості має використання ПФДЗП у складних кримінальних провадженнях (насамперед за участю неповнолітніх осіб) – щодо вчинення дій сексуального характеру з особою, яка не досягла шістнадцятирічного віку (ст. 155 КК України), розбещення неповнолітніх (ст. 156 КК України), домагання дитини для сексуальних цілей (ст. 156-1 КК України), сексуального насильства (ст. 153 КК України) тощо. У науковій літературі справедливо зазначається, що поліграф є одним із дієвих методів виявлення педофілії, особливо в ході розслідувань правопорушень сексуального характеру або профілактичних перевірок у сферах, що передбачають роботу з дітьми. До головних завдань перевірки на поліграфі можна віднести: виявлення прихованих сексуальних девіацій та схильностей; встановлення фактів причетності до протиправних дій стосовно дітей (розбещення, зґвалтування, виготовлення дитячої порнографії); перевірку осіб, які працюють з дітьми; контроль підозрюваних та осіб, які вже відбували покарання за аналогічні кримінальні правопорушення.

Під час розслідування кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості особи важливе значення має і своєчасне вжиття заходів профілактики щодо запобігання таким діям [152; 546, с. 171].

Суттєва роль у такій профілактиці відводиться ПФДЗП. Вчасне залучення до цієї діяльності спеціалістів-поліграфологів дозволяє: на ранніх етапах виявляти девіантну поведінку певних осіб та завчасно вживати заходів щодо запобігання учиненню протиправних дій; значно зменшити рецидиви серед раніше засуджених осіб; допомогти батькам захистити дітей від підозрілих осіб.

Сьогодні правоохоронні органи, на думку В. Топчія, ведуть постійну роботу щодо запровадження у слідчу та оперативно-розшукову діяльність нетрадиційних криміналістичних засобів, що сприяють своєчасному розслідуванню протиправних діянь, встановленню винних осіб та формуванню доказової бази. Розвиток емпіричних наук дав підстави для розроблення різноманітних технологій для детекції брехні з метою виявлення неправди в показаннях свідків, потерпілих, підозрюваних та інших учасників кримінального провадження [495, с. 33].

Певну специфіку використання ПФДЗП має в умовах правового режиму воєнного стану. На думку Т. Морозової і В. Коби, виникає необхідність узагальнення багаторічного досвіду роботи поліцейських-поліграфологів у прифронтових і деокупованих територіях, а також у тилу під час проведення поліграфологічних опитувань із військовополоненими російської федерації, які вчиняли воєнні злочини, злочини проти людяності, життя і здоров'я особи, статевої свободи та недоторканості. Внаслідок цього з'являється потреба в удосконаленні МВПІ в Україні та адаптації її до особливих умов роботи та менталітету населення [58, с. 3].

Підсумовуючи, зазначимо, що під час всебічного розслідування кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості особи органи досудового розслідування мають застосовувати усі можливі прийоми, методи й засоби, зокрема поліграф як науково-технічний прилад.

Висновки до розділу 3

Перевірка на поліграфі є одним із ефективних інструментів розслідування і дає змогу слідчому: перевірити слідчі версії; визначити ймовірних підозрюваних і оцінити достовірність їхніх показань; виявити приховану інформацію, яка може стати ключовою у розслідуванні; уточнити особливості розподілу злочинних ролей; встановити внутрішні мотиви та злочинні наміри особи; визначити місця пошуку доказів; скоригувати слідчі версії та визначити подальші напрями розслідування.

Розроблено алгоритми класичного опитувальника, який повинен складатися з п'яти основних блоків: стимульного, діагностичного, основного, блоку тестів для з'ясування джерел отримання опитуваним інформації про злочинну подію і блоку тестів, що пред'являється опитуваним, які відповідно до результатів тестування з високим ступенем імовірності володіють інформацією причетної до протиправних дій особи.

Уточнено показники валідності та надійності поліграфологічних опитувальників. Приділено увагу психологічним вимогам до формулювання запитань та особливостям конструювання тестових «батареї» при розслідуванні умисних убивств, заподіяння тілесних ушкоджень, катувань та ін.

Акцентовано на структурі та особливостях наповнення тестів. Надано характеристику «нульовим», нейтральним і значущим запитанням. Релевантні запитання повинні бути чіткими, стислими та зрозумілими, уникати подвійного тлумачення. Значну увагу приділено особливостям застосування поліграфа при розслідуванні умисних убивств та катувань. Схарактеризовано способи катувань (фізичні, психофізіологічні, термічні, електричні, звуко-світлові та магнітно-резонансні, шляхом удушення, сексуального насильства, введення в організм людини речовин та ін'єкцій). Наголошено на необхідності врахування наявності в особи ПТСР, що являє собою порушення психіки, яке виникає після пережитої травматичної події. Розроблено тести на встановлення невідомого рішення, тести на знання

невідомого рішення та тести на знання відомого рішення.

Визначено особливості поліграфологічних тестувань під час розслідування зґвалтувань, сексуального насильства, розбещення неповнолітніх та інших дій сексуального характеру, які належать до категорії латентних та найбільш складних категорій кримінальних правопорушень як у процесуальному, так і психологічному аспектах. Доведено, що такі дії супроводжуються складною психологічною ситуацією, конфліктністю й суперечливістю показань сторін, відсутністю свідків, а доказова база має «обмежений» характер і значною мірою ґрунтується на показаннях потерпілих, підозрюваних та непрямих доказах.

Розроблено тести на знання невідомого рішення, що спрямовані на виявлення прихованої інформації, яка невідома слідчому. Тестування застосовується для з'ясування: факту сексуального насильства, конкретного місця події, способів і мотивів протиправних дій та контакту з потерпілою особою, кількості збоченців, характеристики використаних предметів, місця приховування речових доказів та ін. Особливістю тесту є те, що після нейтрального запитання всі інші стимули розглядаються як потенційно значущі.

Сформовано тести на знання відомого рішення, які застосовуються для встановлення ознак володіння опитуваним інформацією про певні деталі події, які вже відомі слідству (деталі місця зґвалтування й одягу потерпілої, способів насильницьких дій, поведінки підозрюваного). У справах про статеві злочини необхідно ретельно підбирати стимули, які повинні бути однорідними, зрозумілими, психологічно значущими та логічно порівнянними.

Запропоновано тести перевірки версій, які використовуються для оцінки декількох можливих пояснень події або поведінки особи. Такі тести застосовуються для перевірки версій сторін, оцінки достовірності пояснень, перевірки алібі, встановлення мотивів поведінки, визначення характеру взаємовідносин. При формулюванні запитань необхідно уникати надмірної

деталізації інтимних обставин, принизливих формулювань і оціночних суджень. При розслідуванні зґвалтувань поліграф доцільно застосовувати і стосовно потерпілої, яка може вдатися до обмови з метою шантажу або компрометації.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукового завдання, що виявляється в розробленні теоретичних і практичних засад застосування поліграфа під час розслідування кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи, статевої свободи та статевої недоторканості, а також розроблено науково обґрунтовані пропозиції і практичні рекомендації щодо їх розвитку й удосконалення. У результаті дослідження сформульовано низку теоретичних положень, висновків і практичних рекомендацій, основними з яких є такі:

1. Розкрито генезу розвитку наукових уявлень про можливості проведення психофізіологічних досліджень із застосуванням поліграфа під час розслідування кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи, статевої свободи та статевої недоторканості. В умовах правового режиму воєнного стану видозмінюються форми і методи злочинної діяльності, що потребує запровадження у правозастосовну практику новітніх алгоритмів із виявлення та документування протиправних дій. Важливим аспектом цих процесів є впровадження передових ідей, розробок і новітніх технологій, які дозволяють визначати достатність доказів і достовірність отриманої інформації.

Досліджено праці вчених стосовно розвитку напрямів запровадження поліграфологічних технологій крізь призму кримінально-правових, кримінальних процесуальних та інших суспільних відносин. Наголошено на дискусійних положеннях і спірних питаннях застосування поліграфа у позапроцесуальному і процесуальному видах.

Встановлено, що запровадження інституту ПФДЗП започаткувало новий напрям наукових досліджень у теорії кримінального процесу та криміналістики. До основних напрямів наукового пошуку з різних проблемних питань віднесено: 1) запровадження поліграфологічних технологій під час виявлення, документування та розслідування

кримінальних правопорушень; 2) теоретико-методологічні основи дослідження обману поліграфологічним методом; 3) удосконалення МВПІ від учасників кримінального процесу (підозрюваного, обвинуваченого, свідка, потерпілого); 4) нормативно-правове регулювання застосування поліграфа під час виявлення ознак кримінальних правопорушень; 5) запровадження міжнародного досвіду застосування поліграфа у кримінальному судочинстві; 6) імплементацію в законодавство України ефективних норм права й практик щодо застосування поліграфа; 7) розроблення моделі психологічного забезпечення професійної підготовки поліцейських-поліграфологів; 8) напрями застосування поліграфа в умовах правового режиму воєнного стану та повоєнної відбудови країни.

2. Схарактеризовано технічні й функціональні складові поліграфа та окреслено сучасні напрями його застосування під час розслідування кримінальних правопорушень. Поліграф являє собою комплексну багатоканальну технічну апаратну методику реєстрації змін психофізіологічних реакцій людини у відповідь на пред'явлення спеціалістом-поліграфологом за спеціальною схемою певних психологічних стимулів, що відображаються у вигляді кривих на поліграмах.

Акцентовано на доказовому, тактичному і профілактичному аспектах застосування поліграфа у кримінальному провадженні. Зосереджено увагу на ефективності використання поліграфів із подальшим підтвердженням отриманих результатів на рівні 95–97 %. Доведено, що поліграф не є універсальним засобом встановлення істини, але може слугувати ключовим допоміжним інструментом у складних кримінальних провадженнях.

Наведено класифікацію поліграфів за елементною базою, способом фіксації даних, характером виконуваних завдань, складністю комплектації, способом автоматизації та збору й передачі інформації від опитуваного. Розглянуто і надано характеристику окремим складовим поліграфа.

Виокремлено типові завдання застосування поліграфа під час виявлення та розслідування кримінальних правопорушень: 1) отримання

інформації про обставини події (вбивства, заподіяння тілесних ушкоджень, зґвалтування);

2) визначення кола причетних до злочинної події осіб та правдивості їхніх показань і відповідності наявним доказам; 3) отримання прихованої інформації від підозрюваного, свідка, потерпілого; 4) з'ясування причин протиріч, наявних у показаннях допитаних осіб; 5) встановлення характеру розподілу ролей співучасників злочинної діяльності; 6) встановлення свідків, які приховують свою поінформованість про злочин; 7) виявлення обмови чи самообмови особи; 8) перевірка висунутого підозрюваним алібі; 9) з'ясування механізму злочинної події; 10) виявлення місць здійснення катувань, побоїв, приховування трупів, знарядь протиправної діяльності та предметів злочинного посягання; 11) встановлення місцезнаходження осіб, які знаходяться у розшуку, та ін.

Наголошено на способах протидії поліграфологічній перевірці.

3. Здійснено теоретико-правовий аналіз міжнародного досвіду нормативно-правового регулювання питань проведення психофізіологічних досліджень із застосуванням поліграфа. Узагальнено інноваційні європейські підходи щодо наукового обґрунтування та практичного застосування поліграфа у кримінальному судочинстві. З'ясовано, що різноманітність підходів до регулювання використання поліграфа в різних країнах зумовлена як історичними, так і політичними чинниками. Висвітлено ключові аспекти законодавчої діяльності та розроблених загальнодержавних стандартів для проведення ПФДЗП у цих країнах, що дозволить підвищити ефективність застосування цього інструменту і забезпечити високі стандарти прав і свобод людини та етики у його застосуванні.

Схарактеризовано досвід зарубіжних країн щодо напрямів застосування поліграфа правоохоронними органами, а також підходів до використання отриманих результатів у кримінальному процесуальному доказуванні. Доведено, що розробка й запровадження новітніх методик ПФДЗП під час встановлення об'єктивної істини у кримінальному

провадженні є одним із пріоритетних напрямів. Окреслено проблемні питання імплементації в Україні зарубіжного досвіду нормативно-правового регулювання застосування поліграфа у кримінальному провадженні.

4. Проаналізовано модель нормативно-правового регулювання відносин у сфері застосування поліграфологічних технологій в Україні. Окреслено сучасний стан і основні проблеми правового забезпечення використання поліграфа під час розслідування кримінальних правопорушень. Акцентовано, що інтенсифікація процесів діяльності щодо застосування ПФДЗП актуалізує питання стосовно їх легітимізації.

Доведено, що в умовах правового режиму воєнного стану Україна перебуває у моделі відомчого регулювання без системної координації. Наголошено на відсутності єдиних підходів щодо застосування поліграфологічних технологій у кримінальному провадженні, насамперед під час проведення оперативно-розшукових заходів та процесуальних дій. Зосереджено увагу на проблемах використання ПФДЗП під час виявлення й фіксації доказів при розслідуванні кримінальних правопорушень.

Здійснено системний аналіз положень чинних відомчих інструкцій, що регулюють використання поліграфа у практичній діяльності центральних органів виконавчої влади. Акцентовано увагу на відсутності єдиних методичних стандартів і правових механізмів контролю за якістю проведення поліграфологічних перевірок.

Запропоновано внести зміни до Інструкції про порядок використання поліграфів у Національній поліції України, затвердженої наказом МВС України від 13.11.2017 № 920, зокрема пункт 5 Розділу II «Основні принципи використання поліграфа» доповнити двома абзацами:

«У разі проведення опитування з використанням поліграфа в межах кримінального провадження особі обов'язково роз'яснюються її право не свідчити проти себе та близьких осіб, право на правову допомогу та право відмовитися від проходження опитування без будь-яких негативних наслідків.

Відмова особи від проходження опитування не може розцінюватися як підтвердження її причетності до кримінального правопорушення та не може бути використана як доказ».

5. Визначено загальні умови та етапи проведення психофізіологічних опитувань із застосуванням поліграфа під час розслідування кримінальних правопорушень. Наведено комплекс заходів організаційно-забезпечувального характеру, які створюють сприятливі умови для проведення психофізіологічних досліджень. Наголошено на основних правових і організаційних принципах застосування поліграфа, як-от: добровільність, гласність, конфіденційність та недоторканність особистого життя. Доведено, що добровільність участі у психофізіологічному дослідженні є не лише правовою, а й психологічною умовою ефективності проведення тестування.

Схарактеризовано основні етапи проведення психофізіологічних досліджень із застосуванням поліграфа: підготовчий, тестовий та заключний.

Підготовчий етап передбачає з'ясування обставин події, вивчення показань підозрюваного, потерпілого і свідка, аналіз протоколів процесуальних дій, висновків експертизи й речових доказів, з'ясування характеру спричиненої шкоди, дослідження особи злочинця і потерпілого, їхніх взаємовідносин. У разі недостатності даних спеціаліст може запросити додаткову інформацію, яка потрібна для розроблення «батареї» тестів і складання опитувальника. Після закінчення підготовчих заходів спеціаліст переходить до проведення передтестової бесіди. Визначено психологічні умови, які потрібно враховувати для успішного підтримання психологічного контакту та проведення такої бесіди. Тестовий етап охоплює проведення опитування шляхом запитань із одночасною реєстрацією психофізіологічних реакцій; фіксацію цих реакцій на «батареї» тестових запитань; поточний контроль психофізіологічного стану опитуваного; запобігання можливій протидії тестуванню; попередній аналіз результатів дослідження. Заключний етап передбачає післятестову бесіду, аналіз і оцінку спеціалістом результатів опитування та формування довідки.

6. Виокремлено види та схарактеризовано специфіку проведення спеціальних бесід, передбачених МВПП. Розглянуто організаційно-тактичне забезпечення проведення передтестової, посередтестової та післятестової бесід як невід'ємних складових поліграфологічних опитувань.

Передтестова бесіда є фундаментальним етапом ПФДЗП, на якому закладається основа для точного вимірювання психофізіологічних реакцій опитуваного. Поверхневе її проведення робить подальший етап спотвореним і неефективним. Наведено завдання бесіди: встановлення психологічного контакту з опитуваним; зняття емоційної напруги в особи, яка непричетна до злочинної діяльності, та її посилення у причетних до протиправних дій; вивчення особи опитуваного та оцінка її вербальних і невербальних ознак неправдивої поведінки; виявлення фізичних чи емоційних чинників, які можуть зробити перевірку ризикованою або неможливою; встановлення фізичної та психічної придатності опитуваного до проведення тестування; ознайомлення опитуваного з процедурою тестування; успішне обговорення, коригування та розробка варіантів тестових запитань; досягнення впевненості у повному розумінні обстежуваним змісту всіх запитань; забезпечення повного знання суб'єктом його прав і можливості ними скористатися та ін.

Розглянуто основні психологічні умови та викладено ключові чинники проведення посередтестової бесіди. Доведено, що посередтестова бесіда дозволяє зменшити впевненість опитуваного в тому, що він зможе успішно протидіяти та ввести в оману спеціаліста-поліграфолога. Схарактеризовано особливості проведення бесіди. Підтверджено, що важливим чинником при проведенні спеціальних бесід є кваліфікація та фаховий рівень спеціаліста-поліграфолога.

7. Розроблено алгоритми складання поліграфологічних тестів та схарактеризовано правила їх застосування. Здійснено дослідження їхньої валідності й надійності. Під час розслідування кримінальних правопорушень за МВПП використовуються два основні підходи: класичне або

бліщопитування. Для цього важливе значення має підготовка якісного опитувальника, де передбачається моделювання усього перебігу злочинної діяльності.

Алгоритм класичного опитувальника повинен складатися з п'яти основних блоків:

1. Стимульний блок, що складається з таких тестів:

1.1. Тест «Як Вас звати?». Структура тесту – 0-N1-R1-N2-N3-R2, інструкція опитуваному – відповідати на всі запитання тесту «ні»;

1.2. Тест «У зв'язку з чим Ви піддаєтеся перевірці на поліграфі?». Структура тесту – 0-N1-N2-R1-N3. Це «тест правдивого «так»», який використовується для того, щоб зафіксувати характер фізіологічної реакції опитуваного при наданні правдивої відповіді на «значуще» питання;

1.3. Тест «Чи готувалися Ви до протидії перевірці на поліграфі?». Структура тесту – 0-N1-R1-R2-R3-R4-R5-R6-R7-R8-R9-R10, де R1-R9 – запитання, що відображають реальні прийоми, які призводять до спотворення фізіологічних реакцій, а R10 – версія опитуваного «Ви прийшли на поліграфологічну перевірку без наміру протидіяти дослідженню?»;

2. Діагностичний блок, що складається з таких тестів:

2.1. Тест «Що абсолютно точно Вам відомо про...?» (називається подія, з приводу якої проводиться розслідування). Структура тесту – 0-N-R1-R2-R3-R4-R5-R6-R7-R8-R9-R10-R11-R12-R13, де R13 – ще одне пред'явлення в перефразованому вигляді запитання, на близьку за змістом пару якого всередині тесту було отримано дві значущі реакції, або запитання, що відображає версію опитуваного, якщо реакцій на жодну з пар запитань немає;

2.2. Тест «Звідки у Вас це знаряддя злочину?» – для опитуваних, у яких вилучено речовий доказ. Структура тесту – 0-N-R1-N2-R2-N3-R3-N4-R4;

2.3. Від трьох тестів на знання невідомого рішення на кримінальне минуле з максимальним форматом 0-N1-R1-R2-R3-R4-R5-R6-R7-R8-R9-R10, де злочинна подія поділяється на значущі запитання за всіма відомими епізодами;

3. Основний блок, що складається з таких тестів:

3.1. Тести на знання відомого рішення (встановлюється рівень поінформованості опитуваного про обставини злочинної події);

3.2. Тести перевірки версій (перевіряється алібі, яке висунуто підозрюваним на початковому етапі досудового розслідування);

3.3. Тести на знання невідомого рішення (з'ясовуються деталі певних дій, які не встановлені слідчим на початковому етапі розслідування);

4. Блок тестів для з'ясування джерел отримання опитуваним інформації про злочинну подію, що складається з таких тестів для перевірки версій:

4.1. Тест «Коли Ви особисто дізналися про...?» (називається безпосередньо подія, яка є предметом розслідування). Структура тесту – 0-N1-R1-R2-R3-R4-R5-R6, де R6 – запитання, що відображає версію опитуваного. Усі запитання до R5 включно пред'являються у хронологічному порядку;

4.2. Тест «Яким чином Ви дізналися про...?» (називається безпосередньо подія, яка є предметом розслідування). Структура тесту – 0-N1-R1-N2-R2-N3-R3, де R1 – «Відома інформація від людей, які вчинили...?», R2 – «Знаєте, тому що самі це вчинили...?», R3 – запитання, що відображає версію опитуваного;

5. Блок тестів, що пред'являється опитуваним, які відповідно до результатів ПФДЗП з високим ступенем імовірності володіють інформацією причетної до злочинної події особи, для встановлення характеру, мотивів і учасників протиправних дій, розподілу злочинних ролей, причин зміни показань, місць приховування зброї й речових доказів та ін.

8. Розкрито сутність та зміст методики виявлення прихованої інформації під час розслідування кримінальних правопорушень. Опитування із використанням поліграфа дозволяє відсіювати осіб, які правдиво повідомляють обставини, не пов'язані зі злочинною подією, та зосередити ресурси слідства на тих, хто приховує інформацію.

Розроблено тести на встановлення невідомого рішення, які

застосовуються у випадках, коли відсутня достовірна інформація про конкретну ознаку події або обставини, однак передбачається, що така інформація зберігається у пам'яті обстежуваного. Мета тестів – виявлення найбільш значущого стимулу з-поміж декількох запропонованих варіантів.

Сформовано тести на знання невідомого рішення, котрі застосовуються не для підтвердження вже відомих обставин, а для виявлення прихованої інформації, яка на момент проведення опитування невідома поліграфологу або органам досудового розслідування. Це пошукові тести, оскільки головною метою є визначення з-поміж декількох можливих варіантів того стимулу, що має найбільшу значущість для обстежуваної особи. Як стимули можна застосовувати прізвища, фотографії, назви населених пунктів чи інші об'єкти, що можуть бути відомі лише причетній особі.

Запропоновано тести на знання відомого рішення, які використовуються для виявлення факту обізнаності особи щодо деталей злочинної події, що можуть бути відомі лише безпосередньо причетній до неї особі або тим, хто отримав таку інформацію з достовірних джерел. Під час тестування спеціаліст формує «батареї» запитань або стимулів, з-поміж яких лише один містить достовірну часткову ознаку події. Інші варіанти виступають як нейтральні.

Побудова якісних тестів потребує всебічного вивчення матеріалів кримінального провадження, аналізу деталей події, логіки дій причетної особи, а також ретельного підбору необхідних стимулів. Доведено, що результати тестування є ефективним інструментом для побудови версій, перевірки достовірності показань та ініціювання подальших слідчих (розшукових) дій та НСРД.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авраменко О. Л. Особливості початкового етапу розслідування викрадення людей, вчинених злочинними групами : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ : Нац. академія внутр. справ, 2011. 19 с.
2. Акімов О. О., Андрусяк М. В., Русецький Р. Ю. Інституціоналізація професії поліграфолога: виклики інтеграції української моделі до міжнародних стандартів. *Національні інтереси України*. 2025. № 7 (12). С. 16–33.
3. Аленін Ю. П., Тіщенко В. В., Аркуша Л. І. Розслідування тяжких злочинів : наук.-практ. посібник. Харків : Вид-во «Одіссей», 2006. 256 с.
4. Алексєєв О. О., Алексєєва-Процюк Д. О. Правові умови проведення психофізіологічних досліджень із застосуванням поліграфа в кримінальному судочинстві. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 1 (106). С. 96–109.
5. Андросюк В. Г., Пакліна Т. О. Перспективи використання поліграфічних досліджень у розслідуванні правопорушень. *Використання поліграфа в правоохоронній діяльності: проблеми та перспективи : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Київ, 7-8 лист. 2015 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2015. С. 141–144.
6. Андрусяк М. В., Русецький Р. Ю., Акімов О. О. Поліграф у системі національної безпеки: міждисциплінарні підходи до підготовки кадрів та зарубіжна практика. *Національні інтереси України*. 2025. № 5 (10). С. 31–48.
7. Аркуша Л. І., Чернов О. Психологічні механізми формування реакцій стресу та їх значення для інтерпретації даних поліграфа. *Сучасний досвід використання поліграфа у сфері національної безпеки і оборони України в умовах воєнних загроз : зб. матеріалів панел. дискусії : IX Харків. міжнар. юрид. форум* (м. Харків, 26 вер. 2025 р.). Харків : Право, 2025. С. 19–23.
8. Біленчук П. Д., Мотлях О. І., Рибальченко О. М., Усіков І. П. Аудіовізуальна психофізіологічна діагностика людини: історія, теорія,

практика : монографія / за ред. П. Д. Біленчука. Київ : Атіка, 2013. 419 с.

9. Ахтирська Н. М., Касько В. В., Маланчук Б. А. та ін. Застосування в Україні європейських стандартів протидії жорстокому поводженню і безкарності : наук.-практ. посібник для суддів / за заг. ред. В. Т. Малярєнка. Київ : К.І.С, 2011. 320 с.

10. Бабич К. С. Поліграф як інструмент забезпечення внутрішньої безпеки органів прокуратури в умовах воєнного стану. *Сучасний досвід використання поліграфа у сфері національної безпеки і оборони України в умовах воєнних загроз : зб. матеріалів панел. дискусії : IX Харківський міжнар. юрид. форум* (м. Харків, 26 вер. 2025 р.). Харків : Право, 2025. С. 23–27.

11. Бажанюк В. В. Правові та організаційно-тактичні основи проведення експертиз у кримінальному провадженні : дис. ... д-ра філос. : 081 Право / Донецький державний університет внутрішніх справ. Кропивницький, 2023. 256 с.

12. Бакутін Є. І. Використання поліграфа: закордонний досвід. *Актуальні питання використання поліграфа в діяльності органів сектору безпеки і оборони України в умовах правового режиму воєнного стану та повоєнної відбудови країни : матеріали Міжнар. наук.-практ. форуму* (м. Дніпро, 24-25 вер. 2025 р.). Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2025. С. 6–8.

13. Бандурка І. О. Кримінально-правова характеристика злочинів проти моральності у сфері статевих стосунків : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Класич. приват. ун-т. Запоріжжя, 2010. 20 с.

14. Бараняк В. М. Проблеми використання поліграфа у кримінальному судочинстві України. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія : Юридичні науки. 2015. № 827. С. 265–267.

15. Баранчук В. В. Система тактичних прийомів установлення психологічного контакту при допиті : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2018. 20 с.

16. Барко В. І. Теоретико-психологічні засади управління персоналом органів внутрішніх справ : автореф. дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.06. Київ, 2004. 44 с.

17. Барко В. І. Професійний відбір кадрів до органів внутрішніх справ (психологічний аспект) : монографія. Київ, 2002. 292 с.

18. Барко В. І. Перспективи застосування поліграфа «Аксітон» в органах внутрішніх справ України. *Актуальні проблеми юридичної психології : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Київ, 18-20 трав. 1999 р.). Київ : КІВС, 1999. С. 9–11.

19. Барко В. І., Ірхін Ю. Б., Морозова Т. Р., Никифорчук Д. Й. Психологічне супроводження оперативно-розшукової діяльності в органах внутрішніх справ : навч. посібник. Київ : Київський нац. ун-т внутр. справ, ДП «Друкарня МВС України», 2007. 92 с.

20. Баркоп В. І. Професійний відбір кадрів до органів внутрішніх справ (психологічний аспект) : монографія. Київ : Міністерство внутрішніх справ України ; Національна академія внутрішніх справ України, 2011. 457 с.

21. Басиста І. В., Максимів Л. В. Застосування поліграфа в Україні: деякі аспекти. *Використання поліграфа в правоохоронній діяльності: проблеми та перспективи : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Київ, 7-8 лист. 2015 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2015. С. 50–54.

22. Бахін В. П., Весельський В. К. Тактика допиту : навч. посібник. Київ : НВТ «Правник», 1997. 64 с.

23. Бахін В. П., Зеленковський С. В., Карпов Н. С. Розширювати методи розкриття злочинів або обмежувати можливості розслідування. *Прокуратура. Людина. Держава.* 2005. № 3. С. 68–75.

24. Бахін В. П., Карпов Н. С., Строков І. В. Про допустимість застосування поліграфа та використання гіпнозу під час розслідування злочинів. *Криміналістика та судова експертиза.* 2004. Вип. 52. С. 22–30.

25. Безносюк А. М., Сизоненко А. С. Поняття та зміст достовірності показань підозрюваного та обвинуваченого. *Митна справа.* 2012. № 1 (79).

Ч. 2. Кн. 2. С. 122–127.

26. Бережний О. І. Допустимість і доказове значення результатів психофізіологічних досліджень із застосуванням поліграфа. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 11. С. 615–617. DOI : 10.32782/2524-0374/2022-11/149.

27. Біленчук П. Д., Лисиченко В. К. , Клименко Н. І. та ін. Криміналістика : підруч. / за ред. П. Д. Біленчука. 2-е вид., випр. і доп. Київ : Атіка, 2001. 544 с.

28. Біленчук П. Д., Гель А. П. Основи криміналістичної тактики : курс лекцій. Вінниця : Вид-во ВДТУ, 2001. 120 с.

29. Білоус І. В. Можливості використання поліграфа під час розслідування злочинів проти життя та здоров'я особи. *Використання поліграфа в правоохоронній діяльності: проблеми та перспективи : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Київ, 7-8 лист. 2015 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2015. С. 102–105.

30. Бондаренко О. Г., Гольдберг Н. О. Розслідування заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, що спричинили смерть потерпілого : монографія / за заг. ред. В. О. Заросила та М. І. Зубрицького. Київ : Видавництво Людмила, 2025. 220 с.

31. Борисенко І. В. Методика розслідування вбивств із розчленуванням трупа : монографія. Харків : Право, 2021. 720 с.

32. Браїлко Ю., Кравченко Т. Особливості індивідуалізації лексики під час проведення судово-психологічної експертизи з використанням комп'ютерного поліграфа. *Актуальні питання використання поліграфа в діяльності органів сектору безпеки і оборони України в умовах правового режиму воєнного стану та повоєнної відбудови країни : матеріали Міжнар. наук.-практ. форуму* (м. Дніпро, 24-25 вер. 2025 р.). Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2025. С. 11–14.

33. Бугрим В. Г. Поліграф як один із засобів для вивчення особи у безпекових питаннях в умовах воєнного стану. *Актуальні питання*

психологічного забезпечення службової діяльності структурних підрозділів МВС України в умовах воєнного стану : матеріали V міжвідомчого наук.-практ. круглого столу (м. Київ, 20 квіт. 2023 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2023. С. 34–39.

34. Бунчук О. Правове регулювання використання поліграфа в Україні: теорія та практика. *Юридичний вісник*. 2021. № 12 (3). С. 45–56.

35. Бурдига І. Воєнні злочини РФ в Україні: про тонкощі розслідування. *DW*. URL : <https://www.dw.com/uk/ofisgenprokurora-pro-tonkosi-rozsliduvanna-voennih-zlociniv-rf-v-ukraini/a-64919471>.

36. Бурма І. Г. Чинники, що обумовлюють кримінально-правову заборону проведення видовищного заходу сексуального характеру за участю неповнолітньої особи (ст. 301-2 Кримінального Кодексу України). *Актуальні проблеми протидії злочинності і корупції : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф.* (м. Харків, 22 груд. 2023 р.). Харків : Юрайт, 2023. С. 25–29.

37. Бусол О. Правові підстави застосування поліграфа в Україні. *Центр досліджень соціальних комунікацій НБУВ*. URL : http://www.nbuv.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=2097:pravovi-pidstavi-zastosuvannya-poligrafa-v-ukrajini&catid=8&Itemid=350.

38. Вагіна О. В. Психологічні чинники використання поліграфних опитувань осіб правоохоронними органами України : автореф. дис. ... канд. психол. наук. : 19.00.06 / Харків. держ. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. 22 с.

39. Вагіна О. В. Психологічні умови проведення передтестової бесіди під час поліграфних досліджень. *Право і безпека*. 2017. № 2 (65). С. 135–139.

40. Вагіна О. В. Психолого-правові аспекти проведення поліграфних опитувань у системі МВС України. *Право і безпека*. 2017. № 1 (64). С. 124–129.

41. Вагіна О. В. Психологічні особливості поліграфних досліджень в системі МВС України. *Актуальні проблеми психології*. 2017. Вип. 30. Т. Х. С. 13–23.

42. Вагіна О. В. Міжнародний досвід використання поліграфних

опитувань у поліції. *Теоретичні і прикладні проблеми психології*. 2017. № 2 (43). С. 44–55.

43. Вагіна О. В. Досвід використання поліграфа в державній фіскальній службі України // *Актуальні питання теорії та практики використання поліграфа* : зб. статей / за заг. ред. В. О. Шаповалова. Київ : Освіта України, 2015. 220 с. С. 59–66.

44. Вагіна О. В. Деякі особливості й обмеження поліграфних перевірок. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Психологічні науки*. 2017. Вип. 2. Т. 1. С. 172–176.

45. Валідні системи оцінювання для форматів тестів із запитаннями порівняння : довідковий матеріал / уклад. Алексєєва-Процюк Д. О., Гичка С. С. Київ, 2021. 40 с.

46. Валуйська М. Ю. Кримінологічна характеристика особи злочинців, що вчинили умисні вбивства при обтяжуючих обставинах : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Нац. юрид. академія України ім. Я. Мудрого. Харків, 2002. 19 с.

47. Вапнярчук В. В. Загальна характеристика властивостей доказів та їх розмежування між собою. *Держава і право. Серія : Юридичні науки*. 2015. Вип. 68. С. 361–375.

48. Варенья Н. М., Бедратий Ю. В., Алекумов С. С. Правове регулювання використання поліграфа в кримінальному процесі: за та проти. *Соціальний розвиток: економіко-правові проблеми*. 2025. № 9. С. 142–147.

49. Ващук О. П. Антроподжерельна невербальна інформація в кримінальному провадженні : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09 / Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2018. 48 с.

50. Ващук О. П. Невербальна інформація в кримінальному провадженні: теоретико-методологічні основи : монографія. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2017. 430 с.

51. Ващук О. П. Поліграф як інструмент у справах про державну зраду, шпигунство та тероризм: проблеми застосування та оцінки результатів.

Сучасний досвід використання поліграфа у сфері національної безпеки і оборони України в умовах воєнних загроз : зб. матеріалів панел. дискусії : IX Харківський міжнар. юрид. форум (м. Харків, 26 вер. 2025 р.). Харків : Право, 2025. С. 27–30.

52. Ващук В. П. Поліграфологічна та психофізіологічна діагностика особистості: навч.-метод. посібник. Одеса : Юрид. літ., 2016. 84 с.

53. Вдовин В. П. Психофізіологічні аспекти, які можуть впливати на результати тестування під час дослідження з використанням поліграфа. *Сучасний досвід використання поліграфа у сфері національної безпеки і оборони України в умовах воєнних загроз : зб. матеріалів панел. дискусії : IX Харківський міжнар. юрид. форум (м. Харків, 26 вер. 2025 р.). Харків : Право, 2025. С. 30–33.*

54. Весельський В. К. Поліграф у діяльності по розкриттю та розслідуванню злочинів. *Теорія та практика криміналістичного забезпечення розкриття та розслідування злочинів у сучасних умовах : тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 22-23 бер. 2001 р.) : у 2 ч. Київ, 2001. Ч. II. С. 22–25.*

55. Весельський В. К. Сучасні проблеми допиту (процесуальні, організаційні і тактичні аспекти) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 1999. 212 с.

56. Весельський В. К., Кузьмічов В. С. , Мацишин В. С. , Старушкевич А. В. Особливості провадження допиту підозрюваного (обвинуваченого) з метою недопущення тортур та інших порушень прав людини : посібник. Київ : Національна академія внутрішніх справ України, 2004. 148 с.

57. Взаємодія учасників кримінального провадження під час досудового розслідування: правові аспекти та основні форми : навч. посібник / кол. авт. ; за заг. ред. В. В. Сокурєнка ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. 3-є вид., доп. і перероб. Харків : ХНУВС, 2024. 208 с.

58. Морозова Т. Р. , Волкова Ю. М. , Коба В. Б., Чаплинський К. О. Використання методики виявлення прихованої інформації під час опитувань з

використанням поліграфа в діяльності органів і підрозділів Національної поліції України : навч. посібник / Департамент забезпечення діяльності Голови Національної поліції України ; Дніпров. держ. ун-т внутр. справ. Одеса : Видавництво «Юридика», 2024. 266 с.

59. Коваленко В. В., Бондар В. С., Вигівський І. М., Дрозд В. Г., Слухаєнко Ю. М. Використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених організованими групами чи злочинними організаціями. Київ : Алерта, 2024. 136 с.

60. Владишевська В. Нормативно-правове та інституційне упорядкування здійснення діяльності поліграфологів у рамках кримінального провадження: зарубіжний досвід. *Юридичний вісник*. 2018. № 2. С. 50–55.

61. Войцехівський С. В., Гачкевич А. О. Передумови та виклики використання поліграфа для цілей кримінального судочинства: інформація як доказ. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2025. Вип. 89. Ч. 3. С. 325–334. URL : <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/336721>.

62. Волкова Ю. М. Проблемні питання застосування поліграфа під час розслідування кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи (на прикладі ст. 127 КК України). *Актуальні питання у сучасній науці (Серія «Педагогіка», Серія «Право», Серія Економіка», Серія «Державне управління», Серія «Техніка», Серія «Історія та археологія»)*. 2025. № 7 (37). С. 409–417.

63. Волкова Ю. М. Фундаментальні засади та імперативи використання поліграфних досліджень у розслідуванні кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи, статевої свободи та статевої недоторканості. *Національні інтереси України*. 2026. № 1 (18). С. 548–557.

64. Волкова Ю. М. Алгоритмізація опитувальників за методикою виявлення прихованої інформації, що призначені для розкриття та розслідування кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи, статевої свободи та статевої недоторканості. *Успіхи і досягнення у науці*

(Серія «Право», Серія «Освіта», Серія «Управління та адміністрування», Серія «Соціальні та поведінкові науки»). 2026. № 1 (23). С. 86–96.

65. Волкова Ю. М. Тактика проведення спеціальних бесід, передбачених методикою виявлення прихованої інформації, під час розслідування кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи, статевої свободи та статевої недоторканості. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2026. № 2. С. 287–291. URL : https://lsej.org.ua/2_2026/66.pdf.

66. Волкова Ю. М. Актуальні питання імплементації в Україні міжнародного досвіду щодо нормативно-правового регулювання застосування поліграфа під час розслідування кримінальних правопорушень. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2026. № 1 (77). С. 159–166.

67. Волкова Ю. М. Стан наукових досліджень щодо застосування поліграфа у кримінальному провадженні. *Наука, освіта та технології: світові тенденції та регіональний аспект : зб. тез доп. Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Рівне, 17 трав. 2025 р.). Рівне : ЦФЕНД, 2025. С. 86–88.

68. Волкова Ю. М. Використання поліграфа під час розслідування кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи, статевої свободи та статевої недоторканості: проблеми та перспективи. *Чорноморські наукові студії : XI Всеукр. мультидисциплінарна конф. з міжнар. участю* (м. Одеса, 23 трав. 2025 р.). Одеса ; Львів ; Торунь : Liha-Pres, 2025. С. 24–27.

69. Волкова Ю. М. Сучасні напрями застосування поліграфа під час розслідування умисних убивств. *Ways of Science Development in Modern Crisis Conditions : Proceedings of the 6th International Scientific and Practical Internet Conference* (Dnipro, Ukraine, June 4-5, 2025). Dnipro : FOP Marenichenko V. V., 2025. С. 74–76.

70. Волкова Ю. М. Застосування поліграфа при розслідуванні кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи, статевої свободи і статевої недоторканості: проблеми тактики та правового регулювання. *Integration of Education, Science and Business in Modern*

Environment: Summer Debates : Proceedings of the 7th International Scientific and Practical Internet Conference (Dnipro, Ukraine, August 7-8, 2025). Dnipro : FOP Marenichenko V. V., 2025. С. 89–91.

71. Волкова Ю. М. Напрями криміналістичної профілактики кримінальних правопорушень, пов'язаних із розбещенням неповнолітніх, за допомогою використання поліграфа. *Synergy of Knowledge: Innovations at the Intersection of Disciplines : Proceedings of the 1st International Scientific and Practical Internet Conference* (Dnipro, Ukraine June 11-12, 2025). Dnipro : FOP Marenichenko V. V., 2025. С. 61–62.

72. Волкова Ю. М. Особливості застосування поліграфа під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із розбещенням неповнолітніх. *Modern science and innovation: trends, challenges, and breakthroughs : collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the I International Scientific and Theoretical Conference* (New York, USA, May 23, 2025). New York : International Center of Scientific Research, 2025. С. 121–123.

73. Волкова Ю. М. Використання поліграфа: європейський досвід та шляхи вдосконалення. *Забезпечення основоположних прав і свобод людини, дотримання стану дисципліни та законності в діяльності поліції в умовах воєнного стану : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Кропивницький, 12 черв. 2025 р.). Кропивницький : ДонДУВС, 2025. С. 63–65.

74. Волкова Ю. М. Застосування поліграфа під час розслідування кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи (на прикладі статті 127 КК України). *Актуальні питання використання поліграфа в діяльності органів сектору безпеки і оборони України в умовах правового режиму воєнного стану та повоєнної відбудови країни : матеріали Міжнар. наук.-практ. форуму* (м. Дніпро, 24-25 вер. 2025 р.). Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2025. С. 14–21.

75. Волкова Ю. М. Особливості використання поліграфа під час розслідування катувань. *Актуальні питання криміналістики та судової*

експертизи в умовах воєнного стану : матеріали XIV Міжвід. наук.-практ. конф. (м. Київ, 28 лист. 2025 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2025. С. 38–43.

76. Волкова Ю. М. Імплементация зарубіжного досвіду застосування поліграфологічних технологій у кримінальному судочинстві. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти : матеріали X Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Дніпро, 16 бер. 2026 р.) : у 2-х ч. Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2026. Ч. I. С. 785–786.

77. Волкова Ю. М. Правове регулювання застосування поліграфа: міжнародний досвід. *Український правовий вимір: пошук відповідей на глобальні міжнародні виклики : матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Дніпро, 22 трав. 2026 р.). Дніпро : Університет митної справи та фінансів, 2026. С. 211–214.

78. Волкова Ю. М. Нормативно-правове регулювання використання поліграфа у кримінальному судочинстві: міжнародний досвід. *Тенденції, новації та перспективи юридичної науки України в умовах воєнного стану. Юридична наука: проблеми та шляхи вирішення : зб. матеріалів II Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Київ, 5 бер. 2026 р.). Київ : Приватний вищий навчальний заклад «Європейський університет», 2026. С. 44–47.

79. Волкова Ю. М. Використання поліграфа під час виявлення та розслідування кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості особи в діяльності Національної поліції України. *Криміналістика та судова експертиза: сучасний стан і перспективи розвитку : матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф.* (м. Київ, 22 трав. 2026 р.). Київ : ДНДЕКЦ МВС України, 2026. С. 144–148.

80. Морозова Т. Р. , Волкова Ю. М. , Коба В. Б., Чаплинський К. О. Використання методики виявлення прихованої інформації під час опитувань з використанням поліграфа в діяльності органів і підрозділів Національної поліції України : навч. посібник / Департамент забезпечення діяльності Голови Національної поліції України ; Дніпров. держ. ун-т внутр. справ. Одеса :

Видавництво «Юридика», 2024. 266 с.

81. Волобуєв А. Ф. Про використання поліграфа при розслідуванні злочинів. *Криміналістика XXI століття : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Харків, 25-26 лист. 2010 р.). Харків : Право, 2010. С. 110–113.

82. Волобуєв А. Ф. Поліграф: техніко-криміналістичний засіб виявлення і фіксації доказів чи інструмент експертного дослідження? *Криміналістичний вісник*. 2018. № 2 (30). С. 55–63. URL : <https://visnyk.dndekc.mvs.gov.ua/index.php/visnuk/issue/view/34/75>.

83. Волобуєв А. Ф. Щодо застосування поліграфа у досудовому розслідуванні. *Актуальні питання досудового розслідування та тенденції розвитку криміналістичної методики : тези доп. Всеукр. наук.-практ. конф.* (м. Харків, 21 лист. 2018 р.). Харків, 2018. С. 40–42.

84. Волобуєв А. Ф. Роль судово-психологічної експертизи з використанням поліграфа у доказуванні. *Сучасний досвід використання поліграфа у сфері національної безпеки і оборони України в умовах воєнних загроз : зб. матеріалів панел. дискусії : IX Харківський міжнар. юрид. форум* (м. Харків, 26 вер. 2025 р.). Харків : Право, 2025. С. 34–38.

85. Волобуєв А. Ф., Орлова Т. А. Поліграф у кримінальному процесі: перспективи використання. *Philosophy, Economics and Law Review*. 2021. Вип. 1. Ч. 2. С. 116–122.

86. Волошина О. В. Психофізіологічні проблеми використання поліграфа в кадровому забезпеченні правоохоронної діяльності. *Використання поліграфа в правоохоронній діяльності: проблеми та перспективи : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Київ, 7-8 лист. 2015 р.). Київ, 2015. С. 133–135.

87. Воронова Ю. В. Соціально-психологічні детермінанти віктимної поведінки неповнолітніх жертв сексуальних злочинів : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.06 / Харків. нац. ун-т. внутр. справ. Харків, 2005. 21 с.

88. Воят Л. І. Використання внутрішньоособистісної боротьби двох «я». *Використання поліграфа в правоохоронній діяльності: проблеми та*

перспективи : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 7-8 лист. 2015 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2015. С. 111–116.

89. Вуйма А. Г. Використання спеціальних знань під час розслідування вбивств : дис. ... д-ра філос. : 081 Право / Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2023. 297 с.

90. В Національній поліції створено центр поліграфологів кримінальної поліції, який працює на базі департаментів оперативно-технічних заходів та стратегічних розслідувань Національної поліції України. *Судово-психологічна експертиза. Застосування поліграфа і спеціальних знань в юридичній практиці*. URL : <https://expertize-journal.org.ua/all-news/7459-v-natsionalnij-politsiji-stvoreno-tsentr-poligrafologiv-kriminalnoji-politsiji-yakij-pratsyue-na-bazi-departamentiv-operativno-tekhnichnikh-zakhodiv-ta-strategichnikh-rozsliduvan-natsionalnoji-politsiji>.

91. Галаган В. І. Питання застосування поліграфа в діяльності органів внутрішніх справ. *Науковий вісник Дніпропетровського юридичного інституту*. 1999. № 3. С. 241–247.

92. Галаган В. І. Використання поліграфу: «за» і «проти». *Українське право*. 2000. № 1. С. 172–174.

93. Гальцова В. В. Деякі аспекти імплементації положень Стамбульської конвенції в КК України та проблеми кримінальної відповідальності за домашнє насильство. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 4. С. 249–252. URL : https://lsej.org.ua/4_2020/62.pdf.

94. Гальцова В. В. Деякі міркування щодо удосконалення кримінального законодавства за посягання на здоров'я неповнолітніх. *Актуальні проблеми протидії злочинності і корупції : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф.* (м. Харків, 22 груд. 2023 р.). Харків : Юрайт, 2023. С. 44–48.

95. Гаркуша А. Г. Кримінальна відповідальність за побої і мордування : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. 210 с.

96. Гаркуша А. Г., Ленъ В. В. Побої і мордування у кримінальному праві та законодавстві : монографія. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018. 129 с.

97. Гезь А. І. Загальні вимоги до проведення тестування на поліграфі. *Судово-психологічна експертиза. Застосування поліграфа та спеціальних знань в юридичній практиці*. 2018. № 5 (17). URL : <https://expertize-journal.org.ua/detektor-lzhi-poligraf/883-gez-a-i-zagalni-vimogi-do-provedennya-testuvannya-na-poligrafi>.

98. Гонтар Ю. Поліграф: зміцнення довіри до сил сектору безпеки і оборони України. *Актуальні питання використання поліграфа в діяльності органів сектору безпеки і оборони України в умовах правового режиму воєнного стану та повоєнної відбудови країни : матеріали Міжнар. наук.-практ. форуму* (м. Дніпро, 24-25 вер. 2025 р.). Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2025. С. 27–34.

99. Гончаренко В. Г. Критерії допустимості психологічного впливу на досудовому слідстві. *Вісник Академії адвокатури України*. 2010. № 3 (19). С. 107–116.

100. Гора І. В. Поняття способу вчинення злочину та його значення в розкритті та розслідуванні. *Закон та життя*. 2012. № 9. С. 35–38.

101. Горбачевський В. Я., Захаров В. І., Ієрусалімов І. О. та ін. Криміналістичне забезпечення розкриття та розслідування нерозкритих злочинів минулих років (умисних вбивств та тяжких тілесних ушкоджень) : навч.-практ. посібник. Київ : Нац. академія внутр. справ України, 2001. 68 с.

102. Горбунова Я. М. Адміністративно-правове забезпечення протидії домашньому насильству : дис. ... д-ра філос. : 081 Право / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2023. 187 с.

103. Градун С. А. Правові і наукові основи використання поліграфа в кримінальному провадженні : дис. ... д-ра філос. : 081 Право / Донецький державний університет внутрішніх справ. Кропивницький, 2025. 231 с.

104. Градун С. А. Дискусійні питання використання поліграфа в

кримінальному провадженні. *Правовий часопис Донбасу*. 2023. № 2 (83). С. 39–44.

105. Градун С. А. Доказове значення висновку психологічної експертизи із застосуванням поліграфа. *Часопис Київського університету права*. 2023. № 3. С. 43–46.

106. Градун С. А. Використання поліграфа у діяльності Національної поліції України. *Правовий часопис Донбасу*. 2024. № 1 (86). С. 72–77.

107. Градун С. А. Правова регламентація використання поліграфа в секторі безпеки і оборони України. *Центральноукраїнський вісник права та публічного управління*. 2024. № 3. С. 67–80.

108. Грачук В. С., Чупринський Б. О. Особливості застосування поліграфа в оперативно-розшуковій діяльності: правові та етичні аспекти. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2025. Вип. 91. Ч. 4. С. 260–266.

109. Гребенькова М. С. Належність і допустимість електронних відображень як джерел доказів у кримінальному провадженні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 12. С. 335–338. URL : https://lsej.org.ua/12_2021/85.pdf.

110. Гришин С., Кузьменко М., Малюга В. Поліграфологія як галузь науки та перспективи її розвитку в Україні. *Оцінка достовірності: наукові дослідження та практика*. 2020. Вип. 3. С. 33–41.

111. Губанова О. В. Кримінологічна характеристика та запобігання згвалтуванню (на підставі матеріалів практики Автономної Республіки Крим) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 2008. 21 с.

112. Гудзь О. І., Проценко О. В. Криміналістичне забезпечення якості досудового розслідування та профілактика слідчих помилок в умовах воєнного стану. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи в умовах воєнного стану : матеріали XIV Міжвід. наук.-практ. конф.* (м. Київ, 28 лист. 2025 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2025. С. 51–55.

113. Гузела М. В. Доказове значення психофізіологічних перевірок у кримінальному провадженні: іноземний досвід та вітчизняні реалії. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія : Юридичні науки.* 2019. № 4. С. 210–214.

114. Гузей В. М. Методика розслідування умисних вбивств або заподіяння тяжких тілесних ушкоджень у разі перевищення меж необхідної оборони чи перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2017. 20 с.

115. Гусаченко Є. О. Деякі історичні аспекти виникнення поліграфа – «детектора брехні». *Використання поліграфа в правоохоронній діяльності: проблеми та перспективи : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Київ, 7-8 лист. 2015 р.). Київ, 2015. С. 209–211.

116. Гусева В. О. Способи протидії розслідуванню тяжких та особливо тяжких злочинів проти життя та здоров'я особи та шляхи їх подолання. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ.* 2012. № 1 (56). С. 84–88.

117. Даньшин М. В., Погорецький М. А. Нетрадиційні засоби пізнання в оперативно-розшуковій діяльності: перспективи використання поліграфа. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності.* 2004. № 1. С. 242–251.

118. Делікатний С. К., Половнікова Ж. Ю. Використання поліграфа в діяльності ОВС : навч.-метод. посібник. Київ : РВВ МВС України, 2001. 109 с.

119. Демидова Є. Є. Тактика допиту обізнаних осіб : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2013. 20 с.

120. Державний технічний стандарт України 8692:2016 «Поліграфи. Технічні умови» : наказ ДП «Український НДНЦ з питань стандартизації, сертифікації та якості» від 15.11.2016 № 378. Київ : Мінекономрозвитку

України. 2016. 12 с. URL : https://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page.html?id_doc=6799.

121. Деркач Л. М., Спіріна І. Д., Татарінов В. І., Пеньков С. В. Критерії оцінювання ефективності психофізіологічних досліджень з використанням поліграфу та організація моніторингу якості їх проведення : метод. рекомендації. Дніпро : ВВПЗ «Дніпровський гуманітарний університет», 2022. 48 с.

122. Джужа О. М. Запобігання злочинам, пов'язаним із сексуальним насильством : монографія. Київ : Атіка, 2009. 240 с.

123. Джужа А. О. Запобігання злочинам проти статевої недоторканості дитини : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2012. 20 с.

124. Джужа А. О. Кримінально-правові та кримінологічні засади запобігання злочинам проти статевої недоторканості дитини : монографія. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2013. 193 с.

125. Динаміка розкриття вбивств 2014–2024 рр. *Цензор.Нет*. URL : <https://censor.net/ua/news/3530981/rozkryttya-vbyvstv-v-ukrayini-statystyka-za-2024-rik>.

126. Дідик В. Я., Бова А. А. Огляд практики використання поліграфа («детектора брехні») // Президенту України, Верховній Раді України, Уряду України, органам центральної та місцевої виконавчої влади. Київ, 1999. Т. 12 : Суд в Україні: боротьба з корупцією, організованою злочинністю і захист прав людини : аналіт. розробки, пропозиції наук. та практ. працівників / Комарова А. І. та ін. ; ред. кол. В. В. Медведчук та ін. 694 с. С. 506–510.

127. Дмитренко Ю. С. Державне регулювання використання поліграфічних технологій в секторі безпеки і оборони України : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.05 / Хмельницький університет управління та права. Хмельницький, 2017. 20 с.

128. Дмитренко Ю. С. Державне регулювання використання поліграфічних технологій в секторі безпеки і оборони України : дис. ... канд.

наук з держ. упр. : 25.00.05 / Хмельницький університет управління та права. Хмельницький, 2017. 244 с.

129. Дмитренко Ю. С. Інституційний механізм державного регулювання застосування поліграфних технологій. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 11. С. 113–117.

130. Дмитренко Ю. С. Механізми державного регулювання використання поліграфних технологій у секторі безпеки і оборони України. *Соціально-гуманітарні науки та сучасні виклики* : матеріали II Всеукр. наук. конф. (м. Дніпро, 26-27 трав. 2017 р.) : у 2 ч. Дніпро : СПД «Охотнік», 2017. Ч. II. С. 205–207.

131. Дмитренко Ю. С. Теоретико-методичний інструментарій проведення опитування з використанням поліграфу. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 10. С. 91–95.

132. Дмитренко Ю. С. Державне регулювання використання поліграфних технологій у провідних країнах світу. *Держава та регіони*. 2017. № 2. С. 148–152.

133. Дмитренко Ю. С. Організаційно-правовий механізм державного регулювання застосування поліграфних технологій. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 12. С. 111–115.

134. Дмитренко Ю. С. Удосконалення механізмів застосування поліграфних технологій шляхом використання методики обрахунку результатів поліграфних перевірок у безпековому секторі держави. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 13. С. 88–93.

135. Дмитренко Н. А. Застосування поліграфа у кримінальному провадженні: особливості та проблемні питання. *Юридичний бюлетень*. 2021. Вип. 22. С. 160–166.

136. Дмитрієва Л. В. Методика розслідування згвалтувань, вчинених неповнолітніми : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Харківський національний університет внутрішніх справ. Харків, 2017. 24 с.

137. Довідка про проблеми в роботі національного стандарту в

Україні – ДСТУ 8692:2016 «Поліграфи. Технічні умови». *Колегія поліграфологів України*. URL : <https://cutt.ly/CFH7XW0>.

138. Довідник поліграфолога (валідні формати тестів та системи бального оцінювання) : довідник / уклад. : В. Шаповалов, Д. Зубовський, Д. Алексеева-Процюк, О. Гончарова. Київ : Освіта України, 2018. 20 с.

139. Благута Р. І., Гуцуляк Ю. В., Дуфенюк О. М. та ін. Докази та доказування у кримінальному провадженні : навч. посібник. Львів : ЛьвДУВС, 2018. 272 с.

140. Крапол Д., Хендлер М., Штурм Ш. Термінологічний довідник для наукової психофізіологічної детекції неправдивості (ПФД). 3-є вид. 2012. 134 с. / пер. : Назаров О. А., Лисенко А. Б. URL : https://polygraph.org/docs/Terminology_PDD-UA.pdf.

141. Досудове розслідування військових кримінальних правопорушень слідчими Національної поліції : навч.-практ. посібник. / авт. кол. : Антощук А. О., Бурлака В. В., Дрозд В. Г. та ін. Київ : 7БЦ, 2025. 183 с.

142. Дрозд В. Г. Організаційні і тактичні аспекти розслідування умисних тяжких тілесних ушкоджень : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2009. 16 с.

143. ДСТУ 9265:2023. Судова експертна діяльність. Правила розроблення, викладення й оформлення методик провадження судових експертиз : наказ ДП «Український НДНЦ з питань стандартизації, сертифікації та якості» від 16 листопада 2023 року № 32. Київ : ДП «УкрНДНЦ», 2023. 23 с. URL : https://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page.html?id_doc=105548.

144. ДСТУ 9266:2023. Судова психологічна експертиза з використанням поліграфа: технічні умови : наказ ДП «Український НДНЦ з питань стандартизації, сертифікації та якості» від 18 листопада 2023 року № 321. Київ : ДП «УкрНДНЦ», 2023. 22 с. URL : https://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page.html?id_doc=105549.

145. ДСТУ 8692:2016 «Поліграфи. Технічні умови» : наказ ДП

«Український НДНЦ з питань стандартизації, сертифікації та якості» від 15 листопада 2016 року № 378. Київ : Мінекономрозвитку України, 2016. 12 с. URL : https://online.budstandart.com/ua/catalog/doc page.html?id_doc=6799.

146. Дуфенюк О. М., Кунтій А. І. Перспективи доповнення кримінального процесуального кодексу України положеннями щодо використання поліграфа. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2016. № 1. С. 299–307.

147. Дуфенюк О. М., Кунтій А. І. Судова практика оцінки результатів використання поліграфа на стадії досудового розслідування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2016. № 2. С. 123–125. URL : https://lsej.org.ua/2_2016/36.pdf.

148. Екман П. Теорія брехні / пер. з англ. Київ : КМ Publishing, 2012. 320 с.

149. Європейська конвенція про запобігання тортурам та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню. Страсбург, 26.11.1987. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_068#Text.

150. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/>.

151. Про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення. *Офіс Генерального прокурора*. URL : <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-osib-yaki-vchinili-kriminalni-pravoporushennya-2>.

152. Єфімов М. М. Методика розслідування кримінальних правопорушень проти моральності: наукові та праксеологічні основи : монографія. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2020. 392 с.

153. Журавель В. А. Обставини, що підлягають з'ясуванню, у структурі криміналістичної методики. *Теорія та практика судової експертизи та криміналістики*. 2010. Вип. 10. С. 12–20.

154. Зав'ялов С. М. Спосіб вчинення злочину: сучасні проблеми вивчення та використання у боротьбі зі злочинністю : автореф. дис. ... канд.

юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2005. 21 с.

155. Загородній І. В. Методика розслідування вбивства заручника або викраденої людини : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2018. 20 с.

156. Загородній І. В. Розслідування злочинів, пов'язаних із нанесенням тілесних ушкоджень: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2018. 242 с.

157. Завгородній І. В., Завгородній В. Є., Чіпко Н. В. Деякі аспекти використання поліграфічних досліджень в ході розкриття та розслідування особливо тяжких кримінальних правопорушень. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 2. С. 423–425. URL : https://lsej.org.ua/2_2024/106.pdf.

158. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>.

159. Хавронюк М. І., Гацелюк В. О. Законодавство України проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання : наук.-практ. коментар. Київ : ВАІТЕ, 2014.

320 с.

160. Дрозд В. Г., Бурлака В. В., Федосова О. В. та ін. Запобігання та протидія домашньому насильству : кол. монографія / МВС України ; ДЗДГ Нац. поліції України ; Харків. нац. ун-т внутр. справ. Вінниця : ТВОРИ, 2026. 488 с.

161. Мотлях О. І., Корж Є. М. Застосування комп'ютерних поліграфів при професійному кадровому відборі в підрозділи Міністерства внутрішніх справ України та Національної поліції України : метод. посібник. Київ : Освіта України, 2017. 104 с.

162. Застосування поліграфування у внутрішньослужбовій діяльності поліцейських та державних службовців : метод. рекомендації / авт.-упоряд. : М. С. Цуцкірідзе, О. В. Одерій, В. В. Бурлака та ін. Київ, 2023. 110 с.

163. Затенацький Д. В. Ідеальні сліди в криміналістиці (техніко-криміналістичні та тактичні прийоми їх актуалізації) : монографія / за ред. В. Ю. Шепітька. Харків : Право, 2010. 160 с.

164. Захаров В. П. Використання поліграфа як засіб поліпшення інформаційного забезпечення діяльності оперативних підрозділів ДСБЕЗ. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія : Юридична*. 2006. Вип. 1. С. 282–288.

165. Захист осіб, які проходять опитування на поліграфі. *HR-security*. URL : <https://hr-security.ua/ua/zaschita-lits%2C-prohodyaschih-opros-na-poligrafe>.

166. Збірник статистичних відомостей, аналітичних матеріалів ОВС України та Національної поліції України під час війни (2014–2025 рр.). Київ, 2026. 400 с.

167. Здебський Д. В., Ісмаїлов К. Ю. До питання імплементації в правову систему України досвіду правозастосування поліграфа в США. *Правовий часопис Донбасу*. 2024. № 1 (86). С. 32–38.

168. Дудоров О. О. Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи (основні положення кримінально-правової характеристики) : практич. порадник / МВС України ; Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка. Сєверодонецьк : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2018. 92 с.

169. Зубовський Д. С. Досвід Японії з проведення психофізіологічних досліджень із використанням поліграфа. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 2 (103). С. 355–367.

170. Зубовський Д., Пустовіт О. Стратегічне використання доказів (SUE) як сучасна методика оцінки достовірності повідомленої інформації. *Оцінка достовірності: наукові дослідження та практика*. 2019. Вип. 2. С. 159–168.

171. Іванчук Н. В. Досвід використання поліграфа поліцією Японії. *Використання поліграфа в правоохоронній діяльності: проблеми та*

перспективи : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 7-8 лист. 2015 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2015. С. 184–186.

172. Куценко Д. В. Ініціювання проведення психофізіологічних досліджень із застосуванням поліграфа : метод. рекомендації. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. 52 с.

173. Історія поліграфа в світі та Україні. *Національна асоціація поліграфологів України*. URL : <https://polygraph.ua/istorija-poligrafa/>.

174. Про затвердження Інструкції з організації та проведення опитування із застосуванням поліграфа в Державній прикордонній службі України : наказ МВС України від 19.04.2022 № 221. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0440-22>.

175. Про затвердження Інструкції з організації та проведення психофізіологічного дослідження персоналу із застосуванням поліграфа у Міністерстві оборони України та Збройних Силах України : наказ Міністерства оборони України від 14.04.2015 № 164. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0477-15#Text>.

176. Про затвердження Інструкції про порядок проведення службових розслідувань та службових перевірок стосовно військовослужбовців Служби безпеки України : наказ Центрального управління Служби безпеки України від 04.02.2016 № 45. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0328-16#Text>.

177. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98>.

178. Про використання поліграфів у діяльності Міністерства доходів і зборів України та його територіальних органів : наказ Міністерства доходів і зборів України від 02.08.2013 № 329. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1748-13#Text>.

179. Про подальший розвиток служби психологічного забезпечення

оперативно-службової діяльності органів внутрішніх справ України : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 28.07.2004 № 842. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1365-04#Text>. (втратив чинність)

180. Про подальший розвиток служби психологічного забезпечення оперативно-службової діяльності органів внутрішніх справ України : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 28.07.2004 № 842. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1365-04#Text>. (втратив чинність)

181. Інструкція користувача поліграфологічної системи Lafayette Instrument LXEdge. URL : <https://manuals.plus/ru/lafayette-instrument/lxedge-polygraph-system-manual>.

182. Інфографіка. *Цензор.Нет*. URL : <https://censor.net/ua/news/3530981/rozkryttya-vbyvstv-v-ukrayini-statystyka-za-2024-rik>.

183. Кабанець О. Використання комп'ютерного поліграфа (детектора брехні) у кримінальному провадженні через призму судової практики. *Вища школа адвокатури*. URL : <https://www.hsa.org.ua/blog/vikoristannia-kompiuternogo-poligrafa-detektora-brexni-u-kriminalnomu-provadženni-cerez-prizmu-sudovoyi-praktiki>.

184. Кабанець О. Можливості використання поліграфа для цілей допиту свідків під час судового розгляду у кримінальному провадженні. *Рада адвокатів Київської області*. URL : <https://surl.li/txcmhc>.

185. Казар'ян П. А. Передтестова бесіда без помилок: стратегія, психологія, вплив : навч. посібник. Миколаїв : Видавництво Ірини Гудим, 2025. 116 с.

186. Казміренко Л. І. Етапи розвитку поліграфного дослідження. *Використання поліграфа в правоохоронній діяльності: проблеми та перспективи : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Київ, 7-8 лист. 2015 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2015. С. 60–62.

187. Казьмірук С. Д., Пампуха І. В., Близнюк Н. М. Проблеми правового регулювання застосування поліграфа в секторі безпеки та оборони України. *Вісник Київського національного університету імені Тараса*

Шевченка. Військово-спеціальні науки. 2021. № 2. С. 62–66.

188. Карпенко В. В., Цивінський О. І. Спосіб синхронізованого аудіо-, відеоконтролю процесу інструментальної поліграфологічної детекції брехні. *Використання поліграфа в правоохоронній діяльності: проблеми та перспективи : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Київ, 7-8 лист. 2015 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2015. С. 47–50.

189. Карпов Н. С., Євдокіменко С. В. Злочинна діяльність : монографія / за заг. ред. В. П. Бахіна. Київ, 2001. 60 с.

190. Катеринчук К. В. Кримінально-правові та кримінологічні заходи запобігання катуванню : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Держ. наук.-дослід. ін-т М-ства внутр. справ України. Київ, 2010. 20 с.

191. Катеринчук К. В. Кримінально-правові та кримінологічні заходи запобігання катуванню : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Держ. наук.-дослід. ін-т М-ства внутр. справ України. Київ, 2010. 239 с.

192. Романцова С., Устрицька Н., Гловюк І. та ін. Кваліфікація та основи методики розслідування домашнього насильства : навч. посібник / за ред. І. Гловюк, Н. Лащук, С. Романцової. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. 404 с.

193. Клименко І. В. Теорія і практика психологічного забезпечення професійної підготовки поліцейських : автореф. дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.06 / Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2019. 48 с.

194. Клименко Н. І., Клевцов О. Можливості використання в розслідуванні злочинів деяких нетрадиційних криміналістичних та спеціальних знань і методів. *Право України. 1998. № 1. С. 95–103.*

195. Клименко Р. В. Поліграф на лінії фронту: міжнародна практика застосування в умовах війни та для забезпечення національної безпеки. *Актуальні питання використання поліграфа в діяльності органів сектору безпеки і оборони України в умовах правового режиму воєнного стану та повоєнної відбудови країни : матеріали Міжнар. наук.-практ. форуму* (м. Дніпро, 24-25 вер. 2025 р.). Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2025.

196. Книженко С. О., Сергеева С. М. Актуальні питання використання нетрадиційних методів розслідування злочинів. *Форум права*. 2011. № 4. С. 372–375.

197. Коваль М. М. Методика розслідування катувань, що вчиняються співробітниками Національної поліції : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Нац. ун-т «Львівська політехніка». Львів, 2017. 19 с.

198. Коваль М. М. Методика розслідування катувань, що вчиняються співробітниками Національної поліції : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Нац. ун-т «Львівська політехніка». Львів, 2017. 237 с.

199. Коваль М. М. Характеристика катування з криміналістичної точки зору. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія : Юридичні науки*. 2015. № 824. С. 436–440.

200. Ковальов В. Г., Брус Т. М. Використання поліграфа як інструмента запобігання та боротьби з корупцією державних службовців. *Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування*. 2016. № 1. URL : https://el-zbirn-du.at.ua/2016_1/6.pdf.

201. Ковальчук С. О. Поліграф як нетрадиційний криміналістичний засіб і можливості його використання в кримінально-процесуальному доказуванні. *Актуальні проблеми криміналістики : матеріали міжвуз. наук.-практ. конф. студентів, курсантів і слухачів* (м. Донецьк, 02 бер. 2001 р.). Донецьк : Донецький ін-т внутр. справ ; СБУ України, 2001. С. 92–100.

202. Коба В. Б., Чаплинський К. О. Теоретичні та практичні основи формування методики розслідування шахрайства у сфері е-комерції : монографія. Одеса : Видавництво «Юридика», 2024. 376 с.

203. Кобзар О. Ф. Проблеми використання поліграфного опитування під час прийняття на службу до Національної поліції України. *Науковий вісник Сіверщини*. 2018. Вип. 1 (3). С. 222–229.

204. Ковч Я. М. Проблемні питання використання поліграфа в

розшуку безвісно зниклих осіб. *Право і суспільство*. 2009. № 5. С. 124–127.

205. Когутич І. І. Допустимість використання в процесі розслідування у кримінальних справах інструментального методу діагностування негативних обставин. Львів, 1999. 74 с.

206. Когутич І. І. Поліграф у Польщі та Україні: історія, сучасний стан і перспективи. *Wroclawsko-Lwowskie zeszyty prawnicze*. 2011. № 2. С. 93–116.

207. Когутич І. І. Криміналістичні знання, їх сутність і потреба розширення меж використання : монографія. Львів : Тріада Плюс, 2008. 420 с.

208. Когутич І. І. Дисимуляції – невербальні негативні обставини. Їх сутність та використання в розслідуванні злочинів. *Вісник Академії адвокатури України*. 2015. Т. 12. С. 118–126.

209. Кодекс законів про працю України : Закон України від 10.12.1971. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>.

210. Козленко І. М. Проведення поліграфологічних перевірок в Україні: стан і перспективи. *Судово-психологічна експертиза. Застосування поліграфа та спеціальних знань в юридичній практиці*. 2018. № 1 (18). URL : <https://expertize-journal.org.ua/nomera/853-2018-1-18>.

211. Козлюк Л. Г. Кримінологічна характеристика особистості злочинця, який вчинив статевий злочин щодо неповнолітнього : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2009. 16 с.

212. Колеснікова І. Тактичні особливості передтестової бесіди поліграфологічного дослідження. *Сучасний досвід використання поліграфа у сфері національної безпеки і оборони України в умовах воєнних загроз : зб. матеріалів панел. дискусії : IX Харківський міжнар. юрид. форум* (м. Харків, 26 вер. 2025 р.). Харків : Право, 2025. С. 61–65.

213. Комаринська Ю. Б. Тактичні рекомендації допиту дітей, потерпілих від домашнього насильства. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи в умовах воєнного стану : матеріали XIV Міжсвід. наук.-практ. конф.* (м. Київ, 28 лист. 2025 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ,

2025. С. 98–103.

214. Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання від 10.12.1984. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_085.

215. Коновалова В. О. Вбивство: мистецтво розслідування : монографія. Київ : Факт, 2001. 311 с.

216. Коновалова В. О., Шепітько В. Ю. Юридична психологія: академічний курс : підруч. Київ : Ін Юре, 2004. 240 с.

217. Конституція України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

218. Косенко С. С. Віктимологічна профілактика статевих злочинів щодо неповнолітніх : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2004. 21 с.

219. Костенко М. В. Криміналістична характеристика вбивств на замовлення : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2003. 20 с.

220. Косьянова О. Ю. Особливості проведення бесід при поліграфному обстеженні. *Наука і освіта*. 2015. № 3. С. 56–61.

221. Косьянова О. Ю. Поліграфне дослідження схильності до обману осіб з різними типами емоційної зрілості : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01 / Південноукраїнський національний педагогічний університет ім. К. Д. Ушинського. Одеса, 2016. 264 с.

222. Кофанова О. С. Повноспектральні системи візуалізації fsis у криміналістичних дослідженнях в умовах воєнного стану: можливості, переваги та практичне застосування. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи в умовах воєнного стану : матеріали XIV Міжвід. наук.-практ. конф.* (м. Київ, 28 лист. 2025 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2025. С. 106–110.

223. Кривда Л. Р. Використання судово-медичних знань у розслідуванні насильницьких і корисливо-насильницьких кримінальних правопорушень : дис. ... д-ра філос. : 081 Право / Національний університет

«Одеська юридична академія». Одеса, 2024. 220 с.

224. Крикунов О. В. Контактна форма детекції невербальних сигналів людини як джерел криміналістичнозначимої інформації. URL : https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/4335/1/krykunov_.pdf.

225. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / за заг. ред. В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. Є. Шумила. Київ : Юстініан, 2012. 1328 с.

226. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

227. Пясковський В. В., Чорноус Ю. М., Іщенко А. В., Алексєєв О. О. та ін. Криміналістика : підруч. Київ : Центр учбової літератури, 2015. 544 с.

228. Чаплинський К. О., Лускатов О. В., Пиріг І. В., Плетенець В. М., Чаплинська Ю. А. Криміналістика : підруч. для студ. вищ. навч. закл. 2-е вид., перероб. і доп. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2017. 480 с.

229. Глібко В. М., Дудніков А. Л., Журавель В. А. та ін. Криміналістика : підруч. для студ. юрид. спец. вищ. закл. освіти / за ред. В. Ю. Шепітька. Київ : Видавничий Дім «Ін Юре», 2001. 684 с.

230. Криміналістика : підруч. для студ. юрид. спец. вищ. закл. освіти / за ред. В. Ю. Шепітька. 2-е вид., перероб. і доп. Київ : Видавничий Дім «Ін Юре», 2004. 728 с.

231. Грошевий Ю. М., Тацій В. Я., Туман А. Р. та ін. Кримінальний процес : підруч. / за ред. В. Я. Тація, Ю. М. Грошевого, О. В. Капліної, О. Г. Шило. Харків : Право, 2013. 824 с.

232. Благута Р. І., Гуцуляк Ю. В., Дуфенюк О. М. та ін. Кримінальний процес : підруч. : у 2 ч. / за заг. ред. А. Я. Хитри, Р. М. Шехавцова, В. В. Луцика. Львів : ЛьвДУВС, 2019. Ч. 1. 532 с.

233. Гумін О. М., Канцір В. С., Сопільник Р. Л., Сорока С. О., Коваль

М. М. Кримінологічний аналіз катування : монографія / за наук. ред. Р. В. Мигаль. Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2021. 189 с.

234. Крицька І. О. Допустимість застосування поліграфа в діяльності органів, що проводять досудове розслідування. *Науковий Вісник Херсонського державного університету*. 2013. № 5 (2). С. 115–119.

235. Кубаєнко А. В. Оптимізація організаційних процесів досудового розслідування: необхідність структурних змін. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія : Юридичні науки*. 2023. Т. 34 (73). № 1. С. 186–190.

236. Кулик К. Д. Запобігання розбещенню неповнолітніх в Україні : монографія. Харків : Юрайт, 2021. 196 с.

237. Курман О. В., Балибіна А. Р. Використання поліграфа при розслідуванні кримінальних правопорушень: проблеми тактики та правового регулювання. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 2. С. 686–691.

238. Куценко Д. В. Правовий статус ініціатора проведення психофізіологічних досліджень із застосуванням поліграфа. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2019. № 1 (17). С. 54–61.

239. Лазебний А. М. Використання спеціальних знань при розслідуванні кримінальних правопорушень проти громадського порядку : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Ірпінь, 2016. 24 с.

240. Латиш К. В. Можливості використання штучного інтелекту в криміналістиці та судовій експертизі. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи в умовах воєнного стану : матеріали XIV Міжвід. наук.-практ. конф.* (м. Київ, 28 лист. 2025 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2025. С. 123–125.

241. Лешкович Т. А. Використання поліграфа в розслідуванні злочинів: сучасний стан та перспективи : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. Львів, 2014. 18 с.

242. Лешкович Т. А. Використання поліграфа в розслідуванні злочинів: сучасний стан та перспективи : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. Львів, 2014. 179 с.

243. Лешкович Т. А. Форми використання поліграфа у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція*. 2013. № 6-1. Т. 2. С. 192–195.

244. Линник О. В. Використання поліграфа при розслідуванні злочинів у кримінальному судочинстві України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Нац. ун-т держ. податк. служби України. Ірпінь, 2013. 19 с.

245. Линник О. В. Використання поліграфа для розкриття злочинів (історико-правові аспекти). *Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України. Серія : Економіка, право*. 2012. № 4 (59). С. 246–252. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvudpsu_2012_4_38.

246. Линник О. В. Використання поліграфа в кримінальному судочинстві США. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 3. С. 131–141.

247. Линник О. В., Трубнікова А. В. Доцільність використання поліграфа як засобу доказування у кримінальному процесі України. *Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика)*. 2018. Вип. 3–4 (12–13). С. 227–233.

248. Лисенко А. Контроль якості результатів поліграфологічного дослідження. *Оцінка достовірності: наукові дослідження та практика*. 2021. Вип. 4. С. 156–164.

249. Лисенко С. О., Ровний В. В., Гайченко А. В. Застосування поліграфа в роботі з персоналом та при проведенні розслідувань : метод. посібник щодо забезпечення практичної роботи слухачів курсу. Київ : Міжрегіональна Академія управління персоналом, 2025. 356 с.

250. Лісова А. Ю. Основи методики розслідування зґвалтування : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2014. 20 с.

251. Лісова А. Ю. Основи методики розслідування зґвалтування : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2014. 250 с.

252. Лобойко Л. М. Кримінально-процесуальне право : навч. посібник. 2-ге вид., доп. і змін. Дніпропетровськ : Юрид. акад. М-ва внутр. справ, 2005.

253. Лукаш А. С. Згвалтування: кримінологічна характеристика, детермінація та їх попередження : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2007. 19 с.

254. Лук'янчиков Є. Д. Методологічні засади інформаційного забезпечення розслідування злочинів : монографія. Київ : Нац. акад. внутр. справ України, 2005. 360 с.

255. Луценко О. Є. Правове регулювання проходження конкурсу на зайняття посад державної служби із застосуванням поліграфа. *Проблеми законності*. 2019. Вип. 145. С. 140–151.

256. Любчинський О. В. Особливості розслідування серійних вбивств на сексуальному ґрунті : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Національний університет «Львівська політехніка». Львів, 2018. 16 с.

257. Макарова О. П., Матюшенко О. С. Поліграф у криміналістиці: теоретичні, правові та практичні аспекти. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2025. № 1 (34). С. 327–344.

258. Макогін І. В. Методика розслідування вбивства заручника або викраденої людини : дис. ... д-ра філос. : 081 Право / Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2025. 250 с.

259. Максименцева Н. О. Міжнародні та європейські стандарти під час досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із застосуванням катувань та іншого жорстокого поводження з людьми, вчинених працівниками правоохоронних органів. *Юридичний вісник*. 2020. № 6. С. 249–255.

260. Малюга В. М., Гришин С. П., Кузьменко М. Д. Застосування психофізіологічних досліджень персоналу з використанням поліграфа у Міністерстві оборони та Збройних Силах України : навч.-метод. посібник / за заг. ред. В. М. Малюги. Київ : НМЦ КП МО України, 2018. 294 с.

261. Маляренко В. Т. Конституційні засади кримінального судочинства. Київ : Юрінком Інтер, 1999. 320 с.

262. Маріна Ю. М. Деякі особливості застосування поліграфа у кримінальному провадженні в Україні та світі. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2023. № 4. С. 191–194.

263. Матуєлене С., Шевчук В., Балтрунене Ю. Штучний інтелект в діяльності органів правопорядку та юстиції: вітчизняний та європейський досвід. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2023. Вип. 4 (29). С. 12–46.

264. Матюшкова Т. П. Тактика допиту потерпілих-жінок від насильницьких злочинів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2006. 20 с.

265. Мельничук Ю. Л. Поняття допустимості доказів у кримінальному процесі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2024. Вип. 86. Ч. 5. С. 107–114.

266. Злепко С. М., Тимчик С. В., Белзецький Р. С. та ін. Методи і засоби для тестування оператора поліграфа : монографія. Вінниця : ВНТУ, 2010. 168 с.

267. Дубровський О. Є., Ведмідь В. А., Дроздова Л. В., Іщук І. Я., Попов Д. Д. Методика проведення психофізіологічних досліджень із застосуванням поліграфа. *Національна асоціація поліграфологів України*. URL : https://polygraph.ua/metodyka_napu/.

268. Методики проведення досліджень з використанням поліграфа. *Національна асоціація поліграфологів України*. URL : <https://polygraph.ua/metodikiu/>.

269. Методичні вказівки до лабораторного практикуму та самостійної роботи з дисципліни «Метрологічне, апаратне та програмне забезпечення поліграфа» для студентів спеціальності 152 «Метрологія та інформаційно-вимірювальна техніка» денної й заочної форм навчання / уклад. : Г. В. Сніжної, М. М. Клименко. – Запоріжжя : НУ «Запорізька політехніка»,

2022. 41 с.

270. Методичні вказівки до практичних занять та самостійної роботи з дисципліни «Метрологічне, апаратне та програмне забезпечення поліграфа» для студентів спеціальності 152 «Метрологія та інформаційно-вимірвальна техніка» / уклад. : Г. В. Сніжної. Запоріжжя : НУ «Запорізька політехніка», 2022. 36 с.

271. Методичні рекомендації щодо організації та проведення психофізіологічних досліджень із застосуванням поліграфа / уклад. : В. В. Васильєв, В. В. Коваленко, В. В. Синчук та ін. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. 40 с.

272. Мінка Т. П. Європейський досвід використання поліграфа: шляхи удосконалення адміністративно-правового регулювання для України. *Актуальні питання юриспруденції. Правова позиція*. 2023. № 4 (41). С. 145–147. URL : <https://legalposition.umsf.in.ua/archive/2023/4/29.pdf>.

273. Мовчан Д. А. Питання імплементації в Україні зарубіжних підходів до нормативно-правового регулювання застосування поліграфа у процесі розкриття та розслідування злочинів. *Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ*. 2009. № 5. С. 256–262.

274. Моїсєєва Т. Ф. Проблеми використання поліграфа в судовій експертизі. *Про актуальні питання судово-експертного та техніко-криміналістичного забезпечення розкриття і розслідування злочинів : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Київ, 17 черв. 2010 р.). Київ : Еліт Прінт, 2010. С. 24–27.

275. Мокрицька А., Сліпченко Т. Використання поліграфа у правоохоронній діяльності: досвід зарубіжних країн. *Актуальні проблеми правознавства*. 2019. Вип. 2 (18). С. 163–168.

276. Морозова Т. Р. Методика виявлення прихованої інформації у поліграфічних дослідженнях : монографія / за наук. ред. О. М. Морозова. Київ : Алерта, 2023. 472 с.

277. Морозова Т. Р. Поліграфологія : підруч. / за заг. ред.

О. М. Морозова. Харків : Естет Принт, 2019. 476 с.

278. Морозова Т. Р. Створення тестових опитувальників, призначених для поліграфних обстежень з метою перевірки свідчень. *Актуальні проблеми психології*. 2009. Т. 7. Вип. 20. Ч. 2. С. 32–36.

279. Морозова Т. Р. Сучасний стан теорії та практики поліграфних опитувань. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2004. № 6. С. 223–230.

280. Морозова Т. Р. Стан і перспективи розвитку поліграфних обстежень із метою детекції нещирості. *Проблеми загальної та педагогічної психології*. 2005. Т. 7. Вип. 4. С. 212–217.

281. Морозова Т. Р. Особливості вітчизняної поліграфології на сучасному етапі розвитку. *Використання поліграфа в правоохоронній діяльності: проблеми та перспективи : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Київ, 7-8 лист. 2015 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2015. С. 29–32.

282. Морозова Т. Р. Методика проведення міжтестової бесіди при поліграфному обстеженні. *Проблеми сучасної психології*. 2009. Вип. 4. С. 229–239.

283. Морозова Т. Р. Поліграф: міфи та реальність. *Проблеми загальної та педагогічної психології*. 2004. Т. 6. Вип. 5. С. 197–206.

284. Морозова Т. Р. Фізіологічні основи когнітивного спілкування при поліграфних перевірках. *Інститут соціальної та політичної психології Національної академії педагогічних наук України*. URL : <https://ispp.org.ua/2020/06/09/morozova-t-r-fiziologichni-osnovi-kognitivnogo-spilkuvannya-pri-poligrafnix-perevirках>.

285. Морозова Т. Р., Моцонелідзе І. О., Моцонелідзе Д. З. Використання комп'ютерних поліграфів у кадровій роботі органів і підрозділів внутрішніх справ України / за ред. І. П. Красюка. Київ : Атіка, 2006. 120 с.

286. Морозова Т. Р., Морозов О. М. Суб'єктність як передумова якісного розвитку поліграфології в Україні. *Інформаційна безпека людини*,

суспільства, держави. 2020. № 1–3 (28–30). С. 90–98.

287. Морозова Т. Р., Морозов О. М. Тест перевірки версій як ефективний інструмент у діяльності поліграфолога. *Актуальні питання використання поліграфа в діяльності органів сектору безпеки і оборони України в умовах правового режиму воєнного стану та повоєнної відбудови країни : матеріали Міжнар. наук.-практ. форуму* (м. Дніпро, 24-25 вер. 2025 р.). Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2025. С. 66–71.

288. Москаль Д. П. Кримінально-правова характеристика зґвалтування та насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2009. 21 с.

289. Мотлях О. І. Місце поліграфа у розслідуванні злочинів: міжнародний досвід. *Стратегія розвитку України*. 2011. № 3. С. 199–202.

290. Мотлях О. І. Психофізіологічна експертиза з використанням поліграфа як можливе джерело доказів. *Право та державне управління*. 2011. № 4. С. 117–120.

291. Мотлях О. І. Місце поліграфа у розслідуванні злочинів: міжнародний досвід. *Наше право*. 2011. № 4. Ч. 2. С. 134–137.

292. Мотлях О. І. Нормативно-правове регулювання використання поліграфа правоохоронними органами зарубіжних країн. *Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації професійних спілок України. Серія : Право та державне управління*. 2011. № 4. С. 169–173.

293. Мотлях О. І. Використання поліграфа у слідчій діяльності: міжнародний аспект. *Розвиток юридичної науки, правотворчості та правозастосування в період незалежності України : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. до Дня науки* (м. Київ, 12 трав. 2011 р.). Ніжин : Видавець ПП Лисенко М. М., 2011. С. 99–101.

294. Мотлях О. І. Допустимість використання в доказуванні фактичних даних, які були отримані за допомогою поліграфа. *Спеціальна техніка у правоохоронній діяльності : матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Київ, 25 лист. 2011 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2012. С. 31–34.

295. Мотлях О. І. Поліграф як засіб запобігання корупції. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Київ, 9 груд. 2016 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2016. С. 297–299. URL : <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/f3f32908-4f7a-451f-bb16-8566029d1152/content>.

296. Мотлях О. І. Окремі питання інструментальної детекції поліграфних досліджень. *Нове міжнародне та національне законодавство – нові завдання юридичної науки : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Київ, 16-17 лют. 2012 р.) : у 3 т. Київ : Центр правових наукових досліджень, 2012. Т. 3. С. 35–38.

297. Мотлях О. І. Психофізіологічна експертиза з використанням поліграфа та її місце в системі судових експертиз. *Національні та міжнародні стандарти сучасного державотворення: тенденції та перспективи розвитку : матеріали I Міжнар. наук. конф.* (м. Київ, 24 лют. 2011 р.). Ніжин : Видавець ПП Лисенко М. М., 2011. С. 239–240.

298. Мотлях О. І. Поліграф: наукова природа походження, нормативно-правове регулювання та допустимі межі застосування : монографія. Київ : Освіта України, 2012. 394 с.

299. Мотлях О. І. Окремі засади щодо проведення психофізіологічної експертизи з використанням поліграфа. *Людина, суспільство, держава: правовий вимір в сучасному світі : тези доп. IV Міжнар. наук. конф.* (м. Київ, 27 лют. 2014 р.). Київ : ТОВ МП ЛЕСЯ, 2014. С. 307–309.

300. Мотлях О. І. Ефективність використання поліграфа у розслідуванні нерозкритих злочинів минулих років. *Порівняльно-аналітичне право*. 2014. № 8. С. 206–209.

301. Мотлях О. І. Інструментальна діагностика достовірності вербальної інформації та використання її результатів у кримінальному провадженні : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09 / Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2014. 32 с.

302. Мотлях О. І., Тодосієнко А. О. Передтестова бесіда експерта-поліграфолога з підекспертним як основа для фахового проведення психофізіологічної експертизи з використанням поліграфа. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2015. № 1 (34). С. 153–158. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npnau_2015_1_31.

303. Мотлях О. І., Богдан І. В. Правова регламентація діяльності, пов'язаної з використанням поліграфа в Україні. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2016. № 1 (98). С. 110–119.

304. Мотлях О. І. Проблемні питання, пов'язані з використанням поліграфа в Україні. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2016. № 1 (11). С. 96–110.

305. Мотлях О. І., Костюк В. Л., Куценко Д. В. Психофізіологічні дослідження з використанням поліграфа в практиці розслідування злочинів : метод. рекомендації. Київ : Освіта України, 2016. 73 с.

306. Мотлях О. І., Корж Є. М. Застосування комп'ютерних поліграфів при професійному кадровому відборі в підрозділи Міністерства внутрішніх справ України та Національної поліції України : метод. посібник. Київ : Освіта України, 2017. 104 с.

307. Мотлях О. І. Основи поліграфології : лекц. курс. Київ : Нац. акад. внутр. справ ; Освіта України, 2019. 46 с.

308. Мотлях О. І., Куценко Д. В., Яремчук Р. А. Психологічно-правові засади застосування поліграфа у кадровому забезпеченні Національної поліції України : метод. рекомендації. Київ : Нац. акад. внутр. справ; ВД «Освіта України», 2020. 65 с.

309. Мотлях О. І. Морально-етичні засади в діяльності спеціаліста-поліграфолога. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2021. № 1 (21). С. 7–14.

310. Мотлях О. І. Спеціальні знання в поліграфології та їх особливості. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2021. № 1 (118). С. 58–66.

311. Мотлях О. І. Поліграфологія : підруч. Київ : Освіта України, 2022. 550 с.
312. Мотлях І. О. Психофізіологічна експертиза з використанням поліграфа як можливе джерело доказів. *Право та державне управління*. 2011. № 4. С. 117–120.
313. Мотлях О. І., Куценко Д. В. Професійна компетентність поліграфолога : метод. посібник. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2023. 71 с.
314. Мотлях О. І. Правові основи застосування поліграфа в Україні – реалії сьогодення. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2024. № 1 (27). С. 31–44. URL : <https://philosophy.navs.edu.ua/index.php/philosophy/article/view/162>.
315. Мотлях О. І. Психологія поведінки досліджуваної особи під час проведення поліграфологічного тестування. *Юридична психологія*. 2025. № 1 (36). С. 25–34.
316. Муха Д. Поліграф в кримінальному провадженні: наскільки доцільно? *Юридична газета*. 2019. № 23 (677). URL : <https://yur-gazeta.com/publications/practice/kriminalne-pravo-ta-proces/poligraf-v-kriminalnomu-provadžhenni-naskilki-docilno.html#>.
317. Навчання поліграфологів. *Національна асоціація поліграфологів України*. URL : <https://polygraph.ua/navchannya-poligrafologiv>.
318. Назаров О. А. Пам'ятка судді щодо нормативно-правової обґрунтованості проведення судової психологічної експертизи з використанням поліграфа: інформаційний лист. Одеса : НДЕКЦ при ГУМВС України в Одеській області, 2013. 15 с.
319. Назаров О. А. Сучасні тенденції щодо підготовки законопроекту в Україні про захист прав осіб, які проходять дослідження на поліграфі. *Наука і правоохорона*. 2015. № 1 (27). С. 305–311. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nip_2015_1_46.
320. Назаров О. А. Проблеми стандартизації в галузі інструментальної психофізіологічної детекції брехні в Україні // Оцінка достовірності: наукові

дослідження та практика : зб. ст. / за заг. ред. В. О. Шаповалова. Київ : Освіта України, 2017. 220 с. С. 47–55.

321. Найкраща камера для запису досліджень на поліграфі. *Національна асоціація поліграфологів України*. URL : <https://polygraph.ua/najkrashha-kamera-dlya-zapisu-doslidzhen-na-poligrafi/>.

322. Про внесення змін до наказу від 08.10.1998 № 53/5 : наказ Міністерства юстиції України від 27.07.2015 № 1350/5. URL : https://zakononline.ua/documents/show/368367___368432.

323. Про подальший розвиток служби психологічного забезпечення оперативно-службової діяльності органів внутрішніх справ України : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 28.07.2004 № 842. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1365-04#Text>. (втратив чинність)

324. Нанівський В., Лешкович Т. Перспективи використання поліграфа у кримінальному судочинстві. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2014. № 1 (34). С. 33–38.

325. Шепітько В. Ю., Коновалова В. О., Шевчук В. М. та ін. Науково-технічне забезпечення слідчої діяльності в умовах змагального кримінального провадження : монографія / за заг. ред. В. Ю. Шепітька ; Нац. акад. прав. наук України, НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса. Харків : Право, 2021. 248 с.

326. Наумкін О. О. Криміналістична характеристика та особливості розслідування сексуального насильства в умовах війни : дис. ... д-ра філос. : 081 Право / Харків. нац. ун-т внутр. справ. Вінниця, 2024. 234 с.

327. Нестеренко А. В. Методика розслідування вбивства заручника або викраденої людини : дис. ... д-ра філос. : 081 Право / Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2024. 218 с.

328. Небитов А. А. Концептуальні засади кримінально-правової характеристики сексуальної експлуатації. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2015. № 2. С. 50–61.

329. Небитов А. А., Пащенко В. М., Стрільців О. М., Бабак Д. М. та ін.

Особливості виявлення і документування кримінальних правопорушень та розслідування кримінальних проваджень, пов'язаних з торгівлею людьми та злочинами проти моральності : метод. рекомендації. Київ : ДКР, ГСУ МВС України ; Нац. акад. внутр. справ, 2013. 124 с.

330. Кислий А. М. , Цуцкірідзе М. С., Небитов А. А., Сервецький І. В., Гальона І. І. Розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з торгівлею людьми : монографія / Гол. слідче упр. Нац. поліції України (м. Київ) ; Міжрегіон. акад. упр. персоналом (м. Київ). 2-е вид., доп. та перероб. Київ : Вид-во Людмила, 2022. 267 с.

331. Нижник Н. Р., Ситник Г. П., Білоус В. Т. Національна безпека України (методологічні аспекти, стан і тенденції розвитку) : навч. посібник / за заг. ред. П. В. Мельника, Н. Р. Нижник. Ірпінь, 2000. 304 с.

332. Никифорчук Д. Й., Барко В. І., Ваврик Т. Ю. Теорія та практика поліграфічних опитувань у діяльності поліції // Теорія оперативно-службової діяльності правоохоронних органів України / за гол. ред. В. Л. Регульського. Львів : Львівський ін-т внутр. справ при НАВСУ, 2000. С. 194–202.

333. Нуджейдат В. Криміналістична характеристика та основні положення розслідування зґвалтувань : дис. ... д-ра філос. : 081 Право / Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2023. 228 с.

334. Огляд моделей поліграфів, що використовуються в Україні. *Поліграф Центр*. URL : <https://www.poligraf.pl.ua/oglyad-modelej-poligrafiv/>.

335. Одерій О. В., Шульга А. О. Основи методики розслідування вбивств на замовлення та вбивств, учинених під час здійснення релігійних ритуалів : монографія. Донецьк : Донец. юрид. ін-т Луган. держ. ун-ту внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка, 2011. 328 с.

336. Озар В. Г. Методика розслідування катувань : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2016. 20 с.

337. Озар В. Г. Методика розслідування катування : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2015. 214 с.

338. Озар В. Г. Виявлення органами досудового розслідування ознак

злочинів, пов'язаних із катуванням. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2014. № 1 (16). С. 49–58.

339. Оначишич В. Правові підстави застосування поліграфа на приватному підприємстві. *ЗЕД*. URL : <https://www.zedsoft.com.ua/blog/?pravovi-pidstavvy-zastosuvannia-polihrafa-na-pryvatnomu-pidpryiemstvi>.

340. Орлов Ю. Ю. Використання поліграфа під час досудового слідства. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2014. № 4. С. 172–186.

341. Мотлях О. І. Основи поліграфології : лекц. курс. Київ : Нац. акад. внутр. справ ; Освіта України, 2019. 46 с.

342. Клименко Р. В., Коба В. Б., Мотлях О. І., Чаплинський К. О., Шаповалов В. О. Особливості застосування поліграфа в діяльності органів і підрозділів Національної поліції України : навч.-метод. посібник / за заг. ред. В. Б. Коби. Одеса : Видавництво «Юридика», 2024. 178 с.

343. Особливості застосування поліграфа в діяльності органів і підрозділів Національної поліції України : метод. рекомендації / уклад. : Р. В. Клименко, К. О. Чаплинський, В. В. Литвин. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2025. 56 с.

344. Шаповалов В. О., Алексєєва-Процюк Д. О. Особливості проведення передтестової бесіди в дослідженнях із застосуванням поліграфа : метод. рекомендації. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. 76 с.

345. Остапович В. П. Правовий аналіз проєктів законів з питань проведення опитувань із використанням поліграфа. *Наука і правоохорона*. 2016. № 4. С. 265–269. URL : https://naukaipravooohorona.com/journal/ukr/2016_4.pd.

346. Охріменко І. М. Проблеми використання поліграфа в оперативно-розшуковій діяльності. *Використання поліграфа в правоохоронній діяльності: проблеми та перспективи : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Київ, 7-8 лист. 2015 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2015. С. 57–

60.

347. Оцінка достовірності: наукові дослідження та практика : журнал ГО «Колегія поліграфологів України» ; ред. колегія : В. О. Шаповалов (гол. ред.) та ін. Київ : ГО «Колегія поліграфологів України», 2022. Вип. 5. 332 с.

348. Павлюк О. С. Розслідування вбивств осіб похилого віку та одиноких осіб, пов'язаних із заволодінням їх майном : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2021. 20 с.

349. Патик Л. Л. Тактичні особливості проведення психофізіологічного інтерв'ю із застосуванням поліграфа. *Використання поліграфа в правоохоронній діяльності: проблеми та перспективи : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Київ, 7-8 лист. 2015 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2015. С. 126–128.

350. Переваги поліграфа Аксітон (Axciton). *Східно-європейський центр кадрової безпеки*. URL : <https://spfi.com.ua/preimuschestva-poligrafoy-aksiton-axciton.html>.

351. Письменська О. В. Розбещення неповнолітніх: склад злочину та кримінально-правові засоби реагування : дис. ... д-ра філос. : 081 Право / Донецький державний університет внутрішніх справ. Кропивницький, 2025. 211 с.

352. Пілюков Ю. О. Суб'єкти застосування спеціальних поліграфологічних знань у кримінальних провадженнях. *Актуальні проблеми правознавства*. 2025. № 1 (41). С. 140–146.

353. Повстяний О. В. Застосування поліграфа під час виявлення та розслідування кримінальних правопорушень : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Державний податковий університет. Ірпінь, 2025. 18 с.

354. Повстяний О. В. Застосування поліграфа під час виявлення та розслідування кримінальних правопорушень : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Ірпінь, 2025. 202 с.

355. Повстяний О. В. Проблеми використання поліграфа у боротьбі з організованою злочинністю підрозділами СБ України (теоретичний аспект).

Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика).

2014. № 2. С. 24–27. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/boz_2014_2_8.

356. Повстяний О. В. Історичний процес створення та впровадження застосування поліграфа в оперативно-розшукову діяльність правоохоронних органів України. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2014. № 2 (6). С. 197–209.

357. Повстяний О. В. Судова психофізіологічна експертиза з використанням поліграфа як доказ у кримінальному процесі. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 2. С. 363–365. URL : https://www.lsej.org.ua/2_2021/91.pdf.

358. Повстяний О. В. Закордонна практика застосування інструментальної діагностики достовірності вербальної інформації та її результатів у кримінальному провадженні. *Юридична наука*. 2020. № 1. Т. 2. С. 178–183.

359. Повстяний О. В. Деякі аспекти криміналістичної тактики та впровадження їх в інструментальну діагностику достовірності вербальної інформації. *Юридична наука*. 2019. № 5 (95). С. 218–223.

360. Погорецький М. А. Поліграф: генезис і перспективи допустимості використання у кримінальному процесі та в оперативно-розшуковій діяльності. *Спеціальна техніка у правоохоронній діяльності : матеріали IV Міжнар. наук-практ. конф.* (м. Київ, 26-27 лист. 2009 р.). Київ : КНУВС, 2009. С. 97–103.

361. Погорецький М. А. Поліграф в оперативно-розшуковій діяльності: генезис та перспективи використання // *Міжнародна поліцейська енциклопедія : у 10 т. / відп. ред. В. В. Коваленко, Є. В. Моїсєєв, В. Я. Тацій, Ю. С. Шемшученко*. Київ : Атіка, 2010. Т. VI : Оперативно-розшукова діяльність поліції. 1128 с. С. 725–726.

362. Погорецький М. А. Використання поліграфу у доказуванні у кримінальних провадженнях: практика США, країн ЄС, ЄСПЛ та України. *Правові новели*. 2025. № 26. С. 318–335.

363. Погорецький М. А. Проблеми використання поліграфа у кримінальному процесуальному доказуванні: зарубіжний досвід та українські реалії. *Сучасний досвід використання поліграфа у сфері національної безпеки і оборони України в умовах воєнних загроз : зб. матеріалів панел. дискусії : IX Харківський міжнар. юрид. форум* (м. Харків, 26 вер. 2025 р.). Харків : Право, 2025. С. 99–106.

364. Подоляка А. М. Адміністративно-правові засади використання поліграфа: перспективний зарубіжний досвід. *Право та державне управління*. 2024. № 1. С. 367–373. URL : https://pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/1_2024/53.pdf.

365. Когутич І. І., Лешкович Т. А. Поліграф у кримінальному провадженні України: сучасний стан та перспективи : монографія. Тернопіль : Підручники і посібники, 2016. 234 с.

366. Поліграф у кримінальному процесі: ефективний засіб доказування чи сумнівний інструмент? *GOLAW*. URL : <https://golaw.ua/ua/insights/publication/poligraf-u-kriminalnomu-proczesi-efektivnij-zasib-dokazuvannya-chi-sumnivnij-instrument/>.

367. Поліграф у справах про опіку над дитиною. *Бюро психофізіологічних досліджень*. URL : <https://poligraftest.lviv.ua/poligraph/>.

368. Поліграфи «Axciton». Поліграфи та давачі. *Axciton Systems, INC*. URL : <https://axciton.com.ua/poligrafi-ta-davachi/>.

369. Поліграфологія: основні терміни та поняття : словник / за заг. ред. Л. Д. Удаलोвої, С. С. Чернявського, Д. О. Алексєєвої-Процюк. Київ : ТОВ «Альянт», 2022. 46 с.

370. Половнікова Ж. Ю. Використання методу поліграфних перевірок у криміналістичній діагностиці. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2001. № 1. С. 151–154.

371. Половнікова Ж. Ю. Основні принципи і напрямки підготовки поліграфологів МВС України. *Науковий вісник Дніпропетровського юридичного інституту МВС України*. 2001. № 3 (6). С. 184–194.

372. Пономаренко В. Правові межі використання поліграфа у військових формуваннях та правоохоронних органах України. *Актуальні питання використання поліграфа в діяльності органів сектору безпеки і оборони України в умовах правового режиму воєнного стану та повоєнної відбудови країни : матеріали Міжнар. наук.-практ. форуму* (м. Дніпро, 24-25 вер. 2025 р.). Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2025. С. 77–79.

373. Про затвердження Порядку проведення психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа в Управлінні державної охорони України : наказ Управління державної охорони України від 02.12.2023 № 1070. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0090-24#Text>.

374. Про затвердження Порядку проведення психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа під час проведення спеціальної перевірки іноземців та осіб без громадянства : постанова Кабінету Міністрів України від 11.02.2025 № 146. URL : <https://surl.li/bcsxew>.

375. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду у справі № 183/3452/19 від 26.01.2023. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108686155>.

376. Поступна О. В. Практика Ізраїлю із соціальної підтримки ветеранів: досвід для України. *Публічне управління в Україні: історичний досвід та перспективи розвитку : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф.* (м. Київ, 18 лют. 2025 р.). Київ : ННПУДС КНУ ім. Тараса Шевченка, 2025. С. 157–158.

377. Правові норми застосування поліграфа в різних країнах. *Агенція детекції брехні і кадрової безпеки «Справедливість»*. URL : http://www.polygraph-spravedlyvist.org.ua/?page_id=235.

378. Про Бюро економічної безпеки України : Закон України від 28 січня 2021 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2021. № 23. Ст. 197. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-20#Text>.

379. Про використання поліграфів у діяльності Міністерства доходів і зборів України та його територіальних органів : наказ Міністерства доходів і зборів України від 02.08.2013 № 329. URL :

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1748-13#Text>.

380. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України : Закон України від 13 квітня 2012 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4652-17#Text>.

381. Про внесення змін до наказу від 08.10.1998 № 53/5 : наказ Міністерства юстиції України від 27.07.2015 № 1350/5. URL : https://zakononline.ua/documents/show/368367___368432.

382. Про Державне бюро розслідувань : Закон України від 12 листопада 2015 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19#Text>.

383. Проект Закону про доповнення Кримінального процесуального кодексу України положеннями щодо використання поліграфа (детектора брехні) від 12.03.2013 № 2521. URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=46058.

384. Проект Закону про доповнення Кримінального процесуального кодексу України положеннями щодо використання поліграфа (детектора брехні) від 10.12.2015 № 3611. URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=57349.

385. Про затвердження Інструкції про порядок використання поліграфів у Національній поліції України : наказ МВС України від 13.11.2017 № 920. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1472-17#Text>.

386. Про затвердження Інструкції з організації та проведення опитування із застосуванням поліграфа в Державній прикордонній службі України : наказ МВС України від 19.04.2022 № 221. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0440-22>.

387. Про затвердження Інструкції з організації та проведення психофізіологічного дослідження персоналу із застосуванням поліграфа у Міністерстві оборони України та Збройних Силах України : наказ Міністерства оборони України від 14.04.2015 № 164. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0477-15#Text>.

388. Про затвердження Інструкції з організації та проведення

поліграфологами Національного антикорупційного бюро України психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа кандидатів на адміністративні посади в Офісі Генерального прокурора : наказ Генеральної прокуратури України та Національного антикорупційного бюро України від 04.11.2019 № 265/131. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v265_900-19/card6#Public.

389. Про затвердження Інструкції з організації та проведення психофізіологічних досліджень із застосуванням поліграфа у діяльності Національного антикорупційного бюро України : наказ від 01.09.2020 № 99. URL : <https://nabu.gov.ua/nakazi/nakaz-n99-vid-01092020-pro-zatverdzhennya-instrukciyi-z-organizaciyi-ta-provedennya/>.

390. Про затвердження Інструкції про порядок проведення опитування із застосуванням поліграфа в Державній кримінально-виконавчій службі України : наказ Міністерства юстиції України від 29.10.2025 № 2938/5. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1596-25>.

391. Про затвердження Інструкції про порядок проведення психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа в органах прокуратури України : наказ Офісу Генерального прокурора від 17.09.2021 № 293. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0293905-21#Text>.

392. Про затвердження Інструкції про порядок проведення поліграфологічного дослідження в органах прокуратури України : наказ Офісу Генерального прокурора від 27.10.2025 № 341. URL : <https://ips.ligazakon.net/document/GP25038>.

393. Про затвердження Інструкції з організації та проведення опитування із застосуванням поліграфа в Державній прикордонній службі України : наказ МВС України від 19.04.2022 № 221. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0440-22>.

394. Про затвердження Інструкції про порядок організації та проведення опитування особового складу Національної гвардії України з використанням поліграфа : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 01.09.2017 №

749. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1169-17/ed20170901#Text>.

395. Про затвердження Порядку проведення психофізіологічного опитування із застосуванням поліграфа у роботі Бюро економічної безпеки України : наказ Бюро економічної безпеки України від 26.10.2021 № 10. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1470-21#Text>.

396. Про затвердження Порядку проведення психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа в Управлінні державної охорони України : наказ Управління державної охорони України від 02.12.2023 № 1070. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0090-24#Text>.

397. Про затвердження Порядку проведення психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа в Державному бюро розслідувань : постанова Кабінету Міністрів України від 11.05.2017 № 449. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/449-2017-п#Text>.

398. Про затвердження Порядку проведення психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа в Державній службі спеціального зв'язку та захисту інформації України : наказ Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України від 24.12.2021 № 771. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0170-22#Text>.

399. Про затвердження Порядку проведення психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа під час проведення спеціальної перевірки іноземців та осіб без громадянства : постанова Кабінету Міністрів України від 11.02.2025 № 146. URL : <https://surl.li/bcsxew>.

400. Про затвердження Порядку проведення психофізіологічного опитування посадових осіб митних органів та кандидатів на зайняття посад державної служби в митних органах із застосуванням поліграфа : постанова Кабінету Міністрів України від 01.04.2025 № 366. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2025-%D0%BF#Text>.

401. Про затвердження Положення про психологічне забезпечення в Національній гвардії України : наказ МВС України від 08.12.2016 № 1285. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0080-17#Text>.

402. Про захист персональних даних : Закон України від 01.06.2010.
URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text>.

403. Про захист прав осіб, які проходять опитування (дослідження) на поліграфі : проект Закону України від 17.02.2016 № 4094. URL : <https://ips.ligazakon.net/document/JH35Q00A?an=184>.

404. Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні : наказ Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16.12.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12#Text>.

405. Про подальший розвиток служби психологічного забезпечення оперативно-службової діяльності органів внутрішніх справ України : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 28.07.2004 № 842. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1365-04#Text>. (втратив чинність)

406. Про затвердження Інструкції про порядок проведення службових розслідувань та службових перевірок стосовно військовослужбовців Служби безпеки України : наказ Центрального управління Служби безпеки України від 04.02.2016 № 45. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0328-16#Text>.

407. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98>.

408. Про затвердження Порядку здійснення державного контролю за міжнародними передачами товарів подвійного використання : постанова Кабінету Міністрів України від 28.01.2004 № 86. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/86-2004-%D0%BF#Text>.

409. Про затвердження Зміни № 10 до Національного класифікатора ДК 003:2010 : наказ Міністерства економіки України від 25.10.2021 № 810. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0810930-21#Text>.

410. Про Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки : Указ Президента України від 11.05.2023 № 273/2023. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273/2023#Text>.

411. Проєкт Концепції впровадження єдиної національної системи детекції брехні при використанні комп'ютер них поліграфів в Україні від 05.05.2019. URL : https://novilidery.com/sites/default/files/leader_programs/Поліграф.%20Національний.%202019.pdf.

412. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40–41. Ст. 379.

413. Про оголошення рішення колегії МВС України : наказ МВС України від 31.07.2008 № 370. Програма протидії злочинам проти життя та здоров'я особи на 2008–2012 роки : затв. рішенням колегії МВС України від 25.07.2008 № 17км/1. URL : umdpl.info/files/docs/1288074253.doc.

414. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18 лютого 1992 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text>.

415. Про організацію діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України : наказ МВС України від 06.07.2017 № 570. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0918-17#Text>.

416. Про подальший розвиток служби психологічного забезпечення оперативно-службової діяльності органів внутрішніх справ України : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 28.07.2004 № 842. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1365-04#Text>. (втратив чинність)

417. Про подальший розвиток служби психологічного забезпечення оперативно-службової діяльності органів внутрішніх справ України : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 28.07.2004 № 842. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1365-04#Text>. (втратив чинність)

418. Про поліграфологічну діяльність : проект Закону України від 04 березня 2016 року № 4094-1. URL : <https://ips.ligazakon.net/document/JH35Q1AA>.

419. Про подальший розвиток служби психологічного забезпечення оперативно-службової діяльності органів внутрішніх справ України : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 28.07.2004 № 842. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1365-04#Text>. (втратив чинність)

420. Про прийняття національного стандарту України ДП «УкрНДНЦ» : наказ ДП «УкрНДНЦ» від 15.11.2016 № 378. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0378774-16#Text>.

421. Про прийняття національних стандартів : наказ Державного підприємства «Український науково-дослідний і навчальний центр проблем стандартизації, сертифікації та якості» від 16.11.2023 № 321. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0321774-23#Text>.

422. Про проведення експерименту щодо використання комп'ютерних поліграфів у діяльності органів внутрішніх справ України : наказ МВС України від 28.08.2001 № 743. URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/main>. (втратив чинність)

423. Лисенко А. Б., Алексеева-Процюк Д. О., Шаповалов В. О. Проведення поліграфологічних досліджень для виявлення осіб, причетних до шпигунської та диверсійної діяльності, і подальшого їх контролю : метод. рекомендації. Київ, 2022. 50 с.

424. Мотлях О. І., Куценко Д. В. Професійна компетентність поліграфолога : метод. посібник. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2023. 71 с.

425. Професійна термінологія. *Оцінка достовірності: наукові дослідження та практика*. 2020. Вип. 3. С. 256–259.

426. Про розвідку : Закон України від 17 вересня 2020 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/912-20#Text>.

427. Про судову експертизу : Закон України від 25 лютого 1994 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12/#Text>.

428. Психологічне забезпечення Збройних Сил України : навч.-метод. посібник. / за заг. ред. В. Ключкова. Київ : Центр учбової літератури, 2024. 282 с.
429. Пунда О. О. Право на особисту недоторканність та перспективи використання поліграфа в кримінальному провадженні. *Порівняльно-аналітичне право*. 2013. № 3. С. 36–40.
430. Пясковський В. В. Методика розслідування торгівлі людьми : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2004. 225 с.
431. Пясковський В. В. Методика розслідування торгівлі людьми : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2004. 20 с.
432. Пясковський В. В., Чорноус Ю. М., Іщенко А. В. та ін. Криміналістика : підруч. Київ : Центр учбової літератури, 2015. 544 с.
433. Редька Д. О. Проблемні питання використання поліграфа при розслідуванні злочинів. *Грані права: XXI століття : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф.* (м. Одеса, 19 трав. 2018 р.) : у 2 т. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2018. Т. 2. С. 393–395.
434. Ровний В. В. Адміністративно-правові засади використання поліграфа в Україні як інструменту галузі безпеки в умовах війни. *Правова позиція*. 2023. № 4 (41). С. 69–73. URL : <https://legalposition.umsf.in.ua/archive/2023/4/14.pdf>.
435. Ровний В. В., Карпова К. В. Використання поліграфа, як інструменту запобігання конфлікту інтересів: організаційно-правовий аспект. *Право і суспільство*. 2023. № 5. С. 370–375.
436. Рогатюк І. В. Кримінально-процесуальне закріплення використання поліграфа (детектора брехні) у слідчій практиці. *Часопис Київського університету права. Кримінальне право та криминологія*. 2014. № 2. С. 294–298.
437. Рогатюк І. В. Використання поліграфа у кримінальному судочинстві: вітчизняний і закордонний досвід. *Криміналістичний вісник*. 2014. № 2 (22). С. 85–90.
438. Василичук В. І., Волобуєв А. Ф., Горбачевський В. Я. та ін.

Розкриття та розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення : навч. посібник. Київ : УВПД ГШ МВС України, 2010. 288 с.

439. Клименко І. В., Цуцкірідзе М. С., Орлов Ю. В. та ін. Розслідування воєнних злочинів і пов'язаних з війною кримінальних правопорушень: кримінально-правові, кримінальні процесуальні та криміналістичні аспекти : наук.-практ. посібник до 30-річчя Харків. нац. ун-ту внутр. справ / за заг. ред. В. В. Сокурєнка ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. 2-е вид., доп. та перероб. Харків : Право, 2024. 432 с.

440. Пяковський В. В., Чорноус Ю. М., Іщенко А. В. та ін. Криміналістика : підруч. Київ : Центр учбової літератури, 2015. 544 с.

441. Комісарчук Ю. А., Бурак М. В., Небітова Н. Ю. та ін. Розслідування сексуального насильства, пов'язаного із збройним конфліктом : метод. рекомендації / за заг. ред. М. С. Цуцкірідзе. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2024. 152 с.

442. Ромців О. І., Зубач І. М. Використання поліграфа в процесі подолання протидії розслідуванню злочинів у сфері службової діяльності: реалії сьогодення. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія : Юридичні науки. 2015. № 825. С. 341–346.

443. Рябчук О. С. Кримінологічна характеристика та запобігання злочинам пов'язаним із задоволенням статевої пристрасті неприродним способом : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Національний університет «Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого». Харків, 2012. 21 с.

444. Рядінська В. О., Коба В. Б. Модель правового регулювання відносин у сфері застосування поліграфа в Україні. *Юридичний вісник*. 2025. № 4. С. 123–156. URL : http://yurvisnyk.in.ua/v4_2025/17.pdf.

445. Рядінська В. О., Коба В. Б. Правове регулювання використання поліграфа: досвід США для України. *Київський часопис права*. 2026. № 1. С. 152–165. URL : <https://kyivchasprava.kneu.in.ua/index.php/kyivchasprava/article/view/760/723>.

446. Рядінська В. О., Коба В. Б. Законодавчі ініціативи з врегулювання відносин, що виникають при застосуванні поліграфа в Україні: стан та перспективи. *Юридичний вісник*. 2025. № 5. С. 201–241.

447. Рядінська В. О., Коба В. Б., Бондаренко О. О. Використання поліграфа крізь призму рішень Європейського суду з прав людини: орієнтири для України. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2026. Т. XXXVIII. С. 257–270. URL : https://naukovipraci.nuoua.od.ua/arhiv/tom38/38_2026.pdf.

448. Рядінська В. О. Правове регулювання застосування поліграфа в Національній поліції України. *Актуальні питання використання поліграфа в діяльності органів сектору безпеки і оборони України в умовах правового режиму воєнного стану та повоєнної відбудови країни : матеріали Міжнар. наук.-практ. форуму* (м. Дніпро, 24-25 вер. 2025 р.). Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2025. С. 84–90.

449. Руда Т. В. Належність і допустимість доказів у цивільному процесі США та України: порівняльно-правовий аналіз. *Вісник Верховного Суду України*. 2009. № 12 (112). С. 40–45.

450. Руденко А. М. Передтестова бесіда: принципи й техніка проведення. *Судово-психологічна експертиза. Застосування поліграфа та спеціальних знань в юридичній практиці*. 2018. № 1 (18). URL : <https://expertize-journal.org.ua/detektor-lzhi-poligraf/893-rudenko-a-m-peredtestova-besida-printsipi-j-tekhnika-provedennya>.

451. Сабанюк Т. Р. Організація взаємодії між слідчим та оперативними підрозділами під час виявлення та розслідування умисних вбивств : дис. ... д-ра філос. : 081 Право / Львівський державний університет внутрішніх справ. Львів, 2024. 232 с.

452. Садченко М. М. Поліграф: історія розвитку та сучасне використання в Україні. *Використання поліграфа в правоохоронній діяльності: проблеми та перспективи : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Київ, 7-8 лист. 2015 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2015. С. 153–

453. Саїнчин О. С. Розслідування умисних вбивств: теорія і практика : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09 / Класич. приват. ун-т. Запоріжжя, 2011. 38 с.

454. Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному викладі) : підруч. Київ : Кондор, 2005. 588 с.

455. Саміло А., Шишко В. Деякі аспекти застосування поліграфа в системі національної безпеки України під час воєнного стану. *Актуальні питання використання поліграфа в діяльності органів сектору безпеки і оборони України в умовах правового режиму воєнного стану та повоєнної відбудови країни : матеріали Міжнар. наук.-практ. форуму* (м. Дніпро, 24-25 вер. 2025 р.). Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2025. С. 91–94.

456. Сафронов С. О. Методика розслідування умисного заподіяння тяжкого і середньої тяжкості тілесних ушкоджень : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 1999. 19 с.

457. Сафронов С. О. Тактика проведення відтворення обстановки та обставин події при розслідуванні тілесних ушкоджень: її особливості. *Право України*. 2001. № 1. С. 64–67.

458. Сверстюк А. С. Огляд поліграфів та методів обробки психофізіологічної інформації. *Медична інформатика та інженерія*. 2011. № 2. С. 44–48.

459. Семенов В. В. Проблеми висунення слідчих версій при розслідуванні вбивств, прихованих інсценуванням. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2009. № 9. С. 77–84.

460. Семенов В. В., Іванов Л. М. Правові, тактичні та методичні аспекти використання поліграфа у кримінальному судочинстві : навч. посібник. Київ : Видавництво «Юрліт», 2008. 184 с.

461. Сенченко Н. М., Федоренко Д. В. Поліграф та його доказове значення. *Академічні візії*. 2025. Вип. 44. С. 3–6. URL : <https://academy-vision.org/index.php/av/issue/view/40>.

462. Сергєєва Д. Б. Доказове значення результатів інструментальної діагностики достовірності вербальної інформації у кримінальному процесі України. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 2. С. 91–100.

463. Сергєєва Д. Б. Доказове значення результатів використання поліграфа у досудовому розслідуванні // Оцінка достовірності: наукові дослідження та практика : зб. ст. / за заг. ред. В. О. Шаповалова. Київ : Освіта України, 2017. 220 с. С. 56–60.

464. Сердюк В. П. Застосування поліграфа (детектора брехні) у кримінальному провадженні України. *Інформація і право*. 2014. № 2 (11). С. 64–71.

465. Симоненко Н. О. Використання поліграфа під час досудового розслідування зґвалтувань минулих років. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2016. № 2 (99). С. 266–275.

466. Синєокий О. В. Планування та організація розслідування кримінальних справ про умисні вбивства, які скоєні в умовах неочевидності : наук.-практ. видання для прокурорів, слідчих та оперативних працівників карного розшуку. Запоріжжя : Дике Поле, 1999. 120 с.

467. Сімакова-Єфремян Е. Б. Комплексні судово-експертні дослідження: теорія та практика : монографія. Харків : Право, 2016. 456 с.

468. Скрекля Л. І. Жорстокість як наскрізне кримінально-правове поняття : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Львівський державний університет внутрішніх справ. Львів, 2014. 219 с.

469. Скрябін О. М., Тонне Н. Д. Використання поліграфа у кримінальному судочинстві України. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. Вип. 1. Т. 3. С. 189–194.

470. Слухаєнко Ю. М. Методика розслідування домашнього насильства : дис. ... д-ра філос. : 081 Право / Донецький державний університет внутрішніх справ. Львів, 2025. 229 с.

471. Соколкін В. Застосування поліграфа при розслідуванні катувань та іншого неналежного поводження або покарання, вчинених працівниками

правоохоронних органів. *Сучасний досвід використання поліграфа у сфері національної безпеки і оборони України в умовах воєнних загроз* : зб. матеріалів панел. дискусії : IX Харківський міжнар. юрид. форум (м. Харків, 26 вер. 2025 р.). Харків : Право, 2025. С. 117–126.

472. Сопілко І. Ю. Проблеми застосування спеціальних психофізіологічних знань у розслідуванні злочинів. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України*. 2011. Вип. 3. С. 162–168.

473. Стандарти професійної практики АПА (від 23 серпня 2019 року). *Оцінка достовірності: наукові дослідження та практика*. 2019. Вип. 2. С. 47–52.

474. Стахівський С. М. Теорія і практика кримінально-процесуального доказування : монографія. Київ : НАВСУ, 2005. 272 с.

475. Стратегія розвитку Національної поліції України на 2026–2030 роки. *Національна поліція України*. URL : <https://npu.gov.ua/static-objects/npu/sites/1/uploaded-files/strategiia-rozvitku-nacionalnoyi-policiyi-ukrayini-na-2026-2030-roki.pdf>.

476. Строков І. В. Проблеми застосування поліграфа в розкритті злочинів та експертних дослідженнях. *Спеціальна техніка у правоохоронній діяльності : матеріали Міжнар. наук-практ. конф.* (м. Київ, 22-23 лист. 2005 р.) : у 2 ч. Київ : КНУВС, 2005. С. 159–163.

477. Строков І. В., Алексєєва Д. О. Застосування поліграфа в кримінальному судочинстві. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України*. 1999. № 4. С. 101–106.

478. Тертишник В. М., Варава В. В., Сачко О. В. Судова експертологія : курс лекцій для підгот. здобувачів освіт. ступеня «магістр» за спеціальністю 081 «Право» та 292 «Правоохоронна діяльність» / за заг. ред. В. М. Тертишника. Дніпро : ЛІРА, 2021. 208 с.

479. Суркіс М. Коли поліграф перестає служити істині: помилки, упередженість і свідомі маніпуляції поліграфолога. Всеукраїнська асоціація поліграфологів. URL : <https://vap.ua/koly-poligraf-perestaye-sluzhyty-istyni->

pomylky-uperedzhenist-i-svidomi-manipulyacziyi-poligrafologa/.

480. Сучасна технологія виявлення обману – поліграф EyeDetect. *Судово-психологічна експертиза. Застосування поліграфа і спеціальних знань в юридичній практиці*. URL : <https://expertize-journal.org.ua/inshi-napryami-spetsobladnannya>.

481. Сучасний досвід використання поліграфа у сфері національної безпеки і оборони України в умовах воєнних загроз : зб. матеріалів панел. дискусії : IX Харківський Міжнародний юридичний форум (м. Харків, 26 вер. 2025 р.). / редкол. : А. Гетьман, В. Журавель, В. Шевчук та ін. ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, каф. криміналістики ; Нац. акад. прав. наук України ; Всеукр. асоц. поліграфологів та ін. Харків : Право, 2025. 170 с.

482. Таран О. В., Осетрова О. С. Проблема допустимості висновку судово-психофізіологічної експертизи із застосуванням поліграфа. *Використання поліграфа в правоохоронній діяльності: проблеми та перспективи : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Київ, 7-8 лист. 2015 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2015. С. 198–202.

483. Єрмаков Ю. О., Никифорчук Д. Й., Косиця О. О., Тарасенко О. С., Небитов А. А. Протидія злочинам, пов'язаним із сутенерством або втягненням особи в заняття проституцією : монографія. Київ : Видавництво: «Видавничий дім», 2015. 144 с.

484. Тарасенко О. С. Поняття та зміст оперативно-розшукової характеристики кримінальних правопорушень. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2022. Вип. 2. С. 155–163.

485. Тарасенко О. С. Характеристика осіб та злочинних угруповань, які вчиняють кримінальні правопорушення, пов'язані з обігом протиправного контенту в мережі Інтернет. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2022. № 1. С. 206–213.

486. Тарасенко О. С. Криміналістичні особливості досудового розслідування в умовах військових дій. *Діяльність державних органів в умовах воєнного стану : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. онлайн-*

семінару (м. Кривий Ріг, 29 квіт. 2022 р.). Кривий Ріг, 2022. С. 216–218.

487. Тарасенко О. С. Теорія та практика протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаних з обігом протиправного контенту в мережі Інтернет : монографія. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. 432 с.

488. Тарасенко О. С. Особливості правового регламентування підстав проведення спеціального слідчого експерименту та імітування обстановки злочину до початку кримінального провадження. *Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика*. 2024. № 2 (10). С. 21–25.

489. Телесніцький Г. Н. Кримінальна відповідальність за катування: міжнародний і національний досвід. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2011. № 6 (79). С. 239–240.

490. Антонов К. В., Сачко О. В., Тертишник В. М., Уваров В. Г. Теорія доказів : підруч. для слухачів магістратури юрид. вузів / за заг. ред. В. М. Тертишника. Київ : Алерта, 2015. 293 с.

491. Тепак С. Я. Сутність достовірності доказів як їх процесуальної властивості у кримінальному провадженні: доктринальні підходи і судова практика. *Право і суспільство*. 2022. № 5. С. 270–278.

492. Титов А. М., Тетерятник Г. К. Щодо застосування поліграфа під час розслідування кримінальних справ. *Використання сучасних досягнень криміналістики у боротьбі зі злочинністю : матеріали міжвуз. наук.-практ. конф. студентів, курсантів і слухачів* (м. Донецьк, 22 квіт. 2005 р.). Донецьк : ДЮІ СБУ при ДонНУ, 2005. С. 153–160.

493. Тіщенко В. В. Концептуальні основи розслідування корисливо-насильницьких злочинів : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2003. 51 с.

494. Тіщенко В. В. Теоретичні і практичні основи методики розслідування злочинів : монографія. Одеса : Фенікс, 2007. 260 с.

495. Топчій В. В. Можливості використання поліграфа (детектора брехні) під час розслідування кримінальних правопорушень. *Використання поліграфа в правоохоронній діяльності: проблеми та перспективи* :

матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 7-8 лист. 2015 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2015. С. 33–37.

496. Туровець Ю. М. Проблемні аспекти та перспективи використання в Україні поліграфа для досягнення цілей кримінального судочинства. *Університетські наукові записки*. 2014. № 4. С. 192–203.

497. Удалова Л. Д. Теоретичні засади отримання вербальної інформації у кримінальному процесі України : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Київ : КНУВС, 2006. 28 с.

498. Удалова Л. Д. Вербальна інформація у кримінальному процесі України : монографія. Київ : Вид. ПАЛИВОДА А. В., 2006. 324 с.

499. Український поліграф «СФЕРА». *Східно-європейський центр кадрової безпеки*. URL : <https://spfi.com.ua/ukrainskij-poligraf-sfera.html>.

500. Усіков І. П. Ефективні прийоми передтестової бесіди. *Використання поліграфа в правоохоронній діяльності: проблеми та перспективи : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Київ, 7-8 лист. 2015 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2015. С. 11–14.

501. Усіков І. П., Черненко Р. В. Компоненти формування питань порівняння: збірник спеціальних питань. Київ : Освіта України, 2019. 108 с.

502. Усіков І. П. Криміналістичні особливості формування висновків психофізіологічного дослідження на поліграфі як одного із процесуальних джерел доказів. URL : <http://spfi.com.ua/seminar-vo-l-vove-18-11-2011.html>.

503. Фурса В. В., Покайчук В. Я. Нормативно-правове забезпечення діяльності поліції у сфері протидії сексуальному насильству над дітьми : монографія. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2022. 216 с.

504. Хижняк Є. С. Типові слідчі ситуації при розслідуванні статевих злочинів. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2012. № 4. С. 197–199.

505. Хірсін А. В. Криміналістичне забезпечення розслідування корисливо-насильницької організованої злочинної діяльності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2006. 18 с.

506. Хоменко М. Використання поліграфа в розкритті та розслідуванні

злочинів. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 10. С. 304–308.

507. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>.

508. Циганенко О. В. Психофізіологічне дослідження із застосуванням поліграфа як науковий метод отримання відомостей, що мають значення для кримінального процесу. *Митна справа*. 2013. Ч. 2. Кн. 1. № 5 (89). С. 76–80.

509. Чаплинський К. О. Організація і тактика слідчих дій при розслідуванні злочинів, учинених організованими злочинними угрупованнями : монографія. Дніпропетровськ : Юрид. акад. М-ва внутр. справ, 2004. 192 с.

510. Чаплинський К. О., Мінка П. Я. Розслідування злочинів, вчинених злочинними угрупованнями : навч. посібник. Дніпропетровськ : Вид-во «Свідлер А.Л.», 2009. 225 с.

511. Чаплинський К. О. Тактика пред'явлення для впізнання при розслідуванні злочинів проти життя, здоров'я, волі та статевої недоторканості особи : навч.-практ. посібник. Дніпропетровськ : Свідлер, 2007. 92 с.

512. Чаплинський К. О. Тактичне забезпечення проведення слідчих дій : монографія. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2010. 560 с.

513. Чаплинський К. О. Застосування поліграфа в правоохоронній діяльності: проблеми та перспективи. *Актуальні питання використання поліграфа в діяльності органів сектору безпеки і оборони України в умовах правового режиму воєнного стану та повоєнної відбудови країни : матеріали Міжнар. наук.-практ. форуму* (м. Дніпро, 24-25 вер. 2025 р.). Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2025. С. 101–105.

514. Чаплинський К. О. Проблеми та перспективи застосування поліграфа в правоохоронній діяльності. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи в умовах воєнного стану : матеріали XIV Міжвід. наук.-практ. конф.* (м. Київ, 28 лист. 2025 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ,

2025. С. 279–284.

515. Чебикін О. Я., Косьянова О. Ю. Використання поліграфа та методики емоційної зрілості для оцінки схильності до обману : монографія. Одеса : ТОВ «Лерадрук», 2017. 224 с.

516. Червоненко А. О. Використання поліграфа в Німеччині. *Всеукраїнська асоціація поліграфологів*. URL : <https://var.ua/vykorystannya-poligrafa-v-nimechchini/>.

517. Черков В. О. Правове регулювання використання комп'ютерного поліграфа з метою реалізації завдань оперативно-розшукової діяльності. *Проблеми застосування інформаційних технологій, спеціальних технічних засобів у діяльності СБУ, навчальному процесі, взаємодії з іншими службами* : матеріали наук.-практ. семінару (м. Львів, 04 груд. 2009 р.). Львів : Львівський держ. ун-т внутр. справ, 2009. С. 51–55.

518. Черней В. В. Напрями нормативного врегулювання та тактичного впровадження використання поліграфічних технологій у правоохоронній сфері. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2015. № 1. С. 5–12.

519. Черней В. В. Актуальні проблеми впровадження поліграфічних технологій у правоохоронну діяльність *Використання поліграфа в правоохоронній діяльності: проблеми та перспективи* : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 7-8 лист. 2015 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2015. С. 3–6.

520. Черней В. В., Мотлях О. І. Пріоритетні напрями розвитку поліграфологічної діяльності в Україні. *Юридична психологія*. 2022. № 2 (31). С. 9–17.

521. Черних А., Кур'ян В. Поліграф: проблеми правової невизначеності та стандартизації процедур в Україні, аналіз зарубіжного досвіду. *Ольвійський форум – 2025: стратегії країни Причорноморського регіону в геополітичному просторі* : матеріали XXII Міжнар. наук. конф. (м. Миколаїв, 16-22 черв. 2025 р.). Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2025. С. 88–91. URL :

<https://mspc.mk.ua/index.php/journal/article/download/207/128>.

522. Чернявський С. С. Проблеми використання поліграфа під час досудового розслідування. *Використання поліграфа в правоохоронній діяльності: проблеми та перспективи : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Київ, 7-8 лист. 2015 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2015. С. 7–11.

523. Чи потрібен детектор брехні в кримінальному процесі? *Закон і Бізнес*. URL : <https://radako.com.ua/news/chi-potriben-detektor-brehni-v-kriminalnomu-procesi>.

524. Чурпіта В. В., Сервецький І. В. Сталість способу вчинення злочину. *Боротьба зі злочинністю: проблеми теорії та практики*. 1996. № 1. С. 183–198.

525. Чучман О. І. Особливості оцінки достовірності доказів та її вплив на ухвалення процесуальних рішень слідчим суддею. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція*. 2022. № 5. С. 82–85.

526. Шаповал К. А. Методика розслідування вбивств, вчинених у зв'язку з домашнім насильством : дис. ... д-ра філос. : 081 Право / Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2023. 224 с.

527. Шаповал К. А. Використання поліграфа під час розслідування вбивств, вчинених із застосуванням домашнього насильства. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2020. Вип. 21. С. 66–78.

528. Шаповалов В. О. Методика визначення психологічних ознак достовірності/недостовірності показань у юридичній практиці : метод. посібник. Київ : Кафедра, 2012. 92 с.

529. Шаповалов В. О. Способи виявлення та запобігання протидії дослідженням із застосуванням поліграфа. *Оцінка достовірності: наукові дослідження та практика*. 2021. Вип. 4. С. 149–155.

530. Шаповалов В. О., Алексєєва-Процюк Д. О. Особливості проведення передтестової бесіди в дослідженнях із застосуванням поліграфа : метод. рекомендації. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. 76 с.

531. Шаповалов В. О., Алексєєва-Процюк Д. О. Технологія застосування тестових форматів Utah CQT в поліграфологічних дослідженнях : метод. рекомендації. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. 88 с.

532. Шаповалов В. О., Алексєєва-Процюк Д. О., Зубовський Д. С., Алексєєв О. О. Технологія застосування методик RI, ROT та CIT в поліграфологічних дослідженнях : метод. рекомендації. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. 136 с.

533. Шаповалов В., Зубовський Д., Алексєєва-Процюк Д., Гончарова О. Довідник поліграфолога (валідні формати тестів та системи бального оцінювання) : довідник. Київ : Освіта України, 2018. 20 с.

534. Шевченко С. В. Психологічні особливості розвитку довіри до себе у майбутніх психологів : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / Інститут психології імені Г. С. Костюка Національної академії педагогічних наук України. Київ, 2018. 260 с.

535. Шевченко С. С. Адміністративно-правові засади використання поліграфа в Україні : дис. ... д-ра філос. : 081 Право / Приватне акціонерне товариство «Вищий навчальний заклад “Міжрегіональна Академія управління персоналом”». Київ, 2024. ____ с.

536. Шевченко С. С. Адміністративно-правове регулювання проведення перевірок на поліграфі в органах державної влади. *Наше право*. 2019. № 2. С. 67–74.

537. Шевченко С. С. Суб'єкти адміністративно-правових відносин психофізіологічних опитувань з використанням поліграфа. *Актуальні проблеми правознавства*. 2019. № 3. С. 82–87.

538. Шевченко С. С. Психофізіологічні дослідження за допомогою поліграфа та їх значення в публічних відносинах. *Право UA*. 2019. № 2. С. 45–50.

539. Шевченко С. С. Принципи застосування інструментальної детекції брехні в адміністративно-правових відносинах. *Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Серія : Юридичні науки*.

2019. Вип. 58 (2). С. 89–96.

540. Шевчишена К. П. Розслідування воєнних злочинів в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2024. 22 с.

541. Шевчук В. М. Сучасні проблеми криміналістики в умовах війни та глобальних загроз. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2022. Вип. 3. С. 11–29.

542. Шевчук В. М. Психофізіологічні дослідження із використанням поліграфа та їх доказове значення. *Розвиток правової системи України в умовах сьогодення : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Харків, 4-5 трав. 2018 р.). Харків, 2018. С. 106–109.

543. Шевчук В. М., Капустіна М. В. Криміналістична поліграфологія // Шевчук В. М., Журавель В. А., Шепітько В. Ю. та ін. Криміналістика : підруч. / за ред. В. М. Шевчука ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків : Право, 2024. 1008 с. С. 488–511.

544. Шеленіна К. Г. Структура криміналістичної характеристики вбивств, учинених засудженими в місцях позбавлення волі. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2018. № 4 (83). С. 56–67.

545. Шепітько В. Ю. Криміналістична тактика (системно-структурний аналіз) : монографія. Харків : Харків юридичний, 2007. 432 с.

546. Шепітько В. Ю. Особа потерпілого в системі криміналістичної характеристики злочинів. *Проблеми законності*. 2008. Вип. 93. С. 168–174.

547. Шигонін О. Б. Умисне вбивство, поєднане із зґвалтуванням або насильницьким задоволенням статевої пристрасті неприродним способом: кримінологічна характеристика та запобігання : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Харків. нац. ун-т. внутр. справ. Харків, 2011. 22 с.

548. Шкільний В. Б. Тактика викриття організатора злочинного угруповання : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2009. 18 с.

549. Шугало А. Я. Кримінальна відповідальність за домашнє насильство

в Україні : дис. ... д-ра філос. : 081 Право / Львівський державний університет внутрішніх справ. Кропивницький, 2023. 213 с.

550. Щербаковський М. Г. Стандарт достовірності висновку експерта у кримінальному процесі. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2021. № 3. С. 21–39.

551. Щербаковский М. Г. Напрямки удосконалення процесуального положення і функцій спеціаліста та експерта в проекті кримінально-процесуального кодексу України. *Вісник Запорізького юридичного інституту*. 2000. № 3. С. 223–230.

552. Щербаковский М. Г. Слідчі та експертні помилки, що обумовлюють недопустимість експертного висновку. *Теоретичні та прикладні проблеми судової експертизи і криміналістики : тези доп. учасників наук.-практ. конф.* (м. Харків, 30 вер. 2022 р.). Харків : НДІ ППСН, 2022. С. 37–40.

553. Щур Б. В. Тактика нейтралізації протидії розслідуванню злочинів, вчинених організованими групами : монографія / за заг. ред. В. Ю. Шепітька. Харків : Гриф, 2005. 176 с.

554. Щур Б. В. Тактика усунення протидії розслідуванню злочинів, що вчиняються організованими злочинними групами : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2005. 20 с.

555. Юрчишин В. Д. Висновок експерта як джерело доказів у кримінальному процесі України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2006. 20 с.

556. Юрчишин В. Д. Висновок експерта як джерело доказів у кримінальному процесі України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Івано-Франківськ, 2007. 227 с.

557. Юсупов В. В. Перспективи використання поліграфа у досудовому слідстві. *Спеціальна техніка у правоохоронній діяльності : матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Київ, 25 лист. 2011 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2012. С. 149–151.

558. Юсупов В. В. Організація і тактика перевірки алібі у досудовому слідстві : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2005. 16 с.

559. Янковий М. О. Тактичні засади допиту і розвідувального опитування: порівняльне дослідження : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Одеський юрид. ін-т Харків. нац. ун-ту внутр. справ. Одеса, 2007. 20 с.

560. Яремчук Р. А. Психолого-правові засади використання поліграфа в кадровому забезпеченні підрозділів МВС України : дис. на ... д-ра філос. : 053 Психологія / Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2022. 232 с.

561. Яремчук Р. А. Зарубіжний досвід і вітчизняна практика використання поліграфологічних досліджень у діяльності правоохоронних органів. *Юридична психологія*. 2020. № 2 (27). С. 32–40.

562. Яремчук Р. А. Психологічні теорії розуміння сутності досліджень на поліграфі. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2021. № 7. С. 174–179.

563. Яремчук Р. А. Психологічна сутність категорій «неправда» та «брехня» в межах інтерпретації результатів поліграфологічних досліджень. *Юридична психологія*. 2021. № 1 (28). С. 82–87.

564. Яремчук Р. А. Психологічна диференціація брехні та близьких епістемологічних понять в поліграфічних дослідженнях. *Актуальні проблеми психологічного забезпечення службової діяльності працівників правоохоронних органів : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Київ, 28 жовт. 2021 р.). Київ : ДНДІ МВС України, 2021. С. 183–186.

565. Яремчук Р. А. Питання використання поліграфу в правоохоронній діяльності. *Кримінальне судочинство: сучасний стан та перспективи розвитку : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф.* (м. Київ, 28 трав. 2021 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2021. С. 387–390.

566. Addendum to the 2011 Meta-analytic Survey – the Utah Four Question Test («Raskin Technique» / ESS Editorial Staff). *Polygraph & Forensic Credibility Assessment*. 2020. Vol. 49. No. 2. P. 73–78. URL :

https://polygraph.org/docs/journal_49_2_preview3.pdf.

567. Axciton Systems, INC. URL : <https://axciton.com.ua/>.

568. Основні технічні характеристики комп'ютерного поліграфа «Axciton». *Axciton Systems, INC.* URL : <https://ipa-security.com/axciton/>.

569. Програмне забезпечення «Axciton X». *Axciton Systems, INC.* URL : <https://axciton.com.ua/programne-zabezpechennya/>.

570. ASTM E2035-12(2017), IDT. Standard Terminology Relating to Forensic Psychophysiology. *bsi.knowledge.* URL : <https://knowledge.bsigroup.com/products/standard-terminology-relating-to-forensic-psychophysiology-1/standard>.

571. ASTM E2229:201_ASTM E2229-09, IDT. Standard Practices for Interpretation of Psychophysiological Detection of Deception (Polygraph) Data. *Lie detector test.com.* URL : <https://liedetector.com/polygraph-research/practices-interpretation-psychophysiological-detection>.

572. Barland G. H., Raskin D. C. Detection of deception in Electrodermal Activity // *Electrodermal activity in psychological research.* New York : Academy Press, 1973. 502 p. P. 419–476. URL : <https://liedetector.com/polygraph-research/barland-1973-detection-deception-electrodermal-activity/>.

573. Chinese researchers develop device they say can test loyalty of ruling party members. *Radio Free Asia.* URL : <https://www.rfa.org/english/news/china/polygraph-loyalty-07042022131133.html>.

574. Case of Sidik v. Germany. Application no. 4241/98. *European Court of Human Rights.* URL : [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-59352%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-59352%22]}).

575. Ganguly A. K. The polygraph in India. *Poligraph.* 1987. Vol. 16. No. 3. P. 173–187. URL : https://polygraph.org/docs/polygraph_1987_163.pdf.

576. Is a Polygraph Test Admissible as Evidence in China? *China Justice Observer.* URL : <https://www.chinajusticeobserver.com/a/is-a-polygraph-test-admissible-as-evidence-in-china>.

577. Krapohl D., Handler M., Lynch M. Terminology Reference for the

Science of Psychophysiological Detection of Deception. 4rd ed. 2022. 87 p. URL : https://polygraph.org/docs/publish.Terminology_Reference_update_2022.pdf.

578. Krapohl D., McCloughan J., Senter S. How to Use the Concealed Information Test. *Polygraph*. 2009. No. 38 (1). P. 34–49. URL : https://polygraph.org/docs/how_to_use_the_concealed_information_test.pdf.

579. Krapohl D., Shaw P. Fundamentals of Polygraph Practice. San Diego : Academic Press, 2015. 364 p.

580. Lykken D. The GSR and the detection of guilt. *Journal of Applied Psychology*. 1959. No. 43 (6). P. 385–388. URL : <https://scispace.com/papers/the-gsr-in-the-detection-of-guilt-48ny59uft0>.

581. Lykken D. The validity of the guilty knowledge technique: the effects of faking. *Journal of Applied Psychology*. 1960. No. 44 (4). P. 258–262. URL : <https://liedetectorstest.com/polygraph-research/david-1960-validity-guilty-knowledge-technique/>.

582. Leshkovych T. Use of Polygraph in Ukraine. *European Polygraph*. 2013. Vol. 7. No. (23). P. 11–21. URL : <https://www.polygraph.pl/vol/EP2013-1-Leshkovych.pdf>.

583. Meta-Analytic Survey of Criterion Accuracy of Validated Polygraph Techniques. *Polygraph*. 2011. No. 40 (4). P. 194–305. URL : https://www.polygraph.org/docs/meta_analytic_review_polygraph_404.pdf.

584. Pasko-Porys W. Current Legal Status of Polygraph and Level of Practice in Poland. *Polygraph*. 2007. Vol. 36. Iss. 3. P. 165–176.

585. Обладнання та аксесуари. *Polygraph Rubicon*. URL : <https://www.polygraph-rubicon.com/equipment/>.

586. Polygraph Evero. URL : https://anti-lie.com/images/evero_blok2.png.

587. Polygraph Lafayette Instrument LXEdge. URL : <https://manuals.plus/ru/lafayette-instrument/lxedge-polygraph-system-manual>.

588. Polygraph Sfera. [Електронний ресурс]. – URL: <https://spfi.com.ua/ukrainskij-poligraf-sfera.html>

589. Polygraph Lviv. URL : <https://polygraph-top.com.ua/catalog/kupiti->

poligraf/.

590. Rusconi E., Mitchener-Nissen T. Prospects of functional magnetic resonance imaging as lie detector. *Frontiers in Human Neuroscience*. 2013. Vol. 7. URL : <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC3781577/pdf/fnhum-07-00594.pdf>.

591. Synnott J., Dietzel D., Ioannou M. A review of the polygraph: history, methodology and current status. *Crime Psychology Review*. 2015. No.1 (1). P. 59–83. URL : <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/23744006.2015.1060080>.

592. Tarasenko O., Tsutskiridze M., Shevchishen A., Yermakov Y., Mirkovets D. Establishment of the institution of covert investigation in the criminal justice system of Ukraine. *Cuestiones Políticas*. 2021. Vol. 39. No. 69 (Julio-Diciembre). P. 462–474. URL : <https://scispace.com/pdf/establishment-of-the-institution-of-covert-investigation-in-3zbnahgoqo.pdf>.

593. Terminology Reference for the Science of Psychophysiological Detection of Deception. 3rd ed. 2012. 111 p. URL : <https://mattepolygraph.com/pdf/TerminologyReference.pdf>.

594. Federal Psychophysiological Detection of Deception Examiner Handbook. *Polygraph*. 2011. No. 40 (1). P. 1–66. URL : <https://antipolygraph.org/blog/2006/04/16/federal-psychophysiological-detection-of-deception-examiner-handbook/>.

595. Volobuyev A., Orlova T. Polygraph in criminal proceedings: prospects of use. *Philosophy, economics and law review*. 2021. Vol. 1. No. 2. P. 116–122. URL : <http://surl.li/rteos>.

596. Volyk A. History and development of the Polygraph in Ukraine. Indiana, USA : Lafayette, 2006. 31 p.

ДОДАТКИ

Додаток А

Узагальнені відомості щодо міжнародного досвіду
застосування поліграфа

Країна	Сфера застосування поліграфа	Доказове значення результатів використання поліграфа
США	Поліграф використовується у правоохоронних органах та силових структурах для розслідування корисливих злочинів та у кадрових відборах. Частково застосовують у приватному секторі (обмежено законом)	Результати досліджень на поліграфі не є доказом у суді, але використовуються як допоміжний матеріал на стадії доказування
Молдова	Поліграф використовується при здійсненні професійного добору персоналу на певні посади, а також при проведенні внутрішніх або службових розслідувань	Результати досліджень на поліграфі можуть використовуватися як допоміжний матеріал у межах закону «Про застосування тестування на детекторі симуляції (поліграфі)» (2008 р.)
Литва	Поліграф використовується при здійсненні професійного добору державних службовців, офіційних осіб, військовослужбовців, а також осіб, які претендують на заміщення посад у вищевказаних державних установах лише у випадках загрози національній безпеці	Результати досліджень на поліграфі можуть використовуватися у психологічних експертизах, але результати не визнаються судами як докази. Результати тестування можуть бути враховані як допоміжний доказ у межах закону «Про використання поліграфа» (2000 р.)
Японія	Поліграф використовується у правоохоронних органах та силових структурах під час проведення слідчих (розшукових) дій, оперативно-розшукових заходів та при кадровому відборі до поліції	Результати досліджень на поліграфі враховуються як додатковий доказ у комплексі з іншими доказами. Результати поліграфологічного обстеження оформлюють як експертний висновок
Угорщина	Поліграф використовується у	Результати досліджень на

	правоохоронних органах для встановлення місцезнаходження осіб і надання допомоги під час проведення слідчих (розшукових) дій та ідентифікації осіб і предметів	поліграфі враховуються як додатковий доказ у комплексі з іншими доказами у межах законів «Про поліцію» і «Про розшук поліцією осіб та речей»
Польща	Поліграф використовується у правоохоронних органах як допоміжний засіб під час досудових розслідувань тяжких злочинів, кадрового скринінгу в службах безпеки, головної розвідки, у кримінальній практиці	Результати досліджень на поліграфі приймаються Верховним і апеляційними судами Польщі за умови дотримання двох вимог: 1) дослідження з використанням поліграфа повинно проводитися лише за згодою особи, яка перевіряється; 2) результати обстеження на поліграфі повинні бути представлені у формі висновку експертизи (ст. 200 КПК Польщі)
Канада	Поліграф використовується у правоохоронних органах під час розслідувань злочинів, проведення слідчо-оперативної діяльності, добору кадрів, а також систематичних кадрових перевірок в адміністративних органах та на стратегічних підприємствах	Результати перевірки на поліграфі під час кримінальних розслідувань не мають доказового статусу в суді, проте можуть бути визнані судами як докази у цивільних справах. Висновки дослідження можуть враховуватись у внутрішніх процедурах перевірки
Бельгія	Поліграф використовується у правоохоронних органах під час поліцейських розслідувань убивств, тяжких злочинів та злочинів на сексуальному підґрунті, а також розшуку злочинців	Результати досліджень на поліграфі можуть використовуватися як допоміжний матеріал у поліцейських розслідуваннях
Словенії	Поліграф використовується у правоохоронних органах під час розкриття та розслідування кримінальних правопорушень	Результати досліджень на поліграфі можуть використовуватися як допоміжний матеріал у поліцейських розслідуваннях у межах закону «Про поліцію» (п. 6 ст. 54)

Македонія	Поліграф використовується у правоохоронних органах під час розкриття та розслідування кримінальних правопорушень	Результати досліджень на поліграфі можуть використовуватися як допоміжний матеріал у поліцейських розслідуваннях
Чорногорія	Поліграф використовується у правоохоронних органах під час розкриття та розслідування кримінальних правопорушень	Результати досліджень на поліграфі можуть використовуватися як допоміжний матеріал у поліцейських розслідуваннях
Індія	Поліграф використовується у правоохоронних органах під час розкриття та розслідування злочинів	Результати досліджень на поліграфі як докази є недопустимими у кримінальному судочинстві у межах закону «Про докази», крім випадків, коли опитування проводить спеціаліст, який не є поліцейським, чи незалежний експерт
Велика Британія	Поліграф використовується у кадрових перевітках та як інструмент контролю за звинувачуваними в сексуальних злочинах та умовно-достроково звільненими сексуальними злочинцями на підставі добровільної згоди	Результати досліджень на поліграфі не є доказом у суді, але використовуються для цілей управління ризиками у межах закону «Про контроль над правопорушниками»
Нідерланди	Поліграф використовується як інструмент контролю за звинувачуваними в сексуальних злочинах та умовно-достроково звільненими сексуальними злочинцями	Результати досліджень на поліграфі як докази є недопустимими у кримінальному судочинстві
Ізраїль	Поліграф використовується для звуження кола підозрюваних, встановлення факту вчинення злочину, створення умов для отримання правдивих показань, збирання додаткової інформації про злочин, що розслідується	Результати досліджень на поліграфі визнаються достатніми для пред'явлення обвинувачення
Болгарія	Поліграф використовується у	Результати досліджень на

	правоохоронних органах під час розкриття та розслідування кримінальних правопорушень	поліграфі враховуються як додатковий доказ у комплексі з іншими доказами
Німеччина	Поліграф використовується у у приватному секторі за умови добровільної згоди працівника	Результати досліджень на поліграфі не можуть бути використані як доказ у суді
Франція	Поліграф використовується у у приватному секторі за умови добровільної згоди працівника	Результати досліджень на поліграфі не можуть бути використані як доказ у суді
Італія	Поліграф використовується у у приватному секторі за умови добровільної згоди працівника	Результати досліджень на поліграфі не можуть бути використані як доказ у суді
Китай	Поліграф використовується у правоохоронних органах та силових структурах	Результати досліджень на поліграфі не можуть бути використані як доказ у кримінальному та цивільному судочинстві
Сінгапур	Поліграф використовується у правоохоронних органах під час розкриття та розслідування злочинів	Результати досліджень на поліграфі оформляються за зразком експертного висновку, що береться до уваги судами як доказ
Фінляндія	Поліграф використовується у правоохоронних органах під час розкриття та розслідування злочинів	Результати досліджень на поліграфі оформляються за зразком експертного висновку, що береться до уваги судами як доказ

**Аналітична довідка
за результатами інтерв'ювання 174 працівників слідчих підрозділів
Національної поліції України**

№ з/п	Запитання	%
1.	Вкажіть Ваш вік: а) від 20 до 25 років б) від 26 до 30 років в) від 31 до 40 років г) понад 40 років	29 % 17 % 36 % 18 %
2.	Вкажіть, будь ласка, Ваш стаж практичної роботи за спеціалізацією: а) до 1 року б) від 1 до 3 років в) від 3 до 5 років г) від 5 до 10 років д) від 10 до 15 років е) від 15 до 20 років ж) понад 20 років	4 % 9 % 12 % 16 % 28 % 24 % 7 %
3.	Освіта: а) вища за спеціальністю «Правознавство» б) вища за спеціальністю «081 Право» в) вища за спеціальністю «262 Правоохоронна діяльність» г) інша (вказіть)	13 % 74 % 7 % 6 %
4.	Вкажіть, у якому регіоні України Ви працюєте: а) прифронтових регіонах країни (вказіть) б) інших регіонах країни (вказіть)	13 % 87 %
5.	Як Ви оцінюєте рівень науково-технічного забезпечення слідчих підрозділів Національної поліції України? а) високий рівень б) задовільний рівень в) недостатній рівень г) незадовільний рівень	27 % 64 % 9 % —
6.	Чи траплялися у Вашій практиці випадки проведення психофізіологічних досліджень із застосуванням поліграфа у кримінальному провадженні? а) так, мали місце б) ні, не траплялися	67 % 33 %
7.	Чи є у Вашому відділі (управлінні) спеціалісти-поліграфологи, які застосовують поліграфологічні технології під час розслідування кримінальних	

№ з/п	Запитання	%
	правопорушень? а) так б) ні	7 % 93 %
8.	Чи обізнані Ви з можливостями проведення психофізіологічних досліджень із застосуванням поліграфа та можливостями його використання у кримінальному провадженні? а) так, обізнаний щодо проведення психофізіологічного інтерв'ю з використанням поліграфа та принципів його роботи б) залучав спеціаліста-поліграфолога до процесу досудового розслідування в) частково обізнаний щодо принципів роботи поліграфа г) нічого не відомо про принципи роботи поліграфа д) інше (вказіть)	86 % 24 % 13 % 1 %
9.	Чи готові Ви використовувати поліграфологічні опитування у своїй професійній діяльності (залучати спеціаліста-поліграфолога)? а) так б) ні в) інше (вказіть)	86 % 14 %
10.	Чи залучалися до процесу досудового розслідування спеціалісти-поліграфологи (у процесуальній формі)? а) залучалися б) не залучалися	29 % 71 %
11.	Чи вважаєте Ви за необхідне залучення спеціаліста-поліграфолога до здійснення оперативно-розшукової діяльності (у непроцесуальній формі)? а) так, вважаю ефективним проведення психофізіологічного інтерв'ю з використанням поліграфа в межах ОРД б) проти залучення спеціаліста-поліграфолога до здійснення оперативно-розшукової діяльності в) нічого не відомо про принципи роботи поліграфа г) інше (вказіть)	87 % 7 % 6 %
12.	Яке, на Вашу думку, значення можуть мати результати проведення психофізіологічних досліджень із застосуванням поліграфа у кримінальному провадженні? а) доказове значення б) орієнтуючий характер в) тактичне значення г) профілактичне значення	12 % 95 % 31 % 18 %

№ з/п	Запитання	%
	д) інше (вказіть)	
13.	За якими кримінальними правопорушеннями проти життя та здоров'я особи залучався спеціаліст-поліграфолог під час досудового розслідування у непроцесуальній формі? Ст. 115 КК України. Умисне вбивство Ст. 116 КК України. Умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання Ст. 117 КК України. Умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини Ст. 118 КК України. Умисне вбивство при перевищенні меж необхідної оборони або у разі перевищення заходів, необхідних для затримання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення Ст. 119 КК України. Вбивство через необережність Ст. 120 КК України. Доведення до самогубства Ст. 121 КК України. Умисне тяжке тілесне ушкодження Ст. 122 КК України. Умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження Ст. 123 КК України. Умисне тяжке тілесне ушкодження, заподіяне у стані сильного душевного хвилювання Ст. 124 КК України. Умисне заподіяння тяжких тілесних ушкоджень у разі перевищення меж необхідної оборони або у разі перевищення заходів, необхідних для затримання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення Ст. 125 КК України. Умисне легке тілесне ушкодження Ст. 126 КК України. Побой і мордування Ст. 126-1 КК України. Домашнє насильство Ст. 127 КК України. Катування Ст. 128 КК України. Необережне тяжке або середньої тяжкості тілесне ушкодження Ст. 129 КК України. Погроза вбивством Ст. 130 КК України. Зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби Ст. 131 КК України. Неналежне виконання професійних обов'язків, що спричинило зараження особи вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби Ст. 132 КК України. Розголошення відомостей про проведення медичного огляду на виявлення зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби Ст. 133 КК України. Зараження венеричною хворобою	91 % 22 % 35 % 14 % 15 % 17 % 49 % 23 % 12 % 8 % - 46 % 40 % 78 % 1 % 2 % 3 % 1 % - 2 %

№ з/п	Запитання	%
	поліграфа учасники кримінального процесу? а) так, підозрюваний б) так, свідок в) так, потерпілий	91 % 100 % 100 %
17.	На Вашу думку, для вирішення яких завдань можуть проводитися психофізіологічні дослідження із застосуванням поліграфа? а) для підтвердження правдивості отриманих показань учасників кримінального процесу (підозрюваного, потерпілого, свідка) б) для звуження кола осіб, які підозрюються у вчиненні кримінального правопорушення в) для визначення характеру розподілу злочинних ролей співучасників злочинної діяльності г) для підтвердження власної невинуватості опитуваного д) для встановлення механізму вчинення кримінального правопорушення е) для виявлення слідів кримінального правопорушення (встановлення слідової картини) ж) для отримання додаткової інформації про обставини кримінального правопорушення з) лише у скринінгових (кадрових) питаннях – для відбору потенційних кандидатів на роботу і) інше (вказіть)	100 % 98 % 77% 35 % 100 % 100 % 95 % 22 %
18.	Як Ви оцінюєте точність результатів, отриманих під час проведення психофізіологічних досліджень із застосуванням поліграфа у кримінальному провадженні? а) досить точні результати б) точні результати в) неточні результати	96 % 97 % 2 %
19.	На Вашу думку, в якій процесуальній формі можуть проводитися психофізіологічні дослідження із застосуванням поліграфа? а) як допоміжний засіб під час проведення окремих слідчих (розшукових) та процесуальних дій (наприклад, допит підозрюваного, слідчий експеримент, пред'явлення особи для впізнання, обшук, тимчасовий доступ до речей і документів) б) як допоміжний засіб у проведенні психологічної експертизи в) як засіб проведення комплексної психолого-психофізіологічної експертизи	92 % 100 % 100 %

№ з/п	Запитання	%
	г) як засіб проведення самостійної експертизи – психофізіологічної експертизи з використанням поліграфа д) як оперативно-розшуковий засіб е) інше (вказіть)	96 % 92 %
20.	Чи вважаєте Ви за необхідне залучення експерта-психолога до проведення психологічної експертизи із використанням поліграфа (у процесуальній формі)? а) доцільно залучати експерта-психолога для проведення психологічної експертизи із використанням поліграфа б) проти залучення експерта-психолога до проведення експертизи в) не знаю про можливість залучення експерта-психолога до проведення психологічної експертизи із використанням поліграфа г) інше (вказіть)	86 % 3 % 11 %
21.	Які мають бути підстави для прийняття рішення щодо призначення психологічної експертизи з використанням поліграфа? а) вказівка прокурора б) самостійне рішення слідчого в) самостійне рішення слідчого, узгоджене із прокурором (процесуальним керівником) г) клопотання сторони захисту чи потерпілого д) ухвала слідчого судді е) інше (вказіть)	2 % 43 % 39 % 3 % 9 % 4 %
22.	Чи може, на Вашу думку, висновок експерта бути підставою для ухвалення певних процесуальних рішень, зокрема проведення обшуку, тимчасового доступу до речей і документів, комплексу НСРД тощо? а) так, може бути підставою б) ні, не може бути підставою в) складно відповісти г) інше (вказіть)	72 % 21 % 7 %
23.	Чи завжди потрібно проводити психологічну експертизу із використанням поліграфа під час розслідування кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи, статевої свободи та статевої недоторканості (умисне вбивство, умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання, умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини, згвалтування)? а) обов'язково, у будь-яких випадках	13 % 41 %

№ з/п	Запитання	%
	б) у переважній більшості випадків в) лише в окремих випадках г) у випадку, коли має місце обґрунтоване припущення слідчого, що підозрюваний може змінити свої показання д) інше (вказіть)	25 % 14 %
24.	Чи можете Ви виокремити основні причини, які перешкоджають впровадженню поліграфологічних технологій у кримінальне судочинство? а) відсутність законодавчого врегулювання проведення психофізіологічних досліджень із застосуванням поліграфа б) недостатність технічних приладів – поліграфів в) відсутність коштів на придбання поліграфів г) відсутність валідних методик проведення психофізіологічних досліджень із застосуванням поліграфа д) недостатня кількість кваліфікованих спеціалістів-поліграфологів е) необізнаність працівників правоохоронних органів у можливостях проведення психофізіологічних досліджень із застосуванням поліграфа ж) відсутність (ігнорування) міжнародного досвіду застосування поліграфологічних технологій у кримінальному судочинстві з) негативне суб'єктивне ставлення до проведення поліграфологічних досліджень унаслідок підтримання думок скептиків щодо застосування поліграфологічних технологій у кримінальному судочинстві і) інше (вказіть)	100 % 7 % 3 % 2 % 4 % 5 % 3 % 4 %
25.	На Вашу думку, чи можуть бути результати проведення психофізіологічних досліджень із застосуванням поліграфа використані як доказ у кримінальному провадженні? а) так, можуть бути використані як самостійний доказ у кримінальному провадженні б) так, можуть бути використані як доказ вини особи, якщо вона підтверджується сукупністю інших зібраних у ході кримінального провадження доказів в) так, можуть бути використані як непрямий (похідний) доказ у кримінальному провадженні г) можуть бути використані виключно як орієнтуюча інформація для побудови слідчих версій та визначення	89 % 99 % 90 %

№ з/п	Запитання	%
	подальшого наряду досудового розслідування д) можуть бути використані як доказ невинуватості особи е) інше (вказіть)	100 % 79 %
26.	Яке Ваше ставлення щодо можливості проведення психофізіологічних досліджень із застосуванням поліграфа на вимогу сторони захисту для підтвердження невинуватості особи (підозрюваного)? а) поліграфологічне опитування допустиме за умови добровільної згоди особи на його проведення б) поліграфологічне опитування допустиме лише за умови згоди сторони обвинувачення в) поліграфологічне опитування в жодному випадку недопустиме г) інше (вказіть)	100 % 65 % 5 %
27.	На Вашу думку, яких спеціалістів-поліграфологів доцільно залучати до проведення психофізіологічних обстежень із застосуванням поліграфа у кримінальному провадженні? а) працівників органів і підрозділів Національної поліції України, які пройшли спеціальне навчання і підвищення кваліфікації щодо роботи на поліграфі б) працівників інших центральних органів виконавчої влади, які мають відповідні знання та навички роботи на поліграфі в) експертів державних експертних установ (НДІСЕ, НДЕКЦ) г) приватних експертів д) інше (вказіть)	100 % 14 % 69 % 12 %
28.	Вкажіть основні завдання застосування поліграфа за методикою МВПІ під час виявлення та розслідування кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи, статевої свободи та статевої недоторканості: – отримання інформації щодо обставин кримінального правопорушення (вбивства, катування, заподіяння тілесних ушкоджень, побоїв і мордування, зґвалтування, сексуального насильства) – встановлення правдивості повідомлення про кримінальне правопорушення – визначення кола причетних до злочинної події осіб (підозрюваних, обвинувачених, потерпілих, свідків) – встановлення причетності опитуваної особи (осіб) до протиправної події (прямий або непрямий стосунок до	99 % 98 % 97 %

№ з/п	Запитання	%
	вчинення протиправних дій) – встановлення причетності конкретної особи до скоєння протиправних дій (за наявності декількох підозрюваних чи обвинувачених) – отримання прихованої інформації від учасників кримінального процесу (підозрюваного, обвинуваченого, свідка, потерпілого) – відокремлення осіб, непричетних до злочинної події – встановлення наявності у конкретних осіб злочинного досвіду – оцінка вірогідності (правдивості) показань опитуваної особи – встановлення характеру розподілу ролей співучасників злочинної діяльності (якщо протиправні дії вчинені у складі ОГ чи ЗО) шляхом установлення обізнаності в деталях злочинної діяльності – з'ясування причин протиріч, наявних у показаннях допитаних осіб щодо обставин кримінального правопорушення – перевірка показань осіб на предмет їхньої достовірності та відповідності доказам, які містяться у матеріалах кримінального провадження – отримання інформації про інші події, крім встановлюваної – встановлення свідків, які були на місці події, але приховують свою поінформованість – викриття неправдивих зізнань учасників кримінального процесу (підозрюваного, обвинуваченого, свідка, потерпілого) – встановлення причин дачі свідомо неправдивих показань учасниками кримінального процесу (підозрюваним, обвинуваченим, свідком, потерпілим) – виявлення обмови чи самообмови особи, що сприятиме вирішенню завдань захисту від незаконної та необґрунтованої підозри осіб, невинних чи непричетних до вчинення кримінальних правопорушень – перевірка правдивості висунутого підозрюваним алібі – з'ясування механізму злочинної події та встановлення складу кримінального правопорушення – визначення способів учинення протиправних дій, а також особливостей підготовки та приховування злочинної діяльності – встановлення окремих обставин кримінального	100 % 100 % 93 % 89 % 67 % 83 % 75 % 84 % 79 % 64 % 38 % 41 % 39 % 61 % 74 % 82 % 91 %

№ з/п	Запитання	%
	правопорушення (наприклад, виявлення мотивів і намірів, внутрішніх спонукань особи) – виявлення місць здійснення катувань, побоїв, приховування трупів, знарядь злочинної діяльності та предметів злочинного посягання тощо – встановлення місцезнаходження осіб, які переховуються від слідства і суду або знаходяться у розшуку – сприяння у формуванні слідчих версій – сприяння у визначенні перспективних напрямів подальшого етапу досудового розслідування – мінімізація та попередження судово-слідчих помилок – інше (вказіть)	35 % 78 % 64 % 31 % 39 % 18 %
29.	Чи є необхідною, на Вашу думку, імплементація міжнародного досвіду проведення психофізіологічних досліджень із використанням поліграфа у національне законодавство? а) так б) ні в) інше (вказіть)	98 % 2 %

Аналітична довідка
за результатами інтерв'ювання 195 працівників оперативних підрозділів
(Департаменту кримінального розшуку, Департаменту стратегічних
розслідувань, Департаменту боротьби з наркозлочинністю,
Департаменту внутрішньої безпеки, Департаменту оперативно-
технічних заходів, Управління оперативної служби «Корпус оперативно-
раптової дії»)
Національної поліції України

№ з/п	Запитання	%
1.	Вкажіть Ваш вік: а) від 20 до 25 років б) від 26 до 30 років в) від 31 до 40 років г) понад 40 років	25 % 21 % 38 % 16 %
2.	Вкажіть, будь ласка, Ваш стаж практичної роботи за спеціалізацією: а) до 1 року б) від 1 до 3 років в) від 3 до 5 років г) від 5 до 10 років д) від 10 до 15 років е) від 15 до 20 років ж) понад 20 років	4 % 11 % 15 % 19 % 24 % 22 % 5 %
3.	Освіта: а) вища за спеціальністю «Правознавство» б) вища за спеціальністю «081 Право» в) вища за спеціальністю «262 Правоохоронна діяльність» г) інша (вкажіть)	11 % 8 % 77 % 4 %
4.	Вкажіть, у якому регіоні України Ви працюєте: а) прифронтових регіонах країни (вкажіть) б) інших регіонах країни (вкажіть)	21 % 79 %
5.	Як Ви оцінюєте рівень науково-технічного забезпечення оперативних підрозділів Національної поліції України? а) високий рівень б) задовільний рівень в) недостатній рівень г) незадовільний рівень	19 % 67 % 14 % —
6.	Чи траплялися у Вашій практиці випадки проведення психофізіологічних досліджень із застосуванням	

№ з/п	Запитання	%
	поліграфа в оперативно-розшуковій діяльності? а) так, мали місце б) ні, не траплялися	72 % 28 %
7.	Чи є у Вашому оперативному відділі (управлінні) спеціалісти-поліграфологи, які застосовують поліграфологічні технології під час здійснення оперативно-розшукової діяльності? а) так б) ні	74 % 26 %
8.	Чи обізнані Ви з можливостями проведення психофізіологічних досліджень із застосуванням поліграфа та можливостями його використання під час здійснення оперативно-розшукової діяльності? а) так, обізнаний щодо проведення психофізіологічного інтерв'ю з використанням поліграфа та принципів його роботи б) залучав спеціаліста-поліграфолога під час розкриття кримінальних правопорушень в) частково обізнаний щодо принципів роботи поліграфа г) нічого не відомо про принципи роботи поліграфа д) інше (вказіть)	65 % 43 % 15 % 1 %
9.	Чи готові Ви використовувати поліграфологічні опитування у своїй оперативній практиці (залучати спеціаліста-поліграфолога до оперативно-розшукової діяльності)? а) так б) ні в) інше (вказіть)	92 % 8 %
10.	Чи вважаєте Ви за необхідне залучення спеціаліста-поліграфолога до здійснення оперативно-розшукової діяльності (у непроцесуальній формі)? а) так, вважаю ефективним проведення психофізіологічного інтерв'ю з використанням поліграфа в межах ОРД б) проти залучення спеціаліста-поліграфолога до здійснення оперативно-розшукової діяльності в) нічого не відомо про принципи роботи поліграфа г) інше (вказіть)	94 % 2 % 4 %
11.	Яке, на Вашу думку, значення можуть мати результати проведення психофізіологічних досліджень із застосуванням поліграфа під час здійснення оперативно-розшукової діяльності? а) доказове значення	11 %

№ з/п	Запитання	%
	б) орієнтуючий характер	100 %
	в) тактичне значення	72 %
	г) профілактичне значення	13 %
	д) інше (вкажіть)	
12.	За якими кримінальними правопорушеннями проти життя та здоров'я особи залучався спеціаліст-поліграфолог під час досудового розслідування у непроцесуальній формі?	
	Ст. 115 КК України. Умисне вбивство	91 %
	Ст. 116 КК України. Умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання	20 %
	Ст. 117 КК України. Умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини	29 %
	Ст. 118 КК України. Умисне вбивство при перевищенні меж необхідної оборони або у разі перевищення заходів, необхідних для затримання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення	11 %
	Ст. 119 КК України. Вбивство через необережність	4 %
	Ст. 120 КК України. Доведення до самогубства	15 %
	Ст. 121 КК України. Умисне тяжке тілесне ушкодження	47 %
	Ст. 122 КК України. Умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження	19 %
	Ст. 123 КК України. Умисне тяжке тілесне ушкодження, заподіяне у стані сильного душевного хвилювання	10 %
	Ст. 124 КК України. Умисне заподіяння тяжких тілесних ушкоджень у разі перевищення меж необхідної оборони або у разі перевищення заходів, необхідних для затримання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення	9 %
	Ст. 125 КК України. Умисне легке тілесне ушкодження	45 %
	Ст. 126 КК України. Побой і мордування	39 %
	Ст. 126-1 КК України. Домашнє насильство	79 %
	Ст. 127 КК України. Катування	
	Ст. 128 КК України. Необережне тяжке або середньої тяжкості тілесне ушкодження	-
	Ст. 129 КК України. Погроза вбивством	
	Ст. 130 КК України. Зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби	1 %
	Ст. 131 КК України. Неналежне виконання професійних обов'язків, що спричинило зараження особи вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби	-
	Ст. 132 КК України. Розголошення відомостей про	

№ з/п	Запитання	%
	проведення медичного огляду на виявлення зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби Ст. 133 КК України. Зараження венеричною хворобою Ст. 134 КК України. Незаконне проведення абортів або стерилізації Ст. 135 КК України. Залишення в небезпеці Ст. 136 КК України. Ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані Ст. 137 КК України. Неналежне виконання обов'язків щодо охорони життя та здоров'я дітей Ст. 138 КК України. Незаконна лікувальна діяльність Ст. 139 КК України. Ненадання допомоги хворому медичним працівником Ст. 140 КК України. Неналежне виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником Ст. 141 КК України. Порушення прав пацієнта Ст. 142 КК України. Незаконне проведення дослідів над людиною Ст. 143 КК України. Порушення встановленого законом порядку трансплантації анатомічних матеріалів людини Ст. 144 КК України. Насильницьке донорство Ст. 145 КК України. Незаконне розголошення лікарської таємниці інше (вказіть)	- 1 % 2% - - - - 1 % - - 1 % - - - - - - - - -
13.	За якими кримінальними правопорушеннями проти статевої свободи та статевої недоторканості особи залучався спеціаліст-поліграфолог під час досудового розслідування у непроцесуальній формі? Ст. 152 КК України. Зґвалтування Ст. 153 КК України. Сексуальне насильство Ст. 154 КК України. Примушування до вступу в статевий зв'язок Ст. 155 КК України. Вчинення дій сексуального характеру з особою, яка не досягла шістнадцятирічного віку Ст. 156 КК України. Розбещення неповнолітніх Ст. 156-1 КК України. Домагання дитини для сексуальних цілей інше (вказіть)	85 % 71 % 29 % 31 % 69 % 58 %
14.	Щодо яких учасників кримінального процесу застосовувався поліграф?	

№ з/п	Запитання	%
	а) підозрюваний б) свідок в) потерпілий г) інше (вказіть)	90 % 1 % 9 %
15.	Чи надавали добровільну згоду на проведення психофізіологічних досліджень із застосуванням поліграфа учасники кримінального процесу? а) так, підозрюваний б) так, свідок в) так, потерпілий г) інше (вказіть)	89 % 100 % 99 %
16.	На Вашу думку, для вирішення яких завдань ОРД можуть проводитися психофізіологічні дослідження із застосуванням поліграфа? а) для підтвердження правдивості отриманих показань учасників кримінального процесу (підозрюваного, потерпілого, свідка) б) для звуження кола осіб, які підозрюються у вчиненні кримінального правопорушення в) для визначення характеру розподілу злочинних ролей співучасників злочинної діяльності г) для підтвердження власної невинуватості опитуваного д) для встановлення механізму вчинення кримінального правопорушення е) для виявлення слідів кримінального правопорушення (встановлення слідової картини) ж) для отримання додаткової інформації про обставини кримінального правопорушення з) лише у скринінгових (кадрових) питаннях – для відбору потенційних кандидатів на роботу і) інше (вказіть)	100 % 100 % 89 % 61 % 100 % 100 % 97 % 18 %
17.	Як Ви оцінюєте точність отриманих результатів під час проведення психофізіологічних досліджень із застосуванням поліграфа у кримінальному провадженні? а) досить точні результати б) точні результати в) неточні результати	95 % 96 % 2 %
18.	На Вашу думку, чи може інформація, отримана під час проведення психофізіологічних досліджень із використанням поліграфа, бути підставою для ухвалення певних процесуальних рішень, зокрема проведення обшуку, тимчасового доступу до речей і	

№ з/п	Запитання	%
	документів, слідчого експерименту, комплексу НСРД? а) так б) ні в) інше (вказіть)	92 % 8 %
19.	Чи можете Ви виокремити основні причини, які перешкоджають впровадженню поліграфологічних технологій у кримінальне судочинство? а) відсутність законодавчого врегулювання проведення психофізіологічних досліджень із застосуванням поліграфа б) недостатність технічних приладів – поліграфів в) відсутність коштів на придбання поліграфів г) відсутність валідних методик проведення психофізіологічних досліджень із застосуванням поліграфа д) недостатня кількість кваліфікованих спеціалістів-поліграфологів е) необізнаність працівників правоохоронних органів у можливостях проведення психофізіологічних досліджень із застосуванням поліграфа ж) відсутність (ігнорування) міжнародного досвіду застосування поліграфологічних технологій у кримінальному судочинстві з) негативне суб'єктивне ставлення до проведення поліграфологічних досліджень внаслідок підтримання думок скептиків щодо застосування поліграфологічних технологій у кримінальному судочинстві і) інше (вказіть)	100 % 17 % 4 % - 9 % 4 % 2 % 3 %
20.	Чи відчували Ви потребу в отриманні додаткової інформації щодо проведення опитування із використанням поліграфа в межах здійснення оперативно-розшукової діяльності? а) так б) ні в) інше (вказіть)	83 % 17 %
21.	На Вашу думку, яких спеціалістів-поліграфологів доцільно залучати до проведення психофізіологічних обстежень із застосуванням поліграфа під час здійснення оперативно-розшукової діяльності? а) працівників органів і підрозділів Національної поліції України, які пройшли спеціальне навчання і підвищення кваліфікації щодо роботи на поліграфі б) працівників інших центральних органів виконавчої	100 %

№ з/п	Запитання	%
	влади, які мають відповідні знання та навички роботи на поліграфі в) експертів державних експертних установ (НДІСЕ, НДЕКЦ) г) приватних експертів д) інше (вкажіть)	91 % 85 % 12 %
22.	На Вашу думку, чи завжди необхідно проводити психофізіологічні опитування із використанням поліграфа в межах здійснення оперативно-розшукової діяльності під час виявлення кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи, статевої свободи та статевої недоторканості? а) так, завжди б) у переважній більшості випадків в) виключно в окремих випадках г) за наявності обґрунтованого припущення, що підозрюваний може змінити показання д) інше (вкажіть)	12 % 39 % 41 % 8 %
23.	Вкажіть основні завдання застосування поліграфа за методикою МВПІ під час виявлення та розслідування кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи, статевої свободи та статевої недоторканості: – отримання інформації щодо обставин кримінального правопорушення (вбивства, катування, заподіяння тілесних ушкоджень, побоїв і мордування, зґвалтування, сексуального насильства) – встановлення правдивості повідомлення про кримінальне правопорушення – визначення кола причетних до злочинної події осіб (підозрюваних, обвинувачених, потерпілих, свідків) – встановлення причетності опитуваної особи (осіб) до протиправної події (прямий або непрямої стосунок до вчинення протиправних дій) – встановлення причетності конкретної особи до скоєння протиправних дій (за наявності декількох підозрюваних чи обвинувачених) – отримання прихованої інформації від учасників кримінального процесу (підозрюваного, обвинуваченого, свідка, потерпілого) – відокремлення осіб, непричетних до злочинної події – встановлення наявності у конкретних осіб злочинного досвіду	100 % 100 % 100 % 100 % 100 % 95 % 92 % 64 %

№ з/п	Запитання	%
	– оцінка вірогідності (правдивості) показань опитуваної особи	87 %
	– встановлення характеру розподілу ролей співучасників злочинної діяльності (якщо протиправні дії вчинені у складі ОГ чи ЗО) шляхом установлення обізнаності в деталях злочинної діяльності	85 %
	– з'ясування причин протиріч, наявних у показаннях допитаних осіб щодо обставин кримінального правопорушення	74 %
	– перевірка показань осіб на предмет їхньої достовірності та відповідності доказам, які містяться у матеріалах кримінального провадження	78 %
	– отримання інформації про інші події, крім встановлюваної	63 %
	– встановлення свідків, які були на місці події, але приховують свою поінформованість	42 %
	– викриття неправдивих зізнань учасників кримінального процесу (підозрюваного, обвинуваченого, свідка, потерпілого)	56 %
	– встановлення причин дачі свідомо неправдивих показань учасниками кримінального процесу (підозрюваним, обвинуваченим, свідком, потерпілим)	47 %
	– виявлення обмови чи самообмови особи, що сприятиме вирішенню завдань захисту від незаконної та необґрунтованої підозри осіб, невинних чи непричетних до вчинення кримінальних правопорушень	65 %
	– перевірка правдивості висунутого підозрюваним алібі	72 %
	– з'ясування механізму злочинної події та встановлення складу кримінального правопорушення	84 %
	– визначення способів учинення протиправних дій, а також особливостей підготовки та приховування злочинної діяльності	93 %
	– встановлення окремих обставин кримінального правопорушення (наприклад, виявлення мотивів і намірів, внутрішніх спонукань особи)	37 %
	– виявлення місць здійснення катувань, побоїв, приховування трупів, знарядь злочинної діяльності та предметів злочинного посягання тощо	79 %
	– встановлення місцезнаходження осіб, які переховуються від слідства і суду або знаходяться у розшуку	61 %
	– сприяння у формуванні слідчих версій	39 %
	– сприяння у визначенні перспективних напрямів подальшого етапу досудового розслідування	42 %

№ з/п	Запитання	%
	– мінімізація та попередження судово-слідчих помилок – інше (вказіть)	27 %
24.	Чи є необхідною, на Вашу думку, імплементація міжнародного досвіду проведення психофізіологічних досліджень із використанням поліграфа у національне законодавство? а) так б) ні в) інше (вказіть)	89 % 11 %

**Опитувальник
спеціалістів-поліграфологів Національної поліції України,
розроблений Департаментом забезпечення діяльності
Голови Національної поліції України**

1. ПІБ _____
2. Місце роботи (посада, звання) _____
3. Документ, який свідчить про проходження базової підготовки за напрямом проведення психофізіологічних опитувань із використанням поліграфа (назва курсу, дата отримання та місце навчання, тренери) (вказіть) _____
4. Стаж Вашої роботи в органах та підрозділах системи МВС України (без урахування строку проходження військової служби в армії) _____
5. Який у Вас практичний стаж (кількість років практичної роботи поліграфологом) (вказіть) _____
6. Документ, який свідчить про останнє підвищення кваліфікації (вказіть дату проходження та місце проходження підвищення кваліфікації) _____
7. Яка кількість досліджень проведена Вами за час роботи спеціалістом-поліграфологом (підтверджено поліграмами) (вказіть) _____
8. Яку методику вивчали? (виберіть один або декілька варіантів)
 - а) методику запитань порівняння (Control Question Technique (CQT))
 - б) Relevant irrelevant technique (RI)
 - в) Peak of tension technique (POT)
 - г) Concealed Information Technique (CIT)
 - д) методику виявлення прихованої інформації (МВІІ)
 - е) декілька методик (вказіть) _____
9. Якщо Ви використовуєте методику запитань порівняння (CQT), то які типи запитань застосовуються найчастіше? (виберіть варіант)
 - а) ймовірної брехні
 - б) керованої брехні

10. Яка загальна кількість проведених Вами у 2025 році опитувань із використанням поліграфа? (вказіть)_____

Із них:

із кадрових питань _____

під час перевірок поліцейських при виїзді за кордон _____

під час перевірок на колабораційну діяльність _____

під час службових перевірок _____

щодо причетності до скоєння воєнних злочинів _____

при здійсненні оперативно-розшукової діяльності _____

під час досудового _____

розслідування _____

інше (опишіть) _____

11. Розділіть проведені опитування за гендерною ознакою

1) проведено _____ опитувань чоловіків

із кадрових питань _____

під час перевірок поліцейських при виїзді за кордон _____

під час перевірок на колабораційну діяльність _____

під час службових перевірок _____

щодо причетності до скоєння воєнних злочинів _____

при здійсненні оперативно-розшукової діяльності _____

під час досудового розслідування _____

інше (опишіть) _____

2) проведено _____ опитувань жінок

із кадрових питань _____

під час перевірок поліцейських при виїзді за кордон _____

під час перевірок на колабораційну діяльність _____

під час службових перевірок _____

щодо причетності до скоєння воєнних злочинів _____

при здійсненні оперативно-розшукової діяльності _____

під час досудового розслідування _____

інше (опишіть) _____

12. Яка загальна кількість проведених Вами в 2025 році діагностичних опитувань із використанням поліграфа (службові розслідування, оперативно-розшукові заходи, досудове розслідування, колабораційна діяльність, причетність до скоєння воєнних злочинів)? (вказіть)_____

13. Яку методику Ви найчастіше використовуєте в діагностичних опитуваннях із використанням поліграфа? (виберіть варіант)

а) методику запитань порівняння (Control Question Technique (CQT))

б) Relevant irrelevant technique (RI)

в) Peak of tension technique (POT)

г) Concealed Information Technique (CIT)

д) методику виявлення прихованої інформації (МВПІ)

е) декілька методик (*вказіть, які*) _____

14. Якщо у 2025 році Ви проводили діагностичні опитування із використанням поліграфа в оперативно-розшукових заходах чи в досудовому розслідуванні, то за якими категоріями кримінальних проваджень? (виберіть усі можливі варіанти)

стаття 115 КК України

стаття 116 КК України

стаття 117 КК України

стаття 118 КК України

стаття 119 КК України

стаття 120 КК України

стаття 121 КК України

стаття 122 КК України

стаття 123 КК України

стаття 124 КК України

стаття 125 КК України

стаття 126 КК України

стаття 126-1 КК України

стаття 127 КК України

стаття 128 КК України

стаття 129 КК України

стаття 130 КК України

стаття 131 КК України

стаття 132 КК України

стаття 133 КК України

стаття 134 КК України

стаття 135 КК України

стаття 136 КК України

стаття 137 КК України

стаття 138 КК України

стаття 140 КК України

стаття 141 КК України

стаття 142 КК України

стаття 143 КК України

стаття 144 КК України

стаття 145 КК України

стаття 152 КК України

стаття 153 КК України

стаття 154 КК України

стаття 155 КК України

стаття 156 КК України

стаття 156-1 КК України

інше (вказіть)_____

15. Під час психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа проводилися такі спеціальні бесіди:

- а) передтестова
- б) внутрішньотестова
- в) післятестова

16. До основних завдань проведення передтестової бесіди можна віднести такі:

- а) встановлення психологічного контакту з опитуваним;
- б) зняття емоційної напруги в особи, яка непричетна до злочинної діяльності;
- в) посилення емоційної напруги в особи, яка причетна до протиправних дій;
- г) вивчення особи опитуваного та визначення його інтелектуального рівня і здібностей;
- д) визначення особливостей словникового запасу опитуваного;
- е) виявлення та оцінка вербальних і невербальних ознак неправдивої (брехливої) поведінки опитуваного;
- ж) виявлення наявності фізичних або емоційних факторів, які можуть зробити перевірку на поліграфі ризикованою або неможливою;
- з) визначення фізичної та психічної придатності опитуваного до проведення психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа;
- і) ознайомлення опитуваного з процедурою проведення психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа та підготовка його до виконання правил поліграфологічного тестування;
- к) забезпечення успішного обговорення, коригування та розробки варіантів тестових питань;
- л) досягнення впевненості (переконання) у повному розумінні та усвідомленні обстежуваним змісту всіх запитань;
- м) забезпечення повного знання суб'єктом його прав і можливості ними скористатися;
- н) інше (вказіть)_____

15. Яка кількість за результатами проведених Вами у 2025 році діагностичних опитувань із використанням поліграфа має результат INC/«результат не визначено»? (вказіть точну кількість)_____

16. Які основні причини, на Вашу думку, зумовили результат INC/«результат не визначено»? (вказіть)_____

17. Скільки з-поміж досліджень, результати за якими були

INC/«результат не визначено», могли бути зумовлені, на Вашу думку, станом посттравматичного стресового розладу опитуваної особи?
(вказіть кількість)_____

18. Які ознаки, на Вашу думку, свідчать, що в досліджуваного, ймовірно, посттравматичний стресовий розлад?
(аргументуйте)_____

19. Яка кількість за результатами проведених Вами у 2025 році діагностичних опитувань із застосуванням поліграфа має результат DI/«виявлено значущі реакції»? (вказіть точну кількість)_____

20. Яка кількість за результатами проведених Вами у 2025 році діагностичних опитувань із застосуванням поліграфа має результат NDI/«не виявлено значущих реакцій»? (вказіть точну кількість)_____

21. Яку систему оцінювання за методикою запитань порівняння (CQT) Ви застосовували найчастіше для оцінювання результатів проведених Вами у 2025 році діагностичних опитувань із застосуванням поліграфа?
(виберіть)
а) 3-бальну систему
б) 7-бальну систему
в) ESS-M
г) холістичний глобальний аналіз

22. Яку систему оцінювання було застосовано Вами за методикою виявлення прихованої інформації (МВПІ) для оцінювання результатів релевантних випадків? (виберіть)
а) глобальний аналіз
б) інше (вказіть)

23. Яка кількість за результатами проведених Вами у 2025 році діагностичних опитувань із застосуванням поліграфа випадків, коли висновок за результатами опитування з використанням поліграфа був підтверджений результатами подальшого розгляду справи (релеванті випадки), і чим (якими документами, подіями, фактами) було його підтверджено або спростовано?
а) зізнання опитуваної особи (після тестування або під час міжтестової бесіди)
б) оперативні матеріали
в) відео/аудіо, про які не знав респондент
г) речові докази

- д) показання інших осіб, які були перевірені та доведені
 е) інше (вказіть)_____

24. Якщо підтвердженням результату ДІ було зізнання опитуваної особи, на якому етапі воно було отримано?

- а) при проведенні міжтестової бесіди
 б) при проведенні післятестової бесіди
 в) після закінчення опитування при проведенні подальших оперативно-розшукових заходів чи слідчих (розшукових) дій
 г) інше (опишіть)_____

25. Яка кількість за результатами проведених Вами у 2025 році діагностичних опитувань із застосуванням поліграфа випадків, коли висновок за результатами психофізіологічного опитування із використанням поліграфа був спростований результатами подальшого розгляду справи (релеванті випадки), і чим (якими документами, подіями, фактами) було його підтверджено або спростовано? (виберіть)

- а) зізнання опитуваної особи (після тестування або під час міжтестової бесіди)
 б) оперативні матеріали
 в) відео/аудіо, про які не знав респондент
 г) речові докази
 д) показання інших осіб, які були перевірені та доведені у кримінальному провадженні
 е) інше (вказіть)_____

25. Якщо Вами використовувалася методика запитань порівняння (CQT) для релевантних випадків, які тести застосовувалися найчастіше під час розслідування кримінальних правопорушень? (виберіть)

- а) ZCT
 б) YOU PHASE
 в) AFMGQT
 г) UTAH ZCT – 3RQ (PLT)
 д) UTAH ZCT – 3RQ (DLCQ)
 е) UTAH – 4 RQ MGQT (PLT)
 ж) UTAH – 4 RQ MGQT (DLCQ)
 з) інші (вказіть)_____

26. Якщо Вами використовувалася методика виявлення піку напруги (POT) для релевантних випадків, які тести Вами застосовувалися найчастіше? (виберіть)

- а) KSPOT
 б) SPOT

27. Якщо Вами використовувалася методика виявлення прихованої

інформації для релевантних випадків, які тести застосовувалися найчастіше під час розслідування кримінальних правопорушень? (виберіть)

- а) тест на знання відомого рішення
- б) тест на знання невідомого рішення
- в) тест перевірки версій

28. Яку систему оцінювання було застосовано Вами за методикою виявлення прихованої інформації для оцінювання результатів релевантних випадків? (виберіть)

- а) холістичний глобальний аналіз
- б) інше (вказіть) _____

29. Чи скаржилися на Вас опитувані особи або їхні представники щодо обставин (висновків) проведення опитувань із використанням поліграфа під час розслідування кримінальних правопорушень?

- а) ні
- б) так (опишіть, якого характеру) _____

30. Якщо скаржилися, то на що саме?

- а) порушення прав опитуваної особи
- б) порушення процедури проведення опитування
- в) інше (опишіть) _____

31. Якщо на Вас скаржилися, чи були здійснені заходи з перевірки Вашої діяльності і які результати такої перевірки?

- а) порушення визнано
- б) порушення не визнано
- в) інше (вказіть) _____

32. Чи є в органі/підрозділі, де Ви працюєте, приміщення для проведення опитувань із використанням поліграфа?

- а) так
- б) ні

33. Чи обладнано приміщення для проведення опитувань із використанням поліграфа в органі/підрозділі, де Ви працюєте, відповідно до вимог Інструкції про порядок використання поліграфів у Національній поліції України, затвердженої наказом Міністерства внутрішніх справ України від 13 листопада 2017 р. № 920?

- а) так
- б) ні (опишіть порушення) _____

34. Які пропозиції Ви вважаєте необхідними для підвищення ефективності психофізіологічних опитувань із використанням поліграфа у діяльності органів і підрозділів Національній поліції України під час розкриття і розслідування кримінальних правопорушень? (вказіть)

35. Яких змін, на Вашу думку, потребує Інструкція про порядок використання поліграфів у Національній поліції України, затверджена наказом Міністерства внутрішніх справ України від 13 листопада 2017 р. № 920? (вказіть)

36. Які зміни потрібно внести у закони України з метою впорядкування або унормування здійснення поліграфологічної діяльності? (вказіть)

37. Якщо б проводився конкурс на найкращий кейс із проведення опитування з використанням поліграфа, який кейс Ви б направили? Коротко опишіть фабулу (у кого стаж понад 1 рік роботи – відповідь обов'язкова, у кого менш ніж 1 рік роботи – за бажанням)

38. Які дії, на Ваш погляд, необхідно здійснити в Національній поліції України для розвитку та покращення поліграфологічної діяльності? (вказіть)

39. Чи є Ви дійсним членом громадських організацій, професійних об'єднань або асоціацій?

а) так (вказіть яких) _____

б) ні

40. Вкажіть назву поліграфа, на якому Ви проводите психофізіологічне опитування із використанням поліграфа?

41. Який підхід є для Вас визначальним при прийнятті остаточного рішення за результатами тестування?

- а) виключно автоматизований аналіз ПЗ
- б) переважно аналіз ПЗ, із мінімальним коригуванням експертом
- в) паритетний підхід: поєднання показників ПЗ та власного якісного аналізу
- г) переважно власний якісний аналіз (експертна оцінка поліграм), ПЗ використовується як довідкове
- д) виключно власний якісний аналіз (ручне обрахування за бальними системами)
- е) інше (вказіть) _____

42. Яку тему (теми) професійної діяльності Ви вважаєте найбільш актуальною для розгляду під час наступних заходів із підвищення кваліфікації? (вказіть)

Сенсорні блоки комп'ютерного поліграфа

Рис. 1. Сенсорний блок комп'ютерного поліграфа Ахситон [567; 568]

Рис. 2. Сенсорний блок комп'ютерного поліграфа Rubicon [268; 585]

Рис. 3. Сенсорний блок комп'ютерних поліграфів «РИФ» та «КРИС» [589; 367]

Рис. 4. Сенсорний блок комп'ютерних поліграфів Lafayette Instrument LXEdge та Stoelting CPS Pro [587; 334]

Рис. 5. Сенсорний блок комп'ютерних поліграфів «Діана» та «Бар'єр»

Рис. 6. Сенсорний блок комп'ютерних поліграфів «Сфера» та Evero [588; 586]

**Давачі для реєстрації фізіологічних реакцій
організму людини**

Рис. 1. Давачі для реєстрації електродермальної активності [568]

Рис. 2. Давачі для реєстрації електродермальної активності [585]

Рис. 3. Давачі серцево-судинної діяльності (кардіодавач) [568; 585]

Рис. 4. Давачі серцево-судинної діяльності (кардіодавач)

Рис. 5. Давачі серцево-судинної діяльності (кардіодавач) [568]

Рис. 6. Давачі серцево-судинної діяльності (кардіодавач) [585]

Рис. 7. Давач фотоплетизмограми [585]

Рис. 8. Давач фотоплетизмограми [568]

Рис. 9. Давач реєстрації рухової активності [568]

Рис. 10. Давач реєстрації рухової активності кисті руки [568]

Рис. 11. Давач реєстрації акустичної активності [585]

Рис. 12. Відеокамера [368; 321]

Рис. 13. Поліграфологічне крісло [567; 568; 569]

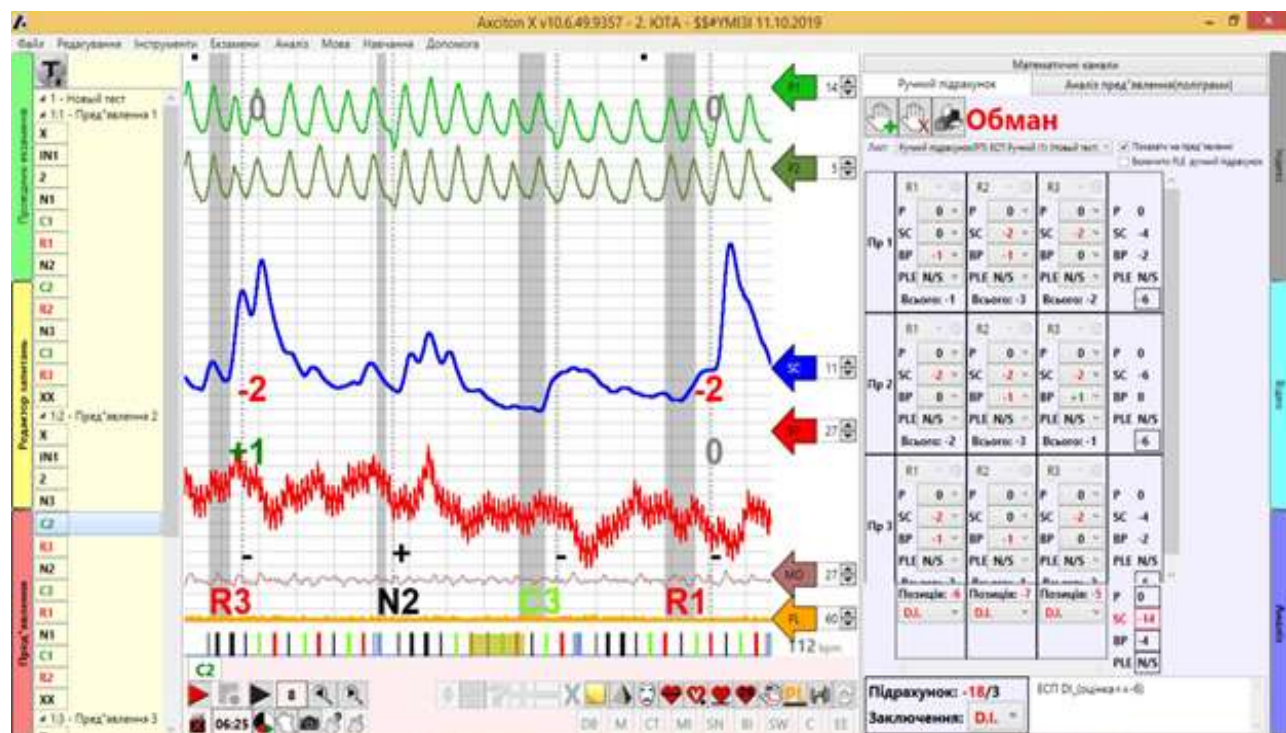

Рис. 14. Відображення реакцій людини за допомогою давачів на поліграмах [569]

**ПРИКЛАДИ ОПИТУВАЛЬНИКІВ
ДЛЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ
КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ЖИТТЯ ТА
ЗДОРОВ'Я ОСОБИ, СТАТЕВОЇ СВОБОДИ ТА СТАТЕВОЇ
НЕДОТОРКАНОСТІ**

ОПИТУВАЛЬНИК ДЛЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЗГВАЛТУВАНЬ

Фабула кримінального провадження

У 2026 році громадянка Свиридова О. О. звернулася до органів Національної поліції України із заявою про те, що протягом 2024 року її сусід, громадянин К., неодноразово примушував її до вчинення дій сексуального характеру, а саме до орального статевого контакту всупереч її волі. Заявниця повідомила, що під час окремих епізодів громадянин К. застосовував фізичний вплив, зокрема утримував її за руки, чим, на її думку, позбавляв можливості чинити опір.

За словами заявниці, зазначені події відбувалися декілька разів протягом 2024 року. До правоохоронних органів вона звернулася лише у 2026 році. Громадянин К. свою причетність до вказаних подій заперечував та стверджував, що жодних дій сексуального характеру щодо Свиридової О. О. не вчиняв.

БЛОК 1. СТИМУЛЬНИЙ

Тест 1. Як Вас звати?

- 0. Не його/не її ім'я
- 1. Не його/не її ім'я
- 2. Його/її ім'я
- 3. Не його/не її ім'я
- 4. Не його/не її ім'я
- 5. Його/її ім'я

Тест 2. У зв'язку з чим Вас сьогодні перевіряють на поліграфі?

- 0. Вас перевіряють на поліграфі у зв'язку з розслідуванням ДТП?
- 1. Вас перевіряють на поліграфі у зв'язку з розслідуванням крадіжки?
- 2. Вас перевіряють на поліграфі у зв'язку з розслідуванням сексуального насильства?
- 3. Вас перевіряють на поліграфі у зв'язку із розслідуванням бійки?

Тест 3. Чи готувалися Ви до протидії поліграфологічній перевірці?

- 0. З метою протидії випили сечогінне?
- 1. З метою протидії випили багато кави?
- 2. З метою протидії навмисно вночі не спали?
- 3. З метою протидії отримували поради у фахівців?
- 4. З метою протидії випили алкоголь?
- 5. З метою протидії радилися з певними спеціалістами?
- 6. З метою протидії вжили якісь ліки?
- 7. З метою протидії отримали раду все заперечувати?
- 8. З метою протидії вжили легкі наркотики?
- 9. З метою протидії проходили спеціальне навчання?

10. З метою протидії отримали поради, як пояснювати свої реакції?
 11. Ви прийшли на перевірку на поліграфі без наміру протидіяти?

БЛОК 2. ДІАГНОСТИЧНИЙ

Тест 1. Чи мали місце у Вашому житті дії, вчинки або обставини, які я зараз буду називати?

0. Користувалися підробленими документами?
1. Ухилялися від сплати податків?
2. Вас приваблювала сусідка Ольга в сексуальному плані?
3. Здійснювали крадіжки?
4. Знущались над тваринами?
5. Розглядали сусідку Ольгу як сексуальний об'єкт?
6. Незаконно зберігали наркотики?
7. Відчували сексуальний потяг до сусідки Ольги?
8. Скоювали грабежі?

Тест 2. Чи вчиняли Ви протиправні дії, які я зараз називатиму?

0. Здійснювали хуліганські вчинки?
1. Шантажували когось?
2. Пропонували Ользі вступити в сексуальний контакт?
3. Купували крадене?
4. Займалися браконьерством?
5. Навмисно торкалися статевих органів сусідки Ольги проти її волі?
6. Керували автотранспортом в стані алкогольного сп'яніння?
7. Купували наркотики?
8. Мали сексуальні контакти зі своєю сусідкою Ольгою проти її волі?
9. Здійснювали шахрайські дії?
10. Вчиняли сексуальне насильство щодо Ольги?
11. Спричиняли тяжкі тілесні ушкодження?

Тест 3. Чи вчиняли Ви протиправні дії, які я зараз називатиму?

0. Займалися незаконним вирубуванням лісу?
1. Продавали крадене?
2. Примушували сусідку Ольгу до статевих відносин?
3. Наносили комусь тяжкі тілесні ушкодження?
4. Демонстрували сусідці Ользі статевий орган?
5. Здавали викрадені речі в ломбард?
6. Вживаєте тяжкі наркотики?
7. Мали сексуальні зв'язки з сусідкою Ольгою проти її волі?
8. Здійснювали розбійний напад?
9. Здійснювали сексуальне насильство щодо Ольги?
10. Займалися вимаганням?

Тест 4. Чи вчиняли Ви протиправні дії, які я зараз називатиму?

0. Здійснювали крадіжки державного майна?
1. Зберігаєте незаконно трофейну зброю?
2. *Надавали працівникам поліції неправдиві пояснення щодо звинувачень сусідки на вашу адресу у сексуальному насильстві?*
3. Незаконно зберігаєте боєприпаси?
4. *Повідомляли працівникам поліції недостовірну інформацію стосовно звинувачень сусідки проти вас у сексуальному насильстві?*
5. Незаконно зберігаєте вибухові пристрої?
6. *Приховуєте факт сексуального контакту з Ольгою проти її волі?*
7. Вживали легкі наркотики?
8. *Приховуєте факт орального сексу з Ольгою проти її волі?*
9. Псували державне майно?
10. *Надаєте недостовірну інформацію щодо своїх дій у ситуації, пов'язаній зі звинуваченнями у сексуальному насильстві?*
11. Вибивали борги?

БЛОК 3. ОСНОВНИЙ

Тест 1. Які дії Ви вчиняли щодо Ольги?

0. Разом ходили до магазину?
1. Допомогали їй по господарству?
2. *Мали сексуальні контакти з Ольгою?*
3. Разом дивилися фільми?
4. Разом обговорювали побутові питання?
5. *Торкалися інтимних частин тіла Ольги?*
6. Вітали її зі святами?
7. Проводили з нею вільний час?

Тест 2. Які дії Ви вчиняли щодо Ольги?

0. Пригощали її солодощами?
1. Допомогали переносити покупки?
2. *Пропонували Ользі оральний секс?*
3. Разом дивилися телевізор?
4. Допомогали по дому?
5. *Мали з Ольгою оральний сексуальний контакт?*
6. Спілкувалися як сусіди?
7. *Просили Ольгу задовольнити Вас оральним способом?*
8. Разом ходили до магазину?

Тест 3. Які дії Ви вчиняли щодо Ольги?

0. Допомогали їй переносити речі?
1. Тримали її за руку під час прогулянки?
2. *Утримували Ольгу за руки проти її волі?*

3. Допомогали їй по господарству?
4. Підтримували її, коли їй було зле?
5. *Обмежували рухи Ольги під час орального сексуального контакту?*
6. Разом дивилися фільми?
7. *Застосовували фізичну силу щодо Ольги під час сексуальних дій?*
8. Вітали її зі святами?

Тест 4. Які дії Ви вчиняли щодо Ольги?

0. Разом ходили у магазин?
1. Обговорювали особисті теми?
2. *Примушували Ольгу до орального сексу?*
3. Допомогали їй по господарству?
4. Разом дивилися фільми?
5. *Примушували Ольгу до сексуальних дій проти її волі?*
6. Вітали її зі святами?
7. *Використовували фізичну силу для подолання опору Ольги під час сексуальних дій?*
8. Разом пили каву?

Тест 5. Які дії Ви вчиняли щодо Ольги?

0. Разом спілкувалися як сусіди?
1. Допомогали їй у побуті?
2. *Вчиняли щодо Ольги сексуальне насильство?*
3. Разом ходили до магазину?
4. Вітали її зі святами?
5. *Примушували Ольгу до вчинення сексуальних дій орального характеру проти її волі?*
6. Разом дивилися телевізор?
7. *Примушували Ольгу до сексуальних дій із застосуванням фізичної сили?*
8. Допомогали їй по господарству?

Тест 6. Що сталося між Вами та Ольгою у 2024 році?

0. Ви спілкувалися як сусіди?
1. Ви допомагали їй по господарству?
2. *Ви мали з нею оральний сексуальний контакт?*
3. Ви разом ходили до магазину?
4. *Ви утримували її за руки проти її волі?*
5. Ви підтримували дружні стосунки?
6. *Ви примушували Ольгу до сексуальних дій проти її волі?*
7. Ви обговорювали побутові питання?
8. *Ви вчиняли щодо Ольги сексуальні дії без її добровільної згоди?*
9. Ви разом ходили у кіно?

Тест 7. Чи приховуєте Ви інформацію про події, які відбулися у 2024 році?

0. Приховуєте факт знайомства з Ольгою?
1. Приховуєте факт спілкування з Ольгою?
2. *Приховуєте факт сексуального контакту з Ольгою?*
3. Приховуєте факт спільного проведення часу з Ольгою?
4. *Приховуєте факт орального сексу з Ольгою?*
5. *Приховуєте факт утримання Ольги за руки?*
6. *Приховуєте факт застосування сили щодо Ольги?*
7. *Приховуєте факт примушування Ольги до сексуальних дій?*

Тест 8. Чому Ольга висунула проти Вас звинувачення?

0. Тому що вона хоче Вам за щось помститися?
1. Тому що хтось налаштував її проти Вас?
2. *Тому що Ви дійсно мали сексуальні контакти з Ольгою?*
3. Тому що вона неправильно зрозуміла Ваші дії?
4. *Тому що те, про що говорить Ольга, дійсно мало місце?*
5. Тому що вона Вас обмовляє?
6. *Тому що Ви приховуєте події 2024 року?*
7. *Тому що Ви дійсно примушували Ольгу до вчинення сексуальних дій орального характеру?*
8. Тому що Ольга хоче, щоб Ви заплатили їй гроші?
9. *Тому що Ви боїтеся відповідальності і не можете сказати всю правду?*

Тест 9. Чому Ви заперечуєте свою причетність до протиправних дій?

0. Тому що таких подій, на які вказує Ольга, не було?
1. Тому що Ольга все вигадала?
2. *Тому що події, про які повідомляє Ольга, дійсно мали місце?*
3. Тому що Ольга хоче Вам нашкодити?
4. *Тому що Ви приховуєте реальні події 2024 року?*
5. *Тому що у Вас не має іншого виходу, як все заперечувати?*
6. *Тому що Ви боїтеся відповідальності?*
7. *Тому що Ви дійсно примушували Ольгу до сексуальних дій проти її волі?*

ОПИТУВАЛЬНИК ДЛЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ РОЗБЕЩЕННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ

Фабула кримінального провадження

Падчерка звернулася до органів Національної поліції України з заявою щодо її розбещення вітчимою, а саме у своїх свідченнях надала інформацію, що вітчимою торкався її грудей, сідниць, статевих органів, а також неодноразово заходив до неї у ванну кімнату, коли вона приймала душ.

БЛОК 1. СТИМУЛЬНИЙ

Тест 1. Як Вас звати?

0. Не його/не її ім'я
1. Не його/не її ім'я
2. *Його/її ім'я*
3. Не його/не її ім'я
4. Не його/не її ім'я
5. *Його/її ім'я*

Тест 2. У зв'язку з чим Вас сьогодні перевіряють на поліграфі?

0. Вас перевіряють на поліграфі у зв'язку з розслідуванням ДТП?
1. Вас перевіряють на поліграфі у зв'язку з розслідуванням крадіжки?
2. Вас перевіряють на поліграфі у зв'язку з розслідуванням бійки?
3. *Вас перевіряють на поліграфі у зв'язку з розбещенням дитини?*
4. Вас перевіряють на поліграфі у зв'язку з розслідуванням шахрайства?
5. Вас перевіряють на поліграфі у зв'язку з розслідуванням розбійного нападу?

(тест «правдивого так»)

Тест 3. Чи готувалися Ви до протидії поліграфологічній перевірці?

0. З метою протидії випили сечогінне?
1. З метою протидії випили багато кави?
2. *З метою протидії навмисно вночі не спали?*
3. *З метою протидії отримували поради у фахівців?*
4. *З метою протидії випили алкоголь?*
5. *З метою протидії радилися з певними спеціалістами?*
6. *З метою протидії вжили якісь ліки?*
7. *З метою протидії отримали пораду все заперечувати?*
8. *З метою протидії вжили легкі наркотики?*
9. *З метою протидії проходили спеціальне навчання?*
10. *З метою протидії отримали поради, як пояснювати свої реакції?*
11. *Ви прийшли на перевірку на поліграфі без наміру протидіяти?*

БЛОК 2. ДІАГНОСТИЧНИЙ

Тест 4. Чи здійснювали Ви якісь протиправні дії з переліку тих, які я зараз називатиму?

0. Брали участь у групових бійках?
1. Купували наркотики?
2. *Відчували сексуальний потяг до дітей?*
3. Використовували підроблені документи?
4. Займалися підпалами?
5. *Переглядали відеозаписи сексуального характеру за участю дітей?*
6. Зберігаєте незареєстровану вогнепальну зброю?
7. Керували автомобілем у стані алкогольного сп'яніння?
8. *Розглядали малолітніх дітей як сексуальний об'єкт?*
9. Здійснювали крадіжки чужого майна?
10. Зберігаєте незаконно боєприпаси?
11. *Вступали у статевий акт з неповнолітньою особою?*
12. Керували автотранспортом в стані наркотичного сп'яніння?

Тест 5. Чи здійснювали Ви якісь протиправні дії з переліку тих, які я зараз називатиму?

0. Здійснювали крадіжку з магазину?
1. Займалися вандалізмом?
2. *Відчували сексуальний потяг до своєї падчерки?*
3. Здійснювали дрібне хуліганство?
4. Вчиняли ДТП?
5. *Задля отримання сексуального збудження торкалися своєї падчерки?*
6. Здійснювали дрібне шахрайство?
7. Зберігаєте вдома наркотики?
8. *Навмисно торкалися статевих органів своєї падчерки?*
9. Наносили комусь тяжкі тілесні ушкодження?
10. Утікали з місця вчиненого Вами ДТП?
11. *Мали статевий контакт зі своєю падчеркою?*
12. Ухилялися від сплати податків?

Тест 6. Чи здійснювали Ви якісь протиправні дії з переліку тих, які я зараз називатиму?

0. Навмисно пошкоджували чийсь майно?
1. Продавали наркотики?
2. *Щодо свідчень падчерки надавали неправдиві свідчення працівникам поліції?*
3. Обманювали людей на гроші?
4. *Приховуєте інформацію у кримінальному провадженні щодо розбещення падчерки?*
5. Вчиняли розбійні напади?

6. Давали завідомо неправдиві пояснення слідчому за фактом розбещення падчерки?
7. Купували крадене?
8. Приховуєте те, що Ви дійсно збуджувались від того, що торкались падчерки?
9. Були членом якоїсь організованої злочинної групи?

Тест 7. Що стосується сексуальних домагань, які дії Ви здійснювали?

0. Дивились порнографію?
1. Надаєте перевагу традиційному сексу?
2. Користувались послугами повії?
3. Відчуваєте сексуальний потяг до чоловіків?
4. Відчуваєте сексуальний потяг до дітей?
5. Відчуваєте збудження під час перегляду відеофрагментів (сцен) групового сексу?
6. Відчуваєте збудження під час перегляду сцен сексу з малолітніми дітьми?
7. Відчуваєте збудження, коли дивитесь порнографію за участю лесбіянок?
8. Відчуваєте збудження, торкаючись статевих органів неповнолітніх дівчат?
9. Відчуваєте задоволення, коли на людях торкаєтесь своїх статевих органів?
10. Зберігаєте порнографічну продукцію за участю малолітніх осіб?
11. Відчуваєте збудження під час перегляду відеофрагментів (сцен) сексу з чоловіками?

Тест 8. Від чого Ви отримуєте сексуальне збудження?

0. Ви отримуєте збудження від близьких відносин із жінкою?
1. Ви отримуєте збудження від перегляду порнографічних фільмів із дорослими?
2. Ви отримуєте збудження від дотиків до малолітньої дівчинки?
3. Ви отримуєте збудження від перегляду порнографічних відеоматеріалів за участю дітей?
4. Ви отримуєте збудження від того, що торкаєтесь трусиків дівчинки?
5. Вас збуджує тільки традиційний секс?
6. Ви отримуєте збудження від того, коли мастурбуєте при дітях?
7. Вас збуджує секс із чоловіками?
8. Вас збуджує секс з неповнолітніми дітьми?
9. Вас збуджує показ людям своїх геніталій?

Тест 9. До яких категорії осіб Ви відчуваєте сексуальний потяг?

0. До жінок після 60 років?
1. До жінок після 50 років?
2. До жінок до 30 років?
3. До дітей?
4. До малолітніх хлопчиків?

5. До малолітніх дівчаток?
6. До зрілих жінок?
7. До неповнолітніх дівчат?
8. До чоловіків?
9. До підлітків до 17 років?
10. До жінок після 20 років?

Тест 10. З ким Ви мали статеві зв'язки протягом свого життя?

0. З жінкою?
1. З чоловіком?
2. З неповнолітньою особою?
3. З хлопчиком?
4. З дівчинкою?
5. З твариною?
6. З дитиною?

Тест 11. Що Ви відчуваєте, коли думаєте про статевий контакт з малолітньою особою?

0. Ви відчуваєте нудьгу?
1. Ви відчуваєте байдужість?
2. Ви відчуваєте сексуальне збудження?
3. Ви відчуваєте відразу?
4. Ви відчуваєте сексуальний потяг?
5. Ви відчуваєте огиду?
6. Ви відчуваєте ейфорію?
7. Ваша (його) версія?

Тест 12. Чи торкалися Ви падчерки у спосіб, який можна вважати непристойним?

0. Випадково, і одразу припиняли будь-який контакт?
1. Могли торкнутися, але не вважали це чимось неправильним?
2. Торкалися та розуміли, що це неприпустимо?
3. Торкалися, але це не мало жодного «злого» умислу?
4. Випадково торкалися під час гри, але без жодного непристойного наміру?
5. Торкалися, але не думали, що це може бути розцінене як непристойний вчинок?
6. Торкалися часто та різних інтимних місць, так як це приносило збудження?
7. Ніколи не торкалися, оскільки завжди ставились до неї з повагою?

Тест 13. Що Ви відчували, коли обіймали чи цілували падчерку?

0. Звичайну батьківську любов та турботу?
1. Радість від близькості з дитиною?
2. Незвичайне збудження?
3. Легке задоволення, як при обіймах рідних людей?

4. *Хотіли більшого та свідомо не стримували ці відчуття?*
5. Дивне відчуття, яке досить важко пояснити?
6. *Ловили себе на тому, що від обіймів у Вас починав вставати член?*
7. Тільки звичайну батьківську любов та турботу до своєї дитини?

Тест 14. Які дії Ви скоювали за період спільного проживання з падчеркою?

0. Купляли подарунки на свята?
1. Перевіряли шкільні завдання?
2. *Заходили у ванну кімнату, коли вона приймала душ?*
3. Робили разом домашні завдання?
4. Ходили разом по магазинах?
5. *Знаходились разом із падчеркою у ванній кімнаті, коли вона приймала душ?*
6. Купляли солодощі?
7. *Торкались інтимних місць падчерки?*
8. Сварили її за безлад?

Тест 15. Для чого (з якою метою) Ви заходили у ванну кімнату, коли падчерка приймала душ?

0. Заходили у ванну кімнату випадково, але відразу виходили?
1. Заходили у ванну кімнату, проте не знали, що хтось є у душі?
2. *Заходили у ванну кімнату, бачили, що падчерка приймає душ, проте залишалися?*
3. Заходили у ванну кімнату, оскільки вважали, що це нормально?
4. *Заходили спеціально у ванну кімнату, розуміючи, що це неправильно?*
5. Заходили у ванну кімнату для того, щоб взяти якусь річ?
6. *Заходили у ванну кімнату, оскільки хотіли побачити падчерку оголеною?*
7. Ніколи не заходили у ванну кімнату, коли падчерка приймала душ?

Тест 16. Чи торкались Ви інтимних місць падчерки?

0. Торкались тільки під час її догляду (наприклад, при купанні чи зміні підгузків, коли це було необхідно)?
1. Торкались випадково – це сталося ненавмисно і одразу припинили дії?
2. *Намагались торкнутися, але стримували себе – це було імпульсивне бажання, яке Ви в собі «придушили»?*
3. Торкались, але без «злих» намірів (наприклад, коли гралися чи обіймалися)?
4. *Свідомо торкались таких інтимних місць?*
5. Ніколи не торкались, оскільки завжди поважали особисті кордони дитини?

Тест 17. До яких частин тіла падчерки Ви торкались?

0. Торкались плечей?
1. Торкались шиї?
2. *Торкались грудей?*

3. Торкались волос?
4. *Торкались статевих губ?*
5. Торкались талії?
6. *Торкались сідниць?*
7. Не торкались тіла падчерки?

Тест 18. До яких інтимних частин тіла падчерки Ви торкались?

0. Торкались спини?
1. Торкались талії?
2. *Торкались грудей?*
3. *Торкались стегон?*
4. Торкались шиї?
5. *Торкались між стегнами?*
6. *Торкались сідниць?*
7. *Торкались статевих губ?*
8. Ви не торкались інтимних частин тіла падчерки?

Тест 19. Якщо Ви торкались інтимних частин тіла падчерки, то з якою метою?

0. Тому, що це сталося випадково?
1. Тому, що це сталося машинально?
2. *Тому, що Ви зробили це навмисно?*
3. Тому, що це було випадкове непорозуміння?
4. *Тому, що Ви відчували статеве збудження?*
5. Ваша (його) версія?

Тест 20. З якою метою падчерка подала заяву до правоохоронних органів, що Ви торкались її статевих органів?

0. Тому, що вона на Вас наговорює?
1. Тому, що вона психічно нездорова?
2. *Тому, що Ви торкались її статевих органів?*
3. Тому, що вона Вас ненавидить?
4. *Тому, що Ви дійсно торкались її статевих органів?*
5. Тому, що вона хоче бути популярною?
6. Ваша (його) версія?

Тест 21. Що стало причиною того, що падчерка повідомила, що Ви торкались її статевих органів?

0. Тому, що вона багато часу проводить у соціальних мережах?
1. Тому, що колись хтось з її подруг постраждав від сексуального насилля?
2. *Тому, що Ви торкались статевих органів падчерки?*
3. Тому, що вона хоче привернути до себе увагу?
4. Тому, що вона хоче Вам за щось помститися?
5. *Тому, що Ви дійсно навмисно торкались її статевих органів?*
6. Тому, що вона все це вигадала?

7. Ваша (його) версія?

Тест 22. Чи змушували Ви свою падчерку мовчати про щось?

0. Ніколи, оскільки завжди заохочуєте відкритість та чесність?
1. Просили падчерку нічого не розповідати мамі?
2. *Казали падчерці, що сексуальні стосунки між вами – це нормально?*
3. *Пояснювали, що дорослі мають свої секрети і що деякі речі краще залишити між вами?*
4. *Попереджали про наслідки, якщо вона розповість, оскільки це може нашкодити комусь із вас?*
5. *Залякували чи погрожували, щоб падчерка мовчала?*
6. Ви не мали жодних таємниць зі своєю падчеркою?

Тест 23. Чи мали Ви сексуальні фантазії стосовно своєї падчерки?

0. Випадково, але одразу проганяли ці думки?
1. Раз у житті з'являлася така думка, але це Вас налякало, бо це ненормально?
2. *Ніколи – такі думки для Вас абсолютно неприйнятні?*
3. *Часто про це думали, але ніколи не діяли?*
4. *Інколи думали про це, але відчували сором та провину?*
5. *Часто про це думаєте та вважаєте це нормальним?*

Тест 24. Чи були у Вас еротичні сни за участю падчерки?

0. Один раз, і це було абсолютно випадково?
1. Можливо, декілька разів, але Ви не надавали цьому значення?
2. Таке траплялося, але це ж лише сни, нічого серйозного?
3. *Досить часто, але Ви не можете цьому протистояти?*
4. Ніколи? Навіть думати про це непристойно?
5. *Регулярно, і, чесно кажучи, Вам це подобається?*

Тест 25. Чи розглядали Ви можливість вступити з падчеркою у сексуальний контакт?

0. Можливо, колись існувало таке бажання, але Ви одразу його відкинули?
1. Такі думки іноді з'являлися, але Ви знали, що це неправильно?
2. *Ви серйозно думали про це, але боялися наслідків?*
3. *Ви хотіли цього, але не наважувалися?*
4. У Вас навіть думки про це ніколи не було?
5. *Безперечно так, і Ви не бачите у цьому нічого поганого?*
6. Вам огидно навіть чути про таке?

ОПИТУВАЛЬНИК ДЛЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ УМИСНИХ УБИВСТВ

Фабула кримінального провадження

25 липня 2021 року близько 20 год. 15 хв. за адресою: м. Київ, проспект Володимира Івасюка, буд. 43 – у під'їзді № 3 на другому поверсі на сходовій клітині було виявлено чоловіка віком приблизно 40 років з тілесними ушкодженнями. Потерпілий був одягнений у рясу священнослужителя. До прибуття бригади екстреної медичної допомоги чоловік помер, не приходячи до тями.

Під час огляду місця події слідчо-оперативною групою було виявлено та вилучено дві стріляні гільзи калібру 9 мм з маркуванням «Сова», які, за попередніми даними, могли бути відстріляні з травматичної зброї. Поблизу тіла знаходився білий поліетиленовий пакет, у якому було виявлено електрошоковий пристрій.

Допитані свідки повідомили, що незадовго до події бачили двох невідомих осіб у темному одязі та балаклавах, які залишали місце події. За словами одного зі свідків, під час втечі одна з осіб загубила балаклаву.

Відповідно до лікарського свідоцтва про смерть причиною смерті потерпілого стало вогнепальне поранення голови в лобну ділянку.

У ході подальших слідчо-оперативних заходів особу померлого було встановлено. Ним виявився священнослужитель, який, за наявною оперативною інформацією, міг бути причетним до незаконних валютно-обмінних операцій.

Під час проведення оперативно-розшукових заходів було встановлено особу, яка могла бути причетною до вчинення кримінального правопорушення. У результаті проведення оперативної комбінації зазначену особу було затримано.

Прийнято рішення провести психофізіологічне опитування підозрюваного із застосуванням поліграфа.

БЛОК 1. СТИМУЛЬНИЙ

Тест № 1. Як Вас звати ? (ні)

- 0. Не його
- 1. Не його
- 2. Його
- 3. Не його
- 5. Не його
- 4. Його
- 6. Не його

Тест № 2. У зв'язку з чим проводиться тест? (так)

- 0. У зв'язку з розслідуванням шахрайства?
- 1. У зв'язку з розслідуванням квартирних крадіжок?

2. У зв'язку з розслідуванням незаконного зберігання боєприпасів?
3. У зв'язку з розслідуванням умисного вбивства людини?
4. У зв'язку з розслідуванням розбійного нападу?
5. У зв'язку з розслідуванням незаконного обігу зброї?

БЛОК 2. КРИМІНАЛЬНЕ МИНУЛЕ

Тест № 1. Чи вчиняли Ви якісь кримінальні правопорушення з переліку тих, які я зараз називатиму?

0. Незаконно пересікали державний кордон?
1. Розплачувалися фальшивими грошима?
2. Вчиняли розбійні напади?
3. Незаконно зберігаєте вогнепальну зброю?
4. Здійснювали грабежі?
5. Незаконно зберігали боєприпаси?
6. Причетні до якогось вбивства?
7. Продавали боєприпаси?
8. Здійснювали вбивство?
9. Незаконно зберігали наркотики?
10. Були членом злочинного угруповання?

Тест № 2. Чи вчиняли Ви якісь кримінальні правопорушення з переліку тих, які я зараз називатиму?

0. Втікали з місця вчиненого ДТП?
1. Уникали від сплати податків?
2. Брали участь у вбивстві?
3. Здійснювали хуліганські вчинки?
4. Спільно з кимось здійснювали вбивство?
5. Займалися вимаганням?
6. Знаєте про якесь вбивство, але не кажете працівникам поліції?
7. Брали участь у здійсненні рейдерських захоплень?
8. Приховуєте інформацію про вбивство?
9. Діяли фізично на стороні рейдерів?
10. Незаконно зберігали вибухівку?
11. Здійснювали злочинні дії в складі організованої групи?

Тест № 3. Чи вчиняли Ви якісь кримінальні правопорушення з переліку тих, які я зараз називатиму?

0. Підроблювали документи?
1. Використовували підроблені документи?
2. Приховуєте від слідства особу вбивці?
3. Наносили тяжкі тілесні ушкодження?
4. Приховуєте від поліції людину, яка причетна до вчинення убивства?
5. Коли-небудь били людину так сильно, що вона втрачала свідомість?
6. Приховуєте зброю, з якої було здійснене вбивство?

7. Коли-небудь били людину так сильно, що вона померла?
8. Приховуєте інформацію про те, де знаходиться зброя, з якої вбили людину?
9. Зберігали незареєстровану вогнепальну зброю?
10. Зберігали боєприпаси?

БЛОК 3. ОСНОВНИЙ

Тест № 1. Якщо Ви причетні до якогось вбивства, то в якому році було вчинено вбивство?

0. 2018 році?
1. 2019 році?
2. 2020 році?
3. 2021 році?
4. 2022 році?
5. 2023 році?
6. 2024 році?

Тест № 2. Якщо Ви причетні до вбивства, то в якій порі року його було вчинено?

0. Взимку?
1. На початку зими?
2. На початку весни?
3. Літом?
4. Навесні?
5. Влітку?

Тест № 3. Якщо Ви причетні до учинення вбивства, то скільки вбивств Ви скоїли?

0. 10 (десять)?
1. 15 (п'ятнадцять)?
2. 1 (одне)?
3. 2 (два)?
4. 3 (три)?
5. 4 (чотири)?
6. 5 (п'ять)?
7. 6 (шість)?

Тест № 4. Якщо Ви причетні до якогось вбивства, то кого саме було вбито?

0. Бабусю?
1. Дівчинку?
2. Чоловіка?
3. Жінку?
4. Хлопчика?

5. Діда?
6. Підлітка?

Тест № 5. Якщо Ви причетні до вчинення вбивства, то ким був потерпілий?

1. Лікарем?
2. Журналістом?
3. Священнослужителем?
4. Адвокатом?
5. Підприємцем?
6. Викладачем?
7. Працівником охоронної фірми?
8. Водієм таксі?

Тест № 6. Якщо Ви причетні до вчинення вбивства, то в якому районі м. Києва його вчинили?

0. У Дарницькому районі?
1. У Голосіївському районі?
2. В Оболонському районі?
3. У Святошинському районі?
4. У Солом'янському районі?
5. У Шевченківському районі?
6. У Печерському районі?

Тест № 7. Якщо Ви причетні до вчинення убивства, то в якому місці його було вчинено?

1. У приватному житловому будинку?
2. У гаражному кооперативі?
3. У багатоквартирному будинку?
4. У торговельному центрі?
5. В адміністративній будівлі?
6. У складському приміщенні?
7. У закладі громадського харчування?
8. У виробничому приміщенні?

Тест № 8. Якщо Ви причетні до вчинення убивства, то де саме його було вчинено?

1. У ліфті?
2. У підвалі багатоквартирного будинку?
3. На сходовій клітині?
4. У коридорі загального користування?
5. Біля входу до під'їзду?
6. На горищі будинку?
7. На сходах?
8. На міжповерховому майданчику?

Тест № 9. Якщо Ви причетні до якогось вбивства, то на якому поверсі його було вчинено?

1. На першому поверсі?
2. На п'ятому поверсі?
3. На третьому поверсі?
4. *На другому поверсі?*
5. На четвертому поверсі?
6. На шостому поверсі?
7. На сьомому поверсі?
8. На восьмому поверсі?

Тест № 10. Якщо Ви причетні до вчинення вбивства, то у що був одягнутий потерпілий у момент злочинної події?

1. У військову форму?
2. У спортивний костюм?
3. *У рясу священнослужителя?*
4. У діловий костюм?
5. У медичний халат?
6. У робочий комбінезон?
7. У джинси та куртку?
8. У форму охоронця?

Тест № 11. Якщо Ви причетні до якогось вбивства, то з якої зброї його було вчинено?

0. З автомата?
1. З кулемета?
2. З пістолета?
3. З помпової рушниці?
4. *З резинки?*
5. З обрізу?
6. *З травмат?*
7. З карабіну?
9. *З переробленого пістолета?*
10. З гранатомета?

Тест № 12. Якщо Ви причетні до якогось убивства, то куди конкретно, в яку частину тіла стріляли жертві?

0. В плече?
1. В руку?
2. В живіт?
3. *В голову?*
4. В спину?
5. *В лоб?*
6. В ногу?

Тест № 13. Якщо Ви причетні до вбивства, то скільки осіб причетні до цього злочину? (скільки злочинців було на місці вбивства)

0. 6 (шість)?
1. 5 (п'ять)?
2. 1 (одна)?
3. 7 (семеро)?
4. 2 (дві)?
5. 3 (три)?
6. 4 (чотири)?

Тест № 14. Що було на головах осіб, які вчинили вбивство?

1. Кепки?
2. Капюшони?
3. В'язані шапки?
4. *Балаклави*?
5. Бейсболки?
6. Медичні маски?

Тест № 15. Який предмет загубив один із нападників?

1. Рукавичку?
2. Телефон?
3. Ніж?
4. Ліхтарик?
5. *Балаклаву*?
6. Ключі?
7. Гаманець?
8. Рацію?

Тест № 16. Який предмет було залишено біля тіла потерпілого?

1. Ніж?
2. Газовий балончик?
3. *Електрошокер*?
4. Телефон?
5. Ліхтарик?
6. Пістолет?
7. Рацію?
8. Викрутку?

Тест № 17. Яке маркування мали патрони?

1. «Форт»?
2. «Терен»?
3. «Сокіл»?
4. «Шершень»?
5. «Сова»?

6. «Пума»?

БЛОК 4.

Блок 4 відсутній, оскільки затримана особа каже, що ні про яке вбивство не знає.

БЛОК 5. ДЛЯ ПРИЧЕТНОГО У ВБИВСТВІ

Тест № 1. Якщо Ви причетні до вчинення вбивства, то якою була Ваша роль?

1. Замовник?
2. Організатор?
3. Пособник?
4. Спостерігач?
5. *Безпосередній виконавець?*
6. Співвиконавець?
7. Водій, який забезпечував втечу?
8. Особа, яка надавала засоби для вчинення вбивства?

Тест № 2. Якщо Ви причетні до вчинення вбивства, то які дії Ви безпосередньо виконували?

1. Спостерігали за обстановкою?
2. Координували дії інших осіб?
3. Забезпечували відхід з місця події?
4. *Здійснювали постріл у потерпілого?*
5. Передавали предмети співучаснику?
6. Перевозили учасників події?
7. Знищували сліди злочину?
8. Очікували неподалік місця події?

Тест № 3. Якщо Ви причетні до вчинення вбивства, то з чим був пов'язаний конфлікт із потерпілим?

1. Із розподілом спадщини?
2. Із сімейними відносинами?
3. Із працевлаштуванням?
4. Із підприємницькою діяльністю?
5. *Із валютно-обмінною діяльністю?*
6. Із поверненням боргу?
7. Із користуванням нерухомістю?
8. Із дорожньо-транспортною пригодою?

Тест № 4. Якщо Ви причетні до вчинення вбивства, то що стало основною причиною конфлікту з потерпілим?

1. Ревнощі?
2. Розподіл майна?
3. *Обман під час валютно-обмінної операції?*

4. Побутова сварка?
5. Земельний спір?
6. Конфлікт через автомобіль?
7. Неповорнення особистого боргу?
8. Сімейний конфлікт?

Однак для поліграфологічного опитування краще використовувати лише ті мотиви, які встановлені матеріалами кримінального провадження або оперативними даними. Формулювання «кинув на гроші» чи «неправильно поміняв валюту» варто застосовувати лише тоді, коли це дійсно є версією, що перевіряється у фабулі.

Тест № 5. Якщо Ви причетні до вчинення вбивства, то куди після події була подіта зброя?

1. Захована в гаражі?
2. Викинута до річки?
3. Закопана в лісі?
4. Схована в підвалі будинку?
5. Передана іншій особі?
6. Залишена на місці події?
7. Захована в автомобілі?
8. Викинута на смітник?

Тест № 6. Якщо Ви причетні до вчинення вбивства, то де зараз знаходиться зброя?

1. У лісосмузі?
2. У водоймі?
3. У гаражі?
4. У підвалі будинку?
5. У схованці в автомобілі?
6. У знайомого?
7. На дачній ділянці?
8. На сміттєзвалищі?

Тест № 7. Якщо Ви причетні до вчинення вбивства, то ким Вам доводився другий учасник вбивства?

1. Сусідом?
2. Колегою?
3. Другом?
4. Родичем?
5. Партнером по бізнесу?
6. Однокласником?
7. Знайомим?
8. Людиною, з якою раніше відбували покарання?

**Батарей тестів
на встановлення мотивів убивства**

(мотив доцільно розкривати з обов'язковим урахуванням версій слідства,
перепрацюючи запитання від тесту до тесту, але зберігаючи їхню смислову частину)

Тест 1. З якої причини позбавили життя Андрія?

- 0. Андрій загинув внаслідок випадкового збігу обставин?
- N1. Андрія позбавили життя через непорозуміння?
- R1. Андрія позбавили життя через неповернення боргу?
- R2. Андрія позбавили життя через конфлікт на ґрунті ревнощів?
- R3. Андрія позбавили життя через суперечки, пов'язані з бізнесом?
- R4. Андрія позбавили життя через погрози на адресу інших осіб?
- R5. Андрія позбавили життя через завдані ним збитки?
- R6. Андрія позбавили життя через серйозну образу, заподіяну комусь?

Тест 2. Через що загинув Андрій?

- 0. Андрія помилково прийняли за іншу особу?
- N1. Андрій став жертвою випадкової помилки?
- R1. Причиною загибелі Андрія стала його заборгованість?
- R2. Причиною загибелі Андрія стали стосунки з чужою дружиною?
- R3. Причиною загибелі Андрія стало рішення певних осіб усунути його?
- R4. Причиною загибелі Андрія став тривалий конфлікт у сфері бізнесу?
- R5. Причиною загибелі Андрія стало невиконання ним фінансових зобов'язань?
- R6. Причиною загибелі Андрія стало бажання помститися йому?

Тест 3. Чому було вбито Андрія?

- 0. Вбивство Андрія було вчинене для залякування інших осіб?
- N1. Загибель Андрія стала наслідком збігу обставин?
- R1. Андрій заважав комусь у досягненні особистої вигоди?
- R2. Хтось ревнував до Андрія свою дружину або співмешканку?
- R3. Усунення Андрія було заздалегідь сплановане?
- R4. Причиною став борговий конфлікт за участю Андрія?
- R5. Причиною стали претензії до діяльності Андрія у сфері бізнесу?
- R6. Причиною стало прагнення помститися Андрію?
- R7. Причиною стала особиста неприязнь до Андрія?

Батарей тестів

для встановлення кількості учасників кримінального правопорушення (якщо у слідства є обґрунтована підозра, що протиправні дії вчинено групою осіб у кількості 2 або 3 особи)

Тест 1. Скільки осіб причетні до нападу?

- 0. До нападу причетні 6 осіб?
- N1. До нападу причетні 7 осіб?
- R1. До нападу причетна 1 особа?
- R2. До нападу причетні 5 осіб?
- R3. До нападу причетні 2 особи?
- R4. До нападу причетні 8 осіб?
- R5. До нападу причетні 3 особи?
- R6. До нападу причетні 4 особи?

Тест 2. Скільки злочинців було на місці вчинення нападу?

- 0. Нападників було семеро?
- N1. Нападників було шестеро?
- R1. Нападників було двоє?
- R1. Нападників було п'ятеро?
- R2. Нападників було троє?
- R3. Нападників було восьмеро?
- R4. Нападник був один?
- R5. Нападників було четверо?

Тест 3. На кількох причетних до нападу розподілялися кошти, які відібрані у жертви?

- 0. На шістьох?
- N1. На сімох?
- R1. На чотирьох?
- R2. На двох?
- R3. На п'ятьох?
- R4. На трьох?
- R5. На чотирьох?

Батарей тестів

для встановлення дня тижня, періоду дня, приблизної години

вчинення умисного вбивства

(отримані результати можна підкріпити записами з камер зовнішнього відеоспостереження, показаннями очевидців, що підсилить доказову базу)

Тест 1. У який день тижня було вчинене умисне вбивство?

- 0. У понеділок?
- N1. З понеділка на вівторок?
- R1. У вівторок?
- R2. З вівторка на середу?
- R3. У середу?
- R4. З середи на четвер?
- R5. У четвер?
- R6. З четверга на п'ятницю?
- R7. У п'ятницю?
- R8. З п'ятниці на суботу?
- R9. У суботу?
- R10. З суботи на неділю?
- R11. У неділю?
- R12. З неділі на понеділок?

Тест 2. У який період доби було вчинене умисне вбивство?

- 0. Перед обідом?
- N1. До обіду?
- R1. В обід?
- R2. Після обіду?
- R3. Ближче до вечора?
- R4. Увечері?
- R5. Пізнього вечора?
- R6. Вночі?
- R7. Пізньої ночі?
- R8. Під ранок?
- R9. Рано-вранці?

Тест 3. О котрій годині приблизно було вчинене умисне вбивство?

- 0. О 9.00 ранку?
- N1. Близько 10.00 ранку?
- R1. Близько 11.00 ранку?
- R2. Ближче до обіду – о 12.00 годині?
- R3. В обід – о 13.00 годині?
- R4. В обід – близько 14.00 годині?
- R5. Після обіду – о 15.00 годині?
- R6. У полуденок – о 16.00 годині?
- R7. О 17.00 годині?

- R8. Ближче до вечора – о 18.00 годині?
- R9. Увечері – о 19.00 годині?
- R10. Увечері – о 21.00 годині?
- R11. Пізнього вечора – о 22.00 годині?
- R12. Уночі – о 23.00 годині?
- R13. Опівночі – о 24.00 годині?
- R14. О 1.00 ночі?

СТАТИСТИЧНІ ВІДОМОСТІ ТА АНАЛІТИЧНІ МАТЕРІАЛИ ОРГАНІВ І ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ

**Злочини проти життя та здоров'я особи
(статистичні показники реєстрації та розкриття злочинів
за січень-грудень 2020–2025рр.) [166, с. 9]**

Умисні убивства

Період	Зареєстровано к/п без урахування закритих	Повідомлено про підозру у к/п	Розслідувано к/п	Питома вага, %
2020	1355	1264	824	93 %
2021	1280	1249	793	98 %
2022	4808	1115	725	23 %
2023	16 089	1043	712	6 %
2024	16 164	1012	680	6 %
2025	11 037	899	577	8 %

Тяжкі тілесні ушкодження

Період	Зареєстровано к/п без урахування закритих	Повідомлено про підозру у к/п	Розслідувано к/п	Питома вага, %
2020	1686	1626	1313	96 %
2021	1582	1550	1234	98 %
2022	1489	1403	1107	94 %
2023	1357	1341	1019	99 %
2024	1414	1398	1106	99 %
2025	1296	1288	1030	99 %

Тяжкі тілесні ушкодження зі смертю

Період	Зареєстровано к/п без урахування закритих	Повідомлено про підозру у к/п	Розслідувано к/п	Питома вага, %
2020	506	489	381	97 %
2021	480	468	376	98 %
2022	410	382	296	93 %
2023	379	373	279	98 %
2024	353	347	278	98 %
2025	337	336	282	100 %

Домашнє насильство
(статистичні показники за січень-грудень 2019–2025рр.)

Період		Кількість	+/- % динаміка		Кількість	+/- % динаміка		+/- % динаміка	+/- % динаміка
2019	Зареєстровано до ЄО повідомлень про домашнє насильство	141 814	-	Складено адміністративних протоколів за ст. 173-2 КУпАП	109 345	-	Зареєстровано до ЄДР кримінальних правопорушень за ст. 126-1 КК України	1060	-
2020		208 784	+47 %		133 690	+22 %		2212	У 2,1 раза більше
2021		325 599	+56 %		147 017	+10 %		2431	+10 %
2022		244 381	-25 %		120 533	-18 %		1496	-38 %
2023		291 428	+19 %		163 542	+36 %		2702	+81 %
2024		195 174	-33 %		149 876	-8 %		2807	+4 %
2025		119 446	-39 %		94 855	-37 %		2024	-28 %

Умисні вбивства
(статистичні показники за період 2014–2024 рр.) [182]

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ**НАКАЗ****13.11.2017 № 920**

Зареєстровано в Міністерстві
юстиції України 05 грудня 2017 р.
за № 1472/31340

**Про затвердження Інструкції про порядок використання
поліграфів у Національній поліції України**

{Із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства внутрішніх справ
№ 651 від 26.09.2024}

Відповідно до частини другої статті 50 Закону «Про Національну поліцію», Положення про Національну поліцію, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2015 року № 877, та з метою забезпечення використання поліграфів у Національній поліції України **НАКАЗУЮ:**

1. Затвердити Інструкцію про порядок використання поліграфів у Національній поліції України, що додається.

2. Визнати такою, що втратила чинність, Інструкцію щодо застосування комп'ютерних поліграфів у роботі з персоналом органів внутрішніх справ України, затверджену наказом Міністерства внутрішніх справ України від 28 липня 2004 року № 842, зареєстровану в Міністерстві юстиції України 27 жовтня 2004 року за № 1373/9972 (зі змінами).

3. Департаменту формування політики щодо підконтрольних Міністрові органів влади та моніторингу МВС (Боднар В.Є.) забезпечити в установленому порядку подання цього наказу на державну реєстрацію до Міністерства юстиції.

4. Цей наказ набирає чинності з дня його офіційного опублікування.

5. Контроль за виконанням цього наказу покласти на Голову Національної поліції України.

Міністр**А.Б. Аваков**

ЗАТВЕРДЖЕНО
Наказ Міністерства
внутрішніх справ України
13.11.2017 № 920

Зареєстровано в Міністерстві
юстиції України
05 грудня 2017 р.
за № 1472/31340

ІНСТРУКЦІЯ

про порядок використання поліграфів

у Національній поліції України

І. Загальні положення

1. Ця Інструкція визначає основні принципи, завдання, загальні умови, організацію проведення опитування (тестування) осіб з використанням поліграфа у Національній поліції України.

{Пункт 1 із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства внутрішніх справ № 651 від 26.09.2024}

2. У цій Інструкції терміни вживаються в таких значеннях:

довідка про результати опитування – документ у паперовій формі, у якому викладено ймовірні та орієнтувальні висновки спеціаліста-поліграфолога (далі – спеціаліст) за результатами опитування з використанням поліграфа (далі – опитування);

ініціатор опитування (далі – ініціатор) – керівник, перший заступник і заступники керівника центрального органу управління поліції, керівник, перший заступник і заступники керівника структурного підрозділу центрального органу управління поліції, керівник, заступники керівника територіального (у тому числі міжрегіонального) органу поліції;

матеріали опитування – завдання на проведення опитування з використанням поліграфа, перелік тестів та запитань, поліграми, заява про надання згоди на проведення опитування з використанням поліграфа чи заява про відмову на проведення опитування з використанням поліграфа, аудіо та/або відеозаписи, довідка про результати опитування з використанням поліграфа;

опитувана особа – поліцейський або інша особа, зокрема яка є кандидатом для прийняття на службу в поліцію, що визначена в завданні на проведення опитування з використанням поліграфа та надала добровільну згоду на проведення такого опитування;

опитування – спеціально організований і науково обґрунтований комплекс прийомів отримання, порівняння та інтерпретації психофізіологічних реакцій людини за допомогою спеціального психофізіологічного технічного засобу у відповідь на психологічні подразники;

поліграф – багатоканальна вимірювальна система, призначена фіксувати динаміку змін фізіологічних показників організму людини під час дослідження на визначення її психоемоційного стану у відповідь на пред'явлення за спеціальною методикою певних стимулів та подальшого їх відтворення на екрані монітора, збереження й архівування за допомогою персонального комп'ютера у вигляді поліграм;

спеціаліст – посадова особа Національної поліції України, яка володіє державною

мовою, має ступінь вищої освіти не нижче бакалавра та пройшла відповідну підготовку за напрямом проведення опитувань з використанням поліграфа і функціональними (посадовими) обов'язками якої передбачено проведення опитувань із використанням поліграфа.

{Пункт 2 розділу I в редакції Наказу Міністерства внутрішніх справ № 651 від 26.09.2024}

3. Метою проведення опитування особи є отримання інформації ймовірного характеру, яку іншим способом отримати неможливо, для з'ясування ступеня її достовірності та повноти, отримання додаткових відомостей, для забезпечення виконання завдань та комплектування Національної поліції України.

{Пункт 3 розділу I в редакції Наказу Міністерства внутрішніх справ № 651 від 26.09.2024}

4. Результати опитування не мають будь-якої доказової сили, носять вірогідний та орієнтовний характер, є одним із джерел інформації, що підлягає оцінці разом з іншою сукупністю зібраних даних.

Результати опитування не можуть бути підставою для застосування заходів, які обмежують законні права та свободи опитуваної особи.

5. Використання поліграфів у діяльності Національної поліції України здійснюється з дотриманням Конституції України, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, Кодексу законів про працю України, Законів України «Про Національну поліцію», «Про державну службу», «Про запобігання корупції», «Про очищення влади», «Про інформацію», «Про захист персональних даних» та інших актів законодавства.

II. Основні принципи використання поліграфа

1. За принципом добровільної згоди спеціаліст проводить опитування лише за умови отримання письмової згоди опитуваної особи.

Відмова від опитування не може тягти за собою утиск особи, порушення її законних прав та свобод.

2. За принципом правомірності опитування проводиться тільки за наявності відповідного завдання та в межах визначеного кола питань, про що спеціаліст повідомляє опитувану особу.

Ініціатива щодо опитування також може належати особі, стосовно якої, на її думку, висунуто безпідставні підозри або звинувачення.

3. З урахуванням принципу комплексності під час проведення опитування використовують всі наявні матеріально-технічні та методичні можливості з метою забезпечення повної та всебічної обґрунтованості висновків щодо опитуваної особи. Спеціаліст повинен забезпечити опитуваній особі психологічний комфорт.

4. За принципом конфіденційності інформація, отримана спеціалістом під час проведення опитування, а також та, що міститься в довідці про результати опитування з використанням поліграфа, не підлягає розголошенню, крім випадків, передбачених законодавством України.

5. За принципом забезпечення прав і свобод людини під час проведення опитування спеціаліст повинен дотримуватись основоположних прав і свобод людини, гарантованих Конституцією України, Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод, а також міжнародними договорами.

Опитувана особа повинна знати, щодо якої події проводиться опитування, бути ознайомлена з тематикою запитань, має право відмовитися від опитування на будь-якому етапі, не надавати пояснень щодо виникнення у нього тих чи інших психофізіологічних реакцій.

6. Згідно з принципом законності спеціаліст діє виключно на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією України та законами України.

III. Основні напрями та організація проведення опитування

1. У діяльності Національної поліції України опитування проводиться за зверненням ініціатора у випадках:

- добору кандидатів на службу в поліцію;
- проведення атестування поліцейських;
- проведення конкурсу для призначення на вакантну посаду поліцейського;
- перевірки з власної ініціативи особи, яка виявила бажання бути опитуваною з використанням поліграфа, зокрема під час проведення службових розслідувань;
- здійснення оперативно-розшукової діяльності.

{Пункт 1 розділу III в редакції Наказу Міністерства внутрішніх справ № 651 від 26.09.2024}

2. За необхідності проведення опитування його ініціатор готує та підписує завдання на проведення опитування з використанням поліграфа (додаток 1).

У завданні ініціатор зазначає мету, яка потребує з'ясування спеціалістом під час проведення опитування.

Завдання передається разом із необхідними матеріалами до підрозділу Національної поліції України, де працює спеціаліст, для погодження його безпосереднім керівником.

3. Спеціаліст вивчає наявні матеріали, робить висновок щодо можливості проведення опитування, призначає дату й місце його проведення, про що повідомляє ініціатора опитування.

4. У разі неможливості проведення опитування (за станом здоров'я опитуваної особи, не забезпечено необхідних умов для роботи) спеціаліст письмово (із зазначенням причин) інформує про це ініціатора опитування.

5. Керівники органів та підрозділів Національної поліції України, де проходить службу опитувана особа, здійснюють організаційне забезпечення опитування на всіх етапах, зокрема забезпечують явку опитуваної особи у визначені спеціалістом термін і місце.

6. Перед початком роботи спеціаліст пропонує опитуваній особі власноруч заповнити заяву про надання згоди на проведення опитування з використанням поліграфа (додаток 2).

У разі відмови особи від опитування безпосередньо перед або під час його проходження особі пропонують написати в довільній формі відповідну заяву із зазначенням причин своєї відмови.

Відмова від проведення опитування з використанням поліграфа не несе за собою будь-яких правових наслідків щодо такої особи, не свідчить про наявність у неї прихованої інформації.

Спеціаліст у розмові з опитуваною особою визначає наявність у неї протипоказань, зазначених у пункті 3 розділу IV цієї Інструкції, до проведення опитування.

Опитуваній особі роз'яснюються її права, безпечність опитування на поліграфі для життя, здоров'я людини, а також обговорюється тематика запитань, які будуть їй поставлені.

7. Опитування проводиться у три етапи:

1) підготовчий етап:

- ознайомлення з матеріалами, складання та конструювання запитань;
- з'ясування психічного та фізичного стану опитуваної особи;
- установлення з опитуваною особою психологічного контакту;
- отримання від особи письмової добровільної згоди на участь в опитуванні із застосуванням поліграфа;
- перевірка та налагодження датчиків і каналів знімання (фіксації) інформації поліграфа;
- установлення фонових рівнів та типу реагування опитуваної особи;
- проведення передтестової бесіди;

{Підпункт 1 пункту 7 розділу III доповнено новим абзацом згідно з Наказом Міністерства внутрішніх справ № 651 від 26.09.2024}

2) етап безпосереднього проведення опитування:

проведення опитування шляхом запитань, побудованих відповідно до мети завдання;

поточний контроль психічного та фізичного стану опитуваного;

виявлення можливої протидії та вжиття заходів щодо її нейтралізації;

фіксація реагувань особи на запитання;

попередній аналіз результатів інтерв'ю;

3) завершальний етап:

аналіз результатів опитування;

проведення післятестової бесіди з опитуваною особою;

отримання від опитуваної особи письмової заяви про відсутність скарг після проведення опитування з використанням поліграфа;

підготовка спеціалістом довідки про результати опитування з використанням поліграфа.

IV. Загальні умови проведення опитування

1. Для забезпечення об'єктивності результатів опитування повинні бути дотримані умови щодо стану приміщення, належного фізичного та психологічного стану опитуваної особи.

Під час обстеження в приміщенні перебувають тільки спеціаліст та опитувана особа.

2. Для проведення опитування використовується спеціально обладнане або пристосовується наявне службове приміщення, яке відповідає таким вимогам:

площа приміщення – не менше 10 м²;

висота стелі – не менше 2,5 м;

стіни приміщення пофарбовані в нейтральні пастельні кольори та без деталей, які відвертають увагу;

обладнання приміщення повинно забезпечувати комфортні умови, освітленість, температура, вологість повітря, звукоізоляція – відповідати загальним нормам. Не дозволяється проводити опитування в приміщеннях, поблизу яких є джерела високої напруги, трансформатори, вантажні ліфти, працюють зварювальні апарати. Потрібно унеможливити раптові телефонні дзвінки, вхід до приміщення сторонніх осіб, гучні вигуки чи розмови працівників у сусідніх приміщеннях, коридорах.

3. Опитування із використанням поліграфа не проводиться, якщо в опитуваної особи виявлено та документально підтверджено:

1) гострий період соматичних та психічних захворювань;

2) гострий больовий синдром;

3) інтоксикацію організму;

4) захворювання, що супроводжуються вираженою серцево-судинною, дихальною недостатністю;

5) травми, анатомічні дефекти й обмороження пальців рук, ампутацію верхніх кінцівок;

6) вроджене чи набуте недоумство середнього та важкого ступенів;

7) вживання сильнодіючих препаратів або психотропних речовин, що впливають на функціонування центральної нервової, серцево-судинної чи дихальної систем;

8) вагітність.

4. Опитування також не проводиться, якщо:

1) спеціаліст безпосередньо підпорядкований опитуваній особі;

2) опитувана особа є близькою особою спеціаліста;

3) наявний реальний або потенційний конфлікт інтересів між спеціалістом та опитуваною особою.

{Підпункт 3 пункту 4 розділу IV в редакції Наказу Міністерства внутрішніх справ №

651 від 26.09.2024}

5. Внесення спеціалістом поліграфа завідомо неправдивих відомостей у матеріали опитування, розголошення ним персональних даних, розголошення особами, які мали доступ до інформації, про факт, хід і результати опитування з використанням поліграфа передбачає відповідальність, визначену законом.

V. Оформлення, зберігання та використання матеріалів опитування

{Заголовок розділу V із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства внутрішніх справ № 651 від 26.09.2024}

1. Після закінчення роботи спеціаліст готує довідку про результати опитування з використанням поліграфа (додаток 3) (далі – довідка) у двох примірниках, в якій зазначає:

1) час початку, закінчення та місце проведення опитування;

{Підпункт 1 пункту 1 розділу V в редакції Наказу Міністерства внутрішніх справ № 651 від 26.09.2024}

2) посаду, назву структурного підрозділу, спеціальне звання, прізвище, власне ім'я, по батькові (за наявності) спеціаліста;

{Підпункт 2 пункту 1 розділу V в редакції Наказу Міністерства внутрішніх справ № 651 від 26.09.2024}

3) реквізити документа (назва виду документа, дата його видачі та ким виданий), що засвідчує проходження відповідної підготовки спеціалістом;

{Підпункт 3 пункту 1 розділу V в редакції Наказу Міністерства внутрішніх справ № 651 від 26.09.2024}

4) модель і серійний номер поліграфа, що використовувався, кількість каналів, що забезпечують реєстрацію фізіологічних реакцій опитуваної особи;

{Підпункт 4 пункту 1 розділу V в редакції Наказу Міністерства внутрішніх справ № 651 від 26.09.2024}

5) посаду, спеціальне звання (за наявності), прізвище, власне ім'я, по батькові (за наявності) ініціатора;

{Підпункт 5 пункту 1 розділу V в редакції Наказу Міністерства внутрішніх справ № 651 від 26.09.2024}

6) прізвище, власне ім'я, по батькові (за наявності), вік (кількість повних років), спеціальне звання (за наявності) та посада (за наявності) опитуваної особи;

{Підпункт 6 пункту 1 розділу V в редакції Наказу Міністерства внутрішніх справ № 651 від 26.09.2024}

7) підстави для проведення опитування та його мету;

8) питання, що перевірялися;

9) опис отриманих результатів та їх обговорення;

10) посаду, спеціальне звання та підпис спеціаліста;

{Підпункт 10 пункту 1 розділу V в редакції Наказу Міністерства внутрішніх справ № 651 від 26.09.2024}

11) перелік документів, що додаються.

{Пункт 1 розділу V доповнено новим підпунктом згідно з Наказом Міністерства внутрішніх справ № 651 від 26.09.2024}

2. У довідці про результати опитування з використанням поліграфа зазначається, що висновки вірогідні та орієнтовні, не можуть бути використані як доказ, потребують додаткової перевірки та пошуку доказів в установленому законодавством порядку.

3. Облік проведених опитувань та складені довідки про результати опитування з використанням поліграфа реєструються в журналі обліку опитувань, проведених з використанням поліграфа (далі – журнал) (додаток 4), який веде спеціаліст.

4. За необхідності журналу та довідці про результати опитування з використанням поліграфа присвоюється гриф обмеження доступу відповідно до законодавства України.

5. Перший примірник довідки про результати опитування в тринадцятиденний строк з дня проведення опитування (у семиденний строк у разі проведення опитування при атестуванні поліцейських) надається ініціаторові під підпис.

Довідка про результати опитування долучається до матеріалів:

особової справи в разі успішного проходження конкурсу кандидатів на службу в поліцію, проведення атестування поліцейських або проведення конкурсу для призначення на вакантну посаду;

службових розслідувань у разі проведення опитування;

оперативно-розшукової справи в разі проведення опитування.

У разі якщо кандидат на службу в поліцію не пройшов конкурс на посаду поліцейського, довідка про результати опитування в тридцятиденний строк з дня оголошення результатів конкурсу знищується.

{Пункт 5 розділу V в редакції Наказу Міністерства внутрішніх справ № 651 від 26.09.2024}

6. Матеріали опитування (завдання, заяви про згоду чи відмову, другий примірник довідки, інші документи) зберігаються в окремій номенклатурній справі «Матеріали проведення опитувань з використанням поліграфа» протягом трьох років і знищуються в порядку, встановленому законодавством.

7. Опитувана особа має право ознайомитися з довідкою про результати опитування в ініціатора.

{Пункт 7 розділу V в редакції Наказу Міністерства внутрішніх справ № 651 від 26.09.2024}

VI. Обов'язки спеціаліста під час проведення опитувань та контроль за проведенням опитування

1. Під час проведення опитування з використанням поліграфа спеціаліст зобов'язаний:

всіляко запобігати можливим негативним наслідкам своєї професійної діяльності, не допускати будь-яких дій чи заяв, що загрожують недоторканності особи;

утримуватися від використання своїх знань і становища з метою приниження людської гідності, пригнічення особистості або маніпулювання особою.

2. Контроль за дотриманням спеціалістом вимог законодавства, матеріально-технічне та методичне забезпечення покладаються на керівників органів та підрозділів Національної поліції України, в яких працює спеціаліст.

3. У разі тиску з боку опитуваних чи інших осіб на спеціаліста з метою примушення його надати недостовірні висновки чи порушити методику проведення опитування спеціаліст негайно повідомляє про це свого безпосереднього або прямого керівника та припиняє роботу.

**Директор Департаменту
формування політики
щодо підконтрольних
Міністрові органів влади
та моніторингу МВС**

В.Є. Боднар

Додаток 1
до Інструкції про порядок
використання поліграфів
у Національній поліції України
(пункт 2 розділу III)

ЗАВДАННЯ
на проведення опитування з використанням поліграфа

{Додаток 1 в редакції Наказу Міністерства внутрішніх справ № 651 від 26.09.2024}

Додаток 2
до Інструкції про порядок
використання поліграфів
у Національній поліції України
(пункт 6 розділу III)

ЗАЯВА
про надання згоди на проведення опитування
з використанням поліграфа

{Додаток 2 в редакції Наказу Міністерства внутрішніх справ № 651 від 26.09.2024}

Додаток 3
до Інструкції про порядок
використання поліграфів
у Національній поліції України
(пункт 1 розділу V)

ДОВІДКА
про результати опитування з використанням поліграфа

{Додаток 3 в редакції Наказу Міністерства внутрішніх справ № 651 від 26.09.2024}

Додаток 4
до Інструкції про порядок
використання поліграфів
у Національній поліції України

(пункт 3 розділу V)

ЖУРНАЛ
обліку опитувань, проведених з використанням поліграфа
{Додаток 4 в редакції Наказу Міністерства внутрішніх справ № 651 від 26.09.2024}

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

1. Волкова Ю. М. Проблемні питання застосування поліграфа під час розслідування кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи (на прикладі ст. 127 КК України). *Актуальні питання у сучасній науці (Серія «Педагогіка», Серія «Право», Серія Економіка», Серія «Державне управління», Серія «Техніка», Серія «Історія та археологія»)*. 2025. № 7 (37). С. 409–417.

2. Волкова Ю. М. Фундаментальні засади та імперативи використання поліграфних досліджень у розслідуванні кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи, статевої свободи та статевої недоторканості. *Національні інтереси України*. 2026. № 1 (18). С. 548–557.

3. Волкова Ю. М. Алгоритмізація опитувальників за методикою виявлення прихованої інформації, що призначені для розкриття та розслідування кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи, статевої свободи та статевої недоторканості. *Успіхи і досягнення у науці (Серія «Право», Серія «Освіта», Серія «Управління та адміністрування», Серія «Соціальні та поведінкові науки»)*. 2026. № 1 (23). С. 86–96.

4. Волкова Ю. М. Тактика проведення спеціальних бесід, передбачених методикою виявлення прихованої інформації, під час розслідування кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи, статевої свободи та статевої недоторканості. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2026. № 2. С. 287–291. URL : https://lsej.org.ua/2_2026/66.pdf.

5. Волкова Ю. М. Актуальні питання імплементації в Україні міжнародного досвіду щодо нормативно-правового регулювання

застосування поліграфа під час розслідування кримінальних правопорушень. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2026. № 1 (77). С. 159–166.

Наукові праці, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Волкова Ю. М. Стан наукових досліджень щодо застосування поліграфа у кримінальному провадженні. *Наука, освіта та технології: світові тенденції та регіональний аспект : зб. тез доп. Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Рівне, 17 трав. 2025 р.). Рівне : ЦФЕНД, 2025. С. 86–88.

7. Волкова Ю. М. Використання поліграфа під час розслідування кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи, статевої свободи та статевої недоторканості: проблеми та перспективи. *Чорноморські наукові студії : XI Всеукр. мультидисциплінарна конф. з міжнар. участю* (м. Одеса, 23 трав. 2025 р.). Одеса ; Львів ; Торунь : Liha-Pres, 2025. С. 24–27.

8. Волкова Ю. М. Особливості застосування поліграфа під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із розбещенням неповнолітніх. *Modern science and innovation: trends, challenges, and breakthroughs : collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the I International Scientific and Theoretical Conference* (New York, USA, May 23, 2025). New York : International Center of Scientific Research, 2025. С. 121–123.

9. Волкова Ю. М. Сучасні напрями застосування поліграфа під час розслідування умисних убивств. *Ways of Science Development in Modern Crisis Conditions : Proceedings of the 6th International Scientific and Practical Internet Conference* (Dnipro, Ukraine, June 4-5, 2025). Dnipro : FOP Marenichenko V. V., 2025. С. 74–76.

10. Волкова Ю. М. Напрями криміналістичної профілактики кримінальних правопорушень, пов'язаних із розбещенням неповнолітніх, за допомогою використання поліграфа. *Synergy of Knowledge: Innovations at the Intersection of Disciplines : Proceedings of the 1st International Scientific and Practical Internet Conference* (Dnipro, Ukraine June 11-12, 2025). Dnipro : FOP Marenichenko V. V., 2025. С. 61–62.

11. Волкова Ю. М. Використання поліграфа: європейський досвід та шляхи вдосконалення. *Забезпечення основоположних прав і свобод людини, дотримання стану дисципліни та законності в діяльності поліції в умовах воєнного стану* : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Кропивницький, 12 черв. 2025 р.). Кропивницький : ДонДУВС, 2025. С. 63–65.

12. Волкова Ю. М. Застосування поліграфа при розслідуванні кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи, статевої свободи і статевої недоторканості: проблеми тактики та правового регулювання. *Integration of Education, Science and Business in Modern Environment: Summer Debates : Proceedings of the 7th International Scientific and Practical Internet Conference* (Dnipro, Ukraine, August 7-8, 2025). Dnipro : FOP Marenichenko V. V., 2025. С. 89–91.

13. Волкова Ю. М. Застосування поліграфа під час розслідування кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи (на прикладі статті 127 КК України). *Актуальні питання використання поліграфа в діяльності органів сектору безпеки і оборони України в умовах правового режиму воєнного стану та повоєнної відбудови країни* : матеріали Міжнар. наук.-практ. форуму (м. Дніпро, 24-25 вер. 2025 р.). Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2025. С. 14–21.

14. Волкова Ю. М. Особливості використання поліграфа під час розслідування катувань. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи в умовах воєнного стану* : матеріали XIV Міжвід. наук.-практ. конф. (м. Київ, 28 лист. 2025 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2025. С. 38–43.

15. Волкова Ю. М. Нормативно-правове регулювання використання поліграфа у кримінальному судочинстві: міжнародний досвід. *Тенденції, новації та перспективи юридичної науки України в умовах воєнного стану. Юридична наука: проблеми та шляхи вирішення* : зб. матеріалів II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 5 бер. 2026 р.). Київ : Приватний вищий

навчальний заклад «Європейський університет», 2026. С. 44–47.

16. Волкова Ю. М. Імплементация зарубіжного досвіду застосування поліграфологічних технологій у кримінальному судочинстві. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти : матеріали X Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Дніпро, 16 бер. 2026 р.) : у 2-х ч. Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2026. Ч. I. С. 785–786.

17. Волкова Ю. М. Правове регулювання застосування поліграфа: міжнародний досвід. *Український правовий вимір: пошук відповідей на глобальні міжнародні виклики : матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Дніпро, 22 трав. 2026 р.). Дніпро : Університет митної справи та фінансів, 2026. С. 211–214.

18. Волкова Ю. М. Використання поліграфа під час виявлення та розслідування кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості особи в діяльності Національної поліції України. *Криміналістика та судова експертиза: сучасний стан і перспективи розвитку : матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф.* (м. Київ, 22 трав. 2026 р.). Київ : ДНДЕКЦ МВС України, 2026. С. 144–148.

***Інші публікації, що додатково відображають
наукові результати дисертації:***

19. Морозова Т. Р., Волкова Ю. М., Коба В. Б., Чаплинський К. О. Використання методики виявлення прихованої інформації під час опитувань з використанням поліграфа в діяльності органів і підрозділів Національної поліції України : навч. посібник / Департамент забезпечення діяльності Голови Національної поліції України ; Дніпров. держ. ун-т внутр. справ. Одеса : Видавництво «Юридика», 2024. 266 с.

АКТИ ВПРОВАДЖЕННЯ

основних результатів дисертації «Теоретичні та праксеологічні засади застосування поліграфа під час розслідування кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи, статевої свободи та статевої недоторканості» в освітній процес і наукову діяльність закладів вищої освіти та правозастосовну практику

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор

Дніпровського державного

університету внутрішніх справ

доктор юридичних наук, професор

поліцейської

Олександр ІОНИН

2025 року

АКТ 250/2025 НД

впровадження результатів дисертації Волкової Ю. М. «Теоретичні та
 праксеологічні засади застосування поліграфа під час розслідування
 кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи, статевої
 свободи та статевої недоторканості» у наукову діяльність Дніпровського
 державного університету внутрішніх справ

«04» 08 2025 року

м. Дніпро

Комісія у складі:

- голови: начальника відділу організації наукової діяльності
 Дніпровського державного університету внутрішніх справ
 кандидата історичних наук, доцента Прошина Д.В.
- членів комісії: - завідувача відділення організації наукової роботи
 Дніпровського державного університету внутрішніх справ
 кандидата історичних наук Цигульського С.М.
 - завідувача кафедри криміналістики та домедичної підготовки
 Дніпровського державного університету внутрішніх справ
 кандидата юридичних наук, доцента, майора поліції
 Бідняк Г.С.

Комісія розглянула й узагальнила матеріали дисертації Волкової Юлії Михайлівни «Теоретичні та праксеологічні засади застосування поліграфа під час розслідування кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи, статевої свободи та статевої недоторканості», поданої на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 «кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність», вивчила подані наукові праці здобувачки, та на основі проведеного аналізу зробила висновок, що надана робота містить низку обґрунтованих теоретичних положень і пропозицій спрямованих на удосконалення діяльності з організації досудового розслідування кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи, статевої свободи та статевої недоторканості, а також використання

психофізіологічних досліджень у кримінальному провадженні.

Проаналізовано основні результати дослідження Волкової Ю. М., зокрема наукові праці, в яких опубліковані теоретичні положення дисертації:

Волкова Ю. М. Використання методики виявлення прихованої інформації під час опитувань з використанням поліграфа в діяльності органів і підрозділів Національної поліції України: навчальний посібник / Т.Р. Морозова, Ю.М. Волкова, В.Б. Коба, К.О. Чаплинський; Департамент забезпечення діяльності Голови Національної поліції України; Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. – Одеса: Видавництво «Юридика», 2024. – 266 с.

Волкова Ю. М. Проблемні питання застосування поліграфа під час розслідування кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи (на прикладі ст. 127 КК України). *Актуальні питання у сучасній науці* (Серія «Педагогіка», Серія «Право», Серія Економіка», Серія «Державне управління», Серія «Техніка», Серія «Історія та археологія»): журнал. 2025. № 7 (37). 2025. 1229 с. С. 409–417.

Волкова Ю. М. Стан наукових досліджень щодо застосування поліграфа у кримінальному провадженні. *Наука, освіта та технології: світові тенденції та регіональний аспект*: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції (м. Рівне, 17 травня 2025 року). Рівне: ЦФЕНД, 2025. 200 с. С. 86–88.

Волкова Ю. М. Використання поліграфа під час розслідування кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи, статевої свободи та статевої недоторканості: проблеми та перспективи. *Чорноморські наукові студії*: XI Всеукраїнська мультидисциплінарна конференція з міжнародною участю (м. Одеса, 23 травня 2025 р.). Одеса. Львів – Торунь: Liha-Pres, 2025. С. 24–27.

Волкова Ю. М. Сучасні напрями застосування поліграфа під час розслідування умисних убивств. *Ways of Science Development in Modern Crisis Conditions: Proceedings of the 6th International Scientific and Practical Internet Conference, June 4-5, 2025*. FOP Marenichenko V. V., Dnipro, Ukraine. С. 74–76.

Волкова Ю. М. Напрями криміналістичної профілактики кримінальних правопорушень, пов'язаних із розбещенням неповнолітніх, за допомогою використання поліграфа. *Synergy of Knowledge: Innovations at the Intersection of Disciplines: Proceedings of the 1st International Scientific and Practical Internet Conference, June 11-12, 2025*. FOP Marenichenko V.V., Dnipro, Ukraine. С. 61–62.

На основі проведеного аналізу комісія зробила висновок про те, що вищезазначені матеріали дисертаційного дослідження Волкової Ю. М. застосовуються під час підготовки монографій, підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій, узагальнення аналітичних матеріалів, обґрунтування пропозицій до чинних проєктів нормативно-правових актів, підготовка яких потребує проведення відповідних наукових досліджень або містить наукову складову.

Члени комісії:

Денис ПРОШИН

Сергій ЦИГУЛЬСЬКИЙ

Ганна БІДНЯК

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор
Національної академії
внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор
полковник поліції

Олег ТАРАСЕНКО

2025 року

АКТ

16.08.2025

м. Київ

№ 152-80

Впровадження результатів дисертації
Волкової Ю. М. «Теоретичні та праксеологічні
засади застосування поліграфа під час
розслідування кримінальних правопорушень
проти життя та здоров'я особи, статевої
свободи та статевої недоторканості» в наукову
діяльність Національної академії внутрішніх
справ

Уклала експертна комісія з виявлення, узагальнення та впровадження
позитивного досвіду роботи у складі:

- т.в.о. начальника відділу організації наукової діяльності, кандидата
юридичних наук старшого лейтенанта поліції Горбенко Дар'ї Андріївни;
- т.в.о. завідувача кафедри кримінального процесу, кандидата юридичних
наук, доцента підполковника поліції Хабло Оксани Юріївни;
- завідувача кафедри криміналістики та судової медицини, кандидата
юридичних наук, доцента майора поліції Антощука Андрія Олександровича;
- начальника відділу аспірантури (ад'юнктури) і докторантури, доктора
юридичних наук, професора підполковника поліції Тихонової Олени Вікторівни;
- завідувача загальної бібліотеки Гайдар Людмили Георгіївни.

Комісія розглянула й узагальнила матеріали дисертації Волкової Юлії
Михайлівни на тему: «Теоретичні та праксеологічні засади застосування поліграфа
під час розслідування кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я
особи, статевої свободи та статевої недоторканості», поданої на здобуття
наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09
«кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-
розшукова діяльність», вивчила подані наукові праці здобувачки, та на основі
проведеного аналізу зробила висновок, що надана робота містить низку

обґрунтованих теоретичних положень і пропозицій спрямованих на удосконалення діяльності з організації досудового розслідування кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи, статевої свободи та статевої недоторканості, а також використання психофізіологічних досліджень у кримінальному провадженні.

Проаналізовано основні результати дослідження Волкової Ю. М., зокрема наукові праці, в яких опубліковані теоретичні положення дисертації:

Волкова Ю. М. Використання методики виявлення прихованої інформації під час опитувань з використанням поліграфа в діяльності органів і підрозділів Національної поліції України : навчальний посібник / Т.Р. Морозова, Ю.М. Волкова, В.Б. Коба, К.О. Чаплинський; Департамент забезпечення діяльності Голови Національної поліції України; Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. – Одеса : Видавництво «Юридика», 2024. – 266 с.

Волкова Ю. М. Проблемні питання застосування поліграфа під час розслідування кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи (на прикладі ст. 127 КК України). *Актуальні питання у сучасній науці* (Серія «Педагогіка», Серія «Право», Серія Економіка», Серія «Державне управління», Серія «Техніка», Серія «Історія та археологія»): журнал. 2025. № 7 (37). 2025. 1229 с. С. 409–417.

Волкова Ю. М. Стан наукових досліджень щодо застосування поліграфа у кримінальному провадженні. *Наука, освіта та технології: світові тенденції та регіональний аспект* : збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції (м. Рівне, 17 травня 2025 року). Рівне : ЦФЕНД, 2025. 200 с. С. 86–88.

Волкова Ю. М. Використання поліграфа під час розслідування кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи, статевої свободи та статевої недоторканості: проблеми та перспективи. *Чорноморські наукові студії* : XI Всеукраїнська мультидисциплінарна конференція з міжнародною участю (м. Одеса, 23 травня 2025 року). Одеса. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2025. 424 с. С. 24–27.

Волкова Ю. М. Сучасні напрями застосування поліграфа під час розслідування умисних убивств. *Ways of Science Development in Modern Crisis Conditions* : Proceedings of the 6th International Scientific and Practical Internet Conference, June 4-5, 2025. FOP Marenichenko V. V., Dnipro, Ukraine, 343 p. С. 74–76.

Волкова Ю. М. Напрями криміналістичної профілактики кримінальних правопорушень, пов'язаних із розбещенням неповнолітніх, за допомогою використання поліграфа. *Synergy of Knowledge: Innovations at the Intersection of Disciplines* : Proceedings of the 1st International Scientific and Practical Internet Conference, June 11-12, 2025. FOP Marenichenko V.V., Dnipro, Ukraine, 232 p. С. 61–62.

На основі проведеного аналізу комісія зробила висновок про те, що вищезазначені матеріали дисертаційного дослідження Волкової Ю. М. застосовуються під час підготовки монографій, підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій, узагальнення аналітичних матеріалів, обґрунтування пропозицій до чинних проєктів нормативно-правових актів, підготовка яких потребує проведення відповідних наукових досліджень або містить наукову складову.

Члени комісії:

 Дар'я ГОРБЕНКО

 Оксана ХАБЛО

 Андрій АНТОЩУК

 Олена ТИХОНОВА

 Людмила ГАЙДАР

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор Національної
академії внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор
полковник поліції

Сергій ЧЕРНЯВСЬКИЙ
2025 року

АКТ

15.08.2025

м. Київ

№ 151-00

Впровадження результатів дисертації
Волкової Ю. М. «Теоретичні та праксеологічні
засади застосування поліграфа під час
розслідування кримінальних правопорушень
проти життя та здоров'я особи, статевої
свободи та статевої недоторканості» в освітній
процес Національної академії внутрішніх
справ

Уклала експертна комісія з виявлення, узагальнення та впровадження
позитивного досвіду роботи у складі:

- начальника відділу організації освітнього процесу лейтенанта поліції
Бойчук Вікторії Олександрівни;
- т.в.о. завідувача кафедри кримінального процесу, кандидата юридичних
наук, доцента підполковника поліції Хабло Оксани Юріївни;
- завідувача кафедри криміналістики та судової медицини, кандидата
юридичних наук, доцента майора поліції Антощука Андрія Олександровича;
- начальника відділу аспірантури (ад'юнктури) і докторантури, доктора
юридичних наук, професора підполковника поліції Тихонової Олени Вікторівни;
- завідувача загальної бібліотеки Гайдар Людмили Георгіївни.

Комісія розглянула й узагальнила матеріали дисертації Волкової Юлії
Михайлівни на тему: «Теоретичні та праксеологічні засади застосування поліграфа
під час розслідування кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я
особи, статевої свободи та статевої недоторканості», поданої на здобуття
наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09
«кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-
розшукова діяльність», вивчила подані наукові праці здобувачки, та на основі

проведеного аналізу зробила висновок, що надана робота містить низку обґрунтованих теоретичних положень і пропозицій спрямованих на удосконалення діяльності з організації досудового розслідування кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи, статевої свободи та статевої недоторканості, а також використання психофізіологічних досліджень у кримінальному провадженні.

Проаналізовано основні результати дослідження Волкової Ю. М., зокрема наукові праці, в яких опубліковані теоретичні положення дисертації:

Волкова Ю. М. Використання методики виявлення прихованої інформації під час опитувань з використанням поліграфа в діяльності органів і підрозділів Національної поліції України : навчальний посібник / Т.Р. Морозова, Ю.М. Волкова, В.Б. Коба, К.О. Чаплинський; Департамент забезпечення діяльності Голови Національної поліції України; Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. – Одеса : Видавництво «Юридика», 2024. – 266 с.

Волкова Ю. М. Проблемні питання застосування поліграфа під час розслідування кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи (на прикладі ст. 127 КК України). *Актуальні питання у сучасній науці* (Серія «Педагогіка», Серія «Право», Серія «Економіка», Серія «Державне управління», Серія «Техніка», Серія «Історія та археологія») : журнал. 2025. № 7 (37). 2025. 1229 с. С. 409–417.

Волкова Ю. М. Стан наукових досліджень щодо застосування поліграфа у кримінальному провадженні. *Наука, освіта та технології: світові тенденції та регіональний аспект* : збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції (м. Рівне, 17 травня 2025 року). Рівне : ЦФЕНД, 2025. 200 с. С. 86–88.

Волкова Ю. М. Використання поліграфа під час розслідування кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи, статевої свободи та статевої недоторканості: проблеми та перспективи. *Чорноморські наукові студії* : XI Всеукраїнська мультидисциплінарна конференція з міжнародною участю (м. Одеса, 23 травня 2025 року). Одеса. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2025. 424 с. С. 24–27.

Волкова Ю. М. Сучасні напрями застосування поліграфа під час розслідування умисних убивств. *Ways of Science Development in Modern Crisis Conditions* : Proceedings of the 6th International Scientific and Practical Internet Conference, June 4-5, 2025. FOP Marenichenko V. V., Dnipro, Ukraine, 343 p. С. 74–76.

Волкова Ю. М. Напрями криміналістичної профілактики кримінальних правопорушень, пов'язаних із розбещенням неповнолітніх, за допомогою використання поліграфа. *Synergy of Knowledge: Innovations at the Intersection of Disciplines* : Proceedings of the 1st International Scientific and Practical Internet Conference, June 11-12, 2025. FOP Marenichenko V.V., Dnipro, Ukraine, 232 p. С. 61–62.

На основі проведеного аналізу наданих матеріалів дисертаційного дослідження комісія зробила висновок, що наукові праці Волкової Ю. М. містять науково обґрунтовані теоретичні положення, висновки та практичні рекомендації, що дає підстави запровадити їх для використання в освітньому процесі Національної академії внутрішніх справ, зокрема при викладанні навчальних дисциплін «Криміналістика», «Методика розслідування кримінальних правопорушень», «Криміналістичні засоби і методи розслідування кримінальних

правопорушень», «Кримінальний процес», під час підготовки навчально-методичних та дидактичних матеріалів, а також рекомендувати їх до вивчення під час самостійної роботи здобувачів вищої освіти.

Члени комісії:

Вікторія БОЙЧУК

Оксана ХАБЛО

Андрій АНТОЩУК

Олена ТИХОНОВА

Людмила ГАЙДАР

ЗАТВЕРДЖУЮКерівник Департаменту
Бюро економічної безпеки України**Олексій ДРОЗД**

«11» червня 2025 року

А К Т

про впровадження у практичну діяльність Бюро економічної безпеки України матеріалів навчального посібника «Використання методики виявлення прихованої інформації при поліграфічних опитуваннях у діяльності органів і підрозділів Національної поліції України», підготовленого колективом авторів (Т. Р. Морозова, В. Б. Коба, Ю. М. Волкова, К. О. Чаплинський)

Комісія Бюро економічної безпеки України у складі: старшого оперуповноваженого в особливо важливих справах відділу Департаменту організаційного забезпечення діяльності, доктора юридичних наук, старшого дослідника К. В. Шкарупи (голова комісії); керівника відділу Департаменту аналізу інформації та управління ризиками БЕБ, доктора юридичних наук, професора В. В. Арешонкова; старшого аналітика Департаменту аналізу інформації та управління ризиками БЕБ, кандидата економічних наук А. В. Коваленка, склала цей акт про те, що матеріали навчального посібника «Використання методики виявлення прихованої інформації при поліграфічних опитуваннях у діяльності органів і підрозділів Національної поліції України» можуть використовуватися в практичній діяльності Бюро економічної безпеки України.

Цим актом підтверджується, що матеріали навчального посібника «Використання методики виявлення прихованої інформації при поліграфічних опитуваннях у діяльності органів і підрозділів Національної поліції України», підготовленого колективом авторів (Т. Р. Морозова, В. Б. Коба, Ю. М. Волкова, К. О. Чаплинський), можуть бути взяті до уваги в Бюро економічної безпеки України і використовуватись у практичній діяльності під час проведення занять

у системі службової підготовки, а також при проведенні нарад, семінарів, а викладені у них пропозиції та практичні рекомендації можуть бути корисними під час виявлення та розслідування низки кримінальних правопорушень економічної спрямованості.

Матеріали, викладені у начальному посібнику, можуть використовуватись під час підготовки листів-роз'яснень до органів досудового розслідування України, оскільки мають як необхідний теоретичний та методологічний рівень, так і практичну цінність, що сприятиме вдосконаленню їх процесуальної діяльності.

Таким чином, наукові розробки, що викладені у навчальному посібнику «Використання методики виявлення прихованої інформації при поліграфічних опитуваннях у діяльності органів і підрозділів Національної поліції України», підготовленого колективом авторів (Т. Р. Морозова, В. Б. Коба, Ю. М. Волкова, К. О. Чаплинський), знайшли практичне застосування у протидії кримінальним правопорушенням економічної спрямованості підслідних Бюро економічної безпеки України.

Голова комісії:

Костянтин ШКАРУПА

Члени комісії:

Віталій АРЕШОНКОВ

Артем КОВАЛЕНКО

ЗАТВЕРДЖУЮ

Начальник
Департаменту кримінального розшуку
Національної поліції України
генерал поліції третього рангу

Вадим ДЗЮБІНСЬКИЙ

25.05 2026 року

Впровадження результатів дисертаційного дослідження Волкової Ю. М. «Теоретичні та праксеологічні засади застосування поліграфа під час розслідування кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи, статевої свободи та статевої недоторканості» у діяльність Департаменту кримінального розшуку Національної поліції України

Уклала експертна комісія з виявлення, узагальнення та впровадження позитивного досвіду роботи у складі:

– начальника 2-го управління (розкриття злочинів проти особи) Департаменту кримінального розшуку Національної поліції України, полковника поліції Карімова Дениса Зафаровича;

– начальника 4-го управління (агентурної роботи) Департаменту кримінального розшуку Національної поліції України, полковника поліції Кузика В'ячеслава Васильовича;

– заступника начальника 2-го управління (розкриття злочинів проти особи) – начальника 1-го відділу (організації розкриття злочинів проти особи) Департаменту кримінального розшуку Національної поліції України, підполковника поліції Богурського Андрія Степановича.

Комісія розглянула й узагальнила матеріали дисертаційного дослідження Волкової Юлії Михайлівни на тему: «Теоретичні та праксеологічні засади застосування поліграфа під час розслідування кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи, статевої свободи та статевої недоторканості», поданої на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність», вивчила подані наукові праці здобувачки, та на основі проведеного аналізу зробила висновок, що надана робота містить низку обґрунтованих теоретичних положень і пропозицій спрямованих на удосконалення діяльності з організації виявлення, документування та досудового розслідування кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи, статевої свободи та статевої недоторканості, а також використання психофізіологічних досліджень у

кримінальному провадженні.

Проаналізовано основні результати дослідження Волкової Ю. М., зокрема наукові праці, в яких опубліковані теоретичні положення дисертації:

1. Волкова Ю. М. Використання методики виявлення прихованої інформації під час опитувань з використанням поліграфа в діяльності органів і підрозділів Національної поліції України : навчальний посібник / Т.Р. Морозова, Ю.М. Волкова, В.Б. Коба, К.О. Чаплинський; Департамент забезпечення діяльності Голови Національної поліції України; Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. – Одеса : Видавництво «Юридика», 2024. – 266 с. URL: <https://odnb.odessa.ua/vnn/book/19231>

2. Волкова Ю. М. Проблемні питання застосування поліграфа під час розслідування кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи (на прикладі ст. 127 КК України). *Актуальні питання у сучасній науці* (Серія «Педагогіка», Серія «Право», Серія Економіка», Серія «Державне управління», Серія «Техніка», Серія «Історія та археологія») : журнал. 2025. № 7 (37). 1229 с. С. 409–417. URL: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2025-7\(37\)](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2025-7(37))

3. Волкова Ю. М. Фундаментальні засади та імперативи використання поліграфічних досліджень у розслідуванні кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи, статевої свободи та статевої недоторканості. *Національні інтереси України* : науково-практичний журнал. 2026. № 1 (18). 1561 с. С. 548–557. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/niu/>

4. Волкова Ю. М. Алгоритмізація опитувальників за методикою виявлення прихованої інформації, що призначені для розкриття та розслідування кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи, статевої свободи та статевої недоторканості. *Успіхи і досягнення у науці* (Серія «Право», Серія «Освіта», Серія «Управління та адміністрування», Серія «Соціальні та поведінкові науки») : журнал. 2026. № 1 (23). 1692 с. С. 86–96. URL: [https://doi.org/10.52058/3041-1254-2026-1\(23\)](https://doi.org/10.52058/3041-1254-2026-1(23))

5. Волкова Ю. М. Тактика проведення спеціальних бесід, передбачених методикою виявлення прихованої інформації, під час розслідування кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи, статевої свободи та статевої недоторканості. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2026. № 2. 388 с. С. 287–291. URL: <https://lsei.org.ua/index.php/arkhiv-nomeriv>

6. Волкова Ю. М. Актуальні питання імплементації в Україні міжнародного досвіду щодо нормативно-правового регулювання застосування поліграфа під час розслідування кримінальних правопорушень. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2026. № 1 (77). С. 159–166. URL: <https://kelmczasopisma.com/ua/jornal/104>

7. Волкова Ю. М. Стан наукових досліджень щодо застосування поліграфа у кримінальному провадженні. *Наука, освіта та технології: світові тенденції та регіональний аспект* : збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції (м. Рівне, 17 травня 2025 року). Рівне : ЦФЕНД, 2025. 200 с. С. 86–88. URL: <https://www.economics.in.ua/2025/05/17.html>

8. Волкова Ю. М. Використання поліграфа під час розслідування кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи, статевої свободи та статевої недоторканості: проблеми та перспективи. *Чорноморські наукові студії* :

XI Всеукраїнська мультидисциплінарна конференція з міжнародною участю (м. Одеса, 23 травня 2025 року). Одеса. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2025. 424 с. С. 24–27. URL: <http://catalog.liha-pres.eu/index.php/liha-pres/catalog/book/406>

9. Волкова Ю. М. Сучасні напрями застосування поліграфа під час розслідування умисних убивств. *Ways of Science Development in Modern Crisis Conditions* : Proceedings of the 6th International Scientific and Practical Internet Conference, June 4-5, 2025. FOP Marenichenko V. V., Dnipro, Ukraine, 343 p. С. 74–76. URL: <http://www.wayscience.com/en/6th-conference-june-4-5-2025/>

10. Волкова Ю. М. Напрями криміналістичної профілактики кримінальних правопорушень, пов'язаних із розбещенням неповнолітніх, за допомогою використання поліграфа. *Synergy of Knowledge: Innovations at the Intersection of Disciplines* : Proceedings of the 1st International Scientific and Practical Internet Conference, June 11-12, 2025. FOP Marenichenko V. V., Dnipro, Ukraine, 232 p. С. 61–62. URL: <http://www.wayscience.com/en/1st-conference-june-11-12-2025/>

11. Волкова Ю. М. Застосування поліграфа при розслідуванні кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи, статевої свободи і статевої недоторканості: проблеми тактики та правового регулювання. *Integration of Education, Science and Business in Modern Environment: Summer Debates* : Proceedings of the 7th International Scientific and Practical Internet Conference, August 7-8, 2025. FOP Marenichenko V. V., Dnipro, Ukraine, 295 p. pp. 89–91. URL: <http://www.wayscience.com/en/7th-conference-7-8-august-2025/>

12. Волкова Ю. М. Особливості застосування поліграфа під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із розбещенням неповнолітніх. *Modern science and innovation: trends, challenges, and breakthroughs: collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the I International Scientific and Theoretical Conference*, May 23, 2025. New York, USA: International Center of Scientific Research. 424 p. pp. 121–123.

13. Волкова Ю. М. Використання поліграфа: європейський досвід та шляхи вдосконалення. *Забезпечення основоположних прав і свобод людини, дотримання стану дисципліни та законності в діяльності поліції в умовах воєнного стану* : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (м. Кропивницький, 12 червня 2025 року). Кропивницький : ДонДУВС, 2025. 623 с. С. 63–65. URL: https://dnuvs.ukr.education/wp-content/uploads/2025/09/zbirnyk_12.06_ostatochnyj.pdf

14. Волкова Ю. М. Застосування поліграфа під час розслідування кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи (на прикладі статті 127 КК України). *Актуальні питання використання поліграфа в діяльності органів сектору безпеки і оборони України в умовах правового режиму воєнного стану та повоєнної відбудови країни* : матеріали Міжнародного науково-практичного форуму (м. Дніпро, 24–25 вересня 2025 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2025. 116 с. С. 14–21. URL: <https://er.dduvs.edu.ua/handle/123456789/15913>

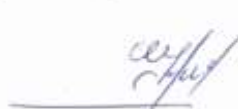
15. Волкова Ю. М. Особливості використання поліграфа під час розслідування катувань. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи в умовах воєнного стану* [Текст] : матеріали XIV міжвідом. наук.-практ. конференції (м. Київ, 28 листопада 2025 року) / [редкол.: Р. А. Сербин,

О. С. Тарасенко, І. І. Мотиль та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2025. – 597 с. С. 38–43. URL: <https://elar.navs.edu.ua/collections/6a699bec-cd2c-43e4-9bde-cacd97087c6d>

Комісією встановлено, що висновки, які містяться у дисертаційному дослідженні, можуть використовуватись у практичній діяльності оперативних підрозділів Національної поліції України під час проведення занять у системі службової підготовки, а також при проведенні нарад, семінарів, а викладені у них пропозиції та рекомендації можуть бути корисними під час виявлення, документування та досудового розслідування кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи, статевої свободи та статевої недоторканості.

Матеріали, викладені у висновках до дисертаційного дослідження, можуть використовуватись під час підготовки листів-роз'яснень до органів і підрозділів кримінальної поліції, оскільки мають як необхідний теоретичний та методологічний рівень, так і практичну цінність, що сприятиме вдосконаленню їх діяльності.

Члени комісії:

 Денис КАРИМОВ
 В'ячеслав КУЗИК
 Андрій БОГУРСЬКИЙ